GALA GALACTION

O P E R E

III

ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE

Ediție îngrijită,
note și comentarii
de
TEODOR VÂRGOLICI

15706

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA

București • 1997

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973 – 21 – 0507 – 0
ISBN 973 – 21 – 0399 – X

NOTĂ LA VOLUMUL AL III-LEA

Volumul al III-lea cuprinde însemnările de călătorie reunite de Gala Galaction în următoarele volume, apărute într-o singură ediție în timpul vieții sale și nereeditate niciodată în integralitatea lor:

Scrisori către Simforoza. În Pământul Făgăduinței, București, „Cugetarea", 1930.
În grădinile Sf. Antonie, București, „Vremea", 1942;
La Mangalia, București, Casa Școalelor, 1947.

Două precizări sunt necesare. Volumul *În grădinile Sf. Antonie* cuprinde, în prima parte, schițele și nuvelele: *Mustafa Efendi ajunge Macarie Monhul, Andrei Hoțul, Maica Rahila și sora Veronica, Adamova, La Sihla, Maica Frăsina, „Calipso Greaca, fecioara", Trandafirii, La Neamțu în sfânta mânăstire* și *Dionis Grecoteiul*, reluate de Gala Galaction din volumele sale anterioare, incluse de noi în primele două volume ale acestei ediții.

Volumul *La Mangalia*, a apărut cu titlul *Mangalia*, însă titlul său corect este *La Mangalia*. Pe un exemplar aflat în posesia noastră, dăruit de Gala Galaction, scriitorul a restabilit cu propria sa mână titlul corect atât pe copertă cât și pe pagina de gardă a cărții. De altfel, în colontitlul cărții s-a tipărit *La Mangalia*.

Volumul al III-lea cuprinde și o *Addenda*, în care am inclus povestirea *Paiața Maicii Domnului* de Anatole France, tradusă de Gala Galaction și introdusă în prima parte a volumului *În grădinile Sf. Antonie*. De asemenea, am reprodus unica sa piesă de teatru, *Rița Crăița*, fantezie dramatică în trei acte, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942, pentru a contura o imagine completă asupra operei literare a lui Gala Galaction. Următoarele două volume ale ediției noastre vor cuprinde romanele sale.

TEODOR VÂRGOLICI

SCRISORI CĂTRE SIMFOROZA

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

„IATĂ, NE SUIM ÎN IERUSALIM"

Am dorit să cercetez oraşul teocratic încă de pe când silabiseam istoria sacră... Oricât de slabă şi imperfectă era învăţătura noastră catehetică de acum 30 – 40 de ani, se pare că tot era mai bună decât cea de azi. Copiii de altădată ştiau mulţumitor istoria şi geografia Ţării Sfinte şi aveau pentru aceste obiecte o cucernică iubire... S-au schimbat vremurile, şi oamenii de subt vremuri s-au schimbat şi ei, cu copii cu tot.

Eu am rămas copil de moda veche. Am cugetat şi am poftit ani de zile – imobilizat de nevoile şi de sărăcia mea – ca prima mea călătorie să fie la Locurile Sfinte. Vor vedea alţii Parisul, Viena sau Roma, tu trebuie să vezi, mai întâi, Ierusalimul!

Când citeam istoria evanghelică, sau când scrutam, în câte-un comentar, detaliile topografice, sau când aveam în faţa mea harta Ierusalimului, ori icoana lui, mă întrebam cu tristă şi dornică nerăbdare:

„Când va veni ziua cea fără pereche a suirii mele în Ierusalim?"

În timpul de faţă şi ţinând seama de ideile, de curentele, de gusturile şi de pasiunile concetăţenilor mei, dorul meu să văd Cetatea Sfântă este un straniu anacronism... Aveau asemenea dor părinţii noştri, moşii, strămoşii pravoslavnici, al căror ideal era să facă o călătorie ca aceasta şi să se învrednicească să sărute lespedea de la Mormântul Domnului. Dar astăzi! când Occidentul e plin de oraşe încântătoare, de localităţi balneare,.climaterice şi mai cu seamă de teatre, de hipodroame şi de gimnazii ale Venerei Astarte!...

Ce e de făcut!... Aceasta nu este singura nepotrivire dintre mine şi lumea în care trăiesc. Multă vreme, eu am rămas cu dorul Ierusalimului, iar amicii şi concetăţenii mei cu desfătările lor din Occident.

O zi, însă, a venit și cu ea zorii împlinirilor... Subt împrejurările politico–bisericești, create de războiul universal, Biserica Românească a început să fie dorită de surorile ei din Orient, întocmai ca pe vremea voievozilor noștri, mai vechi ca Petru cel Mare și ca ridicarea Rusiei. Frații noștri din Orient se întorc cu inima către noi. Nu putem să rămânem nesimțitori... Fericitul Patriarh al Ierusalimului a cercetat deunăzi țara noastră și a rămas înțeles că această înaltă vizită nu poate să fie un episod stingher...

Ni se deschid iar cărări către Locurile Sfinte, măcar că altele decât odinioară. Și neapărat, înfățișătorii Bisericii Naționale sau delegații ei vor fi cei dintâi pelerini. Lucrurile s-au precizat zi cu zi și o comisiune oficială a fost aleasă ca să plece la Ierusalim și să dezbată câteva chestiuni importante, pentru viitorul legăturilor frățești reînflorite.

Nu făceam parte din comisiune, dar aveam în ea prieteni buni, bucuroși de tovărășia mea pe drum și în Țara Sfântă. Voi merge și eu cu acești prieteni! Era o vajnică hotărâre, pornită ca un torent, din coasta unor stăvilare doborâte, după ani de sporire și de nerăbdare!

Uimitoarele și radicalele prefaceri aduse de războiul universal au dat Țării Sfinte noi puteri de chemare și de iluminare. Declarația Balfour – acest document de câteva rânduri – pare o imensă piramidă demarcativă, între epocă și epocă... Toată lumea privește și spre Canaan... Ierusalimul, orașul de trei ori sfânt – pentru evrei, pentru creștini și pentru musulmani – orașul bătrân de trei mii de ani se simte încă o dată tânăr, ca în zilele regelui David!

Probleme uriașe, probleme grele ca tălpile Ierusalimului, probleme milenare se ridică azi în cerul Palestinei, o dată cu aburii Mării Mediterane! De jur–împrejurul pământului, dorul Sionului face să palpite inima lui Israel. Dar focul cel nou coprinde și inimi până aci înghețate sau indiferente. Unii urând, alții iubind, toți privesc cu încordare spre plaiurile străvechi, unde Iacob începe să-și înfigă noile sale corturi... Din toate părțile lumii, pornesc pelerinii – amici, dușmani sau simpli curioși – ca să vază, cu ochii lor, grădinile din Rișon le Zion și pădurile de eucaliptus de pe țărmii Iordanului... Ca în vremurile biblice ale celor două *Testamente*, Sionul strălucește subjugător la orizonul popoarelor: „Ridică-te și strălucește! Căci lumina ta irumpe și gloria Celui Preaînalt s-a ridicat peste tine. Căci întunericul acoperea pământul și o grea întunecime popoarele. Dar deasupra ta înălța-se-va Domnul și mărirea lui te va înfășura. Neamurile vor călători spre lumina ta și regii către claritatea aurorei tale!..." (*Isaia* 60, 1 – 3)

Oricât de streini am fi de *Biblie* și *Biblia* de noi și oricât de bizară ni s-ar părea această ideologie, sântem constrânși să ne spălăm de ignoranța noastră și să ne strângem capul între palme, ca la o încâlcită problemă de algebră. Marea idee sionistă nu poate să treacă pe lângă noi fără să ne miște, o dată ce avem în țară atâtea neînțelegeri și atâtea discuțiuni pro și antievreiești.

Orice dușman al evreilor ca și orice amic al lor, dacă este om întreg și de bună–credință, este dator să studieze ideologia sionistă. Iar o călătorie în Palestina face, din acest punct de vedere, cât o bibliotecă întreagă.

PE VAPORUL „DACIA"

16 aprilie 1926. – „Nu e pentru cine se pregăteşte, ci pentru cine se nimereşte..." În ultimul moment, comisiunea oficială, care trebuia să plece la Ierusalim, e nevoită să-şi amâne plecarea. Prezidentul ei a căzut greu bolnav şi proiectata călătorie a trecut dincolo de orizonul preciziunilor!

Eu n-am nici o obligaţie oficială. Pot să plec, sau pot să rămân, fără nici o răspundere şi nici un risc... Dar m-am obicinuit cu ideea că voi pleca, mi-am pregătit documentele de drum şi am ipotecat recoltele mele literare, pe câţiva ani de aci înainte!...

Cu ajutorul lui Iisus Christos!... Mă duc să văd ţara lui şi să mă închin la Mormântul lui! În ziua de 15 aprilie, fac ultimele pregătiri, îmi iau ziua-bună de la prieteni şi aştept să se apropie miezul nopţii, când porneşte trenul spre Constanţa. În locul tovarăşilor de călătorie, pe cari nu-i mai am, Dumnezeu mi-a trimis alţii. Soţii Isachie, fiii mei duhovniceşti, merg cu mine.

Ştiu desăvârşit de bine că aici pe pământ nu avem cetate stătătoare (*Evrei* 13, 14). Ştiu că sânt, în această lume oarbă, trecător şi de o zi!... Gândul supremului exod, al definitivei despărţiri, este pâinea mea cea de toate zilele... Cu toate acestea, când ai copii, un văl de slăbiciune coboară pe panoplia convingerilor tale, făurite în arsenalul Sf. Pavel!... Smolit la faţă şi cu inima în freamăt, îmbrăţişez pe bieţii mei copii, în clipa despărţirii... Dacă voinţa şi mila Celui Atotputernic ordonă să ne revedem, ne vom revedea, chiar şi când o fi să trec printr-un naufragiu...

În această împrejurare şi în altele la fel cu ea, durerea mea e una singură: că nu pot să transfuzez acestor copii toată substanţa

idealismului meu creştin şi toată încredinţarea mea despre netrebnicia vieţii pământeşti...

Amicii Isachie sânt în vagon şi mi-au păstrat un loc. Plecăm subt semnul biruitoarei Cruci!... Până la podul de la Cernavodă, orele trec confuze, nici în somn, nici în veghe, şi stăpânite de tristeţe... La Cernavodă, se luminează de ziuă... Va fi zi clară, dar friguroasă şi cu slabe podoabe de primăvară...

În Constanţa toate se petrec cu bine, deşi cu mare întârziere. Vaporul „Dacia" odihneşte lângă cheu, adăstându-şi poverile şi călătorii. Aşteptăm câteva ore, călări pe bagaje, cercetarea vamală. Cheul e plin de emigranţi. Sânt oameni din câteva ţări, cari fac solemna călătorie de înapoiere în pământul strămoşesc. Sânt evrei tineri, bărbaţi şi femei, chemaţi spre miazăzi de marea taină a destinului lui Israel...

Ne vine rândul. Deschid ieftenele mele boccele, arăt documentele şi urc pe vapor. Slavă ţie, Doamne! Primul capitol s-a sfârşit.

Vaporul „Dacia" a ieşit de curând, primenit şi reîntinerit, din şantierele noastre. Alb ca laptele, măturat şi spălat, ţi se înfăţişează primitor şi gazdă vrednică de încredere. Ca spor de conjunctură favorabilă, comandorul Negru e un simpatic portret din albumul meu de la Mangalia.

Călătorii din clasa I şi II nu sânt prea mulţi. Personalul de serviciu mă instalează într-o cabină cu două paturi, dar fără nici un tovarăş. Prin două ferestre rotunde, cu geam gros de cristal, răzbate în cabină jocul sclipirilor mării.

Îmbarcarea ţine încă o oră... În cele din urmă, punţile se ridică, batistele încep să se zbată, pe cheu şi pe vapor, ca nişte porumbei captivi, şi manevra ieşirii din port începe laborioasă şi precaută.

Dorinţa de pe plaja Mangaliei prinde să se îndeplinească... Întrebările pe cari le puneam mării cu sălbi de spumă şi viitorului cu lacăte de mister, iată că şi-au găsit răspuns! Voi trece prin dreptul prizăritei burgade, în această seară de ametistă, subt luna în creştere, însoţitoarea nopţilor noastre până la ţărmul Iudeei !...

Lăsăm în urmă portul, lăsăm Constanţa şi ne depărtăm de ţărm. Evoluţia serei se sfârşeşte într-un iezer de purpură... Stau minute lungi, rezimat de grilajul covertei, cu ochii şi cu sufletul călător în

cărările amurgului... Ridic mâna dreaptă deasupra barierilor negre și roșii, cari închid în ele patria pământească și pe copii, și-i binecuvintez în numele și cu puterea lui Iisus Christos!...

De aci înainte, patria e acest vapor cu nume simbolic, copiii stau în perdelele inimii, și noi suspendăm între cer și apă... Înaintea vaporului, care-și taie cale în marea calmă, luna pare a fi o torță aprinsă pentru noi...

Intrăm în viața și în regulele cele noi... Un matelot apare pe covertă cu o tavă de aramă și bate în ea ca într-o daira. Este semnalul de masă... Dar sânt prea obosit, prea risipit, incapabil să spun dacă mi-e foame sau nu și trec prin sala de mâncare fără entuziasm... Am observat, în zilele următoare, că bucătăria de pe vaporul „Dacia" e vrednică de odele unui poet cu stomac excelent... În seara aceasta, însă, m-am grăbit să cobor în cabină.

Avem înaintea noastră cinci nopți și trei zile de călătorie pe mare și trebuie să trecem prin patru zone oceanice: Marea Neagră, Marmara, Arhipeleagul și Mediterana.

Mâine de dimineață sântem la porțile Bosforului.

BOSFORUL SE ASCUNDE ÎN CEAȚĂ!

17 aprilie (sâmbătă). – Așteptarea și nădejdile noastre, înainte de a ajunge Bosforul, trec printr-o dezamăgire!... Între orele 7 și 9 dimineața, o ceață deasă încetinează mersul vaporului... Stâncile strâmtorii trebuie să fie în apropiere. Semnale stăruitoare – mugete cari vin din Europa, bubuituri de tun cari vin din Asia – ne îndeamnă la vigilență... Înaintăm cu precauțiune.

Cobor în cabină și scriu celor de acasă o scrisoare, pe care voi preda-o, în Bosfor, poștei noastre de pe vasul „Împăratul Traian". Ceața începe să se sfâșie. Privesc prin fereastră. Un mal mohorât se arată pe stânga. E Asia! Configurație abruptă. Ziduri rotunde. Foste cetăți, azi demantelate... Ies pe covertă.

Două faruri, unul în Asia, altul în Europa, stau față în față. Dealurile din Asia sânt îmbrăcate; cele din Europa sânt goale, pietroase și cu nu știu ce vine verzi–albastre în măruntaiele lor. Jos, pe linia mării, se ghemuiesc sate de pescari. O mânăstire de dervișI se arată pe stânga, sus în pletele unui deal.

Ne apropiem de țărmul asiatic și ne oprim în fața Cavakului. Este o haltă obligatorie pentru controlul sanitar. Prin ceața persistentă răzbate un vis auriu și dulce... Așteptăm destul de mult până ce autoritățile turcești își fac datoria. Privim Anatoli–Cavak și ni se pare că privim peisagiul dintr-o icoană bizantină.

Deasupra stă, colțuroasă, fosta cetate genoveză. Câțiva brazi rigizi cresc ici și colo. Printre ei, stau case cu acoperișuri roșii, iar prin tot peisagiul trec în zigzag câteva poteci albe ca varul...

Dar alături de acest fond de icoană, iată detalii din altă religie și din altă lume: două geamii înțeapă perspectiva cu pintenii lor albi.

Dincolo de cheile Bosforului, ceața stăpânește deasupra Mării Negre, ca un zid de omăt. Pe dealuri se deslușesc din ce în ce mai bine farurile mari și mici, candelele Bosforului.

Aci, pe țărmul asiatic, deasupra caselor de lemn, în faldurii flamurei roșii, plutește, la adierea vântului, simbolul lumii musulmane – semiluna. Se apropie barca de control. Ciudată surpriză!... Funcționarii turci poartă, în locul fesului secular, șepci de formă rusească!

Plecăm. Pe malul european, față în față cu Cavakul, stă Buiucdere. Deasupra caselor, adunate pe țărm ca un stol de pescărușI, se ridică pante pline de brazi, de cipreși și de acei copaci cu înfățișare de umbrelă, cari dau atâta grație acestor vechi linii bizantine.

Ne îndreptăm spre Therapia, orășelul vilelor străjuite de grădini, locul de vilegiatură al diplomaților și al elitei musulmane, un fel de Sinaia Stambulului, dar cu adaosul oglinzilor mării... Generalul doctor Popescu, medicul vasului nostru, stă binevoitor lângă mine și mă ajută să pun ordine, numiri și detalii, în această răpitoare năvală de priveliști a celor două țărmuri. În Europa, subt o sprânceană de pădure se ivește un apeduct din apusele vremuri romano–bizantine... Therapia e un complex de terase de marmură, de palate ascunse subt umbrelele pinilor și de grădini suspendate.

După Therapia, vine Ienikeoi; după Ienikeoi, Rumelihissar... În fața lor, pe malul asiatic ni se deslușesc, subt vălul trandafiriu al cetei, Beicos, cu chioșcul lui Mehmed Ali Pașa, kedivul Egiptului, și Pașa Bagce.

Rumelihissar e un măreț castel cu turnuri crenelate, iar lângă el înflorește vestitul Roberts College, institut pedagogic american... O soartă extraordinară a tuturor acestor dealuri, coaste și castele, cari au văzut perindându-se, în cuiburile lor, toate neamurile de vulturi și din toate colțurile cerului!

Trecem de Bebek, de Arnautkeoi, de Ortakeoi... Dincolo, în Asia, se perindează în fața noastră: Canlidia, Anatolihissar, Cinghelkeoi... De pretutindeni ne pridídesc case cenușii din lemn, cu acoperiș de țiglă, cipreși întunecoși și palate de marmoră... Ciceronele meu îmi detaliază: Palatul Apelor Dulci din Asia, Palatul Beylerbey, unde a fost găzduită împărăteasa Eugenia și unde și-a sfârșit zilele

Abdul Hamid, Palatul Bebek, unde se întruneau diplomații... Dar ce folos! Toate aceste apariții arhitectonice trec peste mine și peste caietul meu de note, ca niște uriașe păsări necunoscute, pe cari poate nu le voi privi de aproape niciodată!

Ne apropiem de Pera și de Scutari. Cerul Bosforului e o boltă fumegândă și feeria țărmurilor lui se stinge ca prin puterea unui vrăjitor răutăcios. Pe apele clătinate și plumburii ni se arată turnul lui Leandru... Apoi deodată, din coasta Stambulului, profilul august al Sfintei Sofii! cenușiu și sever, ca profilul unei matroane văduve...

Minarete, frunți de moschee, ziduri cari strâng în ele faste raiuri pământești: podoabele și trufia unei lumi muribunde pe aceste țărmuri – martore atâtor decese istorice! – toate, toate acestea apar și dispar în fumăria roșie a acestei zile de pâclă.

Vedem, prin sitele văzduhului cenușiu, ruinele Ceraganului, fostul parlament, subt Mehmed V, vedem Dolma Bagce și zeci de minarete, lângă oglinzile de plumb...

Mai vedem, într-o grădină în pantă, înconjurată cu ziduri duble, Ildiz Kioscul lui Abdul Hamid și undeva, mai sus, palatul ridicat întru cinstea lui Wilhelm II...

Ne oprim în mijlocul Bosforului, cu pupa spre Asia, cu prora spre Europa. Privim, spre apus, Stambulul și Galata, iar spre răsărit: Scutari și Haidar Pașa, cu gara, cu cazărmile și cu facultatea lui de medicină.

15106

ÎN FAȚA STAMBULULUI

Stăm în mijlocul Bosforului, între Serai Burnu și Haidar Pașa. În ceața opalină care îmbracă Stambulul transpar siluetele marilor moschee și columnele minaretelor. Turnul Galata se vede vag, mai mult din cap decât din picioare, și pare o necrezută apariție din arhitectura poveștilor orientale. În spatele nostru, casele din Scutari, toate de lemn și negre–cenușii, au toate capișoane roșii și par atât de fragile încât le-ai lua mai curând drept colecția de jucării a unui copil cu predispoziții tehnice, decât drept un cartier sănătos. În jurul vasului nostru, în apele negre–verzi, evoluează, viorii, albicioase și roșioare, sutimi de meduze, mari și mici.

Se apropie de noi o șalupă cu tricolorul românesc. E de la vaporul „Traian" care staționează aproape de cheul Galatei și care se înapoiază la Constanța. Alb ca și vaporul „Dacia" se distinge ușor dintre celelalte vase, venite din toată lumea. Încredințez funcționarilor români scrisoarea mea, cu mulțumirea inevitabilă că, deși departe de hotarele patriei, totuși puterile ei îți stau la îndemână și aici.

Amicul Isachie, mai fericit decât mine, își așează ghergheful profesional, își scoate culorile și penelul și încearcă să prindă profilul pe care ni-l oferă Serai Burnu și intrarea Cornului de Aur. Cerul este mereu un cort de in și de cânepă, cu petice de hermină, cari spânzură printre minarete. Cornul de Aur se pierde în fumăria universală și numele Eiub, rostit în preajma noastră, ne învăluie o clipă cu vraja și cu feeriile lui Pierre Loti.

Aproape de linia mării, promontoriul – deasupra căruia se înalță, fantomale, Moscheea lui Ahmed, Sfânta Sofia și Sfânta Irina – ne înfățișează o grădină înclinată și un amestec de clădiri și de cupole,

rezimate pe ziduri puternice. Este parcul vechiului serai și încurcatul edificiu în care oblăduiau vechii sultani, zis și Palatul Topkapi, astăzi un labirint de amintiri istorice, de odoare și de chioșcuri.

Sfânta Sofia, cu patru minarete, se distinge de Moscheea lui Ahmed care are șase. Sultanul Ahmed a avut nobila ambiție să ridice un locaș de închinăciune care să întreacă pe al lui Iustinian și pe lângă aceasta să aibă șase minarete ca Moscheea Kaaba din Mecca. Credincioșii lui Allah l-au admis în primul punct, dar i-au stat împotrivă în punctul al doilea: Moscheea ta nu poate să aibă șase minarete! Numai cea din Mecca are șase. Atunci sultanul Ahmed a poruncit să adauge Moscheei din Kaaba încă un minaret, ca să aibă șapte.

Sfânta Irina n-a fost niciodată moschee, ci a fost făcută paznică trofeelor turcești; azi e un fel de muzeu militar. Este străvechea basilică în care împăratul Teodosie a adunat Conciliul al doilea ecumenic și în care Sf. Grigorie de Nazianz a rostit vestitul lui cuvânt de adio...

Spre răsărit și miazăzi, prin zaimful ai cărui ciucuri se îneacă în Bosfor, se conturează țărmul asiatic, dominat de năprasnice siluete arhitectonice. Sânt cazărmi, școli și gara Haidar Pașa, începutul liniei ferate din Asia.

Popasul ține câteva ceasuri. Avem vreme să prânzim în sofrageria noastră, prin ale cărei ferestre deschise privim două continente. După-masă, ne suim în salon, unde ne așteaptă cafelele... Deasupra scării, în fața noastră, este zugrăvită „Dacia", patroana vasului, o fată cu ochi sălbatici, smulsă din pădurile ei și constrânsă să păzească nu știu ce vagă poartă de cetate... E o clipă de pulverizare sufletească și de vis... Prind, prin fereastra salonului, profilul trandafiriu al Bazilicei Sf. Irina. Știu, în pâcla ceasului de față și mai cu seamă în pâcla istoriei, cum se risipește Stambulul și zilele lui de altădată... Câte suspine românești au murit între aceste ziduri, în largul nostru trecut de umilință și de vasalitate turcească!... Ieniceri, cadâne, principi și robi de rând, ridicați de la sânul țărilor române, au umplut cu plânsul și cu blestemele lor aceste țărmuri trufașe!

Stăm în Bosforul împărătesc, subt culorile țării noastre, și gândim înduioșați și cucernici: Dumnezeu rabdă mult, dar operele răbdării sale pun în mirare pe îngeri și pe oameni!... Cât de mult ni se

pare de la Constantin Brâncoveanu până azi!... Cum s-a surpat cuibul vulturilor și cum le-a scăzut norocul pe pământ!...

Sorbim cafele, ascultăm pe Caruso și visăm... În fața Galatei, stă ancorat mândrul nostru vapor „Traian". Aici, în dreptul Sfintei Sofii, poposește vaporul „Dacia". Sântem azi națiune independentă, putere militară, țară biruitoare!... Nu mai sântem slugile de altădată!... O, Doamne, când vom ajunge să meritâm milele și dărnicia ta!

Ies din salon în pridvoarele albe și mă plimb până la plecarea vaporului... Nu este nici o perspectivă de clarificare. Dimpotrivă, cerul cade și mai greu, și mai plumburiu pe moscheele Stambulului și un vânt rece încrețește Bosforul. Vasul se clatină. Ancora e trasă de la fund și plecăm. Trecem lin pe lângă fruntea Stambulului și numărăm încă o dată minaretele paznice... O clădire vastă și galbenă, cu pilaștri albi, stă chiar deasupra apelor... Are aerul unui spital. Este spitalul „Giul Hane".

SEARA, PE MARMARA

Până a nu porni din dreptul Sfintei Sofii, vedem un tren – gălăgios, profan și aidoma cu orice alt tren – care trece pe subt profilul august și aleargă spre gara Sirkegi... Un tren pe sub Basilica lui Iustinian, un tren care a răsluit din grădinile și din chioșcurile Vechiului Serai!... Ce amestec de noțiuni, de epoce istorice și de lumi disparate! Stambulul întreg înfățișează, din vârful moscheelor sale, până în fundul vechilor morminte, contimporane cu Erodot, această paradoxală juxtapunere și această interpenetrare...

Toată această coastă, pe lângă care trecem, de la Serai Burnu până la cele Șapte Turnuri, este un muzeu de amintiri, de vechi biserici transformate, de palate, cu temelii bizantine, de rămășițe glorioase, pe cari literele arabe se bat cu vechile inscripții eline și latine...

Lângă litoralul asiatic, se ridică din marea vânătă Insulele Principilor... Le vedem de departe și nu putem să identificăm nimic din amintirile și din informațiile noastre de ultimă oră. Știm că și pe ele valurile istoriei au aruncat evenimente, drame, lacrimi și sânge tot atât cât marea – spume și talazuri. Câte mânăstiri ridicate și dărâmate, câți împărați orbiți și deportați, câte împărătese puse subt zăbrele! Sfinții Bisericii Ortodoxe, Ignatie și Metodie, au trecut și ei, cu slavă, prin aceste insule ale silniciei și ale martiriului!

Dar, iată, trecem prin dreptul castelului Iedi Cule, adică Șapte Turnuri. Aici amintirile noastre sânt mai intime și mai dureroase... Constantin Brâncoveanu și familia lui au fost aduși aici, ținuți câtva timp închiși și apoi măcelăriți. Naivul cântăreț popular spune în cântecul său:

Și mergea
De-i închidea
La Stambul cetate-tare,
Ce se înalță lângă mare.

Privesc mult în urmă Stambulul care se micșorează și se destramă în ceață. Am lăsat pe coasta europeană Macrikeoi și San Stefano și pătrundem adânc în lacul Marmara. A început un vânt rece și mă adăpostesc subt scara care duce deasupra, la postul de observație și de comandă. E ora trei și un sfert după–amiază, dar lumea e tulbure și tristă, ca la apropierea unei seri furtunoase.

Plutim mai mult pe lângă țărmul european, cel plin de atâtea amintiri clasice. Cugetăm că pe aceste ape noi întâlnim și încrucișăm atâtea corăbii din veacuri greco–romane, atâtea expediții celebre, atâția generali încununați de istorie!...

Sântem în mijlocul lacului, subt umbra norilor de plumb, dar departe, pe Marmara, sânt petece de soare. Vântul plesnește și miorlăie în jurul nostru. Vaporul merge cu el în piept. Doamne, domolește puterea vântului!...

Țărmii lacului, inegali, colțuroși, vineți, se văd, la mare depărtare, subt bolțile livide. Înaintea vaporului, marea se întinde încrețită și spălăcită. Din văzduhul frământat de vânt încep să se cearnă puzderii umede. În Asia, subt pologurile zării se întind capricioase catene muntoase.

La ora ceaiului, ne regăsim cu toții în sofragerie. Este o impresie și ciudată și plăcută, să împletești atâtea lucruri noi și vechi – marea, Stambulul, cucerirea turcească și pe coloniștii greci cari populează Pontul Euxin – cu această continuitate de viață urbană, cu ore regulate, de pe vaporul nostru... Întârziem lângă cești golite, ascultăm trepidarea surdă a vaporului și privim căderea serei.

E ora șapte. Ne apropiem de Dardanele. Asia vine spre noi, colțuroasă, neagră și învăluită în neguri reci. Claritățí palide, aproape mortuare, mai alunecă spre apus și spre sud. Din cer pogoară deasupra Asiei niște trâmbe fumurii, cari se târăsc pe vârfurile ei stâncoase și porumbace. Din adâncul acestei perspective, clipește ochiul unui far. Ce punct o fi?

Europa vine către Asia tot subt forma unei catene de plumb, dar cerul de deasupra are brazde alburii și galbene, iar marea poartă în față un vis argintiu care se stinge încet.

Pe când cinam (8–9) am trecut pe lângă farul Hora... Noaptea e definitiv stăpână pe lacul Marmara. Sus, în salon, maeștrii cântecului italian înviază, din nou – sonori și puternici ca aievea! – dintr-un dulăpior elegant, așezat pe o masă...

Dar pe când noi oscilăm cu gândurile spre Italia muzicală și Dardanele, iată că afară cerul își aruncă broboadele și luna urcă pe trepte de catifea!... Alergăm pe covertă și privim, deasupra noastră, cum se îndeplinesc eternele porunci! Grebla Orionului se lasă în jos, o dată cu nourii demobilizați... Vântul, care continuă puternic, mătură, adâncește și clarifică văzduhul. Stelele ard a sărbătoare! În vârful tăriei se învârtește Carul Mare. Casiopeea strălucește deasupra Europei...

E o noapte într-adevăr orientală. Numai vântul acesta ne face să rămânem vigilenți în paltoanele noastre și să îndesăm căciulile pe urechi.

Comandorul Negru – amabil fără scăzământ, tot timpul – ne invită în cabina radiotelefonică să ascultăm pe vreunul din cântăreții cari se produc în acest moment, în Europa... Ascult, câteva minute, un crâmpei de operetă, din Viena, strâng mâna soților mei de călătorie și cobor în cabină.

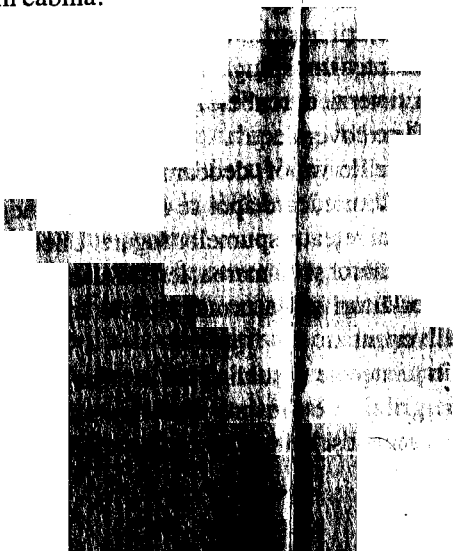

VÂNT PUTERNIC ÎN ARHIPELAG

18 aprilie (duminică). – O zi înalt dramatică! Toată ziua a suflat un vânt hain. Soarele se zbuciuma printre nouri și raza lui fierbinte cădea peste noi o dată cu palmele vântului de gheață. Cine-ar putea să descrie jocul valurilor întărâtate, în această zi de tensiune și de teamă!

Dis–de–dimineață, am urcat pe covertă să privesc splendida dramă a cerului și a mării. Dar era o temeritate. M-am încovoiat și m-am ascuns... Cu capul lipit de catarg, am rechemat, în duhul meu, divina plutire de pe lacul Tiberiadei și m-am rugat Stăpânului să nu ne lase – pe noi chinuiții și tulburații – lipsiți de veghea și de milele lui.

Priveam apele furioase venind din larguri și spărgându-se de coasta bietei noastre case plutitoare. În câmpia mării se săpau văi și vâlcele, se ridicau valuri, cu vegetație de spumă în vârf, și tremurătoare se apropiau de pereții noștri... Din valurile despicate de vapor săreau în lături, ca dinaintea unui plug cu nu știu câte brazde: roate de spumă, trâmbe azurii și verzi, curcubeie albe și un măciniș vijelios și orb care ajungea până pe covertă...

Valurile sfărâmate de vapor, deocamdată închis–albastre, se prefăceau într-o făină alburie, care apoi se reintegra în negrul verde și colcăitor, lăsând numai rețeaua spumelor fugare. Uneori, din lupta aceasta a vaporului cu vântul și cu marea, ieșeau clamori înfricoșate: urlete, plesnete, miorlăituri și, la urmă, eternul învălmășag între catarge și marea pulverizată.

Am coborât în pântecele vasului și am ieșit iar deasupra... Dar ca să te apropii de grilajurile dinspre proră era adevărată vitejie. Vijelia te îmbrâncea înapoi și hainele se smuceau pe tine ca o coadă

de zmeu... Vaporul a început să danseze. O mișcare de la proră la pupă, care a îmbolnăvit pe toți călătorii. M-am ținut cât am putut mai bine, dar n-am rămas biruitor tot timpul. Mișcarea aceasta „de tangaj" a dăinuit până la ora 4 după-amiază.

Când am ieșit eu pe vapor, înainte de ora 6 dimineața, vaporul trecuse de insulele Tenedos și Mitilene. Pe când eram încă rezistent, am trecut printre insulele Psara și Chios, Psara pe dreapta, Chios pe stânga. Psara: o insulă stâncoasă și dezolată. O căsuță sau două pe coastele ei prăpăstioase și atâta tot. Mai târziu ni se arătă o mânăstire albă, privind spre miazăzi. Ostrovul Chios este cu totul învăluit în neguri. În dreptul lui, marea se zvârcolește subt harapnicele vântului, se smulge, se bășică, se despică, se răstoarnă și dă vaporului niște pumni formidabili.

O vreme, toate loviturile izbesc mai mult în prora vaporului, de aci mișcarea de tangaj, care ne face să înaintăm în pași de dans. Oricât ai vrea să te ții tare, amețeala sporește. E întâia oară când simt această chinuitoare nesiguranță a centrului meu de greutate.

Stau afară pe covertă, culcat pe bancă. Dar un duș sărat vine și mă gonește. Cobor în cabina mea și mă culc de-a binelea. Trebuie să capitulez. E înainte de amiază, dar cine mai cugetă la masă! Afară de oamenii echipajului, socotesc că toți ceilalți sânt bolnavi.

La ora 4 după–amiază, prind de veste că trecem pe lângă altă insulă. O văd pe stânga, spre răsărit, din fereastra mea rotundă. Este insula Nikaria. Tot pustie, tot priporoasă, tot amărâtă și fără nici un copac! Unde sânt acele insule grecești, pe cari istorisirile auzite sau citite le fac niște coșulețe cu flori, deasupra valurilor albastre?!...

În definitiv, crâncen Arhipelag! Vântul care suflă peste el este vântul care prigonea pe Odiseu! Nimic din toate visurile și eglogele pe cari închipuirea mea le sălășluia în aceste sălbatice ostroave și pe aceste talazuri mugitoare!

Spre seară, revin pe covertă. Apucăm, cu ziuă, încă o insulă – insula Levita. Farul de pe coasta ei nu este încă aprins. Cerul se luminează. Norii sânt măturați subt orizonturi. După ce am trecut de insula Nikaria, mișcarea de tangaj a vaporului s-a schimbat într-o mișcare „de ruliu", adică de la coastă, la coastă. Mai bună pentru vapor, dar tot atât de rău venită pentru bieții călătorii...

Dar cu încetul, pe mare, în văzduh și în suflete pogoară granițele păcii apropiate... Am ridicat, iar și iar, gândurile mele slăbănoage către cel care ține, în dreapta-i atotputernică, marea, vânturile, corabia aceasta, inimile și cărările vieții noastre! Iisuse Christoase, Dumnezeule, fii cu noi, în corabie, ca odinioară cu ucenicii tăi, pe apele clocotitoare!

Când ne apropiam de insula Levita, am văzut, spre apus, un vas torturat ca și noi, de mânia vântului. Singura corabie, întâlnită de noi, la larg, până la ceasul de față. Am privit apusul soarelui. Globul de aur mat a trecut în jos, printr-o bandă lată de nori și a dispărut dedesubt, ca o lampă de tavan cu lumină portocalie. A crescut progresiv, până când a ajuns ca un bujor enorm, rotund și roșu–galben. Așa, floare uriașă, a plutit puțin pe zarea apelor seine și a început să se cufunde, dar tot cufundându-se semăna, acum, cu un crater de vulcan, portocaliu la vârf, și din ce în ce mai cenușiu, către bază.

PE MEDITERANA

19 aprilie (luni). – Mă trezesc devreme. Slavă Domnului! Legănatul s-a mai potolit. E ora 5, dimineața. Grăbesc să mă spăl și să mă îmbrac. Apoi, în genunchi lângă patul de odihnă, spun Milostivului Stăpân rugăciunea cea de-a pururi, îi arăt capetele copiilor mei, durerile mele, nădejdiile mele și toată această biată inimă, mai descumpănită, mai neliniștită și mai fluidă decât marea pe care plutim!...

Pe covertă, mă învăluie atmosfera umedă și caldă a Mediteranei. În timpul nopții, am trecut de insulele Candeliuza și Rodos și acum ne facem drum în bătrâna Mediterană. Soarele se desface din fașele răsăritului și ziua se anunță clementă.

Locotenentul din cabina de direcție mă poftește sus la el și îmi arată, pe o hartă detaliată, drumul străbătut. Am trecut printre Rodos și Scarpantos. Am trecut pe lângă Patmos... Poate că, la revenire, voi privi și eu această stâncă sfântă de pe care dumnezeiescul Ioan văzu, despicându-se, înaintea lui, veacurile și tainele voinței Celui Preaînalt.

Vehemența de ieri s-a propagat și zilei de azi. Cu tot cerul progresiv albastru, cu tot soarele prielnic, cu toată atmosfera mângâioasă și cu toată marea fără spume, totuși mișcarea vaporului persistă, și anume tot de la coastă la coastă. Deși domol, ne legănăm mereu, în amintirea zbuciumului de ieri.

Privesc în toate părțile: răsărit, miazăzi, apus, miazănoapte... Limpiditate augustă! Marea e o păcură liliachie și până subt boltirile pal–albastre ale zării este ea, tot ea, iar și iar ea! Mare, mare, numai mare!... Ajută, Milostive Doamne! Dă-ne o zi liniștită până la

urmă! Am ținut ieri zi de post, de durere și de rugăciune. E puțin, știu prea bine, ca să intrăm în Țara Sfântă numai cu o zi de pregătire. Dar, Bunule Doamne, primește-ne numai cu atâta, că săraci și ticăloși și fără puteri sântem!

Citesc din *S-fta Evanghelie* furtuna de pe mare și din *Faptele Apostolilor* călătoria Sf. Pavel pe Mediterana... Iisuse Christoase, Stăpâne, pentru rugăciunile marelui tău ucenic Pavel, du-ne pe noi la bun liman, în această îndoită călătorie a mării și a vieții!...

Vântul care bătea ieri dinspre Europa mai mocnește și azi. Apele mării se clatină mereu. Ruliul n-a încetat, dar cerul este universal limpezit și marea are numai solzi albaștri.

Sântem în inima lumii oceanice! Indigo lichid e marea! Spre răsărit se risipesc câmpii scânteietoare de licurici de aur și de fluide diamante. În tot cuprinsul rotund și mișcător, sântem numai noi, cu făptura aceasta albă, pe care plutim, și cu poverile de mii de feluri ale sărmanei inimi neînțelese... Jos, în pridvoarele inferioare, aleargă, cântă, visează emigranții evrei. Bravi soldați ai unui ideal atât de pasionant și atât de avid de sacrificii!...

Mergem înainte!... Gândul se întoarce înapoi, spre țărmul și spre plaiurile patriei, spre casa sărăcăcioasă, spre copiii mângâiați cu dorul și cu rugăciunea... Nu mai pot să spun exact ce oră este. Am înaintat simțitor spre sud și răsărit și ceasornicul meu arată ora Bucureștilor. Ne apropiem, însă, de miezul zilei... Ceasuri întregi trec peste noi, cei ce plutim între cerul purisim și marea de lulachi. Numai cer și apă... O sprânceană de nouri se șterge în zarea dinspre miazănoapte. Nici o altă corabie decât a noastră... Ne apropiem de Cipru, pe subt care trebuie să trecem, dar la ce oră, nu știu. Mi s-a spus că dacă timpul se menține limpede, vom vedea Ciprul, pe stânga.

E cald, e bine... Caut în cărțile luate cu mine deslușiri asupra Palestinei. Nevrednici sântem, Doamne, să-ți mulțumim pentru ziua aceasta!...

După-amiază, frumusețea și azurul sporesc. Am plecat deunăzi într-o zi de aprilie și ne găsim astăzi în zi de iulie... Stau sus pe bancă, visez, gândesc la ai mei, mai citesc unele pagini dintr-un ghid asupra Palestinei sau din cartea lui Frank Carpanter: *The holy Land and Syria*...

După ora 5, comandorul ne ia să ne arate măruntaiele vasului. O pădure de oțel, cu arbori lucioși și jucăuși! Ochii dogoritori și izvoritori de flăcări din capul unor informe broaște de fontă! O căldură care rivalizează cu hamamul... Și aici, între cuptoare, rezervoare și pistoane, fochiștii veghează, aproape goi, ca totul să meargă după indicatoarele și ceasornicele numeroase, cari stau spânzurate în jurul lor.

Aspră viață!... Măruntaiele monstrului, care ne poartă pe aceste ape violete, sânt avide de păcură! Și hrana lui e focul iadului! Nu zăbovesc prea mult, nici nu cer prea multe explicații... Las pe amici în acest hamam al tehnicei nautile și reviu subt cerul Mediteranei.

Afară, tocmai apune soarele – subt un văl ușor cenușiu și cu perfectă rotunzime de mac nedesfăcut... Încet, se afundă în mare și marea pălește prelung și cerul se face de opal... Marea e cu totul calmă. Legănatul s-a stins. Deasupra catargelor picură aur luna în creștere. Acum, la ora 7 seara, e drept deasupra mea... Cu ajutorul Domnului, vom vedea-o mâine seară, deasupra Carmelului!

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

LA PICIOARELE CARMELULUI

Nu mă întreb, iubită Simforoză, dacă a putut să ajungă până la d-ta, sub forma banalei gazete sau într-altfel, vreo știre despre călătoria mea în Pământul Făgăduinței. Tot așa, nu mă întreb dacă această istorisire pe care ți-o încep va trece într-o zi oceanul ca să-ți aducă proba statorniciei mele literare. Constat deocamdată pentru mine că, nici depărtarea, nici timpul n-au izbutit să nimicească proiectul conceput acum 22–23 de ani, în chilia mea de student teolog de la Cernăuți... Aproape un sfert de veac de viață și de odisee literară n-a putut să smulgă din perspectiva mea de scriitor țărmul Scrisorilor către Simforoza. De la 1904 până azi, am purtat numele d-tale prin numeroase caiete și reviste. Ți-am scris scrisori pe cari le-am tipărit și le-au citit și alții. Ți-am scris altele pe cari le-am lăsat să se șteargă și să se rătăcească... Dar n-am pierdut niciodată dorul să-ți scriu într-o zi o scrisoare biruitoare, o scrisoare prin care să logodesc definitiv, cu inel de aur, numele d-tale și dragostea cititorilor mei!

M-am hotărât odinioară să-ți descriu, sub o formă ușor deghizată și romantică, starea conștiinței mele, cucerită de Mântuitorul, și siguranța temeliilor ei apologetice. Am făcut, în drum, zecimi de popasuri și te-am lăsat să aștepți o viață întreagă... Și iată că azi, după o călătorie în Țara Sfântă, numele d-tale răsare încă o dată, peste gândurile și peste frământările mele literare, ca acele constelații periodice, pe cari le regăsim, fără de veste, deasupra noastră, în cerul unei nopți de toamnă și de veghe!

De data aceasta este vorba de o simplă călătorie, de cerurile străvezii ale Iudeei, de dealurile și de văile ei, cu nume de-a pururi biblice și sfinte, și de un braț de spice, pe cari le-am adunat din țarina

lui Booz... Călătoria aceasta, însă, este pronaosul unei construcțiuni întregi pe care am întrezărit-o odinioară în Cernăuți, într-o luminoasă seară de sărbătoare, și pe care vei vedea-o, în viitor, crescând sub arcadele numelui d-tale.

Era în dimineața zilei de 20 aprilie 1926. Mă aflam pe vaporul nostru „Dacia", călător între Constanța și Haifa. Plecasem din Constanța în seara zilei de 16 aprilie, vineri. În trei zile – 17, 18, 19 aprilie – străbătusem Bosforul, Marea de Marmara, Arhipelagul și Marea Mediterană, de la Rodos până la coastele Feniciei. În dimineața aceasta, marți 20 aprilie, ne apropiam de Haifa.

De cu seară, îmi pusesem în minte să scurtez somnul meu de dimineață și să ies pe covertă mai-nainte de răsăritul soarelui. Și soarele și eu sântem exacți, dar între noi amândoi, cad, deocamdată, bariere sure și nodoroase, pe cari stau înfipte, în dezordine, piroane de aur. Nu e o zi nouroasă, dar prin văzduhul ei trec, de la răsărit spre apus, caravane răzlețe... Un vânt mai mult umed decât rece bate ușor peste largul apelor. Aburii nopții au umezit coverta și băncile de pe ea. Dar marea e liniștită și de-abia încrețită de valurile ei din zile calme. Corabia noastră merge lin. Ruliul de ieri și de alaltăieri este mai mult o amintire.

Mi-e inima plină de sărbătorească așteptare! Peste o oră, peste două, voi fi în Pământul Făgăduinței! Călătoria pe care am visat-o, aproape de când gândesc și simt, se sfârșește cu bine și coasta Țării Sfinte, iat-o, în fața noastră, ca un iconostas, sub această perdea de neguri!

Voi trece de pe corabie, pe acest pământ fără pereche; voi umbla pe cărările pe cari umblară eroii *Sfintei Scripturi*; soarele va proiecta, pe pereții și pe coastele munților biblici, umbra mea; voi privi cu ochii mei țărmul, pajiștile și treptele de piatră pe cari le priviră proorocii, regii lui Israel și ucenicii Domnului!

Cugetă, iubită Simforoză, că toată simțirea mea, toate convingerile și toată alcătuirea mea sufletească poartă, pe vecie, scriptura și efigia Canaanului. De țara aceasta dintre Mediterana și Iordan mă simt tot atât de legat ca și de holdele și de colnicele Teleormanului! Mai mult decât atât! Dacă sunt treizeci de ani de când am plecat de pe malurile Vezii și din catedrala de carpeni și de ceri, pe care o străbate

Vedea, la locul meu natal, n-a fost nici o zi de atunci încoace, trăită de mine, fără Betleem, fără Nazaret, fără Ierușalim și fără lacul Ghenizaretului!

Dar e prea devreme! Răsăritul e plin de tumultul soarelui care se naște în nouri și în ceață, și din acest amestec nu putem să precizăm încă nimic. Vaporul „Dacia" are pe bord aproape două sute de pionieri evrei. Mai toți sunt tineri, de-abia trecuți de douăzeci de ani. Îi văd, din pridvorul de sus al corăbiei, cum stau adunați și imobili, în proră, pândind ca și mine tresărirea cea dintâi a sfântului pământ. Viteji copii, dragi ziditori ai unei lumi ce va să fie, Dumnezeu să fie milostiv cu nădăjdile și cu viețile voastre!

Aleluia!... În fundul zării progresiv albe și pacificate, începe să se contureze spinarea Carmelului. Deocamdată este o linie fumurie neregulată, care naște din ceață și se topește în ceață. Din ce în ce mai mult, catena muntoasă crește, se întinde și ajunge să umple orizontul ca o balenă uriașă, întinsă pe linia apelor și prelungindu-și coada, departe spre Iafa.

Iată Carmelul Marelui Ilie. Iată scara de piatră, așezată între pământ și cer, de pe care vajnicul prooroc rostea poruncile Domnului și oprea ploaia norilor! Iată muntele care adăpostea pe asprul anahoret, îmbrăcat în cojoc!... „Ci Ilie se urcă până în vârful Carmelului și aplecându-se către pământ își îngroapă fața între genunchi. Apoi grăi către sluga sa: «Urcă-te și privește către mare.» Sluga se urcă și, după ce privi, zise: «Nu este nimic.» Ilie rosti: «Du-te iar și iar, de șapte ori.» Când se duse a șaptea oară, veni și spuse: «Iată un nour mic, cât palma mâinii unui om, și care se ridică din mare...»" (1 *Regi* 18, 42–45).

Suntem pe marea din care se ridica norul aducător de ploaie și în fața noastră ondulează Carmelul, flăcările și fumul jertfei lui Ilie și aproape trei mii de ani de istorie dumnezeiască și omenească!

Începem să ne dăm seama că înaintea corăbiei noastre se desfac, în colbăria cetei aurii, brațele unui golf imens. Este golful Acrei, cu roiul lui de amintiri istorice și cu coastele lui așternute cu dune de nisip. Înaintea ochilor mei nerăbdători mi se pare că se înșiră primele case din Haifa... Dar este o greșeală pe care o corectez cu ajutorul unei jumele. Ceea ce văd eu, sub soarele din ce în ce mai limpede, este o

panglică lată de livezi, dincoace de Carmel, adică în partea contrarie orașului.

În sfârșit, ajungem mai aproape și distingem clar, între masivul de deasupra și oglinda somnoroasă a mării, amfiteatrul licăritor și verde al anticului Sycaminum.

Ceața se topește. Soarele dezvăluie, precizează și transfigurează aceste scumpe țărmuri. Suntem în fața unui port așezat foarte prielnic. În acest fund de golf, dar până azi fără parapete și fără debarcader...

Biblia, trecutul sfânt, minunea... prind consistență înaintea ochilor noștri. Haifa se risipește pe coaste, pe văi, printre niște tufari – pe cari îi socotim măslini – și ajunge divers ramificată, până la linia mării, aici verde ca lipanul și ca frunzele de nuc.

Vaporul nostru a făcut o curbă lungă și prudentă, ocolind niște bancuri de nisip cari prelungesc Carmelul subt valurile verzi. Iată-ne acum, complect, față în față cu visul împlinit!

Stranie este prima noastră întâlnire cu realitatea, chiar aici la țărmul Țării Sfinte! Acum, când totul stă sub ochii noștri și sub mâna noastră, înălțimile scad, pământul sacru arată și el praf, noroi, infirmități... mantia împărătească a visului se transformă într-o haină palpabilă!

Dar un noian de detalii vine în cascadă peste noi!... Vaporul nostru poposește în Haifa, mai mult decât 12 ore. Este acum de-abia nouă dimineața, și nu vom părăsi golful Acrei decât spre miezul nopții. Trebuie să ne mișcăm, să ne procurăm biletul de liberă pogorâre, să ne amestecăm cu toată lumea și să așteptăm barca de aterizare.

Vaporul nostru se oprește la bună depărtare, sloboade ancora și atipește în soare.

În jurul lui încep să sosească bărcile conduse de arabi. Iată, cea dintâi; în ea colcăiesc toate culorile, în primul loc carminul fesurilor. Lopătarii arabi vin cântând. Alții, cari sunt cu ei în barcă, se cumpănesc cu abilitate și bat tactul cu palmele. Cântecele, gălăgia, interpelările violente ne înfășură și ne amețesc cu totul. E rândul nostru să coborâm. Suntem câțiva inși, tovarăși pentru toată călătoria, și cari pornim solidari, să cercetăm Haifa.

Printre călătorii cari au atins țărmul înaintea noastră sunt și câțiva cunoscuți, iar în Haifa, undeva pe Carmel, există o colonie de evrei români. Această împrejurare rodește pentru noi o adevărată surpriză.

Nu coborâm pe scara mobilă a vaporului și ne dăm drumul în barca arăbească... Privim în sus, privim în jurul nostru... Pare că ne-am mutat, dintr-o insulă, într-o coajă de nucă! Dar marea e calmă și alunecăm ușor spre stâncile și spre treptele țărmului. Dacă nu pentru vapoare, cel puțin pentru bărci există un mic debarcader... Am ajuns! Începem să ieșim din barcă. Pun piciorul pe lespezii de piatră și ridic, spre ceruri, cu semnul Sfintei Cruci, inima mea recunoscătoare!

Așadar, ne găsim pe acest țărm vestit și sacru, bătut în cadență de valurile atâtor veacuri și atâtor evenimente istorice!...

Dar nu e timp pentru amintiri și reverie, căci iată, prieteni cunoscuți în București vin spre noi cu brațele întinse!

Înfățișez pe soții mei de călătorie și intrăm cu toții în oraș, în ceată numeroasă... Ne împărțim, cum putem, între curiozitatea celor ce ne-au primit și vor să afle de la noi felurite știri din țară și curiozitatea noastră, asaltată de tot ce ne văd ochii.

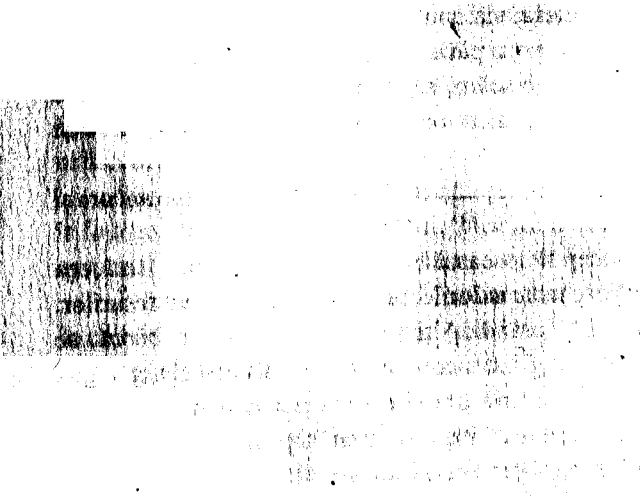

ORIENTUL PALPABIL...

E prima noastră confruntare cu Orientul. Subt soarele care și-a lepădat toate barizurile, privim, uimiți, aievea, această lume orientală, cunoscută până acum din povești și din icoane. Urcăm prin străzi neregulate și înguste. Trecem pe lângă case cu croială și cu amănunte văzute prin tablouri. Întâlnim oameni, cu aere, cu haine și cu atitudini pe cari eram obișnuiți să le întâlnim numai la operă... Dar, altfel decât la operă, acești tenori, bași și baritoni duc câte un măgar de căpăstru sau câte un șir de cămile, împovărate peste închipuire...

Pictorul Isachie și ai lui – oameni cari cunosc Grecia, Italia, sudul Franței – privesc cu ochi extaziați această îmbulzeală de arabi multicolori, de asini și de cămile... Mărturisesc că eu unul rămân sfios și circumspect în fața tuturor acestor burnuze, fesuri, cealmale și mai ales în fața acestor nasuri și priviri de vultur. Dincolo de această lume arăbească este, însă, lumea glastrelor și a grădinilor, care cheamă și robește, fără nici o rezervă...

Ne ținem de amicii și de ciceronii noștri, până la un bazar cu uși largi și fără ferestre, care este al lor, și unde ne orpim un minut. Ne sfătuim ce-am putea să facem mai bine în aceste câteva ore de popas și hotărâm să tocmim o mașină.

Pornim în corpore spre un garaj din apropiere și toată afacerea este grabnic pusă pe picioare... Aici suntem din nou în Europa... Cauciucuri, piese de automobil, reclame uriașe pe pereți, birouri prozaice și aparate telefonice, cari leagă și dezleagă, pe loc, orice pricină și orice poftă a inimii!...

Pe când stăteam în pragul biroului de automobile și întrebările și răspunsurile alergau pe fir, trece pe lângă mine o doamnă, în port de dimineață și de casă... Se oprește mirată și cercetătoare. O recunosc!... E o bună cunoștință din București, este o fostă elevă a mea, de la cursurile serale. Ne bucurăm de întâlnire și mulțumim lui Dumnezeu pentru etern minunatele sale puneri la cale.

În jurul meu, în acest sfert de oră de așteptare, fac cerc pe departe și pe aproape măslinii, smochinii și vrejurile plantelor agățătoare... Sosește o camionetă cu bănci și o umplem în întregime.

Ce vom vedea mai întâi? Neapărat, Muntele Carmel cu grotele lui sfinte. Îl vedem în fața noastră rotund ca un elefant și purtând pe el, în chip de șa fantastică, vile, buchete de pini și de maslini și balustrade cu flori.

Ca să mergem la Grota Profeților trebuie să traversăm colonia germană. De la ulițele sugrumate, de la casele cu dosul în stradă și cu ochiuri de pândă, subt nuiele împletite, trecem în străzi drepte, cu case elvețiene, cu snopi de flori de aur și cu pomi roditori... Desigur că sunt încă nedeprins cu acest splendid Orient, care se ascunde după mușarabiuri și în cearceafuri negre... Respir mai slobod în acest colțișor european!

Ieșim afară din oraș și ținem șoseaua, deocamdată între Muntele Carmel și noua colonie–debarcader: Bath Galim. Vedem sămănături cari sunt aproape coapte, parcele îngrădite și pe cale de îngrădire, calea ferată Haifa-Atlith... și totul îmbrățișat, ca de o flamură orizontală și imensă, de marea albastră cu spume de omăt.

Carmelul proeminează deasupra mării, aproape vertical, cu pantele lui de viță, de maslini și de zidărie din vremea cruciaților.

Ajungem la Grota Profeților. De departe, parcă avem înaintea noastră un castel arab, pe jumătate intrat în pieptul muntelui. În realitate, sunt câteva pridvoare și câteva loji agățate de coastele Carmelului, deasupra peșterii afumate și stranii care se numește Grota Profeților. Câteva familii de arabi sălășluiesc la pragul și în preajma grotei și așteaptă pe turiști și pe închinători.

Acest loc curios are și ceva din înfățișarea hanului oriental, dar mă întreb dacă un măgar sau o cămilă ar putea să urce până aici, spre poposire. În curtea hanului e o fântână, câțiva smochini bătrâni și

chinuiți și un palmier pitic. Lângă peștera cea mare mai sunt și alte găuri și scorbori cu capace de gratie.

Intrăm cu sfială în Grota Profeților. Este o încăpere dreptunghiulară săpată în calcar. E afumată toată de multele făclii și candele cari ard aici, ziua și noaptea. În fund disting o muchie tăiată în zid și aci mi se pare a fi un fel de cenușar–jertfelnic, plin de funingine grasă și de rămășițe de feștilă.

Această grotă este cercetată și venerată deopotrivă de mahomedani, de evrei și de arabii creștini. Prestigiul de care se bucură este că tămăduiește pe cei cu mintea tulburată. În ceasul sosirii noastre stătea pe o rogojină, cu fața spre peretele de cărbune și cu dosul spre mijlocul grotei, o femeie arabă.

Tradiția străveche atestă că în această grotă era școala și sălașul ucenicilor prooroci Ilie și Elisei. Sute de inscripții, în toate alfabetele din lume (afară de cele extrem–asiatice) încarcă pereții acestei peșteri, care a văzut pe sultanul Saladin, pe Ludovic cel Sfânt și pe Napoleon!...

După Peștera Profeților, urmează să vedem Peștera Sfântului Ilie, dar nu putem să ajungem la ea decât pe drumul cel de sus. Peștera Sf. Ilie e în mânăstirea de deasupra și anume chiar subt altarul bisericii principale.

Porninm înapoi și ne oprim în dreptul noului cartier Bath Galim, adică „Fiica valurilor". Aici e un fel de debarcader pentru pionierii evrei sosiți în Haifa și în același timp un lagăr provizoriu, până la repartizarea și la plasarea lor. Intrăm în Bath Galim și vizităm această primă creațiune sionistă. Birouri, baie, sofragerie, bucătărie, săli de dormit, corturi întinse pe nisip... toate sunt practic concepute și întreținute cu o vigilență soldățească. Lagărul e înconjurat cu sârmă ghimpată și se întinde până aproape de linia mării. Găsim în lagăr vreo sută de haluțini, unii sosiți o dată cu noi, alții veniți mai înainte. Intrăm cu ei în vorbă. Sunt de prin toate țările Orientului european. Nici unul dintre ei nu pare să fi atins vârsta de 25 de ani. Buna lor dispoziție, încrederea și atitudinea lor sunt fermecătoare!

Ieșim din această tabără a sfântului entuziasm tineresc și, pe lângă țărmul mării, mergem mai departe ca să vedem noul cartier. Este un întreg orășel care naște aici, parcă din nisipul cald și din

spumele Mediteranei. Vedem străzi largi și drepte, grădinițe miraculos înflorite din pustietatea de până ieri și zecimi de locuințe, cu aerul unor vile ingenioase și confortabile. Unele sunt gata și stau în soare, cu obloanele închise, sau având în loc de obloane perdele de flori; unele sunt de-abia la temelie; altele sunt aproape de isprăvit. La o răspântie, care încă nu e închegată cu toate casele ce vor să fie, stă deschisă o mică băcănie. Băcănița se arată în prag. Însoțitorii noștri o întreabă de sănătate, pe românește...

ÎN SUS, PE CARMEL

Fiindcă ne găsim pe țărmul mării, la picioarele coloniei germane, lungim puțin drumul și trecem pe lângă cetatea monahală a maicilor carmelite. Mai trecem pe lângă câteva cimitire, și printre grădini cu garduri uriașe de cactuși. Aceste plante țepoase și diforme pe cari noi, în Europa friguroasă, le oblojim prin sere și prin glastre, aici cresc ca niște caracatițe monstruoase și clădesc garduri despărțitoare. Alături de cetatea carmelitelor vedem într-o grădină un maslin centenar.

O primă notă care ne surprinde: trecem pe lângă închisoarea orașului... Vai, nici în Țara Sfântă nu lipsesc atari monumente închinate păcatelor și ticăloșiei omenești!... Iată și reședința guvernatorului, lipită de o grădină desfătată și cu sânul deschis la adierile mării... Pe la intervale sunt și petece de pământ cultivat. De pildă, un locșor pe care crește o plantă, cu înfățișarea porumbului și care este planta „dura". O notă universală, pentru toate aceste pajiști, colțuri verzi, locuri închise sau deschise, este silueta pacinică și negricioasă a biblicului dobitoc, cinstit de ambele *Testamente*.

Intrăm din nou în colonia germană și în inima orașului, ca să luăm calea de sus, spre Carmel. Traversăm o pajiște de maci, numeroși, roșii, viguroși, ca pe câmpiile Dobrogei... Iar printre maci, pasc vaci negre, cu uger greu, vacile coloniștilor germani. Colonia germană stă la umbra florilor și a pinilor... Pe lângă pinii din care soarele stoarce mireasma lor cea binefăcătoare, copiii se înapoiază de la școală... Și în fruntea micilor flămânzi cari zoresc spre casă, iată-l călare pe măgar pe bătrânul pastor englez, „Papa Wagner", simbolic și placid.

O luăm în sus, prin Haifa cea nouă, piept în piept cu lumea care lasă lucrul și coboară la masă, piept în piept cu cămilele arăbești și cu automobilele americane. În dreapta, în stânga, te cheamă și te farmecă zecimi de case, în stil de vilă și cu cortine de verdeață... Urcăm viguros și orașul începe să se adune dedesubtul nostru.

Comorile de safir și de smarагd ale mării se încheagă în vastă jumătate de brățară, pe sânul golfului incandescent. De-abia acum putem să prindem, în vedere sintetică și intensă, această coastă sfântă, în atmosfera și în viitorul căreia întrezărim puterile și sorgințile fabuloase ale unui port mondial.

Îndreptăm ochii spre valea Kișonului, spre Akka, spre fantomele disparente în azurul torid și cari sunt frunțile cu diademă de omăt ale munților Siriei... Jos, în prăpastia de safir, dorm câteva corăbii, și mai departe, alb ca o lebădă, vaporul nostru „Dacia"...

Să vedem acum mânăstirea și grota Sfântului Ilie... Ne apropiem de zidurile acestei fortărețe călugărești, și oprim la poarta grea de fier... Amicii noștri parlamentează cu portarul arab. Dar portarul e rău dispus sau are, astăzi, porunci excepționale, fiindcă nu ne lasă să intrăm în vastul domeniu mânăstiresc, nici cu automobilul, nici pe jos... Plecăm de la această primă poartă și, ceva mai sus, oprim la a doua... Al doilea portar arab, a doua parlamentare, al doilea insucces...

Azi nu e zi pentru mosafiri, ori din poruncă, ori din capriciul portarilor... Cu destulă părere de rău, renunț la dorința mea și o las la hotărârea și la puterea Sfântului Ilie, care – după o săptămână – mi-o îndeplinește în chip minunat!...

Intrăm din nou în calea Carmelului și urcăm din ce în ce mai sus... Undeva îmi năzare o biserică deasupra căreia stă crucea rusească... Ne găsim în împărăția pinului. Mașina noastră zboară printre pini, printre grădini cari se țin de mână și printre vile fericite, unele mai drăgălașe decât altele... Dăm de Muzeul Agricol și-l lăsăm în urmă. Cotim de câteva ori, mereu printre pini și printre siluete de grațioasă arhitectură și ajungem la otelul „Herzlia". Situat la capătul acestui cartier de vile – înflorite în ultimii câțiva ani – otelul „Herzlia" este sucursala de vară a otelului de jos, cu același nume.

La intrarea otelului un băiat de serviciu ne întâmpină cu cuvintele: „Bine ați venit!" Cerem voie să vizităm otelul și direcțiunea ne-o acordă cu o deosebită curtenie.

Acest otel e un popas în calea către Rai! Ne urcăm în catul de sus și ieșim pe terasa otelului, în fața soarelui. E o casă de mâna întâia, cu mobile alese, cu podoabe și cu flori multe, dar priveliștea de pe terasă e mai scumpă decât tot otelul. Terasa aceasta – largă și pardosită cu lespezi – e prididitâ de coamele unei dumbrăvi de pini, atât de des și de stufos, încât ți se pare că nu mai ești pe o terasă suspendată, ci jos într-o pepinieră. Cu atât mai neașteptată și mai vie este impresiunea corectorie pe care ți-o dau – dincolo de asaltul pinilor – adâncimile parcului dimprejur. Nu știu ce floricică galbenă, măruntă aruncă un văl general pe pajiștile verzi și printre niște copăcei cu flori roșii, mari cât bujorii. Din loc în loc, mai pe departe, prin pajiști și prin straturi, apar ca niște bare negre, limitative, cipreșii funerari.

Și toată această insulă, cu creștet de pini și de cipreși, cu sân de livezi muiate în soare, stă în brațele Mediteranei calme și infinite. Otelul „Herzlia" proeminează pe o muchie a Muntelui Carmel și din ferestrele lui, subt cari se clatină necontenit cădelnițele pinilor, vezi albastra revărsare a mării Proorocului Iona și a Apostolului Pavel.

Părăsim cu inima aiurită această terasă și ne întoarcem la automobilul nostru. De la otelul „Herzlia", înainte, apucăm pe drumul care duce către „achuza" românească „Sir Herbet Samuel". Traversăm încă un pâlc de pini, facem câteva ocoluri printre cocoașele muntelui și ajungem pe terenul coloniei evreilor români.

Însoțitorii noștri ne arată cu legitimă satisfacție mica lor moșie, ne deslușesc vecinătățile, ne destăinuiesc planurile, nădejdile și configurațiile cari vor îmbrăca într-o zi aceste auguste înălțimi. Suntem pe spinarea sfântă a Muntelui Carmel!... Suntem în regiunea pe care n-o cunoșteau până acum decât pustnicii și vulturii. Aceste coaste stâncoase, aceste pârloage ale muntelui și ale mărăcinilor se vor îmblânzi și se vor supune, de aci înainte, viței de vie și maslinului.

Vedem limitele grădinilor cari încep să fie sau vor fi mâine, drumurile croite, temeliile puse, barăcile provizorii. În largă risipire privim în jurul nostru (ca în vremea când începe lucrul în podgorii)

oameni cu sapa în mână, căsuțe cu aerul de crame, câte o casă mai răsărită și grămezi de piatră, în locul glugilor de haragi...

Munca dârză care biruiește totul se luptă aici cu stânca, cu lipsa de apă, cu lipsa de cărări și cu alte felurite piedici, inevitabile începuturilor eroice...

Suntem la vreo patru sute de metri deasupra mării, și în jurul nostru Carmelul se deschide ca un sipet cu comorile Golcondei!

Masivul simplu și rotund pe care-l vezi pe jos din Haifa se preface, privit din punctul unde suntem acum, într-un fermecător complex de masive mai mici, despărțite prin șanțuri albăstrii. Departe, peste șanțuri, muchii verticale și spinări rotunde, se vede un cuib cu ouă roșii; acolo se înfiripează o colonie nouă: Neve Șaanan.

Din baia Acrei, pare că se ridică spre ceruri și le umple o sferă viorie de cristal, și noi, ca niște sărmani fluturi amețiți, pipăim periferia minunată, fără să știm dacă suntem afară sau înăuntru.

Gonim suspin după suspin, în pieptul nostru neîncăpător și deschidem brațele în fața imensității! Într-o parte, Mediterana, Munții Galileei și Hermonul, într-altă parte, panorama Carmelului, coasta Atlitului și solzii de argint ai salinei vecine!...

Coborâm ochii la picioarele noastre și vedem că suntem îngropați până la genunchi în valuri de flori de câmp... O, suave flori de pe Carmel, generațiile voastre, acum douăzeci și nouă de veacuri, au foșnit sub pașii dumnezeiescului Ilie!

Mă aplec înduioșat asupra pâlcurilor fragede și parfumate și culeg un buchet de steluțe, de garofițe, de graminee... Alerg din vatră în vatră, dornic să strâng din fiecare soi câteva fire și mă răzlețesc de tovarăși. Dar nu-mi este destul acest braț de flori de pe Carmel! Aș vrea toate florile lui, toate binecuvântările și toată sfințenia lui. Îngenunchez între flori, le strâng la pieptul și pe obrajii mei, mă zbat în mireasma lor și sărut sfântul pământ care le poartă...

O, scumpa mea amică, am văzut odinioară marea – întâia oară în viața mea – fiind alături de d-ta. Voi-va Domnul, în anii pe cari ni-i mai păstrează, pentru lumea aceasta, să revăd Carmelul?... Între acei câțiva pe cari inima mea îi adună oaspeți, pe Carmel, d-ta ești, de-a pururi, cea dintâi!...

Cu greutate ne hotărâm să lăsăm aceste locuri suspendate între cer și pământ și să ne pogorâm spre oraș. Dar mai–nainte, facem un scurt popas, lângă o baracă mai mare, și în cerc sporit, cu vecinii din prejur, gustăm o picătură din roua Carmelului, transformată în vin aromatic de Carmel.

Din multele lucruri pe cari ar trebui să le mai vedem în Haifa, ne mulțumim să vedem din fuga automobilului noul oraș care crește la răsărit, Hadar Hacarmel, și cel puțin de departe cele câteva instituții cari se înalță albe și covârșitoare, deasupra palmierilor Haifei.

ÎNTRE DOUĂ LUMI

Hadar Carmelul este orașul modern care proorocește marile prefaceri apropiate din Pământul Făgăduinței. Vedem străzi întregi clădite europenește, și pe ambele lor laturi zecimi de vile cu flori sub ferestre, cu flori la prag și cu flori în creștet... E un avânt uriaș de arhitectură și de horticultură, care îndeplinește sub ochii călătorului uimit cuvântul din *Sfintele Scripturi*: „Pustiul se va acoperi cu flori!..." Așezată în pantă ca și toată Haifa, această operă a eroismului sionist va fi într-o zi, în acest golf al Mediteranei, o minune a mării și a uscatului. Când cheul proiectat va fi gata, Carmelul străpuns cu țevi de apă și cu cabluri electrice și Hadar Hacarmel plină de vile: Haifa va fi unul din cele mai frumoase porturi de pe pământ.

Trecem pe lângă parcul, astăzi de-abia conturat, privim profilul institutului „Technikum", vedem departe, pe linia golfului, grădinile de palmieri, dar nu putem să ne oprim nicăieri și să ne întoarcem spre colonia germană, unde sălășluiește unul dintre amabilii noștri însoțitori.

Deși în colonia germană, totuși frumoasa vilă la care ne oprim este vila unui arab bogat. Amicul nostru stă aci cu chirie, așteptându-și casa viitoare. Vila este deasupra unei grădinițe lungi și înguste, mai exact deasupra unei scări de terasete, pe care urcăm încet, din maslin în maslin, din migdal în migdal, din portocal în portocal... Sus, în fața casei, sunt răzoare de flori, bănci de odihnă și o priveliște fermecătoare spre golful transfigurat de seară... În feeria de safir ni se arată Acra și mai sus de ea culmile Ras-en-Nacora, hotarul dintre Palestina și Siria... Intrăm în casă și împrejurul unei mese improvizate – cu dragă inimă și cu belșug – gustăm roadele țării și preamărim pe Dumnezeu.

Ne despărțim emoționați unii de alții, amicii noștri rămân la treburile lor – părăsite aproape o zi întreagă de hatârul nostru – și noi pornim încet spre cartierul arăbesc și spre port.

Și iată, încă o dată, în această paradoxală țară veche–nouă, trecem din prezentul tehnicei, al luminei și al energiei în trecutul anchilozat, asfixiat și sumbru. Ne pomenim din nou în străzile strâmte și întunecate ca niște funduri de cisternă, printre casele arhaice și leproase, printre mărfurile cari curg pe caldarâm, din prăvălie până sub picioarele trecătorilor, și printre cămilele de acum trei mii de ani! Îmi dau seama că sunt mai prejos de această pitorească și francă viață orientală, mai mult decât atât: îmi dau seama de contrazicerea în care plutesc, dar nu pot să sugrum sfiala și ilogismul meu... Acești arabi cu cealmaua lor strânsă la mijloc cu o funie neagră, îmbrăcați în mantii falnice și policrome, călări pe măgari sau pe cămile, negustori la tarabă sau trecători: mi se par, deodată, și foarte străini, și foarte cunoscuți, și din această bizară impresiune naște pentru mine o nespusă stingherealâ.

Știi, iubită Simforoză, că am venit pe lumea aceasta în chiliile unui fost schit de călugări din Teleorman și că toată copilăria mea am trăit-o printre foștii robi ai schitului... Poate mai ții minte că între bucățile mele literare există una – *Țiganii* – în care povestesc unele din întâmplările, din spaimele și din vicisitudinile copilăriei mele petrecute în lumea aceea de seminomazi și de nomazi... Ei, iată, în fața acestor oameni arămii cu ochii galbeni și sfredelitori, cu voce scandată și pline de torente de ha... mă văd din nou mic de o șchioapă și simt în șira spinării fiorii de odinioară!

Dar toate acestea sunt fantome, haine vechi și simțăminte absurde!... Amicii mei Isachie mă târăsc cu ei prin ulițele strâmbe, îmi descoperă colțuri și chipuri picturale și îmi dau brânci în ritmul și în frumusețea acestei lumi, cu totul alta decât cea de odinioară... E adevărat!... Îmbulzeală, bazaruri, mărfuri de mătase, cadâne cu domino, ferestruici cu zăbrele, case înfundate, străzi sugrumate, mirosuri de tămâie și de cămilă, narghilele și inscripții arabe!

Ne oprim în fața unei case, ori mai degrabă în fața unei curți cu formă de cisternă. Fundul curții este fund de curte, dar și antreu, iar deasupra sunt balcoane circulare, din cari atârnă cearceafuri și flori.

În această curte-antreu este un fel de bancă făcută în zid și pe această bancă – acoperită cu un covor străvechi – șed doi bătrâni, moșul și cu baba... Așa cum stau, încovoiați și melancolici, îmi aduc aminte de cei doi cocostârci din *Halima*, sultanul și marele vizir, ajunși păsări neputincioase, prin perfidia unui vrăjitor dușman. Spre surprinderea noastră, moșul și baba rup ceva franțuzește!...

Dar iată că din pereții acestei cisterne locuite apare, în balcon, o fată tânără și convorbirea în franțuzește se înnoadă de-a binelea. Sunt arabi creștini, veniți din Siria, unde înrâurirea și limba franceză au început demult, iar azi sunt complect asigurate...

E timpul să ne coborâm la cheu și să ne întoarcem pe vapor... Se apropie ora șapte și libera noastră petrecere are această limită. Umbrele Carmelului cad peste cartierul arab și lumea din el ni se pare – în pragul serei – și mai paradoxală...

Ne adunăm într-o barcă cu motor și ne dezlipim de cheu. Dar marea, sub puterea lunei care se ridică în spatele Carmelului, s-a deșteptat din somul de peste zi și vine valuri-valuri peste țărmul fumuriu... Pe vapor, aceste valuri ne-ar fi făcut puțină impresiune; pe coaja aceasta de pepene, însă, lucrurile se schimbă. Barca este când în sus, când în jos, și din rostogolul uriașelor brazde fluide vântul zvârle peste noi coloane de puzderii... Ne ținem bine de barcă și ne apropiem de alba fantomă a vaporului „Dacia", ca de o insulă de calcar. În amurgul de clematite și de lalele, ne prindem, ne cățărăm pe scara mobilă și intrăm în vasta casă plutitoare...

Suntem obosiți, suntem împovărați ca niște albine cari se întorc la stup, după o lungă excursiune într-un parc imens cu tei înfloriți... E prima mea zi de înaltă emoțiune și de pioasă recoltă în Țara Sfântă!

Subt luna care vrăjește valurile, subt stelele cari pun diademă Carmelului și subt candela rugăciunilor Marelui Ilie, adorm în alba noastră corabie, și corabia mă poartă de-a lungul coastei sfinte, o jumătate de noapte, de la Haifa la Iafa...

DE LA HAIFA LA IAFA

Iubită Simforoza, poate că chiar în noaptea aceasta de 20 spre 21 aprilie, în bojdeuca mea din București, soția mea – amica d-tale – visa un vis vrednic de reținut: se făcea că un necunoscut vine înaintea ei și-i spune cu răceală: „Soțul dumitale a murit într-un accident de călătorie"... și apoi dispare... Dar o putere tainică o oprește pe nevastă-mea să se tulbure de cuvintele ispititorului!... Filele visului se întorc și eu însumi apar înaintea adormitei...

„Vai! cineva mi-a spus adineauri că ai căzut subt roatele trenului și că ai murit!..."

„A fost o minciună!... Fii fără nici o grijă! Sfântul Ilie se roagă pentru mine și mă ocrotește!..."

Și vaporul cobora, în noaptea cu lună, pe aceeași cale a apelor, pe care coborâră sfinții profeți și apostoli, și de la poalele Muntelui Carmel ajungea, a doua zi, la Iope, pe coasta filisteană...

Despre Iope și despre proorocul Iona citim în *Sfânta Scriptură:* „Și se pogorî la Iope, unde găsi o corabie care pleca la Tarsis și, plătind ce trebuia pentru călătorie, intră în corabie ca să meargă la Tarsis, departe de fața lui Iehova..." (*Iona* 1, 3)

Dis-de-dimineață ies pe vapor și caut țărmul de care m-am despărțit aseară... E o dimineață cu totul sură și învăluită... O ceață caldă, grea, parcă doarme pe marea plumburie și pe țărmul apropiat. Iafa stă în fața noastră... Are un profil de insulă învârfuită și accidentată. Treptat, începem să distingem casele cari se ridică unele peste altele, câteva turle de biserică și câteva minarete...

Am în mâna mea un Baedeker (*Palestine & Syrie*) din anul 1912, dar de atunci și până azi s-au întâmplat atâtea fapte și atâtea

premeniri, în Țara Sfântă, încât indicatorul meu pare a fi dintr-o generație apusă. În așteptarea definitivei debarcări, răsfoiesc cărțile informative, rechem evenimentele și numele istorice săpate în amintirea acestor țărmuri și îndeosebi caut să așez, privind profilul Iopei, casa și foișorul lui Simon Curelarul...

Citesc într-una din cărțile pe cari le am cu mine (*The holy Land and Syria*, by Frank G. Carpenter): „Casa lui Simon Tăbăcarul a fost dărâmată de multe veacuri, dar o altă casă, care are probabil aceeași înfățișare, stă pe locul ei și tăbăcărie se face și azi prin vecinătate. Cel puțin așa se pare după miros." Această casă slujește azi ca un fel de ospătărie de mâna a doua. Este o construcție de piatră, ridicată deasupra mării și cu trepte exterioare cari urcă la catul de sus și pe acoperiș. M-am urcat până acolo și am privit în jurul meu aceeași priveliște ca Sfântul Petru. Drept în fața mea, albastra Mediterană se revărsa înspre apus. La miazănoapte se vedeau nisipurile licăritoare, prelungindu-se până la ruinele Cezareei și până la treptele Muntelui Carmel, în vreme ce spre miazăzi se arătau dealurile lângă cari dăinuia Ascalonul. Aici a avut Sf. Petru acea vedenie miraculoasă, în care i se arătară toate dobitoacele pământului, lăsate în jos din cer într-o față de pânză, ca să junghie din ele și să mănânce. Vă aduceți aminte că el n-a voit, ci a răspuns: „Nu, Doamne, că niciodată n-am mâncat fiece, spurcat sau necurat". Și atunci a venit un glas care a rostit: „Cele ce Dumnezeu a curățit, tu să nu le faci spurcate!" – Acestea au fost cuvintele cari au determinat întâia propăvăduire a *Evangheliei* către păgâni, aducând convertirea lui Corneliu, centurionul roman și apoi propăvăduirea *Evangheliei* la toată făptura. După ce conducătorul meu, tânărul sirian Moise, împrospătă amintirile mele biblice cu această istorisire, îmi vorbi de un american care vizitase locul acesta împreună cu el, cu o săptămână mai înainte. Spunea Moise:

— Acest american era un om glumeț și poate că îi lipsea și o doagă. Nu era mulțumit că a văzut această casă, ci îmi cerea să-i arăt vedenia pe care a văzut-o Sf. Petru și întreba ce s-a întâmplat cu fața de pânză. Îmi spunea că nu are de gând să-mi plătească, dacă nu-i voi arăta vedenia Sf. Petru, dar eu i-am răspuns: „Nu pot să ți-o arăt altfel decât dacă ai inima Sf. Petru!..." Și eram sigur că n-o avea.

Ne-am apropiat de Iafa cât s-a putut mai mult, dar am rămas tot în larg, fiindcă portul Iafa e și mai puțin confortabil decât Haifa. Într-o zi, nu prea depărtată, ambele porturi se vor transforma, dar Iafa, cu țărmul ei, deschis Mediteranei și greu de adăpostit, va veni de-a pururi după Haifa. Stăm în mijlocul mării și privim cum pornesc de subt Iafa și vin spre noi primele bărci. Sunt, mai întâi, autoritățile polițienești... Sunt politicoase, răbdătoare, poliglote...

La gustarea de dimineață, luată în frumoasa sofragerie a vaporului „Dacia", fac cunoștință cu frații Rokah, doi tineri prietenoși și îndatoritori, cari mă poartă ca de mână prin toate instanțele și formalitățile debarcării. Unul dintre ei este agentul marei cooperative pentru exportul portocalelor „Pardess" și în același timp împuternicitul Serviciului nostru Maritim.

Mulțumită acestor oameni binevoitori, viza pașaportului, controlul vamal, controlul sanitar... (de obicei formalități glaciale și cu bănuială) se petrec cu rapiditate și cu curtenie. Amicii de pe vapor ne-am despărțit în două grupuri, unul subt conducerea lui Isachie și altul subt conducerea mea. Și ce se întâmplă șefului, se întâmplă și acoliților.

Iată-ne, încă o dată, pe țărmul biblic și anume în cancelaria agenției „Pardess"... Ne găsim într-o încăpere arhaică, cu ferestre spre Mediterana, și prefăcută în birou comercial. Aflu că suntem chiar în metocul Patriarhiei Ierusalimului... O casă cu ziduri groase, cu scări late de piatră, cu aspect de fortăreață, dar obosită și îmbătrânită de sutele de mii de închinători cari s-au scurs prin ea, de când există...

Vaporul „Dacia" – simbolul patriei și nădejdea călătoriei noastre de înapoiere – se vede, prin fereastră, imobil în plumbul fluid și subt zăbranicele persistente. Dar căldura începe să crească și simți că soarele va birui curând, cu torentele lui de aur. Îmi propun să cercetez diseară această casă a Patriarhiei și pe igumenii ei, și ies în oraș, întovărășit de unul din funcționarii biroului.

În preziua plecării mele am cunoscut în București un pionier palestinian, de fel din Germania, și care se oprise la noi câteva zile. Aflând că plec în Palestina, unde era stabilit și avea soție și un copil, m-a rugat să-i fac un mic serviciu. Anume, mi-a încredințat un pachet cu o duzină de perechi de ciorăpei, pentru cei doisprezece copii ai

coloniei comuniste, din care făcea și el parte. Am băgat pachetul în buzunar și l-am încredințat că-l voi duce la destinație, oricare ar fi taxa vamală, pe care eventual ar fi s-o plătesc.

În schimb, omul a voit să nu-mi rămână prea dator și mi-a dat câteva scrisori de recomandație către soții lui din Eretz–Israel. O scrisoare era către direcțiunea cotidianului evreiesc din Tel Aviv, *Haaretz*.

Cu această scrisoare prețioasă, am pornit spre redacția ziarului cotidian. De la port și până în piața turnului cu orologiu suntem în cartierul comercial și *levantin*, cu toate caracterele și cu tot pitorescul lui... Încep să mă deprind... Ieri, la Haifa, a fost ziua *ciocnirii* și a *perplexității*... Azi sunt mai cutezător. Dar pe măsură ce înaintăm, lumea se schimbă în jurul nostru... Ne pomenim încă o dată, din Asia în Europa! Iafa, ca și Haifa, este un oraș dublu. Iafa este arăbească și levantină. Tel Aviv este orașul cel nou, mândria sionismului biruitor, și primul născut al eternei Rahel, revenite în pământul strămoșesc.

ÎN TEL AVIV

Pe nesimțite și degrabă, trecem din Iafa în Tel Aviv. Nu sunt nici măcar douăzeci de ani de la întemeierea primelor case evreiești, aici, în dunele de pe țărm, și iată că un oraș european dublează azi vechea cetate biblică!

Sosim la ziarul *Haaretz*. Suntem în fața unei construcții noi, în care muncitorii condeiului au intrat și s-au stabilit mai-nainte ca muncitorii cu ciocanul și cu tesla să-și fi isprăvit opera. Dar nota aceasta voi regăsi-o în tot orașul: pretutindeni lumea aleargă, lucrează, tratează... subt bolți, subt tavane, subt decoruri, pe cari zidarii, tâmplarii și instalatorii le ciocănesc și le meșteresc mereu.

Directorul ziarului *Haaretz* e expeditiv și afabil; îmi dă un redactor, cicerone pe toată ziua, și mă salută cu salutarea *Bibliei* și a Sionului: „Pace ție!"

Intru sub mâna ciceronelui meu și după punerile lui la cale se încheagă, pentru mine, toată înfățișarea acestei zile de 21 aprilie și toată recolta mea de note.

Întâi, o orientare generală: strada cea mare din Tel Aviv este Calea Herzl. Cu această cale se încrucișează și formează unghiuri drepte mai multe străzi: Strada Iehuda Halevy, Strada Lilienblum, Aleea Rothschild, Strada Allenby... Împrejurul orașului se întind vaste grădini de portocali; spre apus este marea și bancurile de nisip, pe cari tenacitatea brațelor sioniste le transformă treptat în palate, în grădini și în piețe asfaltate.

După ce rătăcim câtva timp prin cartierele definitive, pe lângă magazinele atât de europene, pe Bulevardul Rothschild – tăiat de-a lungul de un galon de arbuști și de răzoare cu flori – ieșim spre mare,

ca să cercetăm o fabrică de cărămizi albe (nisip cu var) care îndestulează toată Palestina. Neapărat, însoțit de un ziarist cum sunt, sunt luat în seamă și aud o mulțime de informații și de învățături, cari ar fi interesat cu vioiciune pe un specialist și chiar pe un om mai practic decât mine. Ceea ce reținem este că această fabrică furnizează material pe măsură, adică după tipul casei ce-ți propui să zidești și că tipul cel mai mic de casă – trei camere, o terasă și duș – costă 150 de lire egiptene.

După ce am vizitat această fabrică („Silikat Company"), ne întoarcem prin sectorul Tell Nordau și privim de aproape cum naște un nou cartier din aceste nisipuri scăldate de Mediterana. Mai întâi apar străzile viitoarei așezări... Vedem fete de 20–25 ani cari plămădesc, în tipare, lespezi de ciment pentru trotoarele trase pe teren... Alături de strada schițată, vilele încep să crească... printre împletituri de flori și printre stâlpii instalațiilor electrice...

Dăm de Strada Șalom Alechem și, în apropiere, de o vastă circumferință de teren, pe care se ridică, provizoriu și închisă cu scânduri, un fel de arenă de circ. Este un loc de întrunire populară, pentru muzică, cinema și conferințe: Migraș Beth Haam...

Mai departe întâlnim altă echipă de pionieri sioniști, cari se grăbesc să isprăvească șanțurile și canalele unei străzi nou create. Trecem iar prin B-dul Rothschild, încă o dată pe Calea Herzl și intrăm în Muzeul Pelestinian, în „Muzeul produselor țării". Acest muzeu este opera asociației „Comerț și industrie" și cuprinde mai multe secțiuni: agricultură, industrie casnică, chimie industrială, materiale de construcție, marmoră, mașini, mobile și alte câteva... La intrare, pereții sunt acoperiți cu diferite diagrame, hărți economice și tablouri comparative. Cercetarea acestui muzeu te instruiește și te pregătește ca să pricepi noua viață din țară, chiar de aici, de la porțile ei... Privesc cu plăcere și cu poftă strugurii din viile Kiriath Anavim, portocalele, chitrele, lămâile... cari plutesc în borcanele din rafturi. Aici sunt rotoghile de lemn, scoase cu fierăstrăul din trunchiuri centenare de maslin, de roșcov, de eucaliptus... Dincolo, sunt tot felul de boabe și de semințe din țară: porumb, sorgum, dura... Într-o parte, vezi teancuri de foi de tutun, într-altă parte (ca niște cilindri de chihlibar), borcane cu miere indigenă, adunată de pe flori de portocal...

Iată o mătase pe care o produc niște viermi de mătase, de fel din India și aclimatizați în Palestina. Particularitatea lor este că trăiesc nu pe frunze de dud, ci pe frunze de ricin.

Iată probe din bumbacul pe care noii gospodari vor să-l facă să crească încă o dată în Valea Iordanului, precum creștea odinioară...

Plimbăm privirile spre alte secțiuni. La secțiuna industriei casnice ne întâmpină stofe, țesături, unelte, comestibile... Mai departe vedem alte dovezi ale bogăției solului și ale energiei locuitorilor: mostre și obiecte de marmură, de piatră, de ciment... Palestina are cariere de marmură încă neexploatate. La Metula se găsește marmură roșie... Miere și lapte curgeau odinioară în Canaan!... Miere și lapte vor izvorî încă o dată pentru cei ce vor ști să reclădească vechile jgheaburi ale belșugului!

Conducătorul meu mă duce, după cercetarea muzeului, la gimnaziul „Herzlia". Desigur că era o simplă coincidență, dar era o coincidență simbolică: după ce contemplasem pârga noii vieți economice, din Eretz – Israel, era potrivit să contemplu și pârga noii vieți sufletești și culturale care pulsează azi în țara profeților eterne... După ce trecem prin cabinetul directorului intrăm într-una din sălile de clasă. Nimerim o lecție de termo-fizică, cu explicări și cu formule asupra a nu știu ce cuptoare... Profesorul Vizanski, altădată profesor în Elveția, își face lecția în limba ebraică și din când în când întreabă pe elevi și-i pune la încercare în aceeași limbă.

E un mic amfiteatru, cu tablouri pe pereți, cu un careu mare, negru, unde profesorul își desinează cuptoarele și cu câteva zecimi de elevi amestecați, băieți și fete.

Mi-aduc aminte de cartea lui Wolfgang Weisl: *Der Kampf um das heilige Land* și anume de capitolul: *Wie ein Schwaermer eine Sprache schuf...*

IMAGINI DE PROSPERITATE

Este miezul zilei, sălile se deschid, elevii se răspândesc. În grădina gimnaziului cresc oleandri înalți și viguroși, ca niște carpeni... Răzoare cu flori prosperează, prin ocolurile de nisip unde aleargă copiii. Aceste răzoare sunt plantate, udate și supravegheate de micii petulanți...

Soarele stă drept deasupra Iafei, biruitor și dogorâtor. În lumina crudă și subt arșița sfredelitoare, înțelegi de ce aici oamenii poartă broboade, plantele sunt atât de luxuriante și toate culorile atât de vii... Iafa întreagă și Tel Avivul cu ea fierb, sub soarele perpendicular, ca un cazan de boiangiu vrăjitor.

Căutăm un restaurant. Îl găsim sus de tot, pe o terasă–acoperiș, de unde privim în jur tot Tel Avivul. Dar păcat că nu putem să prânzim chiar aci. Terasa e potrivită pentru orele serii. Ne mulțumim să ocupăm o masă, ceva mai jos, într-o sală de geamlâcuri deschise. E un restaurant burghez, dar bucatele sunt bine pregătite și civilizat servite... La plecare, patronul, poate izbit de exotismul nostru, ne întreabă dacă am fost mulțumiți de bucătăria lui.

Programul întocmit de ciceronele meu prevede, după-masă, o excursiune cu un automobil la Școala de agricultură și la pivnițele Rișon le Zion. Pornim pe Calea Herzl în ora aceasta de după-amiază incandescentă și atipită. Viteza mașinii ne înviorează. Trecem prin cartiere arăbești, cu case cubice și cu gospodării pustii, trecem pe lângă grădini închise cu zid înalt, dar pe care îl covârșesc umbrelele palmierilor... Minarete, cămile, hățișuri puternice de cactuși decorează șoseaua până dincolo de porțile Iafei... Alergăm pe șoseaua cea mare Iafa–Ierusalim. La tot pasul, trompeta de alarmă face să

onduleze și să se dea la o parte șirurile de călători cu turban și cu caftan... După câteva minute de drum, mi se arată pe mâna dreaptă Școala de agricultură „Mikweh Israel". E o fondațiune veche, de pe la 1870 și fondatorul ei – Carol Netter – se odihnește chiar aici, într-o alee de chiparoși...

Las la o parte ce scrie în cărți asupra acestei școli și o cuprind cu ochii mei, vastă, plină de acareturi și ocolită de plantații precum este. Ne găsim într-o bogată gospodărie, care îmi amintește de acele curți boierești și arendășești din Moldova noastră de acum vreo 20–30 de ani... În grădina școlii văd, întâia oară, cât de–nalți și cât de groși pot să crească eucaliptii. Cercetăm pavilioanele și atenanțele școlii. Afară de clădirile în cari stau și învață cei 180 de elevi, sunt clădiri pentru profesori, funcționari și lucrători. Școala are pepinieră, cultivă flori pe cari le vinde în toată Palestina, are cai, măgari, vaci și boi, oi și capre... Împrejurul nostru stau căruțe, butoaie, instrumente agricole... Un elev al școlii, ars de soare, asudat, cu șapca pe ceafă și cu bocanci, aduce de căpăstru o vacă planturoasă... Vedem un teasc pentru struguri sau pentru masline, vedem o lăptărie și apoi un depozit uriaș cu tutun în fermentație.

Urcăm în mașină și mergem mai departe. Ieșim din frumoasa gospodărie a școlii și traversăm locurile pe cari le cultivă... Orzul e aproape copt. Grâul se apropie de seceră. Între parcelele verzi–aurii, macii fac hotare roșii... Ne întâlnim cu trenul care vine de la Ierusalim. Lăsăm șoseaua cea mare și o luăm pe alta mai mică spre Rișon le Zion. Aici, unde șoseaua se bifurcă, privim, subt ghirlandă de palmieri, profilul unui sat arab. Este satul Beth Dedjen, adică biblicul Beith Dagon, în lotul seminției Iuda, unde, pe vremea filistenilor și a judecătorilor, era capiștea idolului Dagon. Aci aduseră filistenii, după o biruință asupra evreilor, Sfântul Chivot, căzut pradă de război, și-l așezară lângă idolul Dagon.

Șoseaua pe care apucăm este – ca multe altele – făcută de curând de pionierii evrei. Mai-nainte de Rișon le Zion ne întâmpină, pe dreapta, colonia muncitorească Nahalat–Jehuda. E o colonie comunistă (o kevuța) care are o lăptărie prosperă și o grădină–pepinieră.

Notez înfățișarea acestui pământ din care cresc, atât de bogat, vița, palmierul și reveria biblică... Are o față cafenie închisă, de-ai

zice că este cacao sau ciocolată. Cu atât mai mare e contrastul, când vedem, deodată, linia onduloasă, stearpă și cenușie a dunelor. Marea este la doi pași și nisipurile ei sunt neastâmpărate și năvalnice. Coloniștii acestor locuri trebuie să biruiască mai întâi nesiguranța și mobilitatea țărmului.

Intrăm în Rișon le Zion, cu adevărat: *fruntea Sionului*, dacă nu cu totul după vechime, desigur după frumusețe și bogăție. Puterea și viața acestei colonii sunt legate de uriașa instalație centrală, opera baronului Rothschild, teascul și povarna Rișon le Zion. Intrăm în birourile fabricii și facem cunoștință cu un distins bătrân, directorul Meerovici, un exemplar întârziat din frumoasa legiune cu barbișon a lui Napoleon III.

Un funcționar ne ia și ne poartă prin toată instalația, de la foișoarele și jgheaburile în cari se descarcă movilele de struguri și până în pivnițele adânci și solemne, ca niște catacombe, unde stau în picioare zecimi de zăcători clădite din mistrie și căptușite cu sticlă.

Aud că această pivniță – vrednică de palatul și de sofrageria regilor babilonieni – este a doua sau a treia, în scara marilor pivnițe de pe pământ. Suprafața de pe care această fabrică își adună strugurii proprii este de peste 5000 de dumani (un duman = 900 de metri patrați). Afară de cei vreo 60000 de hectolitri de vin pe cari îi toarnă în zăcători, în fiecare an, fabrica mai are un departament special pentru spirtoase și șampanie.

Dar mai mult decât toată această povarnă cu instalațiile, cu beciurile, cu pompele ei cu abur (pentru încărcarea și golirea zăcătorilor) mă impresionează grădina baronului Rothschild, astăzi dăruită coloniei. E o grădină de portocali și de lămâi, închisă cu grilaj și spintecată de șiruri paralele de curmali. În frunzișul fraged al portocalilor și al lămâilor, trunchiurile curmalilor pare că sunt niște arămii columne, din pronaosul unui templu. Sub lumina care începe să fie trandafirie, curmalii resfiră ramuri flexibile, lungi de câțiva metri, și pământufuri cafenii, pline de curmale coapte... Lămâii, de asemeni, sunt plini de roadă. Pe calea noastră, ca într-un vis, zac curmale scuturate, lămâi și ramuri de curmal!...

Încheiem ziua cu aceste „stâlpări de finic", cu aceste „lulab" așternute în calea sfintelor amintiri cari înviază, în jurul nostru și în calea visului, frate cu amintirea.

Luăm drumul înapoi, către Tel Aviv și către Iafa. Grădinile cu portocali, gardurile și pâlcurile de cactus, cămilele călătoare întind, pe biblicul pământ, umbrele serei.

Traversăm Tel Avivul – însuflețit, alert, aproape sărbătoresc, la ora aceasta, când căldura scade – și intrăm în Iafa. Ajung în port, aproape în minutul când porțile se închid, și urc în mohorâtul castel care este metocul Patriahiei.

Jos, în strada portului, metocul are prăvălii și magazii, la mijloc sunt câteva birouri, iar sus de tot mânăstirea metocului, adică chiliile, paraclisul și o largă terasă, cu parapet, privitoare spre mare. Mai sunt și alte atenanțe, coridoare și colțuri întunecoase, cari posomorăsc clădirea și-i dau o înfățișare ambiguă. Și la prima și la ultima cercetare acest metoc spune decadență și nepăsare. Au trecut pe aici sute de mii de închinători și au lăsat atâta aur – mai ales rusesc – încât dacă l-am putea avea, acum, grămadă, pe terasa aceasta, ar fi ca o dună de pe țărmul mării...

Stau rezimat de parapet, deasupra imensității lăptoase și liliachii care pulsează dincolo de cheul coprins de întuneric... Mâine, cu ajutorul Domnului, voi intra în Ierusalim... Plutesc, cu gândul peste icoanele, bogățiile și izvoarele de energie pe cari le-am văzut în această zi și mi se pare că le-am văzut la mii de kilometri depărtare de acest castel părăginit și sur. Aștept să mă întâlnesc cu prietenii de cari m-am despărțit după debarcare și privesc cu nostalgie – pe apele înserate – făptura albă și ciuruită de lumină electrică, a vaporului „Dacia"... Am presimțirea că în acest metoc, unde, din greșită și ignorantă socoteală, am decis să găzduim, vom petrece o noapte chinuită.

Din nefericire, presimțirea mea decurgea dintr-o intuiție exactă. Toată noaptea am dormit cu frică și uitându-mă prin fereastră, la curatul și elegantul nostru vapor, am făcut triste reflexii asupra șubrezeniei prosperităților omenești!

ȘARONUL

Iubita mea amică, în această zi de 22 aprilie, am îndeplinit visul meu suprem să ajung și să îmbrățișez, cu ochii și cu inima, Sfânta Cetate. Aseară, eram încă nesigur la ce oră voi porni spre Ierusalim, și oscilam între primul tren care pleacă la 6 dimineața și altul de mai târziu... În orele tulburi, de veghe și de pază ale nopții, mă hotărăsc: voi pleca în zorii zilei și voi lua și pe acest tovarăș de chilie și de penitență, care, ceva, mai tare de piele decât mine, încropește câteva ceasuri de somn...

Deștept pe fratele Nicolae, tovarășul cucernic pe care Domnul mi l-a dat în grijă, până la Ierusalim, și-l zoresc să fie gata. Plecăm fără să mai dăm ochii cu amfitrionii noștri, paznicii metocului. Prin intermediar, le lăsăm smerite închinăciuni și câțiva piaștri obligatorii. Avem norocul să găsim, pe treptele sinistrului palat, un hamal sirian, care știe câteva cuvinte franțuzești; împărțim cu el bagajele noastre și alergăm spre piața cu orologiu. Găsim și un birjar care știe să numere până la zece, în limba lui Voltaire, și pornim spre gară.

Un șir lung cu vagoane de clasa III-a așteaptă în fața gării. Poate că printre ele este și vreunul de a întâia sau de a doua, dar nu-l observ. Toată lumea călătorește cu clasa III-a și biletul până la Ierusalim costă șaptesprezece piaștri și jumătate. Mai toți călătorii sunt arabi. Vagonul este confortabil și bine întreținut.

Lumea de pe peron este în majoritate orientală: hamali, mici negustori ambulanți și funcționari inferiori. Ușile se închid, vagonul se mișcă – pornim, în tren, spre Ierusalim!... Acest paradoxal amestec de categorii, de noțiuni și de posibilități, pe cari până acum le țineam depărtate unele de altele, dă urzeala tuturor impresiilor noastre, de alaltăieri încoace...

Ziua e fără văluri, de-abia albastră-cenușie la această oră a dimineții, dar progresiv clară, subt bolți de smalț albastru. Facem o primă haltă la Tel Aviv. Peste lumea arăbească plecată din Iafa se revarsă lumea europeană din Tel Aviv. Suntem în permanență ca în estuarul unui fluviu, unde apele lui dulci încălzesc și se amestecă cu apele sărate ale mării!

Aș vrea să nu-mi scape nimic din detaliile acestui drum și mă străduiesc să țin o dublă socoteală, atât de priveliștile pe cari ni le desfășoară trenul cât și de explicațiile cărților introductive. Dar e o muncă de care mă las curând, ca fiind rău inspirată... Închid cărțile și privesc, și la dreapta și la stânga, variatul, dramaticul și atât de bogatul în colori peisagiu al Iudeei. A zis cineva despre Atica: nu există pe pământ o suprafață atât de îngustă, dar pe care să se fi petrecut atâtea fapte nemuritoare! Cu o dreptate superioară vom spune despre țara aceasta același lucru. De la colină la colină, din vale în vale, numele istorice, datele și evenimentele cresc, înaintea cercetătorului, numeroase ca pietrele dintr-un cimitir.

În contururi generale, drumul Iafa–Ierusalim, fie cu trenul, fie pe șosea, este jumătate drum de câmp și jumătate de munte. Gările Safirie, Ludd, Ramle și Naane sunt în câmpie și anume printre ogoarele, livezile, holdele, grădinile și arboretele cele mai capricios amestecate și mai mai prospere. Gările Sorek, Artuf, Bittir sunt în contorsiunile munților Iudeei.

Lângă gara Safirie văd lanuri de ovăz, petece de grâu și grădini potagere, printre livezi de maslini și de migdali. Gara Ludd este nodul căilor ferate palestiniene. Găsim în gară expresul care vine din Egipt. „Grande Compagnie Internationale des Express Européens"!... *Sleeping-car... Dining-car...* Europa s-a revărsat peste Asia și peste Africa! Gara nu e monumentală, dar are două peroane și o arhitectură care o scoate din banalitate.

Aceste șine, aceste vagoane englezești, acești turiști americani din *Dining-car* trec prin locul unor venerabile amintiri. Ludd este Lida unde Sf. Petre vindecă pe paraliticul Enea (*Faptele Apostolilor* 9, 33–34); este în același timp orașul Diospolis, din epoca greco-romană și scaunul unui episcopat. Aici se adună în anul 415 un sinod particular care se ocupă cu învățătura eretică a lui Pelaghie...

Vedem, din mersul trenului, între Ludd și Ramle, maslini cu roadă tânără, pâlcuri de portocali, ricini și smochini... Apoi mii de maci printre poteci și cactuși viguroși, împletiți pe liniile de hotar.

Pe stânga, în depărtare, încep să se schimbe, într-o gamă întreagă de albastru și de ivoriu, câteva rânduri de dealuri și de munți – deocamdată vaporoși și plutind parcă deasupra acestui paradis al Șaronului.

Ajungem la Ramle, burgadă cu profil arab – minarete și cupole printre palmieri nalți cât și minaretele – și colț încântător, încins cu tot felul de arbori fructiferi. Poate Ramle este Arimateea *Noului Testament*, locul natal al lui Iosif, membru al Sanhedrinului și ucenic al Domnului. Oricum, tradițiunea socotește că actuala Mânăstire a franciscanilor se ridică acolo unde era casa lui Iosif Arimateanul. În această mânăstire fu găzduit generalul Napoleon Bonaparte, în anul 1799. La trecerea noastră prin Ramle, vedem un cimitir arab, tocmai în ceasul unei procesiuni și al unui serviciu de pomenire. Dar alături de acest locaș de odihnă, iată o stațiune aeronautică și hangarele avioanelor engleze! În văzduhul țării sacre trei aeroplane zboară paralel!

Linia șesului începe să onduleze și să se frângă. În fața noastră se rotunzesc câteva spinări de dealuri și pornesc albiile văilor. O amintire din pământul Moldovei se adeverează întocmai acestui plai, sprijinit în fund pe munții lui Samson: pare că ne-am găsi în județul Neamț... între dealul Boița și băile Bălțătești, pe șoseaua Tg.-Neamț – Piatra Neamț. Pe pământul aproape roșu ca țigla văd petece de orz secerat, văd parcelele de vie tânără și pâlcuri de plante decorative, pe cari în Europa nu le întâlnim decât în sere. Sate arăbești, case stinghere, siluete depărtate de colonii triangulează pe dealuri și pe văi.

Între Ramle și Naane încrucișăm șoseaua Iafa – Ierusalim. Aproape de gara Naane este străvechea vatră a orașului Ghezer, pe care, însă, în bogăția de detalii a peisagiului, nu pot s-o identific. Ghezerul este pomenit în inscripția de la Tel Amarna. Societatea arheologică „Palestine Exploration Fund" a făcut aici săpături și descoperiri excepționale. Din cercetările acestei tovărășii de arheologi a ieșit la iveală că în mormanul de ruine de la Ghezer stau cinci vârste preistorice, culcate una peste alta. În straturile mai de la fund s-au găsit niște urcioare mari, cu schelete de copii *sacrificați* (probabil în vârsta canaanită).

LA PORȚILE TALE, IERUSALIME!

De la Naane înainte, intrăm în labirintul munților. Variația, capriciile, anfractuozitățile, pustietatea tragică, pleșuvia sură, dar și gingășia cuiburilor verzi, egloga sânurilor înflorite ale acestor munți – fac pe călător să se agite, pe bancheta lui, ca o salcie purtată când de vijelie, când de zefir. Pătrundem în jgheabul Waadi es Sarar. E o cale săpată de torentele primăverii, pe care însă omul a consolidat-o prin terase și prin plantații și a făcut-o (azi ca și odinioară) podgorie vestită.

Waadi es Sarar este biblica vale Sorek unde Samson întâlni pe Dalila și căzu atât de rău în robia farmecelor și a vicleniei ei. Valea se strâmtează și se adâncește. Roce calcaroase, sure și abrupte rup învelișul depozitelor roditoare, găuresc arăturile, spintecă perdelele de maslini. Trenul nostru se răsucește ca un șarpe când la dreapta, când la stânga și în calea lui munții se adună din ce în ce mai pustii și mai prăpăstioși. Uneori ni se pare că facem calea înapoi, nevoiți cum suntem să ocolim, printre crăpături fără soare, câte un masiv năprasnic, de pe spinarea căruia spiona Samson văile filistenilor. Dar în această măreață împărăție a coloșilor suri nu lipsesc notele fragede: o grădină de cacao, o livadie de eucalipți, câteva terase cu grâu și cu orz ce dau în spic.

Oprim în gara Artuf. Arabii din această stațiune au un port deosebit care aduce aminte de călugării noștri. Niște coloniști germani, cari au pornit cu noi din Iafa, ne arată dincolo de gara Artuf, grota lui Samson. Așadar, suntem la Etam (*Judecători* 15, 11), unde cei trei mii din Iuda veniră ca să lege pe Samson și tot pe aici trebuie să fi fost Ramath Lechi și Ain Hakore.

Labirintul în care înaintăm își sporește puterile și splendorile. Stâncile ne privesc aproape în creștet, soarele aci ne găsește, aci ne pierde, iar în fața acestor blocuri, cu câte un colț rezimat de cer, maslinii și roșcovii de pe poale pare că sunt pământufuri de ferigă.

De la un loc, zbuciumatul defileu se deschide și se ramifică. La gara Bittir – ultima nainte de Ierusalim – suntem într-un fund larg și fertil. Un izvor din apropiere udă și transfigurează toată valea. Apar grădini, locuințe, terase cu viță groasă, care se târăște pe pământ ca șerpii. Aici, la Bittir, ne întâlnim cu trenul care a plecat din Ierusalim și merge spre Iafa.

În aceste gâtlejuri muntoase era odinioară un oraș, populat și vestit, orașul Beter, despre care tradiția iudaică spune, cu oarecare exagerație, că avea cinci sute de școli, și cea mai mică dintre școli avea trei sute de elevi. În acest oraș, ultimul erou evreu, Bar-Kochba, fu înconjurat de armatele romane și căzu după o crâncenă rezistență. Legendele spun că numărul celor uciși fu atât de mare încât sângele vărsat se adună în șuvoaie și în torente, cari smulgeau pietrele din loc!

Dar clipa de față are icoane mai placide. Iată femei arabe cari duc în spinare niște crosne fantastice de mărăcini. În valea noastră încep să răspundă alte văi (alți „waadi"), unele pline de viță și de smochini, altele sterpe și calcinate. Lucru nemaiîntâlnit: o șuviță de apă curge printre parcelele grădinilor, iar sus pe un deal pare a fi un rezervoriu. Ne apropiem de Ierusalim! Vecinii mei de bancă îmi arată niște buchete de spini și printre ele calea spre Betleem. Primele case ale Cetății Sfinte se văd pe un vârf de deal.

Din strâmtorile munților am ieșit în larg, din peșteri la lumină, din așteptarea înfrigurată, la realitatea întrupată în Cetatea Marelui Rege! Trecem pe lângă colonia greacă, pe lângă noi așezări evreiești pe cari le voi identifica mai târziu, și mai trecem pe lângă colonia Templierilor germani – o insulă de verdeață și de vile, alături de atelierele și de magaziile gării Ierusalim.

Înainte de despărțire, vecinii mei, oameni practici și plini de sănătos egoism național, îmi dau sfatul acesta: „Dacă nu vei găsi în Ierusalim găzduirea așteptată, coboară în această colonie și întreabă de «Deutsches Ospicium» sau «Deutsches Katholisches Haus»."

Nu uit sfatul lor, dar nici nu-i dau multă luare–aminte... În inima mea e sărbătoare și aștept, lângă tovarășul meu, să se risipească negura călătorilor și să ne răsară fața Sfintei Cetăți! Dar trebuie să coborâm, să păzim cu schimbul bagajele, să căutăm un birjar care înțelege franțuzește.

În sfârșit, iată-ne într-o trăsură cu doi cai cari pornesc din fața gării pe o șosea albă ca varul. Bucuria noastră înflorește în smerită și nevrednică evlavisire! Dumnezeu ne-a fost milostiv și ne-a ajutat să ajungem cu sănătate până la sfântul său Sion! „Căci Domnul a ales Sionul și a poftit să-i fie locuință." „Iubesc Sionul cu gelozie și-l zulesc cu patimă vijelioasă!..."

Dar cât de neputincioși și de striviți suntem, în caleașca aceasta veche, care ne poartă în sus, spre cununa zidurilor sacre! Cum vom mulțumi, cum vom tresălta, cum vom cânta fericirea noastră, în spatele acestor doi arabi, cari stau pe capră, triviali și gălăgioși!

Ne uităm în jurul nostru și vedem că trecem prin niște foste grădini, acum fără de gard, dar cu maslini noduroși, ici și colo cu niște răzoare verzi, într-o vâlcea, și cu mii de pietre, mari și mici, poate de zeci de ori adunate în ziduri și risipite.

Privim mai departe și vedem crescând, deasupra maslinilor strâmbi și cenușii, o dată cu bolta de azur, profilul sacrosanct! Mi-aduc aminte de cei ce, odinioară, veneau în caravane, cu prilejul marilor sărbători, și descopereau de departe creștetul de aur al Templului și turnurile cetății:

„Bucuratu-m-am când mi-au spus: Să mergem către Casa Domnului! Iată-ne, stăm la porțile tale, Ierusalime! Ierusalime, tu ești clădit ca o cetate, cioplită dintr-o bucată! Către tine se suie semințiile, semințiile lui Iehova, după pravila lui Israel, ca să preamărească numele Domnului. Aci sunt așezate scaunele pentru judecată, scaunele casei lui David. Rugați-vă pentru pacea Ierusalimului! Fericiți să fie cei ce te iubesc! Pacea să domnească înlăuntrul zidurilor tale și belșugul în palatele tale! Pentru frații și pentru soții mei, voi zice: Pacea fie cu tine! Pentru casa Domnului și a Dumnezeului nostru, dorescu-ți ție fericire!"

Suntem pe pieptul unei coline late, între zidul covârșit de profilul unei catedrale și picioarele altor coline, încărcate cu grădini și cu

foburguri. Și iată că, pe mâna dreaptă, între șoseaua albă și zidul milenar, ne apare, în soare și azur, o moară de vânt, moara nobilului Don Quichotte!

Așadar, iată și la porțile Ierusalimului, simbolul tău și amintirea ta, erou al lui Cervantes! Ce poate să-mi spună pilda ta, acum când sunt gata să intru în cetatea Domnului meu? Suntem cavaleri și noi, ca tine – o cavalerie mult mai veche decât a ta! – dar nu avem nevoie de scutierul tău și ne rugăm la Dumnezeu să ne cruțe de jalnica ta convertire finală!

DINCOACE DE ZIDURILE SFINTE

Și cu toate acestea, aripile acestei mori de vânt, ivită pe neașteptate, în dreptul Sionului, din pustiita colonie a lui Montefiore, prind să zboare din ce în ce mai sus în cugetarea mea...

O, iubită Simforoză, nu sânt eu acela care pornii în lume, acum un sfert de veac, crainicul d-tale și cavalerul unor uriașe proiecte creștine și apologetice? Nu sunt chiar eu cel ce într-o lume tot atât de adecvată mie, ca și lui Don Quichotte, – lumea spaniolă contemporană, caut să ridic cunoștințele spre taina și spre frumusețile Sfântului Graal?...

Recunosc că apariția acestui simbol al idealului, suprapământesc și zdrobitor de viață, are pentru mine, aci la porțile Ierusalimului, o înaltă semnificație. Este un avertisment, o mângâiere și un contract acceptat. Cugetând și mai larg, unde aiurea decât la pragul acestei cetăți a aspirațiilor nedomolite și eterne, putea să se înalțe semnul marilor întreprinderi dezinteresate și neizbutite? Câți frați ai lui Don Quichotte n-au venit spre Ierusalim, pe toate cărările pământului, cavaleri ai idealului și ai Domnului! Câte inimi și câte vieți nu s-au jertfit, fericite, pentru apărarea, biruința și apoteoza Ierusalimului! Și în aceste zile ale noastre, de prăbușiri și de reclădiri supreme, nu trăim oare o epopee nouă de cavalerism pentru Sion?

Din dealul lat, unde mai stau rămășițele coloniei lui Moses Montefiore, dăm de vale, spre un cimitir musulman și de aci, pe lângă un parapet de case europene, drept în sus spre Spitalul „Sf.Ludovic" și către Notre Dame de France.

Am în sân câteva scrisori de recomandație pe cari mi le-au dat diferiți amici din București și măcar una din ele trebuie să-mi dea prima legătură cu această lume ierosolimiteană.

Știu că, în aceste zile, se află în Ierusalim cunoscuții mei americani (de la Y.M. C.A.), domnul și doamna W. H. Morgan, împreună cu altă pereche, soții Hollingher, pe care de asemeni îi cunosc. Dar poate că, în această zi, lipsesc din Ierusalim...

Pentru aceea, iau altă direcție, mai sigură. I-am spus birjarului să ne ducă la Muzeul de Agricultură, peste drum de Spitalul Italian. Directorul acestui muzeu este fratele amicului meu dr. Mibașan și către el am câteva cuvinte de introducere... Urcăm panta aspră, deasupra căreia stă Notre Dame de France, și pe străzi, cu totul europene, ajungem la Spitalul Italian.

Aflăm că Muzeul de Agricultură s-a mutat din fața spitalului pe o altă stradă, foarte apropiată, dar fără nume!... Deși suntem în Ierusalimul cel nou, totuși și aici ca și în cel vechi străzile sunt mai toate anonime și numere la porți nu există.

Dar birjarul se descurcă fără greutate. Ne întoarcem puțin pe același drum și intrăm într-o stradelă înclinată, pe care găsim bătută afară în zid, cartea de vizită a Muzeului. Las pe tovarășul meu în trăsură și pătrund în curtea împrejmuită.

E o mică grădină de arbori și de flori din cari soarele extrage și-mi trimite în obraji un val de mirodenii. Directorul e acasă. Surprinderea și bucuria lui de oaspeți mă înduioșează.

E un noroc deosebit să găsești în centrul unei lumi, pe care o vezi întâia oară, atâta bună primire și atâta efuziune, în limba ta românească.

Facem la Muzeul de Agricultură primul nostru popas. Deși este o casă oficială, un institut în care nu sălășuiește decât un servitor, totuși directorul ne pune înainte fără întârziere un ceai bine garnit. Întâlnesc un fruct necunoscut europenilor, cel puțin celor din părțile temperate.

E un fel de fruct gălbior, care pare a fi o încrucișare între zarzără și corcodușă și are un sâmbure mare rotund. Numele ei ebraic este „nefelșesek".

Muzeul de Agricultură este o secțiune complectă a ceea ce am văzut, incomplect, în sălile muzeului din Iafa. Dar îl vom cerceta altă dată. În acest moment, trebuie să limpezesc câteva cestiuni practice.

Tovarășul meu, cucernicul frate Nicolae, își ia bastonul de pelerin și pornește spre Mânăstirea Arhangheli – una din mânăstirile Patriarhiei – unde are nădejde să-și găsească odihnă sufletului și oaselor, în ciuda experienței de astă–noapte. Eu rog pe directorul Muzeului să mă clarifice – prin firul telefonic din birou – dacă amicii mei americani sunt ori nu în Ierusalim. E un procedeu prea european, care pare că dă năvală peste sfiala și venerația cuvenită acestui loc sacerdotal, dar ce putem să mai facem! Telefonul, lumina electrică, automobilul și atâtea alte semne ale vieții zise civilizate au debarcat în Ierusalim de mai de mult. De la Colonia americană primim răspuns că d. d. Morgan și Hollingher sunt acolo și că mă așteaptă, peste o jumătate de oră, la gustarea de amiază.

Fericit de toate aceste bune potriviri, mulțumesc lui Dumnezeu și pornesc – nu mai știu: în trăsură sau pe jos, întovărășit sau singur – spre Colonia americană. Drumul este simplu, aproape numai o linie dreaptă, de la Notre Dame de France până la Episcopia Anglicană, lângă care se găsește căminul coloniei.

E o amiază orbitor de luminoasă, aprigă și toridă, ca la noi, în zilele caniculare de iulie și august. Observ pe străzi că mai toată lumea poartă ochelari colorați. Dar ți se pare deocamdată paradoxal că, subt această arșiță care aprinde pământul, arabii se învelesc la cap cu șalurile și cu broboadele lor, strânse în colaci negri... Și totuși, mai târziu, un crâmpei de experiență personală mi-a dovedit că au dreptate...

Prietenii mei americani mă primesc la pragul căminului, zâmbitori și bucuroși de întâlnire. Fără nici o tranziție, alergăm spre sofragerie unde auzim, de la ușă, rugăciunea cântată în cor, pe care pietatea protestantă o prescrie cu rigoare înainte de fiecare masă. Așteptăm sfârșitul rugăciunei și intrăm în sofragerie. Suntem vreo douăzeci de conmeseni, printre cari ne așezăm și noi, lângă vase mari cu flori și lângă garafe cu apă.

Nu sunt în mediu strein. Cunosc pe acești oameni fiindcă ne-am mai întâlnit și altădată și am stat cu ei la masă, la Bușteni, la Șapte Sate, la București, la Vișegrad. Mi-e cunoscută și bucătăria lor, și encratismul lor de băuturi de apă, și idiomul lor strivit între măsele, măcar că nu-l pricep decât cu mare greutate.

După–masă, înțeleg că în acest cămin am avut șansa să prânzesc cu toată lumea anglo–americană, înfățișată printr-o duzină de secretari din Y. M. C. A. universală. Un secretar din India, altul din Japonia, al treilea din China, restul din Anglia și din America! Directorul și proprietarul căminului este un om practic, un germano–american, care recomandă tuturor mosafirilor serviciile sale și bazarul său de lângă poarta Iafei. D. Wester este german după maică-sa și anglo-american după nevastă-sa, născută Stapford.

ÎNTRE ETERODOCȘI

Ce frumoasă, ce tihnită și ce răcoroasă e această casă în care d-l Wester găzduiește pe frații săi – după nevastă – cu prețul modic de una liră egipteană pe zi! D-l Morgan mă plimbă prin această casă și mă poftește să mă odihnesc o jumătate de oră în apartamentul d-sale.

Dar nu mă gândesc la odihnă. Privesc, admir, iau note... Ușile și ferestrele casei sunt acoperite cu rețele fine cari opresc năvala țânțarilor. Paturile au poloage de tifon, cari acoperă de pretutindeni pe cel ce doarme... Căminul american se găsește pe șoseaua Nablus, cum am zice la miazănoapte de Ierusalim, pe vechea cale a Damascului. Din ferestrele căminului, văd cimitirul militar și ceva din Muntele Scopus cu creștetul Universității Ebraice.

Casa întreagă este clădită după tipul oriental și călugăresc. E o construcție solidă cu încăperi suprapuse și cu patru laturi cari fac la mijloc o curte interioară. Această curte interioară e umbrită de plante ecuatoriale și dezmierdată de flori de multe neamuri... În sălile–pridvoare stau, pe la colțuri, cuiburi de piatră, cu pământ roșu în ele, pentru florile cari n-au mai avut loc în grădină. Niște dulapuri cu geam au în rafturi numeroase, mii de cioburi și de oale, din străvechea ceramică pe care o dezmormântează azi arheologii.

Mă uit la ceasornic: două ore după–amiază, toiul căldurii și al ațipelii. Alături de cămin, la umbra unor chiparoși, poposește o familie de arabi. Suntem în Orient!

Deasupra Ierusalimului, cerul pare că se desfoiază în petale albe și albastre... E poezia de plumb a căldurilor subt frunze late de mussa și de banani. Cocoșii cântă, măgarii le răspund. Totuși nu avem vreme de prea mult *farniente*. Amicii mei americani cugetă cu dreptate că

putem vizita, cu mult profit, reședința episcopală anglicană, care e la doi pași de cămin.

Îmi aduc aminte că în colecția mea de scrisori de recomandație am una către monseniorul Mac Innes, episcopul anglican din Ierusalim. Preotul anglican din București, reverendul Woodhouse, mi-a dat această scrisoare, în ajunul plecării sale spre Londra.

Să mergem, deci, și să depunem în mâinile mgr. Mac Innes această epistolă de amabilă dar platonică mijlocire. Din nefericire sau din fericire, episcopul nu e la reședință, ci în Egipt și se înapoiază peste câteva zile. În schimb, găsim pe secretarul episcopului și pe capelan, oameni binevoitori și bucuroși de oaspeți. Cu ei, mai familiar și mai pe îndelete decât ar fi fost cu mgr. Mac Innes, cercetăm catedrala, reședința episcopală și grădina reședinței.

Catedrala Sf. Gheorghe nu are mare vechime – poate cel mult câteva decenii – dar e largă, puternică și atât de bogată, cât permite severitatea nudă a templelor protestante. Nu se înfățișează izolată, ci înglobată în complexul de clădiri cari alcătuiesc întreaga reședință. Când intri în curtea episcopiei, te găsești în același patrulater oriental și monastic, pe care îl au mai toate clădirile cele mari. În spate, ai poarta încadrată în zid, în față ai tinda largă și boltită a catedralei, la dreapta apartamentele episcopale, iar la stânga cancelaria, locuința capelanului și poate vreo școală catehetică.

Catedrala e luminoasă, întărită pe stâlpi și cu două lungi șiruri de bănci. Observ pe aceste bănci cărți de rugăciune în limba arabă. Așadar, anglicanii din Ierusalim adună prozeliți arabi și sirieni. Văd câteva pupitre majestuoase, pe cari odihnește *S-ta Scriptură*, în diverse formate. Afară de versiunea oficială văd și traducerea lui James Moffatt, într-o frumoasă cămașă tipografică.

Dar cu toate aceste detalii și semne de teologie, catedrala aceasta mi se înfățișează tristă și dezolată ca toate templele protestante. Știința, elocința și pietatea acestor oameni mi se par niște grădini suspendate – pe o zidărie robustă până la Reformă – dar cari se vor prăbuși curând, fiindcă sub construcția susținătoare a fost, toată, săpată. E pustiu și tragic un templu protestant! Comoara cea neprețuită, focul cel dumnezeiesc și viu făcător Iisus Christos euharistic nu mai repauzează în locașurile pietății reformate! De prisos sunt aceste

bolte, acest simulacru de altar și toată pseudo-liturghia cu care se amăgesc bieții anglicani! Dumnezeul cel viu, Mielul cel fără prihană care ridică păcatele lumei, taina cea adorată de îngeri și de oameni, au rămas, ca arca lui Noe, pe Araratul credinței integrale, în atotputernicie și în eternă aurora, pe când bieții anglicani și toți frații lor întru Reformă au scăzut ca apele potopului, până au dat de fundul văilor necredinței și de mocirlele raționaliste.

Iubită Simforoză, nădăjduiesc că va veni o zi când îți voi prezinta suficient, în paralelă și în contrast cu credința integrală euharistică, șovăielnica și fantomala credință a bisericii anglicane episcopale. Ziua aceea poate că va veni mai curând decât pot eu să prevăd, fiindcă trăim în timpul tratativelor confesionale. Între biserica oficială a Angliei și bisericile noastre ortodoxe sunt întâlniri, schimburi de politeță și dibuieli, în nădejdea unei viitoare înțelegeri, pe care caritatea noastră creștină ar fi fericită s-o vază îndeplinindu-se.

Apartamentele locuite de mgr. Mac Ines și de familia Eminenței sale – căci episcopul anglican al Ierusalimului ca toți colegii săi are soție și probabil și copii – sunt, cu adevărat, ale unui principe ecleziastic. Afară de mobilă și de podoabele aduse din Europa sunt o mulțime de detalii și de odoare cu obârșie palestiniană. Secretarul episcopal, un tânăr plin de urbanitate, ne arată încăperile principale și îndeosebi camera de lucru a episcopului.

Această cameră și biroul lat din mijlocul ei au, de aci înainte, importanță istorică. În această cameră au fost discutate condițiile capitulării Ierusalimului, în ultimele ceasuri ale războiului anglo–turc, și pe această masă–birou plenipotențiarii celor două armate au iscălit actul de predare. Pașa turcesc își alesese ca reședință frumosul palat al mgr. Mac Innes.

Camera are ferestre spre grădină. În ea sunt covoare, sofale, odoare, dar mai cu seamă cărți. Pun mâna pe o carte stingheră, lăsată pe birou, și văd, cu surpriza revelației, că este traducerea engleză a lucrării lui Joseph Klausner: *Iisus din Nazaret*. Lucrarea aceasta, pe care am văzut-o în originalul ebraic, știam că a găsit, precum și merita, un traducător englez.

Iată versiunea engleză în mâinile mele.

Jesus of Nazareth, his life, times and teaching. Traducătorul este Herbert Danby, canonicul Catedralei Sf. Gheorghe, lângă care ne aflăm în acest moment! Dar spre părerea mea de rău, reverendul Herbert Danby e în călătorie spre țărmii patriei.

Intrăm în grădină, „cea mai frumoasă din Ierusalim", ne spune, poate fără exagerație, d. Perrone, secretarul episcopal. Are migdali, smochini, lămâi și capricioase colțuri, cu răzoare și cu cortine de flori. Un uriaș vrej de iederă strânge, ca în șerpii lui Laocoon, un maslin întortocheat. Flori de mușcată, colțunași, verbine... dau afară din vasele de piatră și din corsetul răzoarelor. Văd o tulpină de vanilie, plină de ciucuri violeți și parfumați care mi se pare un fel de Goliat al genului! Ușa prin care am intrat în grădină are, deasupra, un capișon ca de aur, țesut din florile galbene ale unei plante agățătoare originare din Australia.

Secretarul ne poftește să vedem și terasa reședinței. Ne urcăm mai întâi pe o scară interioară (suntem iar în palat) ornată cu portretele unor engleji celebri, trecem prin fața odăilor d-nei Mac Innes și ieșim pe terasă. Privirea e cam aceeași ca din pridvoarele căminului american. Vedem mormântul proorocului Samuel, palatul guvernatorului, pe Muntele Scopus, Biserica Rusească pe Muntele Maslinilor și mai aproape decât toate: Mânăstirea părinților dominicani, acoperită pe jumătate de o colină artificială, pe care părinții au ridicat-o cu sapele. În acest moment știu că se află în mânăstirea lor ilustrul și învățatul lor frate părintele Lagrange, comentatorul *Sfintelor Evanghelii*.

Revenim un moment la căminul coloniei americane și ne odihnim pe bancă, între flori. Cu părere de rău trebuie să-mi mărturisesc că această curată și frumoasă casă de oaspeți nu poate să fie pentru toată lumea, nu pentru că nu toată lumea e americană, ci pentru că puțini sunt cei care pot plăti prețuri americane. Îmi aduc aminte că n-am dezlegat încă problema găzduirii mele în Ierusalim și mă despart de dd. Morgan și Hollingher cu nădejdea că ne vom revedea în apropiatele zile de Paște.

ÎN SFÂNTUL LABIRINT

Mă înapoiez spre Notre Dame de France și spre Poarta Nouă. Orientarea începe să fie ușoară. Profilul Sfintei Cetăți mi se descifrează progresiv. Stabilesc că Patriarhia Greacă–Ortodoxă este aproape de Poarta Nouă și mă decid să văd fețele fraților mei întru pravoslavie. Intru printr-o stradă scurtă plină de praf, de grămezi de pietre și de salahori, și-ajung la un colț strejuit cu prăvălii de odoare sfinte.

De aici încep niște ulițe întortocheate, pavate cu pietre cari au culoarea săpunului de casă și care sunt lunecoase ca niște codri de săpun. Ulițele sunt strâmte, scobite în felul jgheaburilor și semănate cu cerșetori. Ajung la Patriarhie. Intrarea e fără multă aparență; este chiar cu totul tăiată și ștearsă de pe linia zidului nedecorat și uniform. O scară cu trepte de marmoră trandafirie duce sus în Mânăstirea Patriarhiei.

Suntem într-o mânăstire ortodoxă și patriarhul este ca și starețul mânăstirii. Sus în potecile chiliilor, găsesc o mulțime de figuri; multe necunoscute dar printre ele și câteva cunoscute.

Sunt demnitarii ecleziastici cari însoțeau pe fericitul Damianos, acum doi ani, în călătoria sa la București. Nu-mi trece prin gând să spun că poftesc o audiență la patriarhul. Aș vrea, cel mult, să stau de vorbă cu unul dintre însoțitorii Sanctității sale, de acum doi ani.

Dar mi se pare că am sosit în timp nepotrivit. Patriarhia Greacă este ca o stâncă la țărmul mării, veșnic bătută de valurile în creștere și în descreștere... Închinătorii, mosafirii streini, vizitele politice și diplomatice bat treptele de marmoră trandafirie, din zori și până în noapte, și nu e nici o mirare să vezi că acești dregători bisericești sunt cu figura obosită, cu gândul aiurea și tari de ureche.

Totuși, cutez să întreb dacă aș putea să obțin în cele vreo douăzeci de mânăstiri, pe cari le au în jurul Sf. Mormânt, o chilie pentru mine (cugetând, neapărat, că voi fi mai norocos decât la metocul din Iafa)... Răspunsul mai mult în schime decât în vorbe, de de o prețioasă evazivitate...

Îmi aduc aminte de proverbul „toată piedica este spre bine" pe care l-am auzit întâia oară formulat în grecește, salut pe frații mei pravoslavnici și ajung din nou între Notre Dame de France și Poarta Nouă. Ceva mai sus de Spitalul „Sf. Ludovic" este un birou de informații unde dr. Mibașan, directorul Muzeului de Agricultură, a avut grijă să mă facă cunoscut. Găsesc la acest birou pe omul care-mi trebuia, pe ciceronele absolut necesar în labirintul Ierusalimului.

Dar mai-nainte de a intra în labirint și ca să stabilesc o dată unde voi dormi în noaptea care vine, fac o mișcare eroică și intru în grandiosul otel Notre Dame de France. E un palat cu câteva etaje, cu sute de chilii și decorat de sus și până joc cu icoane, cu statui și cu insigne pioase. Mă întâlnesc cu un simpatic frate franciscan. Apar înaintea lor cu barba și cu părul incult, încălțat cu cizme muscălești, însă cu aerul grecesc. E destul de surprins că vorbesc limba franceză – limba lui maternă – și că, ortodox intransigent fiind, caut găzduire la hotelul lui... Îmi spune cu sinceritate: „Oferim, aici la noi, casă și masă, dar cu prețul enorm de 75 de piaștri pe zi... Nu te consiliez să vii la noi... Du-te în Colonia templierilor, la surorile «Sf. Carlo Borromeo»... Acolo vei găsi pensiune complectă cu un preț mai mic. Dar fiindcă ai intrat în Casa Sfintei Fecioare, astă-seară ești mosafirul ei... Rămâi la noi până mâine. Portarul nostru Soliman îți va da cheia odăii d-tale..."

Iată un punct de reazim. Vom vedea mâine restul... Mai avem câteva ore până la apusul soarelui... Mă las la inspirația călăuzei – un bun cunoscător al Ierusalimului – și ne afundăm în inextricabila cetate... Iată mai întâi poarta Iafei... Această poartă nu are trecere și linie dreaptă, după concepția uzuală, ci este clădită în unghi drept, ca un delta grecesc sau ca un daleth ebraic. Când intri sub bolta ei ai în față un zid și trebuie să te întorci de 90 grade ca să vezi, la celălalt capăt, arcul al doilea. Este desigur o concepție strategică necesară aici unde istoria cunoaște, în trei mii de ani, vreo 20 de capitulări ale Ierusalimului. Alături de Poarta Iafei este o largă știrbitură în ziduri

care amintește zilele deșartei trufii împărătești a lui Wilhelm II. Venind în Ierusalim, în costum de cruciat, Wilhelm II n-a venit și smerit ca un cruciat. Amicul său, sultanul, a spintecat zidul Sfintei Cetăți fiindcă porțile existente erau prea strâmte pentru atâta orgoliu.

Privim Citadela lui David, astfel zisă, deși datează, așa cum e azi, de prin secolii 14–16. Unul din turnurile citadelei, poate că este – în temelia lui construită din blocuri străvechi – turnul irodian Phasael, nedărâmat de Titus... Ne strecurăm apoi pe subt bazare, printre cămile și asini, printre valurile arăbești și cosmopolite și, din coridor în coridor, ajungem în Via Dolorosa... Nici o ordine, nici o direcțiune și nici o claritate nu poți să dai impresiilor tale! Ești o epavă purtată de fluxul și refluxul din jurul tău și din tine însuți...

Ierusalimul nu poate fi îmbrățișat și sintetizat decât atunci când te smulgi din lianele lui și-l privești de pe dealurile dimprejur sau din turnurile cele mai înalte. Altfel, alunecă peste tine și tu peste el, fără început și fără sfârșit!

La fiecare pas, amintirile sacre și profane curg împrejurul tău, te împresoară și te buimăcesc ca pe Aladin peștera comorilor. La fiecare pas trebuie să te strecori, să te cumpănești, să te aperi și să te lupți cu năvala fantastică de oameni, de culori, de costume și de mărfuri.

La fiecare pas trebuie să-ți iei seama și să te sprijini în toiag, ca să nu aluneci pe caldarâmul pe care milioane de pași omenești l-au făcut alunecos ca săpunul și ca gheața...

Via Dolorosa trebuie cercetată în caravană cucernică și de la Poarta Sf. Ștefan (sau Poarta Sfintei Fecioare) către Sf. Mormânt... Cu întinsă părere de rău, eu trebuie s-o văd numai ca un turist și în sens invers, adică de la Sf. Mormânt spre Poarta Sf. Ștefan... Dintre cele 14 stațiuni, ultimele cinci sunt în Biserica Sf. Mormânt; a noua este la M-rea Copților; a opta este la M-rea Sf. Haralamb. Eu văd stațiunile VII–IV, vizibil designate prin inscripții pe zid. La stațiunea a șasea a Sfintei Veronica – stau deasupra uliței ca niște toarte de amforă, jumătăți de arcadă. „*Hic Pia Veronica Christi faciem linteo tersit...*"

Alte inscripții latine arată – potrivit vechilor tradiții, plutitoare pe deasupra secolilor și a dărâmăturilor succesive – arcul *Ecce Homo*, locul flagelării; scara cetății Antonia și alte puncte din topografia Pasiunei.

Suntem la picioarele Moscheei lui Omar. Și dacă este lucru stabilit că această moschee se ridică pe uriașul podiș de piatră al Templului de odinioară, trebuie să ne aducem aminte că cetatea Antonia stătea într-un colț, lângă curțile Templului, dușmănoasă și iscoditoate... Ajungem într-un loc caracteristic și înalt turco–arab. Suntem la picioarele unor sumbre și milenare contraporturi, pe cari se agață, ca niște roșii clipe de fericire, un șir de maci... În pereții atinși de seară, stau, subt gratii, ferestre nevăzute și pline de mister... Iar deasupra, în cerul care se lasă peste noi, pasionat și albastru, strălucește luna în creștere... Trecem printr-o boltă lungă, veche și sonoră ca o peșteră. Dincolo de bolta aceasta și în contrast cu ea, iată un minaret, alb și înalt ca un stâlp al cerului...

Moscheea lui Omar ne rămâne depărtată și inaccesibilă. Mahomedanii sunt în zile de sărbătoare – Ierusalimul geme de ei – și nu este vremea cea mai bună pentru cercetarea moscheei lor.

În fața Moscheei lui Omar este o falnică zidire creștină: M-rea și seminarul Sfânta Ana.

La poartă ne întâlnim cu un ecleziastic care ne spune că putem vizita această sfântă instituție chiar la această oră de seară. Intrăm înăuntru. Suntem într-o vastă și înfloritoare cetate monastică. Câțiva părinți, iviți în drumul nostru, au înfățișarea unii de catolici, alții de ortodocși. Izbutim să ne înțelegem în franțuzește cu cei cu aparență ortodoxă... Sunt orientali, dar uniți cu Roma, sunt neclintiți catolici...

Dar aceștia pleacă și rămânem cu ciceronele casei, un părinte european (tocmai din Viborgul Finlandei!) și care vorbește, cu măiestrie, o duzină de idiome... Aflu cu pioasă surprindere, că în această cetate a M-rei S-ta Ana, s-a descoperit un colț din vechea scăldătoare despre care se vorbește la începutul cap. V, din *Evanghelia Sf. Ioan*;

„... Iar în Ierusalim, lângă Poarta Oilor, era o scăldătoare, care se numește pe evreiește Bethesda și are cinci pridvoare. În aceste pridvoare, zăceau mulțime de bolnavi, de orbi, de ologi, de uscați, așteptând mișcarea apei. Căci un înger se pogora, la vreme, în scăldătoare, și turbura apa și cine intra întâi, după turburarea apei, se făcea sănătos, ori de ce boală era ținut. Și era un om acolo care era pătimaș de treizeci și opt de ani. Iisus văzându-l pe acesta zăcând și știind că este așa încă de multă vreme, i-a grăit: Vrei să te faci sănătos? Răspuns-a lui bolnavul: Doamne, nu am pe nimeni ca să mă bage în scăldătoare când se turbură apa, că până când viu eu, altul se pogoară înaintea mea. Iisus i-a poruncit: Scoală-te, ia-ți patul tău și umblă! Iar omul s-a făcut sănătos, în clipa aceea și-a luat patul și umbla..."

VECERNIE IEROSOLIMITANĂ

Părintele Florențiu ne duce în grădina mânăstirii și ne arată niște săpături, încă neisprăvite, cari scot la iveală mai întâi rămășițele unei antice bazilici, și subt bazilică o scară de piatră cu 27 de trepte și cu plimbul de fier. Scara aceasta coboară până la suprafața apei din scăldătoarea Probatica! Slăbănogul din episodul evanghelic nu putea să descindă degrabă, fiindcă scara avea 27 de trepte până jos...

Întru subt vechile arcade dărâmate. Biserica din care făceau parte a fost clădită chiar deasupra piscinei și anume pe a zecea porțiune din suprafața întreagă. De aci, treaptă cu treaptă, cobor înfiorat, ca într-o pivniță răcoroasă, în fundul căreia sunt tresăriri de apă.

Veacurile, de la Mântuitorul până azi, au grămădit dărâmături, țărână, cenușă omenească... și au făcut un strat de nouă metri, peste nivelul Bethesdei evanghelice!... Și apa sfântă, pornită din nevăzutele izvoare de subt Ierusalim, iat-o și azi licărind la lumina zilelor noastre.

Încovoiat pe cea din urmă treaptă, moi mâna dreaptă în apă și fac semnul Sfintei Cruci. Un fior de puternică curcernicie te străbate binefăcător, aci pe scara autentică și milenară. Biserica de deasupra a fost ridicată în veacurile primare, dărâmată de Cosroe, ea a fost reclădită de cruciați. Comoara de la fund a rămas îngropată și asigurată. Dar ceea ce vedeam azi este o zecime din scăldătoare; ea zace subt pământ, nouă metri mai jos decât zidirile, curțile și Ierusalimul actual. Învățatul scriitor catolic, părintele H. Vincent, va publica în curând un *in-folio* asupra scăldătoarei Probatica, dezmormântată spre bucuria inimilor noastre.

Părintele Florențiu se întoarce cu noi spre biserica seminarului și a mânăstirei și ne arată pe fruntea ei o inscripție arabă. Această

veche biserică a fost prefăcută de sultanul Saladin, în secolul XII, în școala teologică musulmană.

După războiul Crimeiei, sultanul Abdul Medjid dărui lui Napoleon III și Franței vechiul locaș creștin. Atunci episcopul Algerului (mai târziu cardinalul) La Vigerie cu ajutorul *Părinților Albi*, făcu din Sfânta Ana o casă de educație ecleziastică, pentru clerul sirian unit.

În faptul serei, intrăm subt bolțile pe cari pietatea primilor creștini le-a ridicat pe locul unde fu casa Sfinților Părinți, Ioachim și Ana... Cu lumânări în mână cercetăm impunătorul sanctuar cufundat în umbră și în taină... Dar părintele Florențiu ne face să coborâm câteva trepte și ne aduce în fața unei grote ovale și albe. Aci fu căsuța Sfinților Părinți și leagănul Sfintei Fecioare!

Îngenunchem cu toții în fața simplicității acestui locșor, în fața evlaviei trecutului și în fața Celei Ce, din ceruri, privește, îndurată, naiva emoțiune a închinătorilor săi!

Se înserează... o seară înaltă și transfigurată... Ieșim prin Poarta Sf. Ștefan și coborâm, încet, în Valea Chedron... Întâlnim arabi, magherniță, asini, dar mi se par amănuntele fără însemnătate ale unui vis care, crescând de pe pământ, își reazimă fruntea de cer și de lumea cealaltă...

Valea Chedron și Muntele Maslinilor îmi apar, în această oră a serei – și întâia oară în viața mea – ca un peisagiu de pe extremele hotare ale existenței... N-aș putea să spun ce vedeam: coastele cu maslini, siluetele bisericilor de pe deal, pajiștele funerare... – dar viziunea mea era deosebită de tot ce văzusem eu vreodată! Priveam în fața mea o lume de aburi, opalini, trandafirii și suri, cari luau forme precise, păstrând totuși caracterul lor aerian și miraculos... Eram în pragul văii lui Iosafat. Eram în valea dintre Muntele Maslinilor și Cetate, pe potecile de eternă amintire și de sfântă exaltare, cari vor dăinui în sufletele noastre, până la ceasul trâmbițelor judecății... Eram la porțile împletite din anemone mistice și din cruci de aur și la intrarea împărăției către care călătoresc din tinerețea mea... Iubita mea prietenă, aci să venim și să ne înțelepțim! Aci să instituim areopagul controverselor noastre!

Aci să ne întrebăm: Mai este balsam în Iudeea? și colinele ei cele vestite mai plutesc în lumina favoarei dumnezeiești?

De pe pământ, seara crește către ceruri... Sunt niște columne fumurii cari se înalță spre bolțile atârnate între soarele căzut în Mediterană și luna sprijinită de zidul Ierusalimului. În valea visului și a milioanelor de adormiți, fumegă spre cele dintâi stele, din atâtea domuri și morminte, ca din niște cădelnițe lăsate în vale de serafimi, jertfa supremelor convingeri, tămâia infailibilei certitudini!... Aceste văi, aceste dealuri știu adevărul! Trei mii de ani de eroism religios și de apă vie – irigată azi în toate colțurile lumii – nu pot să fie un simplu episod pe care omenirea să-l claseze într-o zi.

Profețiile marilor văzători ai lui Israel au privilegiul eternei tinerețe. Ce-a pierdut Isaia din uimitoarea lui stăpânire asupra veacurilor și a prezentului?

„Și se va întâmpla că, la sfârșitul zilelor, muntele casei Domnului așezat va fi pe vârful munților și ridicat va fi deasupra înălțimilor și toate neamurile veni-vor către ei. Și popoare numeroase vor sosi și vor zice: Veniți și să ne suim în muntele Domnului, în muntele Dumnezeului lui Iacob. El ne va învăța căile sale și noi umbla-vom întru cărările sale. Căci legea va ieși din Sion și cuvântul Domnului din Ierusalim..."

Nu e martoră omenirea, de două mii de ani, că Isaia a privit în fundul vremilor, ca în fundul unei cisterne?... Nu este plin cerul lunei actuale de copacul uriaș, crescut din disprețuita sămânță iudaică?... Și n-am văzut eu azi (în prima zi când Domnul mă aduce în sfânta lui cetate) cele cinci părți ale lumei, adunate la masă, rugându-se cu cuvintele *Psalmilor* și îndeplinind cu strălucire viziunea lui Isaia?

Și ce vom mai zice, când Isaia merge mai departe: „... Va fi judecătorul neamurilor și mai–marele popoarelor. Ele vor topi săbiile lor și le vor turna în fier de plug și lăncile lor în secere. Neam asupra celuilalt neam nu se va mai ridica și oamenii nu vor mai învăța războiul..."

Isaia nu numai că n-a căzut subt orizontul nostru, dar parcă de-abia acum stă să răsară!... Nu privește, oare, astăzi omenirea, spre Alpii Elveției să vază ridicându-se, peste ghețari, soarele împăcării popoarelor?...

O, draga mea amică, aș fi voit să privești cu mine această vale de ametistă și volutele *Sfintelor Scripturi*, urcând ca în fața unui sanctuar spre fruntea cu dome și cu cruci a Muntelui Maslinilor...

Tot privind înapoi, ajungem la Turnul Berzelor (la unghiul din fața Muntelui Scopus) și zidul Ierusalimului ne izolează. Urcăm pe lângă zid, pe șoseaua lată și albă, până la Poarta Damascului... Ierusalimul e jumătate de aur, jumătate de bazalt.

Ziua mea cea dintâi în Cetatea Sfântă se sfârșește la picioarele Sfintei Fecioare, în chilia de la Notre Dame de France.

UNIVERSITATEA EBRAICĂ

Odihna e dulce și adâncă, în această casă cu ziduri de cetate și cu curăție de pahar purtător de flori... Dorm până în zorii zilei. Mă deștept sub pologul de zăbranic alb, care nu lipsește nici în oteluri nici în casele particulare... Prin fereastra mea – cu zăbranic și ea – pătrund lalelele aurorii... Nu se aude nici un zgomot, fără doar de cele de pe stradă... Sunt arabi cu voce guturală: sunt măgarii cu copita lor vârtoasă ca un ciocănel...

Am aflat că deasupra, într-unul din etaje este o bibliotecă și alături o capelă. Mi-a spus-o Naamani, subsecretarul departamentului politic din Executiva Sionistă, cu care m-am întâlnit aseară în salonul otelului... Ajung în biblioteca, rânduită în dulapuri, înaltă până subt tavan, privesc în treacăt sutele de volume de istorie bisericească, de drept și de exegeză și trec în capela de alături. Iată ceva nemaivăzut de mine până azi: o bibliotecă teologică și o biserică întreagă sub acoperișul unui hotel!...

E drept că acest otel este mai întâi o instituție pioasă și că menirea lui adevărată este să fie loc de gazdă pentru închinătorii francezi... Împrejurul fostei mânăstiri, întemeiată de cruciați, a crescut arhondaricul pentru oaspeții cucernici, iar cu timpul din arhondaricul cruciaților și al franciscanilor a ieșit un otel pentru toată lumea.

Capela e vastă, cu bănci multe și cu trei altare. Deși e dis-de-dimineață, alții au fost mai sârguincioși decât mine și au venit să-și facă rugăciunile. La cele trei altare, preoții din toate colțurile pământului – între ei un conațional al lui Rabindranath Tagore – se perindează și liturghisesc în șoaptă.

Pe lângă podoabele ei sfinte, capela are un brâu de picturi, nu prea vechi, și cari povestesc episoade din zilele întemeierii acestei case a Sfintei Fecioare, adică din zilele epopeei cruciate... Rămân pe bancă, în fața sfintelor altare, cât pot mai mult.

De unde poți privi mai bine asupra inimei tale, asupra mareelor tale sufletești, asupra durerilor și a zbuciumului tău etern, decât de pe insula reculegerii și a rugăciunii!...

„Cât sunt de plăcute locașurile tale, Doamne al puterilor! Sufletul meu se sfârșește suspinând după curțile Domnului; inima mea și trupul meu tresaltă spre Dumezeul cel viu. Pasărea, chiar, își găsește sălaș și rânduneaua cuib, unde să-și pună puii: altarele tale, Doamne al puterilor, Împăratul meu și Dumnezeul meu!..." *(Psalmul 84)*

Azi este 23 aprilie, pomenirea Marelui Mucenic Gheorghe... Azi un an, am trecut prin Budapesta, am luat vaporul și am mers pe Dunăre în sus până la Vișegrad... Anul acesta ziua de Sf.Gheorghe mă găsește în Cetatea Sfântă, cea de pe pământ... O, Dumnezeule! oricari vor fi poruncile tale pentru anul viitor eu le voi binecuvânta de-a pururi și-ți voi răspunde... „Iată robul tău!"...

Cobor în chilia mea și scriu celor de acasă prima mea scrisoare din Ierusalim. M-am înțeles de aseară cu ciceronele meu să vizităm azi câteva instuțiuni culturale, începând cu Universitatea Ebraică de la Muntele Scopus. La ora nouă suntem într-un automobil și pornim pe șoseaua Nablus... Mi se pare mereu nepotrivit să întrebuințez aceste mijloace europene, aici unde ne stăpânesc și ne farmecă sfintele amintiri patriarhale... Dar automobilul a intrat în moravurile țării!... Arabii îl iubesc cu pasiune și cei mai vijelioși șoferi sunt șoferii arabi... Călări pe măgari, ne-ar trebui un ceas ca să urcăm pe Muntele Scopus; cu mașina suntem acolo în câteva minute.

Din mersul în linii curbe al mașinei privim cum Ierusalimul rămâne în vale și cum crește în juru-i centura dealurilor. Trecem pe subt cimitirul militar și printre covoare de semănături... Oprim în fața Universității... Și intrarea ei seamănă a intrare de mânăstire. Treci pe subt o boltă și pătrunzi în curtea plină de soare și de miros de pini... Cancelaria este într-o clădire mică, adiacentă.

Secretarul Universității ne primește cu civilitate și ne încredințează cuiva din birou, ca să ne arate instituția și să ne dea

lămuririle dorite... Cercetăm sălile, amfiteatrul, laboratoriile, biblioteca... Universitatea din Ierusalim e de-abia la începuturile ei. Până azi are numai trei secțiuni: Institutul Microbiologic, Institutul Chimic, care este cel mai mare, și Institutul Studiilor Iudaice... Într-o zi apropiată va fi și a patra secțiune de Fizico–Matematică, la care, în primul loc, va fi chemat profesorul Einstein. Secțiunea aceasta va fi instalată într-o aripă nouă a Universității, aci între pini. Funcționarul care ne conduce ne arată piatra inaugurală, pusă de lord Balfour.

Localul pe care-l cercetăm nu e mare, dar are în el ceva sever și sobru care-l sigilează sanctuar științific. Observăm că micul funcționar care ne conduce e o vibrătoare și curioasă personalitate... Pare că de-abia copilandru – trandafiriu și blond – el este totuși cineva, cu școli isprăvite în Germania și un poet cunoscut în falanga tinerilor scriitori de azi în limbă ebraică.

Ari Ibn Sahav ne scoate pe terasa Universității, deasupra unei dumbrăvi de pini și în fața dealurilor de la răsărit... E o priveliște împărătească!... Pustiul Iudeei, în care trăi Sf. Ioan Botezătorul până în ziua când porunca Domnului îl scoate la propovăduire (*Luca* 3,3), se desfășoară în soare, ocelat ca o piele de panteră... E o viziune tumultuoasă, de conuri, de piramide trunchiate și netrunchiate, strivite între ele, plesnite și mâncate de torentele primăverilor... Ruginii, plumburii sau văruite, ele fac pantă spre Iordan și spre Marea Moartă și se pierd în adâncimi, dulci ca visul... Munții Moabului, tăiați pare că în jasp și în ametistă, închid zarea spre răsărit, scumpi și ieratici, ca paftalele din încingătoarea unui pontifice.

În claritatea acestui cer de dimineață și de Orient, linia dreaptă a celor vreo douăzeci și cinci de kilometri până la Marea Moartă își pierde realitatea și înțelesul. Lacul Asfaltit stă subt depresiunile viorii, ca un crâmpei de iezer, cu fața indigo, și pare că nu mai departe ca dincolo de poala prăvălatică a grădinilor Universității... Micșorăm ochii în fața acestor perspective în adâncul cărora par a fierbe laolaltă, aur, purpură și safir, și ne rezimăm de balustrada terasei... E un sumum de impresiuni... Pinii îmbălsămează văzduhul; soarele colcăiește în spinare ca un duș fierbinte; claritatea zilei e orbitoare...

Coborâm la umbra pinilor și după un minut de odihnă cercetăm amfiteatrul în aer liber, astăzi de-abia schițat și totuși glorios de gloria

zilelor inaugurării... Pe acest podium improvizat lord Balfour a rostit cu englezească și masivă simplitate:

„Azi, întâia oară în istorie, se deschide într-o limbă orientală și în ținut oriental o universitate de gen occidental. Este o întreprindere uriașă, dar eu unul cred că evreii vor fi în stare s-o ducă la bun capăt..." Apoi, lordul a vorbit de credința lui în propășirea omenirii prin știință: „Toți oamenii de știință alcătuiesc o familie. Ura nu poate să fie biruită decât prin știință. Universitatea aceasta trebuie să fie și va fi ebraică, dar ea va servi și spre binele arabilor ca și spre binele întregei omeniri..."

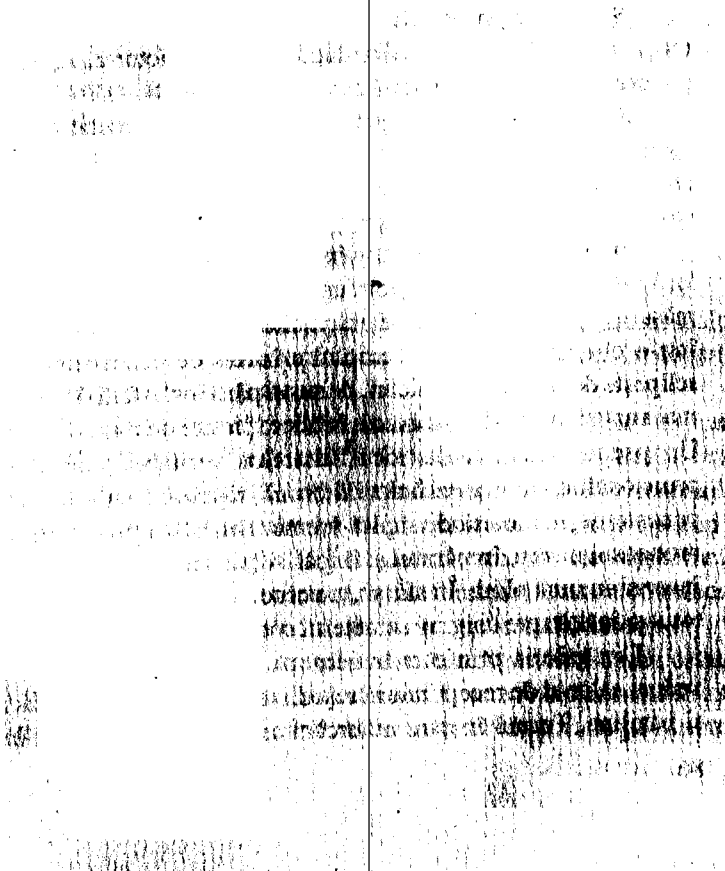

„CETATEA MARELUI ÎMPĂRAT"

Privim băncile semicirculare, locurile de onoare pe cari le-au ocupat delegații tuturor marilor universități din cele cinci continente și rechemăm înfățișarea acelei festivități de deschidere, sărbătoare nouă în calendarul lui Israel.

Ne despărțim, la poarta Universității, de poetul Ibn Sahav și mergem mai departe spre Fondația Augusta Victoria, azi reședința guvernatorului lord Plumer.

Reședința, cel puțin o parte din ea, poate fi cercetată în condiții ușoare și democratice. Voim să vedem îndeosebi Biserica Înălțării și turnul ei predominant. Portalul palatului stă ca un Goliat frânt în două, care ar vrea să culeagă merișorul și florile de liliac de primprejur.

Intrăm în templul măreț și înghețat pe care l-a conceput pietatea lui Wilhelm II. Construcția întreagă amintește bisericile orientale, dar măsura și proporțiile noastre obicinuite intră în ea ca un cap de copil într-o chivără de ulan... Templul e încins de galerii interioare și sclipește de scumpe mozaicuri, de sus și până jos. Afară de mozaicuri, mai sunt și tablouri cu subiecte biblice, pictate de maeștrii germani. Un pseudo-altar stă la locul altarelor veritabile, iar deasupra pronaosului, ca o imensă acvilă brună, răstignită subt tavan, întepenește orga, moartă de multă vreme. Din boltă privesc în jos, în pronaosul pustiu, împăratul și împărăteasa, ca niște ctitori bizantini înscriși în lună plină. În sfârșit, un crucifix catolic uriaș domineză totul și înalță spre enigmă caracterul confesional al acestei bazilici.

Din galeria prin care trecem, ca să intrăm în scara turnului, vedem salonul de recepțiune al reședinței, imens, oficial și glacial ca și bazilica. Turnul în care ne urcăm are 60 de metri. Până în vârf

numărăm 275 de trepte. Scara turnului se învârtește în linie frântă în interiorul lui, ca într-o fântână patrunghiulară... După câteva popasuri, ajungem în camera clopotelor.

Și turnul, ca și biserica, se arată năpustit și scos din preocupările stăpânilor de azi. Pretutindeni se adună puzderiile vântului și ale anilor. Pasările cerului oblăduiesc nesupărate și cuiburile lor sunt colonie... Vedem deasupra noastră patru clopote, dintre cari două aproape cât clopotul nostru de pe Dealul Mitropoliei. Pe unul scrie: „*Solus spes mea Christus*". Dar și clopotele au amuțit de mult, afară de aceea că slujba lor, la un templu protestant, este în principiu abrogată.

Suntem deasupra Muntelui Scopus și prin cele patru largi deschizături ale camerei clopotelor privim, aproximativ, către cele patru puncte cardinale... Spre răsărit, destăinuirea depărtărilor și a zării este și mai largă ca de pe terasa Universității. Pustia Iudeei, cocoașele și circumvoluțiile ei, dâra verde a Iordanului, lespedea violetă a Mării Moarte, catena Munților Moab se par, sub intensitatea și abondența fântânilor soarelui, o lume de lavă solară, cursă, închegată și plesnită în mii de contorsiuni și de clivagii.

Spre miazăzi, Muntele Maslinilor este, întreg, un burg ieratic cu bisericile lui, amestecate cu grădinile lui zidite și cu chiparoșii lui, înfipți pe poale ca niște lănci uriașe.

Spre miazănoapte stau terase peste terase pornind din anfractuozitățile Chedronului până subt căpriorii cerului. Căi și poteci în zigzag trec peste ele, de-a dreapta și de-a stânga șoselei Damascului. Cimitirul militar și Universitatea Ebraică sunt oaze în deșertul coastelor pleșuve și roșcate...

Spre apus și miazăzi crește, în hora dealurilor biblice – minune concretă și de trei ori milenară! – Cetatea marelui Împărat!... Ierusalimul de care am auzit tot atunci când am auzit și de Mântuitorul!... Ierusalimul pe care l-am văzut, l-am păstrat și l-am iubit de-a pururi în visurile mele, piatră unghiulară tuturor construcțiilor teologiei mele! Ierusalimul în care te-am chemat, iubită Simforoză, acum douăzeci și doi de ani ca să privești tabloul „Rabboni" și Scara lui Iacob!...

Iată, subt ochii mei, orașul–minune, mărgăritarul lumii, cetatea pentru care Iisus Christos, domnul inimei mele, varsă lacrimi în ziua intrării triumfale, atunci când stătu și o privi de aci, de pe Muntele

Maslinilor... O, cum înțeleg pe toți cavalerii Ierusalimului! Cum îi simt în inima mea pe toți aceea cari au venit și vin din fundul lumii măcar ca să se culce, în ceasul lor din urmă, și să doarmă în valea lui Iosafat! Cât de legitim și de admirabil este noul cavalerism pentru Sion și cât de definitiv apare jurământul: „De te voi uita vreodată, Ierusalime, să uite dreapta mea să mă slujească, să se lipească limba mea de cerul gurii tale!..."

Cum aș putea s-o iau cu mine și s-o păstrez, inalterabilă, icoana acesta scăldată în soare și în safire?... Am impresia nelămurită că stau – ca într-o poveste arabă – în fața unor comori fabuloase pe cari aș vrea cel puțin să le privesc așa ca să nu le mai uit niciodată...

Iată, mai întâi, curțile de marmoră, patrulaterul vast în alb pe care stătea odinioară Templul premenit de Irod și pe care se ridică azi Moscheea lui Omar... Moscheea aceasta toată, sură–verde și cu nervuri de aur, este cununa comorilor și capdeopera arhitecturii arabe... Izolată cum este pe podul ei de lespezi, ea pare o tiară pe o masă albă. Între ea și Moscheea El Acșa este o perdea de arbori și o îngustă pajiște verde.

De-a lungul Văii Chedron, zidul Cetății Sfinte se întinde descoperit și predominant de la colțul cu Turnul Berzelor până la colțul cu grajdurile lui Solomon. Latura lui nordică, de la Turnul Berzelor și până la Poarta Nouă, se pierde progresiv în Ierusalimul cel Nou, crescut deasupra profilului celui Vechi. Celelalte două laturi ale zidului, de la Poarta Nouă până la Lavra Armenească și de aci la Moscheea El Acșa, sunt covârșite și în mare parte acoperite de frunțile atâtor edificii, și sfinte și profane. Ierusalimul este oraș dublu, cum dublu sunt unii sori pe cari îi descifrază telescopul. Este Ierusalimul cel Vechi, patrulater neregulat, închis în zidurile lui, de zeci de ori ridicate și dărâmate, și este Ierusalimul cel Nou care ocolește, complectează și supralicitează pe cel vechi, spre miazăzi, spre miazănoapte și spre apus. Numai spre răsărit, de-a lungul Văii Chedron, linia vechilor ziduri rămâne stăpânitoare, neînecată și cu adevărat limitativă.

AZI ȘI ODINIOARĂ

Astăzi, Ierusalimul cel Vechi domnește pe un platou, înclinat de la apus spre răsărit și înconjurat de văi și de prăpăstii. La est și la sud–est șerpuiește Valea Chedron; la sud și la sud–vest stau râpile și văile Hinomului. Țâțânele platoului sunt la miazănoapte. Aci Ierusalimul nu mai tronează deasupra văilor, ci se leagă cu dealurile și cu stâncile nordice, cari sunt în câteva locuri chiar mai înalte decât zidurile lui. Această împrejurare explică faptul, întâmplat de mai multe ori în istoria Ierusalimului, că dușmanii, când înconjurau Sfânta Cetate, aci găseau latura vulnerabilă și-și tăiau poarta de năvălire.

Ieremia scrie: „Fugiți copii ai lui Veniamin din mijlocul Ierusalimului; sunați din trâmbiță la Tekoa și ridicați semnalele la Bethakerem, căci o nenorocire înaintează dinspre miazănoapte și un prăpăd mare..." *(Ieremia* 6,1) Și tot el:

„Urgia își va face cale de la miazănoapte..." *(Ieremia* 1, 14)

În profilul Ierusalimului, crestat pe cerul fără nouri, disting cupolele Bisericii Sf. Mormânt, Spitalul „Sf. Ludovic", Notre Dame de France, Biserica Rusească, Patriarhatul Latin, Templul Protestant dedicat Mântuitorului, turnurile Citadelei lui David și diadema Sionului... Mai jos, sunt cupolele câtorva sinagoge mari, cupolele și minaretele câtorva moschei și sute de acoperișuri, unele drepte, altele bombate... Liniile străzilor, atât de aparente, când privești alte orașe, în creștet, cum privesc eu azi Ierusalimul, aici se frâng și se pierd cu totul. Cetatea Sfântă nu are străzi, ci ulicioare, coridoare și ganguri.

Casele se strâng între ele atât de tare și ulițele sunt atât de strâmte încât nu trebuie nici o agerime specială ca să sări de pe un acoperiș pe altul și chiar să sări dintr-o parte în cealaltă a străzii.

Ierusalimul te face să cugeți la un stup uriaș, cu câteva rânduri de faguri suprapuși, dar cu albinele cele mai curioase și mai diverse...

În Ierusalimul cel Vechi se disting – dacă nu exact topografic, dar esențial – patru cartiere. Spre nord–vest sunt cartierele grecesc și armenesc. Spre sud–est sunt cartierele evreiesc și musulman. Aceste cartiere au crescut și învelesc, ca pulpa unor piersici, câte un sâmbure sacru. Grecii și latinii învelesc Sf. Mormânt, armenii: Sionul; evreii: marile sinagoge; musulmanii: vatra fostului Templu și fruntea stâncei Moria...

Trebuie să coborâm!... Smulgem de pe ochii noștri vraja Ierusalimului și intrăm în turnul cu 275 de trepte... Suntem cu totul singuri, nu ne întâlnim cu nimeni. Curtea reședinții e pustie. Câțiva paznici arabi dormitează la umbra portalului. Automobilul nostru așteaptă la intrare. Șoferul a ațipit.

Mergem la Mormintele regilor, adică niște adevărate catacombe, cripta cea mai caracteristică și mai bogată din laturile Ierusalimului. E în dosul Episcopiei Anglicane și este proprietate franceză. Un cavas stă la poartă și încasează taxa vizitatorului.

Suntem ca înaintea unei largi intrări de arenă și coborâm pe niște lespezi lați și inegali, dislocați puțin de cei aproape două mii de ani de când stau așezați în scară...

În peretele de piatră e un jgheab săpat pentru scurgerea și colectarea apelor de ploaie. Ceva mai jos vedem niște guri de beci și în hăul lor oglinzi rotunde de apă. Bună de băut sau nu, apa se strânge azi în aceste hrube ca și acum două milenii...

Din această intrare descendentă, dăm într-o arenă pătrată, îngropată între pereți înalți, un fel de curte interioară la cripta regală de odinioară. Cripta avea o tindă pe fruntea căreia mai sunt și azi urme de prețioase podoabe. Azi podoabele s-au năruit și stau alături cu vagi rămășițe din pilaștrii, capitelele și sarcofagiile, evacuate de multă vreme... Ciceronele meu aprinde o lumânărică și intrăm în peștera întortocheată și multiplă. Sunt aproape 70 de locuri de odihnă, tăiate în stâncă. Sunt câteva camere centrale și împrejurul lor sunt scobituri regulate cu câte două, trei și mai multe alveole.

Cine a săpat aceste morminte și cine s-a culcat întâi în ele, cu speranța amar înșelată că nu-i va mai tulbura nimeni? Istoricii și

arheologii au întins asupra lor oarecare discuțiune și au convenit că avem de-a face cu cripta casei regale din Adiabene.

„Biruința cea mai înaltă a prozelitismului iudaic (în primul secol creștin) a fost trecerea la iudaism a casei regale din Adiabene."

Despre această convertire, istoricul Iosif Flaviu vorbește, cu vizibilă mândrie, de câteva ori, în scrierile sale... „Regatul Adiabene – așezat între două împărății, a romanilor și a parților și în oarecare legătură de vasalitate cu parții – era în timpul lui Claudiu subt stăpânirea regelui Izates. Acesta, împreună cu maică-sa Elena, trecu la mozaism și mai târziu făcu la fel și fratele său Monobazus și toată familia regală. Cu prilejul foametei întâmplate în zilele lui Claudiu, Elena împărți multe milostenii poporului din Ierusalim. Monobazus, ajuns rege, avea aici un palat și făcea templului daruri cu adevărat regești. Elena își clădise în Ierusalim o criptă măreață. Când Izates și Elena murira, Monobazus îi îngropă în mormântul pregătit... În războiul din anii 69–70, urmașii lui Monobazus luptară cu iudeii împotriva romanilor..." (Emil Schrürer, *Geschichte des judischen Volkes im Zeitalter Christi*, vol. III, pp. 169–172.)

Mormintele regilor au fost de la început cunoscute și celebrate atât de scriitorii necreștini cât și de cei creștini. Iosif Flaviu, Eusebiu, Pausanias, Fericitul Ieronim... au trecut pe aici, au admirat dispărutele fațade ale criptei și au descris-o în operele lor.

Călăuza mea mă zorește. Revenim la prezentul de-a pururi mai puțin încântător decât trecutul, dar cocoțat în spinarea noastră și deci inevitabil. De data acesta însă prezentul e o simplă podișcă – trecută în automobil – căci de la Mormintele regilor trecem să cercetăm Muzeul de Antichități...

Muzeul are curte, vestibul și un *hall* cu câteva sectoare. E un muzeu mic, dar pentru specialiști trebuie să fie plin de interes.

Este și pentru profanii cari vor să se instruiască și nu sunt prea grăbiți!... În curte și în vestibul sunt mai cu seamă sarcofagii evreiești și greco-romane. În *hall* sunt colecții de unelte, de odoare și de felurite rămășițe, așezate pe categorii, în dulapuri cu geamuri înclinate.

Toate aceste obiecte au fost culese din pământul Palestinei și provin: 1) din cea dintâi vârstă a bronzului; 2) din mijlocia și ultima vârstă a bronzului; 3) din cea dintâi vârstă a fierului și 4) din epoca

greco–romană. În două secțiuni deosebite, privim câteva colecții de juvaeruri, de peceți, de amulete și de sticlărie greco–romană. Muzeul mai înfățișează o colecție de monede iudaice și romane, câteva sculpturi, găsite tot în Palestina, și un fragment de mozaic (o inscripție în mozaic), de la o sinagogă dezgropată de englezi, la Ain–Duk, aproape de Ierihon.

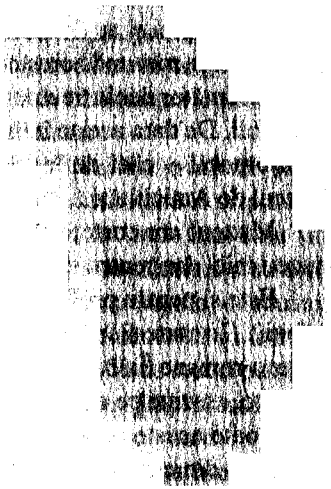

CĂMINUL CĂUTAT

Ne mai rămâne să cercetăm, până la ora prânzului, Biblioteca Națională. În ceasul de față această bibliotecă nu are un local propriu și este instalată în trei case. A fost întemeiată în 1892 și a strâns până azi vreo 120.000 de volume. Cele mai multe și mai prețioase dintre ele au fost agonisite de un umil idealist, de medicul rus Iosif Chasanovici.

Localul bibliotecei, deși neîncăpător, adăpostește provizoriu și Institutul Oriental, o creațiune cu totul nouă, menită să ia loc, într-o zi, subt cupolele Universității

Ieșim din cetatea cărților, ducând cu noi câteva broșuri oferite de direcțiune. Într-una citim această pagină bine cugetată... În Palestina toate națiunile și toate comunitățile religioase se luptă și se întrec între ele, prin institutele științifice pe cari le întemeiază. Americanii, germanii, englezii, francezii, italienii, rușii au aci școlile lor de arheologie, bibliotecile lor etc. Evreii au prins de veste de-abia acum cum că întemeierea unor astfel de instituții le creează un izvor de influență politică în țară și sporește prestigiul lor în lumea întreagă. Toate neamurile privesc spre Palestina ca să vază ce vor da evreii la iveală.

Fără o mare bibliotecă nu putem concepe nici lucrări științifice, nici universitate. Lipsa unei biblioteci constrânge pe invitații noștri să părăsească Palestina. Existența unei biblioteci îi atrage în țară.

Dascălul, inginerul, agricultorul, juristul, toți trebuie să aibă o bibliotecă spre a rămânea în legătură cu lumea științifică. Biblioteca este necesară pentru lucrător, pentru haiutul care și-a părăsit studiile și s-a făcut muncitor, dar care nu renunță la lărgirea și la aprofundarea instrucțiunei sale.

Dar biblioteca, mai înainte de toate, are menirea să adune tot ceea ce au produs în toată lumea evreii, în domeniul spiritualității, și tot ceea ce au scris asupra evreilor celelalte popoare. Alte neamuri au bibliotecile lor naționale, dar nu există nici un loc pe pământ unde evreii să-și aibă un centru colector al creațiunii lor intelectuale. Și unde trebuie să fie centrul acesta, dacă nu în Ierusalim?...

Am îndeplinit programul dimineței. Cobor acum în Colonia templierilor, ca să caut pensiunea încă problematică. Ieri, când ne apropiam de gara Ierusalim, am trecut pe lângă colonia aceasta, dar, prididit de miile de icoane ale călătoriei, n-am putut s-o privesc cu luare-aminte. Îmi dau acum seama că în spatele gării și de-a lungul căii ferate este un mic cartier european, înfipt între portocali și chiparoși, și alcătuit din căsuțe cu aspect de vile. Aici este una din vetrele Comunității templierilor germani, tovărășie religioasă, pornită din Würtemberg și fondatoarea mai multor colonii palestiniene. Cea dintâi pe care am văzut-o e Neuhardthof la marginea Haifei. Pe lângă Iafa sunt Sarona și Wilhelma. Mai este încă una din Galileea, numită Betleem.

Casa surorilor „Sf. Carlo Borromeo" este mărginașă, adică pe drumul dintre curțile gării și colonie. Și aici ca și la Notre Dame de France găsesc lucrul cel mai nou pentru mine: un otel ținut de călugări. Casa e mult mai mică decât dincolo (de-abia două corpuri: unul pentru mosafiri, celălalt mânăstirea cu chiliile maicilor), dar înfățișarea ei și vecinătățile ei sunt mai călugărești.

Maicele în frunte cu starița sunt mai toate germane. Ospiciul „Sf. Carlo Borromeo" este deschis pentru toată lumea, însă clienții cei mai numeroși sunt anglo–americani, cari nu mai găsesc loc în căminul de pe Nablusroad, sau cari nu vor să plătească d-lui Wester o liră egipteană pe zi. Maica stariță mă ascultă cu placiditate și îmi spune prețul casei: cincizeci de piaștri pe zi, casă și masă. Pentru localitate, prețul poate să fie modest, dar pentru mine, și pentru valoarea actuală a leului românesc, cincizeci de piaștri înseamnează aproximativ șase sute de lei. Oricum este numai jumătate din prețul d-lui Wester.

Ce să mai aștept, unde să mă mai duc? Rămân aici! Declar maicii stariță că mă învoiesc cu cincizeci de piaștri și plătesc pe loc, cu anticipație, zece zile de pensiune.

— Atunci, poftiți la masă, căci este încă timpul mesei...

E o masă lungă, curată și cu vase cu flori din loc în loc. Bucătăria e mixtă, germano-orientală. Mâncarea e gustoasă și abondentă. Fiecare comesean își ia, din farfuriile cele mari, purtate de jur–împrejur de călugărițe, atât cât poftește. Serviciul este discret. Maicile de-abia șoptesc, dar sunt îndemânatice și exacte. Aci la masă îmi dau seama, întâia oară, în Ierusalim, că apa are gust de ploaie. Probabil că vine dintr-un rezervor al casei, dar este rece, bună, perfect potabilă. După-masă, portocale mari de Iafa și cafea.

Maica stariță mă duce în chilia pe care mi-a sorocit-o și, la întrebările mele, îmi răspunde că poarta arhondaricului se închide la ora 9 seara. Portarul însă are cheia la el și deschide și mai târziu când sosesc musafirii întârziați și-l deșteaptă cu clopoțelul. O asigur pe maica stariță că voi da pilda cea mai bună și că nu voi supăra pe portar decât peste câteva zile în serile de denii.

Chilia mea e în etaj, chiar deasupra porții și are două ferestre, una care dă în curte și alta care dă în stradă și spre gară. E o adevărată cămăruță călugărească. Ferestrele au jaluzele cari sting lumina intensă de afară. Zidurile sunt groase și țin răcoare. Toată mobila din jurul meu este patul alb și monastic, dulapul pentru haine, masa, câteva scaune și spălătorul cu oglindă. Podeaua este din lespezi de mozaic. În mijlocul odăii atârnă o lalea electrică... Dar semnul deosebitor, simbolul casei și punctul de reazim pentru sufletul mosafirului creștin, nou sosit, stă sus, deasupra ușei, pe peretele alb, într-un crucifix lung de o palmă și subțire ca un penel.

Toată casa e răcoroasă, liniștită și strejuită de sfintele imagini – icoane și statui – așezate la locuri de onoare. În al doilea corp de case și în fața ferestrei mele este capela mânăstirii.

E cam departe de chilia mea și până la Poarta Nouă sau la Poarta Iafei, dar sunt bucuros că am isprăvit cu grijile cele elementare. Ies din noua mea locuință și pornesc spre cetate. Ospiciul surorilor borromeene e așezat la colț, pe două străzi care formează un unghi drept. Între ospiciu și gară, dincolo de drumul plin de cretă pulverizată, este o panglică de grâu care arată spice, pe ici, pe colo, azi în ziua de Sf. Gheorghe... Las în urmă colonia germană și gara și iau poteca, printre răzoare semănate, printre maslini noduroși, și printre

grămezi de piatră... Sunt niște terenuri vagi cari au fost de zeci de ori: curți, grădini, vetre de case și locuri întărite, ca să ajungă, iar și iar, siliști pustii păscute de capre și de oi.

La picioarele vechilor maslini și în pulberea fierbinte stau sumedenie de maci roșii... Cum poate să trăiască această plăpândă făptură, subt soarele de jar și în spuza în care se îngroapă rădăcina ei!... Moara lui Don Quichotte crește, în dreptul Sionului, cu cât urc mai mult pe dealul plin de bolovani și de ruine. De vale, e un vechi cimitir musulman și o cișmea în zidul cimitirului.

UN SALON DIPLOMATIC

Am făcut cunoștință ieri cu un tânăr deosebit de simpatic, crescut la Londra și la Paris, și erudit dincolo de vârsta pe care o are – Nuamani, subsecretarul departamentului politic din Executiva Sionistă... Aseară, era la Notre Dame de France, cu soția lui. Doamna m-a poftit să viu azi, să iau ceaiul în casa lor, pe stradela Muzeului de Agricultură. I-am rugat să fie îngăduitori și să mă admită în portul meu de închinător, cu cizme și cu antereu de șiiac...

Iată-mă, deci, la poarta casei acestui înalt funcționar, la ora vizitelor europene... Îmi iese înainte o bătrână servitoare, rusoaică, cu care, însă, spre mirarea ei, nu pot să mă înțeleg. Dar iată soții Nuamani, amabili și curtenitori – ca în Europa și ca aseară la Notre Dame de France.

În salonul cu totul european în care intru, găsesc un crescendo de surprize... Rând pe rând apar în salon trei diplomați – cehoslovac, italian și încă unul nedefinit – , o pereche de francezi parizieni, un fost colonel în armata engleză și alte câteva persoane din familia amfitrionilor... Toată lumea aceasta vorbește franțuzește cu aceeași ușurință și cu aceeași eleganță ca și cei doi parizieni.

Privind pe acești oameni, bine crescuți, subțiri, europeni din cap până în picioare, mă regăsesc – nu la Paris unde n-am fost niciodată – dar în acele câteva case din Iași și din București, prin cari am trecut în vremuri și unde limba diplomaților și a Sorbonei e fluidă și autentică. Gândesc în mintea mea și râd pe nevăzute: judecând bine, singurul oriental din salonul acesta sunt eu!... Tot eu par a fi și cel mai în vârstă, nu numai după înfățișare dar și după adevăr... Diplomatul cehoslovac și cu soția sa par niște studenți. D-l și d-na Vladimir Fritz

au trecut prin România și chiar au stat câtva timp în România. D-na Fritz știe câteva cântece populare românești și o duzină de vocabule. Prietenoasă și neconvențională, deși soție de diplomat, d-na e gata să fredoneze o melodie de care își aduce aminte.

Diplomatul italian pare a fi coleg de universitate cu cei doi. D-l Milandri e voios, inimă deschisă și temperament de cer albastru. În semn de admirație pentru Ducele Mussolini, sau poate ca semnul unor convingeri politice, despre cari în acest salon diplomatic nu poate să fie vorba, d. Milandri poartă la butonieră simbolul Fasciei naționale. Al treilea diplomat îmi scapă printre degete. E puțin comunicativ, de-abia își spune numele și nu știu dacă este olandez, englez sau valon... Cei doi parizieni sunt directorii salonului și ai convorbirii. Soțul, Pierre Lamazière, e publicist, nume cunoscut, om vesel, spiritual și inflamabil ca un adevărat fiu al țării sale. Soția pare un temperament opus; e calmă, socotitoare și, zâmbind neîncetat, nu râde niciodată. Și ea este tot scriitoare. Au sosit în Siria și în Palestina de curând și fac recoltă de informații și de documente, în vederea unei cărți, sau mai multor cărți, pe cari le pregătesc.

Colonelul Kiș este șeful departamentului politic. E unul dintre marii diplomați ai statului sionist, dar e încă tânăr, om de salon, politicos și, la prima vedere, altul decât îl reclamă grelele sale sarcini. Totuși e un cap politic clar și ager și unul din stâlpii situației actuale.

Suntem cu totul departe de Ierusalim!... Sorbim din ceștile cu ceai, gustăm prăjituri și vorbim acele lucruri lunecoase, drăgălașe și grabnic uitate care sunt moneda primită în saloane... D-l Vladimir Fritz, așezat lângă mine, își aducea aminte de legăturile amicale, existente între patriile noastre și amândoi ne bucurăm și ne felicităm de buna conjunctură actuală.

Soții Lamazière au privit astăzi o interesantă procesiune musulmană. Arabii mahomedani prăznuiesc în aceste zile pe Nebi Musa care nu este altcineva decât Moisi al evreilor. Dar ei au dat acestei sărbători un caracter exclusivist și național, ca și cum Moisi ar fi fost socrul lui Mahomed. Azi, arabii din Ierusalim au desfășurat, atât cât îngăduiesc ulițele sacre, volutele unei procesiuni religioase în cinstea lui Nebi Musa.

Ne aducem aminte că azi e vineri și că peste o oră începe sabatul. Una dintre cele mai căutate priveliști din Ierusalim este – și pentru evrei și pentru streini – priveliștea de la Kotel Maaravi (zidul dinspre apus) adică de la Zidul Plângerilor.

Soții Lamazière au în programul lor, de astă-seară, cercetarea acestui loc unic pe fața pământului.

Mă întreabă dacă voiesc să-i însoțesc și ne prindem tovarăși.

Mulțumim amfitrionilor noștri pentru această oră delicată și europeană, pe care am petrecut-o în casa lor și pornim spre Zidul Plângerilor, străbătând în câteva minute – ceea ce numai în Ierusalim e cu putință – de la salonul diplomaților, până la zid: calea câtorva mii de ani.

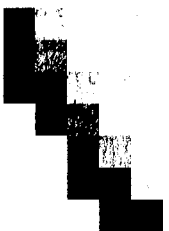

ZIDUL PLÂNGERILOR

Suntem în amurgul zilei, lumea e domoală și merge către masă, valurile arabilor se scurg din Ierusalim. Mergem încet, cu luare-aminte, șovăind la tot pasul și ținându-ne de mână, să nu ne pierdem. Prin felurite ganguri și strâmtori ajungem – mergând mereu devale – la zidul apusean. Subt lumina crepusculară, ne dăm seama de configurația și detaliile locului unde ne găsim. Stăm în fața unui zid străbun, alcătuit din blocuri mari de piatră, și înalt pare că până subt stelele cari încep să se aprindă. Pietrele de jos, cele mai mari, ne arată o suprafață neregulată și aspră, dar închisă într-un chenar lins de daltă.

După părerea cunoscătorilor, acest zid e alcătuit din straturi de diferite vârste: stratul de jos este din zilele lui Neemia, mai sus e un strat irodian și ultimele straturi sunt zidărie arabă. Oricum, avem de-a face cu peretele acelei uriașe ridicări de piatră pe care stătea acum două mii și cinci sute de ani Templul al doilea, transformat și împodobit mai târziu de Irod cel Mare. Stăm într-un coridor descoperit, lung de vreo 50 de m. și destul de îngust, în care, la această oră târzie, mai sunt ca o sută de oameni. Toți se roagă, unii mai tare, alții mai încet dar zvonul rugăciunii lor nu este mai clocotitor decât, de obicei, într-o sinagogă.

Textul plângerilor și al rugăciunii acestor oameni îl cunosc mai de mult: „Pentru palatul care a fost pustiit – pentru templul care a fost dărâmat – pentru zidurile cari au fost răsturnate – pentru slava noastră care a trecut – pentru oamenii noștri cei mari cari au murit – pentru scumpele odoare cari au ars – pentru preoții cari s-au poticnit..." Iar la fiecare din aceste capete de jale, poporul răspunde: „Noi stăm singuratici și plângem..."

Sau rugăciunea: „Rugămu-ne ție, ai milă de Sion! – Adună pe fiii Ierusalimului – Grăbește, grăbește, cel ce liberezi Sionul! – Vorbește inimii Ierusalimului! – Frumusețea și slava să învăluiască Sionul! – O, întoarce-te cu îndurarea ta către Ierusalim! – Degrabă să se arate încă o dată regească stăpânire în Sion! – Mângâie pe cei ce plâng asupra Ierusalimului! – Pacea și fericirea să intre în Sion!"

Sunt sute de ani de când evreii vin și plâng în fiecare vineri seara, la Zidul Plângerilor... Un indiferent, un om cu țesătura sufletească obicinuită, un dușman al lui Israel, ar zice (și au zis-o mulți): cea mai stearpă și cea mai inutilă priveliște din lume! Și cu toate acestea, iubită Simforoză, din lacrimile vărsate atâtea sute de ani, iată azi, la lumina zilei, odrăslind minunea cea mai nouă, cu care statornicul Dumnezeu dăruiește pe urmașii lui Abraham!

Odinioară, în zilele când pustiul Thebaidei egiptene se acoperise cu mantia coloniilor creștine călugărești, un om din lume, un principe, care săvârșește nu știu ce păcat greu, vine către un sfânt părinte din Thebaida și-și mărturisește păcatul.

Omul lui Dumnezeu ascultă mărturisirea, cugetă și iese cu penitentul pe un deal, la poalele căruia curgea Nilul. Aci, deasupra Nilului, duhovnicul înfige în pământ toiagul uscat și vechi pe care se sprijinea de o jumătate de veac și grăiește:

— Fiule, acesta este canonul pe care ți-l dau: Să cari cu gura apă din Nil și să uzi toiagul acesta până când o înflori ca toiagul lui Aaron...

Și penitentul își începe canonul și treizeci de ani cară cu gura apă din Nil și udă toiagul!... Și ispașa lui este primită și Dumnezeu îl iartă și toiagul înflorește ca toiagul lui Aaron!

Nu este aceeași minune? Nu stăm oare azi în fața acelorași arcane ale Providenței, incomensurabile dar evidente? Nu simțim noi, încă o dată, ca proorocul Ilie, că Dumnezeu trece prin Sion – nu în furtună, nu în cutremur, nu în vehemența focului – ci în murmurul zefirilor pacinici și constructivi?...

Stau, lângă însoțitorii mei și privesc străvechiul zid, stropit cu atâtea lacrimi, deasupra căruia, ca niște candele de speranță eternă, suspendă stelele... Rugăciunea se stinge. Cei ce s-au rugat pentru noua recoltă a dărniciilor dumnezeiești și a grădinilor lui Iacob încep să se strecoare în întuneric.

Visul meu se împletește și se înfrățește cu visul acestor visători... Pe zidul acesta s-au oprit odinioară privirile, gândul sau umbra ucenicilor Domnului! Pe lângă aceste pietre a trecut desigur școlarul lui Gamaliel, Saul din Tars... O, poate că o rază din ochii Mântuitorului a mângâiat în zilele petrecerii sale pământești aceste blocuri din temelia Templului lui Neemia!

Și în momentul când plecăm și noi, aproape cei din urmă, mă apropii de zidul sfânt și sărut, pe piatra simbolică, inelul logodnei indisolubile pe care Dumnezeu a binevoit s-o facă cu neamul omenesc, aci la Ierusalimul lui cel fără de moarte.

PRIN BETANIA LUI LAZĂR

Scumpa mea amică, în ziua de 24 aprilie, sâmbătă, am văzut Marea Moartă, Iordanul și Ierihonul. Am plecat la ora nouă dimineața din tihnita mea casă de gazdă și am ocolit trei sferturi din Ierusalim – adică trei din cele patru laturi ale trapezului – începând din câmpia Refaim, unde e Colonia germană, și până dincolo de Monumentul lui Absalom.

În automobil cum suntem, totul e lesnicios și grabnic... Iată Notre Dame de France, iată Poarta Damascului, iată Poarta lui Irod...

Intrăm în Valea Mormintelor, intrăm în vastul cimitir pe care l-am văzut deunăzi, prin lentilele de ametistă ale serei, prag transfigurat al eternității. Și pe dreapta și pe stânga sunt șiruri de morminte, vechi și noi, mohamedane și evreiești. Deasupra mormintelor comune sau anonime, stau mormintele cele mari, ridicate, aproape de două mii de ani, între zidul cetății și Muntele Maslinilor. Așa cum se înfățișează astăzi – Mormântul Sfintei Fecioare, Monumentul lui Absalom, Mormântul preotului Hesir, Mormântul proorocului Zaharia... – ele sunt opera la cari amintirile foarte vechi și pietatea mai nouă au lucrat împreună. De pildă, Monumentul lui Absalom poate că este clădit în epoca greco-romană, dar camera sepulcrală peste care a fost ridicat pare a fi mult mai veche.

În dreptul Porței de Aur (din zidul care taie albastrul cerului) este grădina Ghetsimani, ocolită cu zid pătrat și păstrând cei vreo opt maslini străbuni, contimporani cu dumnezeiasca dramă petrecută în această vale. Alături e Biserica Rusească, mai sus pe deal M-rea carmelitelor și Biserica Pater Noster.

Mormintele se înmulțesc... Descifrăm câteva inscripții... Aci doarme cineva din zilele când generalul Bonaparte asedia cetatea Acra... Drumul nostru începe să urce... Moscheea lui Omar răsare, în urma noastră, învăluită de slava dimineții, ca un stup rotund, pe care s-ar odihni toate albinele dinăuntru. Trecem pe la poalele M-rei benedictinilor, de pe Muntele Scandelului, și pe deasupra satului Siloe... Trecem prin grădini, printre covoare de grâu și de orz, pe lângă coastele aspre, umbrite de maslini.

Ne urcăm în El Azarie, adică în satul lui Lazăr, Betania *Sfintelor Evanghelii*. În acest sat veacurile creștine au păstrat și-au venerat casa lui Simon Leprosul, casa Martei și a Mariei și Mormântul lui Lazăr. Din veac s-a ridicat peste veac, cu evenimentele, cu furtunele și cu prefacerile lui. Musulmanii au venit și ei cu evlavia și cu locașurile lor de închinăciune și au dat acestor locuri o înfățișare și o interpretare nouă.

Betania este azi un sat arab, cu case cubice, cu o aparență generală de cruntă sărăcie și cu câteva biserici creștine, printre ruine multiseculare. Azi este tocmai (după vechiul calendar al Bisericii Răsăritene) Sâmbăta lui Lazăr. Oprim la o biserică din cale și încercăm să ne înțelegem cu cei ce o păzesc. Biserica e ortodoxă și pare a fi biserică de chinovie. Mormântul lui Lazăr e mai departe. Aci sau subt altă biserică trebuie să fie locul unde era casa prietenilor Domnului: Lazăr, Marta și Maria și unde Domnul găzduia adesea.

În biserica aceasta se păstrează, subt un iconostas, o piatră, venerată de închinători, dar nu înțeleg, de la cei ce mă conduc înăuntru, dacă este „Piatra odihnei" sau alta. În cărțile mele, se zice că piatra aceasta se află într-o capelă grecească, din sătucul Abu Dis, dincolo de Betania... Aci s-a întâlnit Mântuitorul cu Marta, sora lui Lazăr cel mort de patru zile, chiar azi, în această zi de sâmbătă. „Dar venind Iisus îl află pe Lazăr îngropat de patru zile. Iar Betania era aproape de Ierusalim ca la cincisprezece stadii. Și mulți dintre iudei veniseră în casa Martei și a Mariei ca să le mângâie de moartea fratelui lor. Deci Marta, când a auzit că Iisus vine, a ieșit întru întâmpinarea lui, iar Maria ședea jos, în casă..." *(Ioan* 11, 17–20)

Aci, la Piatra odihnei, Marta a întâmpinat pe Domnul. La fel cu milioanele de închinători cari au trecut pe aici înaintea mea – nici mai învățat, nici mai isteț, nici mai critic decât ei... – mă plec înaintea iconostasului și sărut piatra venerată.

Dincolo de înălțimile Betaniei, încep zigzagurile descendente ale șoselei, care duce spre Ierihon. Descresc pădurile verzi și buchetele de maslini și cresc coastele pietroase și fantoma pustiului... Mașina noastră intră în Valea Adăpătoarei (Wadi el Hod) și coboară, în timp de vreo oră, calea cea mai complicată și mai bogată în sinuozități pe care am văzut-o vreodată. E un drum de șerpi și de șopârle, frânt la tot pasul și strivit între sutele de piramide cari alcătuiesc fizionomia deșertului Iudeei... Măreață pustietate! amfiteatru sever ale cărui prime trepte stau pe Muntele Maslinilor și ale cărui trepte inferioare ajung până la două sute de metri, subt nivelul mării... Thebaida Iudeei, unde stăpâni odinioară regalitatea sihastră și îmbrăcată în vestmânt de păr de cămilă a Sfântului Ioan Botezătorul!... Ținutul, fără pereche pe pământ, din care Mântuitorul era să facă în fața veacurilor pământești și a priceperii noastre răsturnate – Terasa Carantaniei și a celor Trei Ispite!

Coborând această cale atât de capricioasă și privind aceste înălțimi pleșuve – patria cea mai firească a vulturilor și a vulpilor – te simți mai în stare să înțelegi duhul, puterea și frumusețea Înaintemergătorului. Aci a crescut și a trăit fiul lui Zaharia și al Elisabetei până la treizeci de ani!

Altfel decât mă așteptam, calea Ierihonului e astăzi plină de călători. Sunt pelerini arabi cari se duc și se înapoiază de la Moscheea Nebi Musa, situată pe o coastă, aci în apropiere... Din nefericire, acești pelerini nu se mai slujesc de măgari și de cămile, ci – ca toată lumea – de mașini americane... De zeci de ori ne încrucișăm pe drum cu aceste mașini, conduse de furtunoși șoferi arabi!...

De zeci de ori ne sare inima, când vedem sărind, din cotitură, silueta unei mașini!... Pelerinajul la moschee a ținut mai multe zile și azi se pare că e ultima zi.

Dar calea noastră nu este exclusiv descendentă... De câteva ori schimbăm albia văilor uscate și sărim peste înălțimi relative, ca peste niște pârleazuri uriașe... Dăm de o cocioabă semipustie, unde poposesc câteva căruțe arăbești... Prin fundul văilor dăm și de podișce de piatră și pe ici, pe colo de mormane de ruine, greu de discernut, în pietrăria universală.

PÂNĂ LA MAREA MOARTĂ

La calea jumătate este hanul „Samarineanului milostiv", astăzi Han Hadrur, fără altă podoabă și altă distincțiune decât aceea – nemuritoare! – că deasupra lui luminează amintirea parabolei Mântuitorului din *Evanghelia Sf. Luca* 10, 25–37.

Printre movilele sure și sinistre din valea aceasta trebuie să fie și movila Azazel, din vârful căreia preoții Templului precipitau odinioară țapul ispășitor. Pe poalele acestor mobile și pe văile cari răspund în valea urmată de șoseaua noastră vedem, de la un loc, o plantă sură rotundă ca un arici și răspândită cu profuziune. Din cotiturile drumului ni se arată plăcile de oțel ale Mării Moarte. În același timp, în fața noastră se revarsă larg, pe o linie zburlită de niște arbuști cenușii, deșertul Iordanului. O tablă, pe lângă care trecem, ne dă de veste că aci suntem la un punct corespunzător nivelului Mediteranei și că de aci înainte pogorâm sub acest nivel. Zărim, într-o parte, profilul Moscheei Nebi Musa, unde se duc și de unde vin pelerinii arabi. Mergem mereu la vale și cu cât dăm mai jos cu atât pământufurile sure de pe văi și de pe coaste cresc mai dese și mai asemănătoare cu niște mușuroaie de furnici.

Isprăvim lunga noastră serpentină, printre râpele și ălbiile uscate ale pustiului Iudeei, și intrăm de-a binelea în El Ghor, în valea Iordanului, și a Mării Moarte. Aci, la intrarea în El Ghor, este o colină numită de arabi Tel Abut Alaik. În această colină, o societate științifică germană, făcând săpături, a scos la iveală temeliile palatului lui Irod cel Mare. Acest palat avea terase către nord și în apropierea lui era un bazin enorm, legat cu un sistem de canale. Așa se lămurește

vechea și renumita fertilitate a Ierihonului – orașul palmierilor – și existența unei reședințe regale, la poalele pustiei.

Intrăm într-o regiune albăstrie și paradoxală, unde visul luptă cu viața. În fața noastră, dincolo de marea de care ne mai despart vreo șapte kilometri, munții râpoși de pe malul celălalt par fantomatici și la o distanță amăgitoare. Niște arbuști, din neamul pinilor, dar pitici ca niște tuia, cresc în nisipurile cu solzi de sare.

Câteva mânăstiri, din străvechile zile ale monahismului creștin, se mai țin și azi în acest pustiu torid, la două sute de metri, subt nivelul Mediteranei. Una dintre ele se arată în stânga noastră și anume la locul biblic Beth Hogla, hotarul dintre Iuda și Beniamin. Încolo, nimic decât bizari mărăcini, pe linia albă și infinită a acestui bărăgan al nisipurilor. Ca niște spectri, sau ca niște cute din Apa Morților, se ivesc, din loc în loc, curioase piramide blafarde, cari par a fi sau trecătoare movilițe de nisip sau rămășițele unor stânci mâncate și dărăpănate de ploi, în lungul miilor de ani.

Căldura din El Ghor nu e căldură uscată. Marea Moartă evaporează zilnic – spune cartea – peste treisprezece milioane de tone de apă. De aceea, poate, pieptul nu simte nici o greutate și (cel puțin deocamdată) n-ai altă senzație decât că ești în anticamera unui haman... Cu atât mai vârtos, te poartă gândul spre vremurile când în valea aceasta era o grădină desfătată... Wolfgang Weisl zice cu dreptate (*Der Kampf um das heilige Land*, pag. 71): „...Sute de mii de oameni ar fi cu cale să poată să trăiască aici. Palmieri și bananieri ar trebui să crească! Orez și trestie de zahăr, bumbac și cafea ar putea să prospereze... Bolnavii de plămâni din lumea întreagă ar trebui să curgă aici în valuri, pentru ca – la un ceas departe de Ierusalim – să-și găsească vindecarea la această temperatură asemănătoare cu temperatura Nubiei..."

Șoseaua pe care mergem ajunge uneori destul de imprecisă, în această împărăție a nisipului. Într-un loc, intră, dreaptă și lungă, într-o vastă țesătură de mărăcini, la capătul căreia se resfiră podișul verde al Mării Moarte.

Privim mirați și bucuroși de ce vedem... Când cugetam la Marea Moartă sau o găseam pomenită și descrisă în cărțile mele, mi-o închipuiam lugubră, fără culori, ca un lac din fundul ocnelor, și mai

ales vâscoasă ca păcura de uns osiile căruțelor... Bucuria mea este vie că această mare a *Sfintelor Scripturi* se înfățișează cu totul altfel!...

E strălucitoare ca o plasă de ibrișin verde, cusută cu fluturi de aur; plutește subt imensitatea cerului albastru și la adierea unor zefiri dezmierdători face unde mici și crețe, cari vin să mângâie țărmul de pietricele...

Seamănă cu lacurile cele mari pe cari le-am văzut și seamănă cu țărmii noștri de la Constanța și de la Mangalia... Prima deosebire pe care o observ este că pe aceste pietricele ale țărmului, mângâiat de valuri, rămâne o brățară de sare, licăritoare în lumina cernută prin zaimful universal de pe El Ghor.

Mașina noastră se oprește ca într-o mahala de port. Mai multe magazii, barace și colibe stau în semicerc, cu fața către miazăzi... Fierărie veche, din nu știu ce mașini, pe cari nu le mai poți recunoaște, zace printre maghernițe. Capete bronzate apar ici și colo... Câteva bărci în ruină stau pe coaste în pietrișul țărmului. Altele valide, și mai mari și mai mici, așteaptă în mare și pe uscat, nu știu ce slujbă, cu totul alta decât a pescuitului...

Căldura e suportabilă. Din miazăzi adie spre noi o boare răcoroasă. Țărmul e plin de rămășițe expulzate de mare. Observ îndeosebi multe trunchiuri și multe găteje, cari par a fi de eucaliptus.

Poți să nu te scalzi în această undă de cristal fluid, când ceasul e prielnic și locul singuratic?... Nimic strein, nimic prea deosebit... Apa are un gust sărat–amar și pare ceva mai densă decât apa celorlalte mări... După baie, un praf subțire de sare rămâne pe epidermă... Dar Iordanul e aproape, și prima baie cheamă pe a doua...

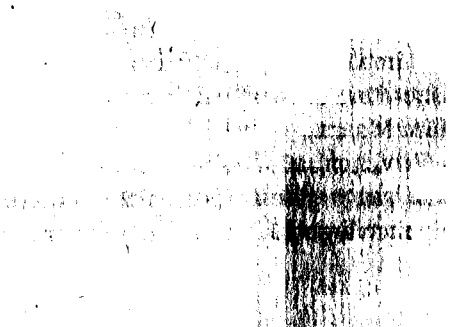

IORDANUL

Sosim la Iordan pe un drum care cotește și ocolește aceleași pâlcuri de pini și de tuia, printre pete largi de sărătură. Valea Iordanului ni se arată ca o coamă lungă și zbârlită, în vasta depresiune înconjurătoare. În cadrul verde, notăm o văcărie întreagă de vaci roșii și negre. Hățișurile sporesc și fac perie, cu cât ne apropiem de râul sfânt. Movilițele ruinate, răspândite pe toată valea, vin până aproape de Iordan, ciudate și enigmatice ca niște sfincși de cretă...

Iată albia Iordanului! Iată sforul apei sfinte!... Oprim în preajma unui umbrar, ridicat pe malul râului. Ne resignăm să constatăm că e un fel de cârciumă arabă și că un gramofon distrează, la această oră, pe închinătorii sau pe pescarii cari se grămădesc în jurul unei bărci... Suntem în loc sălbatec, unde nu dovedești nici o gospodărie și nici o preocupare de lumea care venerează acest țărm. Poate că e mai bine așa... Fugim de această cârciumă cu gramofon și ne afundăm în hățișurile și în dumbrăvile împletite ca o lesă. Pe cărăruia caprelor și făcându-ne mici ca ele, răzbim până departe, în singurătatea trestiilor și a plopilor.

Nu ne vine să credem că suntem la țărmul acestei ape, care udă și face să înflorească, de două mii de ani, livezile Sfinților Părinți, răzoarele poeților creștini, glastrele cuvioșilor sihaștri și tot parcul liricei baptismale!

La vadurile acestei ape ieși odinioară Sf. Ioan Botezătorul! Aici veni Mântuitorul ca să se boteze de la Ioan!... Pe țărmul acesta, Domnul cheamă pe cei dintâi ai săi discipoli. Lângă apele acestea, puternicul Ioan mărturisi, arătând pe Iisus Christos: „Iată Mielul lui Dumnezeu, cela ce ridică păcatul lumei!... "(*Ioan* 1, 29) Privim, biruiți

de evlavie și de admirație!... Ne aducem aminte de cântarea bisericii, la sfințirea apelor Bobotezei și o repetăm, ca la locul cel mai potrivit: „Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile tale și nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor tale!..."

Și ne aducem aminte de exclamația Sf. Pavel de la sfârșitul cap. XI al *Epistolei către romani*: „O, adâncime a bogăției și a înțelepciunii și a științei lui Dumnezeu! Cât sunt de nepătrunse judecățile lui și cât sunt de nenumărate căile lui! Căci cine a cunoscut gândul Domnului sau cine a fost sfetnicul lui!..."

Așa au fost sfatul și alegerea eternei Înțelepciuni, ca să ridice pe micul și slabul Israel asupra tuturor popoarelor pământului și patriarhii lui să fie părinții Sfintei Fecioare și ai Domnului, prin Sfânta Fecioară!... Așa a fost hotărârea divină, ca țărișoara Canaanului să fie scumpă și sacră întregii omeniri! Așa a fost bunăvoința marelui Dumnezeu, ca râul acesta să întreacă în cinste și în sfințenie toate râurile din lume! Gangele, Mississippi și Amazonul suspină după slava Iordanului și potopul lor de ape nu cântărește cât un flacon din apa lui!

M-am oprit într-un loc mai zvântat, la marginea apei, și privesc în jurul meu vreascurile, trestiile și hățișul nedescurcat, pe care-l ciuruiește raza soarelui. Malul e argilos și trebuie să te strecori cu luare-aminte. În multe locuri, copăceii (mai toți pini mărunți) stau plecați deasupra apei, sau au căzut în apă. Iordanul nu e lat nici cât Argeșul, nici cât Ialomița, nici măcar cât Topologul... Mi se pare tot atât de mare cât Vedea, din copilărie, atunci când ploua la deal și venea puțin umflată. Tot ca Vedea, Iordanul e tulbure, dar e mult mai repede.

Amintiri din anii copilăriei mă întâmpină aci pe malurile Iordanului!... Pare că mă scald la Copacul Rudarului!... Aceeași albie cu mal cleios și adânc și aceeași lumină verde, în care plouă stele de aur... Culeg un mănunchi de frunze și de filamente, cu părerea de rău că nu pot să iau cu mine un snop întreg.

Cuvântul Mântuitorului despre Ioan Botezătorul îmi vine în minte: „Ce ați ieșit să priviți în pustie? *Oare trestie clătinându-se de vânt?* Ce-ați ieșit dar să vedeți? Oare om îmbrăcat în vestminte moi?... Iată, cei ce petrec în haine scumpe și în desfătare sunt în casele împăraților. Atunci, ce-ați ieșit să vedeți? Oare prooroc? Da! vă spun și mai mult decât prooroc..." (*Luca* 7, 24–26) Erau imagini cari

rechemau poporului zilele propovăduirii și persoana lui Ioan, aici la țărmul cu trestii mlădioase: vajnicul tribun al Celui Preaînalt, ascetul sever și îmbrăcat în vestmântul cel mai aspru, caracterul inflexibil și fără frică, proorocul puternic ca străbunul Ilie... Tot poporul, zguduit de tunetul din văile Iordanului, alerga să vază și să asculte... Mântuitorul recheamă tumultul acelor zile, când necruțătorul Ioan scormonea conștiința mulțimii, aci între palatul lui Irod și în coama trestiilor Iordanului...

Cuvintele tribunului zburau peste valul apei, peste capetele adunate, peste grădinile cu palmieri ale palatului și nimereau urechea și inima lui Irod Antipa, tetrarhul molatic și fricos, clientul lui Tiberiu...

Istoricul Iosif Flaviu, după multe decenii, scrie despre Ioan Botezătorul: „Era un om de inimă și îndemna pe evrei să se sârguiască spre virtute și spre dreptatea dintre frați, să se dedea cucerniciei față de Dumnezeu și să vie la botez. Dar și botezul îi va fi plăcut lui Dumnezeu dacă îl primești nu ca pe o apărătoare de pedeapsa păcatelor făcute, ci drept curățirea ființei tale anume și întrucât sufletul s-a curățit mai înainte prin pietate. Deci, când alții și alții se alăturară de el (căci prin auzul predicelor lui se simțeau ridicați până la culme), Irod atunci se temu că s-ar putea întâmpla ca această înrâurire asupra norodului să aducă vreo răscoală, fiindcă se păreau că ar fi în stare să facă orice, după sfatul lui Ioan. De aceea, Irod socoti că e mai bine să previe, prin uciderea lui Ioan, planurile inovatoare, pe cari ar fi putut să le aibă, decât să se căiască, după schimbarea întâmplată, că s-a lăsat să pățească una ca aceasta. Astfel, Ioan, pe urma bănuielilor lui Irod, fu pus în lanțuri, fu adus la cetatea Macaur și acolo fu decapitat" (*Antichități* 18, 5,2).

Sfintele Evanghelii istorisesc în ce anume împrejurări Irod, Irodiada și fiica acesteia Salomea se mânjiră cu sângele lui Ioan, la ospățul unei aniversări regale.

„Ce-ați ieșit să priviți în pustie? Oare trestie clătinându-se de vânt?..." Cu ochii la trestiile ce se leagănă deasupra apelor sfinte, rămân lângă mal, uitând clipa de față și ocolind, pe aripile amintirii, cetatea acestui măreț trecut... Toată inima noastră, toată viața noastră, tot rostul nostru pe pământ purced și izvorăsc din acest trecut, tot atât

de evident precum evident este că Iordanul izvorăște din fântânele de la Banias, de subt muntele Anti Liban!...

Revin încet, cu ochii plini de vis, la umbrarul locandei arăbești... Aci întâlnesc o anahoretă – o călugăriță sălășluită de ani de zile pe țărmul Iordanului – care, aflând că sunt român, începe să-mi spună în românește cine e și de unde e... E basarabeancă din jurul Chișinăului și șade într-o colibă lângă Iordan, de mai înainte de război... „Maică Olgă, adu neîncetat aminte Milostivului nostru Stăpân, aici lângă râul pe care l-a iubit, despre neamul Cuviosiei tale și despre țara în care te-ai născut..."

Plecăm din lumea Iordanului spre Ierihon. E miezul zilei și toate în jurul nostru pare că trec printr-o amplificare aeriană, nemaivăzută aiurea. Movilele de gips și de calcar, mărăcinișurile rare pe cari le mai vedem, depărtările bărăganului tăiat de mașină – toate ni se arată dilatate și imprecise, subt incandescența și pulverile soarelui... Linia definită dispare. Obiectul privit oscilează ca și cum l-ai privi într-un borcan de laboratoriu... Pustiu în jurul nostru, pustiu până departe unde Muntele Carantania pune un circumflex deasupra oazei Ierihonului...

IERIHONUL

După câțiva kilometri de nisip (fără altă întrerupere decât silueta unei mânăstiri pe jumătate îngropată), un pin stingher ne vestește că ne apropiem de Ierihon... Iată, mai întâi, o moschee, pe stânga, apoi un preludiu de sărmane cocioabe de felahi. Urmează o grădină întinsă și fericită din sânurile căreia se revarsă viță, portocali, bananieri uriași, lămâi... Pe margini, fac hotar cactușii și un neam de plopi mărunței!... Dar în fața acestui paradis e o tabără de corturi, cari, după înfățișare, nu sunt corturi de turiști.

Mergem drept la Fântâna Sf. Elisei, adică la izvorul biblic, ale cărui ape răufăcătoare ucenicul Sfântului Ilie le prefăcu, prin minune, în ape sănătoase și bune de băut (2 *Regii* 2, 19–22). Vedem un bazin destul de mare, într-un cadru de vegetație strălucită. Acest izvor este nodul vital al Ierihonului. Din bazin, apa se scurge ca pe un scoc de moară și se răspândește, prin canale, în toată această insulă tropicală.

Ierihonul de azi este al treilea sau al patrulea Ierihon, de la cel dintâi cucerit de Iosua. Ierihonul curtezanei Rahab doarme subt movile de pământ, între burgada actuală și Muntele Carantania. Iar orașul lui Zacheu și al lui Bartimeu, orașul palmierilor și al sicomorilor, era în preajma grădinilor lui Irod la intrarea văii Wadi Kelt.

Acel Ierihon de acum două mii de ani, cu paradisul de trandafiri balsamici care îl înconjura, fu dăruit de către Antoniu Cleopatrei; iar Cleopatra, regină practică, îl vându lui Irod cel Mare. În grădinile răscumpărate și transformate, aprigul și sângerosul Irod veni să zacă și să moară de groaznica boală cu care-l lovise Dumnezeu, pentru multele lui nelegiuiri.

Burgada de azi s-a născut în timpul cruciadelor, la umbra turnurilor de apărare și a bisericilor latine, existente și azi, unele întregi, altele ruinate. În movilele de lângă Fântâna Sf. Elisei, vedem tăieturi adânci și gropnițe, făcute de cercetătorii arheologi. Ne urcăm pe aceste movile și privim, în marea galbenă și împietrită a pustiului, ostrovul de portocali și de bananieri. În cealaltă parte se ridică parapetul munților Iudeei, cu vârful (pe care am ajuns să-l recunoaștem) al Carantaniei. Două mânăstiri stau pe vârful celor patruzeci de zile ale postului Domnului.

Una stă mai de vale și e o chinovie cu pravilă obicinuită; a doua stă pe linia dintre masiv și cer și este o fortăreață duhovnicească excepțională.

O dată cu noi, cercetează mormanul spintecat, subt care zac amintiri biblice, o ceată de anglo–americani. Au pălării coloniale, văluri legate la pălărie, jumele și mănuși – și, neapărat, fiecare ține în mână câte-o carte sau câte-un desen topografic... Deasupra englezilor și a noastră, fac roate de încercare sute de berze... Sunt manevrele pe cari le cunosc din copilărie: berzele se pregătesc de călătorie... Un gând înduioșat și fraged înflorește în mintea mea: poate că aceste pasări, cunoscute psalmistului, pornesc spre plaiurile românești!...

Osteneala cea din urmă și cea mai merituoasă, pe care aș voi să mi-o dau, ar fi vrut să urc până la chinoviile de pe culmea celor Patruzeci de Zile. Dar trebuia să mă mulțumesc cu ce pot să văd de aici de jos. Dacă va fi voia Domnului, altă dată, în viitor, mai bătrân și mai duhovnicesc decât sunt astăzi, voi face această pioasă ascensiune.

Intrăm din nou în oaza noului Ierihon și, străbătându-l încet, facem calea întoarsă, spre Ierusalim. Dacă lași la o parte cortinele de luxuriantă verdeață cari apără Ierihonul, dacă lași la o parte câteva profiluri de biserici străvechi și câteva minarete, oriunde grațioase, te găsești într-un sărman târgușor vulgar, fără alte distincțiune decât câteva proclamații în englezește și flamura Marei Britanii...

Afară din târg, vedem un apeduct de piatră, poate din alte vremuri, poate util și astăzi. Pe o șosea bine așternută și dreaptă, ne înapoiem spre strâmtorile și prăpăstiile acelei coaste de o mie de metri, prin care ne-am coborât și pe care putem s-o privim acum mai limpede, subt umbrele albastre ale după-amiezii. Începem să ne

învârtim în melcul movilelor și al viroagelor, până când ni se arată sus, subt soarele întors către Ierusalim, turnurile bisericilor de pe Muntele Maslinilor... Pe coaste, vedem, într-un loc, un lan galben de grâu cu câțiva arabi, cu secerile în mâini... La Sâmbăta lui Lazăr, pe aceste coaste, grâul este gata de secerat!... Într-o vale în care soarele nu mai ajunge, vedem pe păstorul cel bun, care merge înaintea oilor și oile vin după el, căci cunosc glasul lui și sunt ascultătoare. (*Ioan* 10, 4–6.)

Privind în urma noastră inexplicabila prăpastie pe care o biruiește automobilul, cugetăm la cei ce odinioară, în vremea *Sfintelor Scripturi* ale *Vechiului* și *Noului Testament*, urcară și coborâră această cale a Ierihonului. Munteni și pescari vânjoși, cu piept de foale, cu picioare de oțel, erau aceia pentru cari distanțele Ierihon–Ierusalim, Betania–Iordan păreau o simplă cale de sâmbătă!... Cu umilință îmi aduc aminte și gândesc că astăzi, în Sâmbăta lui Lazăr, Domnul și Mântuitorul meu Iisus Christos a făcut drumul de la Iordan la Betania, desigur pe jos, pe când eu, robul lui, netrebnic, l-am făcut în automobil!...

Suntem iar în satul lui Lazăr... Pe un parapet de deal stau în șir un lanț de berze, pe când în văzduh se rotește o horă întreagă... Aceste pasări ale cerului erau pe aici și în ziua când Domnul chemă pe Lazăr din mormânt și, tot ca și acum, scumpele călătoare se pregăteau să emigreze, poate, spre pădurile și spre heleștaiele țării mele...

Betania, mânăstirile de pe Muntele Maslinilor, vechile morminte, valea lui Iosafat și în fața lor diadema colțuroasă a Ierusalimului... se arată încă o dată înaintea ochilor noștri, subt bolțile cerești – ca subt bolțile unei vistierii, comoara cea mai scumpă de pe pământ. Ajung la maslinii și la chiparoșii surorilor borromeine și intru în chilia mea cu crucifix deasupra ușei.

Pe înserate, mă urc la Patriarhia noastră ortodoxă și cer binecuvântare și îngăduială să intru mâine, Dumineca Floriilor, în șirul preoților cari vor sluji Sfânta Liturghie, alături de Fericitul Patriarh.

ÎN BISERICA SF. MORMÂNT

Iubită Simforoză, trebuie să socotesc ziua de 25 aprilie 1926 ca ziua împărătească a vieții mele, căci, în dimineața ei mi-a fost hărăzit de sus să primesc, în Biserica Sfântului Mormânt, Trupul și Sângele Mântuitorului. Întâlnindu-mă aseară, la Mânăstirea Sfinților Arhangheli, cu un frate al meu întru Christos, preot din București, și cu alte fețe bisericești, am primit sfatul bun să mă duc la Patriarhie și să cer să fiu admis între liturghisiterii de Florii.

Am cu mine, luate cu grijă, cele necesare preotului, în ajun de liturghie și dis-de-dimineață sunt treaz și mă pregătesc... Scumpă amică, poate vreodată, în viitor, îți voi da să citești zguduitoarele și sublimele rugăciuni, pe cari trebuie să le citească un preot, când merge să aducă, la altar, Sfânta Jertfă.

La ora șase dimineața sunt la Mânăstirea Sfinților Arhangheli și bat la ușa chiliei preacuviosului egumen Teofilact... Toată lumea e în picioare. În preajma Patriarhiei și pe ulițele-coridoare cari duc spre Biserica Sfântului Mormânt așteaptă popor de închinători cu stâlpări de finic în mâini. Întovărășit de preacuviosul Teofilact intru în piațeta bisericii patriarhale și de aci în sacrul labirint, tocmai când orga capelei latine așternea, în zorii acestei dimineți, ultimele horbote sonore. Însoțitorul meu mă poartă cu mână energică prin masa clocotitoare a miilor de oameni de sub cupole. Văd întâia oară ce este Sf. Mormânt și ce este prăpastia arhitectonică și cu stalactite de candele, în fundul căreia odihnește – stalagmită sacrosanctă – capela Sf. Mormânt.

Dar n-am timp să mă dezmeticesc bine, căci preacuviosul meu tovarăș mă târăște după el în sanctuarul Mormântului și mă dăscălește

ca pe un copil. Trec, frânt în două, printr-o anticameră, nu mai mare decât camera unui ascensor, și apoi (după ce au ieșit ca din gura unui cuptor de aur alți închinători predecesori) intrăm și noi. Visul e realitate! O realitate iluminată de candele și prezidată de un preot, cu epitrahil.

Sunt în locul cel mai sfânt de pe pământ. O jumătate din acest chivot de piatră e compusă de lespezi între cari se odihni, trei zile, Biruitorul Morții. Deasupra e o placă de marmură, poate trandafirie, pe care nu pot s-o văz bine decât acei prea puțini creștini, intrați aici, cu ochii uscați și cu simțurile glaciale.

Egumenul meu n-are răbdare. Și cu dreptate. Mă ridică din genunchi și mă scoate afară, ca să fac loc sutelor de închinători cari așteaptă la gura Sf. Mormânt, mulți, desigur, mai vrednici decât mine să îmbrățișeze Sfânta Lespede. Tot de mână și cu greutate, prea cuviosul Teofilact mă scoate la pragul bisericii celei mari, care aparține ortodocșilor. Aici suntem mai la larg. Intrăm în Sfântul Altar, unde sunt gata să-mi încep închinăciunile, dar însoțitorul meu are a doua idee bună. „Să mergem, întâi, sus la Golgota și să cădem înaintea pietrei, în care fu îngropată Sfânta Cruce..."

Din altar urcăm, în partea dinspre miazăzi, vreo douăzeci de trepte, trecem peste un coridor și intrăm într-o a doua biserică, mult mai mică de data aceasta, și împărțită în două jumătăți: una grecească și alta latinească. Aici este capela Golgotei. Sub altarul nostru stă, ferecată în argint, piatra cea scobită, sigilată de tradiție ca purtătoarea crucii Mântuitorului în ceasul înfigerii în Calvaria.

Revenim în Sfântul Altar. Scormonesc cu trudă, în greceasca *Noului Testament*, acele câteva fraze elementare cari îmi trebuiesc pentru curiozitatea și întrebările fraților mei întru Christos.

Privesc în jurul meu. Altarul, în semicircomferință, are, jos, un brâu de trepte semicirculare, un jilț măreț pentru patriarh și un dublu fund obscur, cu guri ca de lojă, în care trebuie să fie cămările și vistieriile sacre. Sfânta trapeză se înalță ca pe un piedestal și are deasupra unui baldachin cu stâlpi. Vestmântăria este lângă sfânta proscomidie, într-una din lojile cu grilaj.

Patriarhul sosește. Clericii cari îl însoțesc îi aduc mantia arhierească și cârja și-l vedem în strana patriarhală, deasupra

mulțimii norodului. E neschimbat, așa cum l-am văzut la București, ba aș putea să zic că mi se pare mai viguros și mai puțin încovoiat.

Toți preoții, cari vom lua parte la această dumnezeiască slujbă, ieșim prin ușa dinspre miazănoapte, doi câte doi, și mergând la tronul patriarhal și făcând legiuitele metanii, sărutăm mâna patriarhului. Dar lumea ecleziastică are aici mișcări repezi și îndemânatice și eu – încet și ageamiu – trebuie să fiu mustruluit de ceilalți.

Începem să evoluăm conform datinilor liturgice. Slujesc cu patriarhul șase vlădici, zece preoți și opt diaconi. Fericitul Damianos se îmbracă în mijlocul catedralei, ca în zilele de mare sărbătoare. Americanul Frank G. Carpenter, care a fost de față la o liturghie pontificală, își notează astfel impresiile:

„Nu se află, în lume, rege care să apară în atâta strălucire, la ocaziile solemne, ca patriarhul Ierusalimului. El poartă vestminte de aur, iar căciula lui cea mare este acoperită cu fulgerătoare diamante, smaragde și rubine. Episcopii cari îl însoțesc au cruci bătute cu diamante ce le atârnă de gât și vestmintele lor sunt din brocart de aur și de argint..."

Pe când patriarhul stă pe loc înalt, în mijlocul poporului, și diaconii îi pun vestmânt, alți diaconi, cu cădelnițele în mâini, rostesc solemn versetele vestmântare. Pe când primii diaconi pun pe umerii patriarhului omoforul, cei cu cădelnițele exclamă: „*Pre umere ai luat Christoase firea noastră cea rătăcită și înălțându-te o ai adus pre ea lui Dumnezeu–Tatălui*".

Tot așa când vine rândul engolpionului: „*Inimă curată zidească întru tine Dumnezeu și duh drept înnoiască întru cele din lăuntru ale tale!...*"

Așijderea, când vine rândul mitrei: „*A pus Domnul coroană de pietre scumpe pre capul tău, viață ai cerut de la Domnul și-ți va da ție lungime de zile în veacul veacului*".

Arhiereii vin lângă patriarh, după ce noi, preoții, am făcut o alee, în mijlocul bisericii. Un diacon îi cheamă: „Veniți, arhiereii lui Dumnezeu!" Dar nu vin destul de grabnic. Patriarhul îi zorește cu gestul... Sunt prididit, zguduit și copleșit de atâta pompă. Îndeosebi, ceea ce mă răscolește și mă deznoadă este toaca de fier, așezată deasupra altarului, pe catapeteasma de zid și pe care paracliserii o bat

cu furie. Stridența acestei toace umple biserica și pălmuiește nervii timp de o jumătate de oră.

Îmi dau seama, sub această grindină de fier, că sunt, alături de frații mei impasibili, o biată făptură cu nervi dezgrădinați. Dar patriarhul intră în altar și Sfânta Liturghie curge pontificală.

PROCESIUNE PATRIARHALĂ

Noi preoții facem cerc în jurul Sfântului Jertfelnic și luăm aminte. Nici unuia dintre noi nu-i vine rândul să rostească ceva. Toată rânduiala și toate câte se cântă și se spun se împart între arhierei. Eu mi-am luat cu mine liturghierul meu și urmăresc, pe carte, sfintele etape. Sosesc momentele culminante... După ce se împărtășesc arhiereii, ne apropiem de înfricoșata masă și noi, mai micii lor. Doi arhierei stau pe treptele sfântului altar, unul lângă altul, ținând Sfintele Taine. Unul dintre ei este mitropolitul Vasilie și chipul lui, văzut în clipa zguduitoare, când îmi întindea Sf. Potir, îmi apare și azi: ieratic și luminos.

Scumpă Simforoză, mă rog lui Dumnezeu să nu mă cheme de pe pământ până ce nu mă va învrednici să scriu cartea mea supremă asupra Sfintei Euharistii. Poate că, odinioară, în convorbirile noastre, am apucat să-ți scriu unele idei pregătitoare... Acum, în urmă, am dat la iveală o lucrare în formă literară, dar cu fond teologic: *Piatra din capul unghiului*, unde aștern temeliile operei mele viitoare și unde mărturisesc neclintita și fericita mea convingere euharistică: *„Cred, Doamne și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Christos, Fiul lui Dumnezeu celui viu, carele ai venit în lume să mântuiești pre cei păcătoși, dintre cari cel dintâi sunt eu. Încă cred că acesta este însuși prea curat trupul Tău și acesta este însuși scump sângele Tău...“*

De-abia am ajuns la locul meu, între preoți, și migălesc, cu ochii împerdelați, rugăciunile de mulțumită, după Sfânta Împărtășanie, și preacuviosul Teofilact vine să mă trezească: „Nu e timp de întârziat! Trebuie să depunem toate vestmintele, afară de sfită și de epitrahil, și să intrăm în cortegiul patriarhului...“

Aruncăm degrabă fraților vestmântari, cari stau pe scară la gura vestmântăriei, stiharul, brâul, mânecuțele... și purcedem, în sfită și în epitrahil, la formarea convoiului... Toți purtăm în mâini ramuri lungi de palmier... Despărțim în două poporul din naos și cu patriarhul între noi începem să înaintăm. Cu destul anevoință înfigem în mulțime dublul nostru șir ecleziastic... Ridic ochii și caut împrejur... Universul tot, în prescurtare și în delegație, e aici de față, în Biserica Sfântului Mormânt!

E o mare de capete! Dar o mare ale cărei valuri se zbuciumă și bat până sus, în galeriile de subt cupolă, căci toată biserica, toate pridvoarele, toate lojile din jurul Sf. Mormânt sunt vii și se clatină. Chipurile, costumele și vârstele închinătorilor se ridică și se pogoară pe scările cele mai variate. Sunt de față oameni din toate părțile lumii. Văd figuri arămii, oacheșe, palide și negre ca tăciunele. Pe lângă cei cu capul gol, sunt foarte mulți cu fes, cu broboade arăbești, cu cealmale, cu căciuli călugărești și cu pălării albe coloniale. Arabii, firește, sunt cei mai mulți, dar printre ei sunt greci, armeni, copți, ruși, cler de mai multe nuanțe și, din loc în loc – trandafirii sau palizi ca pergamentul – engleji oficiali... Deosebit de înalți și de impunători, în această lume eteroclită, sunt falnicii paznici ai patriarhului, sunt cavașii turci, oameni aleși pe sprânceană și îmbrăcați turcește, în postav albastru și în broderii de fir.

Cortegiul nostru începe să ocolească Bisericuța Sf. Mormânt. Bisericuța pare ostrov cu pomi de aur, în mijlocul miilor de capete cari tălăzuiesc în jurul lor. În galeriile suprapuse, din imensa rotondă înconjurătoare, stau în ciorchini multicolori toți acei închinători sau simpli turiști cari n-au mai găsit loc pe pardoseală sau și-au asigurat din vreme un loc în galerii. Preoții cântă tărăgănat o melodie lentă și solemnă, ca și procesiunea lor... Un acompaniament extraordinar, pe care deocamdată nu-l înțeleg, ajută cântarea preoțească... Este un ison cristalin și cu gâlgâituri de privighetoare, care suie până în bolțile cele mai de sus și cutremură văzduhul sfântului locaș. Ai crede că sunt niște privighetori adevărate, cari stau în ascunse colivii și cari, hipnotizate de incendiul lumânărilor de jos, au început să cânte... Mă domiresc și înțeleg ce este: femeile și fetele arabe vocalizează ca privighetorile!

Pe când înconjuram capela Sf. Mormânt, în această solemnă procesiune mânată din urmă de patriarh, văd în mulțime pe amicii mei, soții Isachie, tovarășii de călătorie, rămași o zi sau două la Iafa... Mai văd câteva maice din mânăstirile noastre, venite să se închine la Sf. Mormânt și petrecătoare în M-rea Sfinții Arhangheli, unde le-am cunoscut aseară... Alături de mine în procesiune – și în tot timpul la Sfânta Liturghie – a mai fost încă un preot din București, părintele Vasile, parohul Bisericii Sfinții Voievozi.

După întreita înconjurare a capelei Sf. Mormânt, intrăm în coridorul circular, care ocolește altarul catedralei ortodoxe și prin semiîntunericul din el efectuăm a patra înconjurare. Apoi intrăm cu toții în biserică și în altar, depunem sfintele vestminte și iarăși în procesiune – dar de data aceasta procesiune neagră – conducem pe Fericitul Damianos la reședința patriarhală.

Procesiunea aceasta are o notă nouă. În fruntea convoiului nostru se așează, doi câte doi, cei opt mândri cavași turci, cu fesuri roșii, cu șalvari clasici, cu zăbune albastre muiate în fireturi. Fiecare dintre ei are în mână câte un baston (aproape tot atât de înalt cât și purtătorul) și acest baston, cam în felul bastoanelor protoierești, are sus o uriașă măciulie de argint, iar jos este potcovit cu oțel. Doi câte doi în fruntea noastră, cei opt cavași regulează ritmul procesiunii noastre, ridicând în sus bastoanele lor cu cap de argint și lăsându-le să cază, în severă cadență, pe lespezii de piatră.

Urcăm încet spre Patriarhie, prin lumea pestriță și năvalnică, pe cari poate n-o mai interesează atât de mult clericii din coada convoiului cât superbii cavași și cadența bastoanelor de gală.

Așa, subt comanda cavașilor, ajungem la ușa Patriarhiei. Frumoșii musulmani se închină și fac careu alături, iar noi, cler și popor, urcăm scările palatului monahal și ne risipim câteva clipe pe coridoare... Clericii de casă ne poftesc în sala de recepțiune.

Nu e o sală mare, dar e originală și cu caracter monastic oriental. De jur-împrejur sunt scaune și fotolii. În fund, subt baldachin, e un tron de monarh. Toată mica și ocazionala noastră colonie românească este aici de față, alături de alți mosafiri, din întreaga lume ortodoxă. Patriahul se arată și ia loc pe jilțul cu baldachin.

Imediat apar slujbașii palatului cu tăvi încărcate: mastică, apă și rahat. Dar noi românii suntem deprinși cu asemenea lucruri, tot atât cât și acești frați răsăriteni, în mijlocul cărora ne aflăm. Cu ce ochi privește, însă, un american aceste forme ale politeței orientale?

Iată ce scrie Frank G. Carpenter: „Pe când așteptam, un servitor aduse o tavă de argint, pe care se găsea un talger cu bucăți de rahat trandafiriu și alb și mai multe pahare cu apă. Pe tavă mai erau niște furculițe de argint lungi cam ca degetul cel mic și cu câte doi dinți subțiratici. Când zaharicaua era prezintată, fiecare dintre noi lua o furculiță, o înfigea într-un pătrățel de rahat și-l aducea la gură. Era delicios..."

Cum îi apare acestui american Fericitul Damianos?...: „A vorbit întâi cu câțiva dintre preoți, așa încât am avut un bun prilej ca să-l studiez. Închipuiți-vă un om înalt, cu barba stufoasă, chipeș, de vârstă mijlocie (... probabil că autorul l-a văzut mai de mult) îmbrăcat într-un talar lung și negru și având pe cap o pălărie neagră fără văcălie și care se ridică de-o palmă deasupra frunței. Talarul larg îi ajunge până la picioare. Cuculiul său este acoperit de un văl negru, care îi pogoară pe umeri, și împrejurul gâtului poartă un lanț lung și greu de aur, cu un medalion de ivoriu, lat cât podul palmei. Bordura medalionului este bătută cu diamante și pe el este o iconiță, înfățișând pe Madona, cu Sfântul Prunc în brațe..."

Fericitul Damianos vorbește, prin tălmaci, cu unul și cu altul din mosafirii străini de familia ortodoxă, dar cu noi cei din familie nu vorbește nimic. Patriarhul este de felul său tacitum. La București, acum câțiva ani, am avut prilejul să iau masa cu Sanctitatea sa, în cerc restrâns și intim, și nu l-am auzit, timp de o oră, șoptind decât câteva vorbe. Recepțiunea s-a terminat. Patriarhul de pe jilțul său de monarh, rostește o binecuvântare generală și fiecare pleacă la ale sale.

O PLIMBARE PE ZIDURI

După-amiază, revin în Sfânta Cetate și fac, însoțit de câțiva prieteni, o plimbare pe zidurile Ierusalimului... E o plimbare rară, pe care nu știu dacă în Europa ai putea s-o faci undeva.

Zidurile Sfintei Cetăți sunt de două ori mai groase decât digul de la Constanța și te plimbi pe ele ca și pe dig, cu adaosul că pe ziduri ai, în multe locuri, apărători de fier.

Am pornit de la Poarta Damascului, din fața unor peșteri în cari tradiția socotește că a fost închis proorocul Ieremia. Urcăm mai multe scări și ajungem pe zid, deasupra unor terase încâlcite și suprapuse, pe cari cresc – împotriva oricărei așteptări – iarbă, pini, lobodă, cactuși, liliac mușețel și margarete!... În coasta noastră, către nord, e o prăpastie (atât de înalt e zidul!) și prin această prăpastie trece șoseaua largă și fulgeră automobilele.

Acest zid pe care mergem are trei brâie și călcăm pe el cu aceeași libertate și siguranță cu care am călcat pe o potecă din munte. Nu puteam să bănuim (când priveam aceste ziduri din afară de cetate), locurile virane, copacii, hățișurile de cactuși... pe cari poți să le vezi când ești sus pe ziduri. Însoțitorii mei mă asigură că aceste maidane, gunoaie și bălării se răsfață pe spinarea – adică pe acoperișul – unui întreg cartier subteran... Odată (îmi istorisesc ei), într-un maidan ca acesta săpau niște lucrători. Unul, săpând mai adânc, s-a prăbușit locul cu el și a pierit în întuneric. Când au sărit ceilalți lucrători și-au început să-l caute, au descoperit că tovarășul lor căzuse într-o nebănuită locuință înmormântată de mii de ani și care avea mai multe camere.

Privim către Muntele Maslinilor, încovoiat în fața noastră și ridicând în slavă multele lui biserici... Un chiparos înalt și negru, taie perspectiva lui în două jumătăți... Stăm sub cerul unei după-amiezi alburii și tulburate de nu știu ce colbărie neînțeleasă. Ca prin apă și prin zăbranic vedem panorama Ierusalimului... Dar adunăm luarea noastră aminte la picioarele noastre, asupra acestor cactuși cari cresc din puzderiile zecilor de regate și ale miilor de gospodării, perindate în orașul sacru. Sunt niște cactuși viguroși, cu rădăcini arborescente și, la prima vedere, tot atât de noduroase și de dure ca și rădăcinile de măslin.

Ajungem la Poarta lui Irod. În jurul porții este târgul de vite. Mai ales oi și capre stau pe caldarâm. Ciobanii lor arabi au anterie și broboade. Într-un loc, pe zid, însoțitorii mei îmi arată un străvechi medalion, din mâna meșterilor morți de mii de ani. Dar iată, dincolo de Poarta lui Irod, un spectacol nou. Aci, în creștetul Ierusalimului. deasupra bazarelor cari trebuie să fie dedesubt, se răsfață un cort de beduini!... E afumat, e cârpit, e pitoresc, e autentic și nu poate să-ți treacă prin gând că este opera fantaziei unui american, proprietar al caselor de desubt... De altfel, locuitorii cortului sunt primprejur – tot atât de pitorești și de autentici și ei.

Pe când stam și admiram pe urmașii lui Iabel – „părintele celor ce locuiesc în corturi și în mijlocul turmelor" (*Geneză* 4, 20) – în spatele nostru, pe șoseaua de centură, auzeam trompetele și vâjâiturile mașinilor americane... Nu prea departe de cortul beduinilor, sunt câteva petece sămănate cu orz (sau cu ceva care pare a fi orz) și niște vaci pasc sămănătura... Apoi iar încep cârdurile de cactuși și locurile pustii...

Sosim la o hrubă cu bolți puternice, ascunsă aci în zid, ca să slujească de adăpost celor ce – de atâtea ori și în atâtea timpuri – au făcut de strajă pe aceste ziduri și-au murit pentru Sfânta Cetate. Ceva mai departe, atingem unghiul cetății, la locul numit Turnul Berzelor. În fața acestui colț stă, pe Muntele Scopus, ctitoria lui Wilhelm II, adică Fondația „Augusta Victoria". Cred că este unghiul cel mai năpustit și mai barbar, din tot Ierusalimul. Toată podoaba lui este un lan de grâu care dă în copt. Încolo, gunoaie, bălării, șandramale, colibe, tinichele ruginite și arabi visători... Suntem în colțul cartierului Bezetha, în fața Moscheei lui Omar.

Contrastul este de o splendidă violență! De pe acest morman de cocioabe și de murdărie, privești cum se încheagă, ca din palide

smaragde înscăunate în aur, acest vis arhitectonic al primilor califi!... Avem o jumelă și privim pe îndelete marea cupolă, caldarâmul și curțile dimprejur, roiurile de de închinători și Moscheea El Acșa din fund...

Am cules, de pe ziduri, un buchet întreg de spice și flori... Când voi privi, mai târziu, aceste spice de orz și de grâu, poate mă voi întreba, șovăielnic: Oare de pe zidurile și dinăuntrul zidurilor Ierusalimului le-am cules?...

Înspre miazăzi și apus, proeminează, din orașul celor patru cartiere, marile sinagoge și, sus deasupra Sionului, Biserica Latină a Adormirii Sfintei Fecioare. Un chiparos uriaș, pe care nu pot să-l localizez, pune un stâlp de fontă, printre minaretele alte. Cele două cupole de la Biserica Sf. Mormânt se arată, subt poalele cerului presimțitor de seară, în șir cu crestetul Spitalului „Sf. Ludovic", cu turnul templului lui Wilhelm II și cu turlele Bisericii Rusești.

Coborâm de pe ziduri, în apropiere de Poarta Leilor sau a Sfântului Ștefan, și, prin ograda unui arab, ieșim într-o uliță. Suntem în cartierul arăbesc. Credincioșii lui Mohamed se întorc din curțile sfinte, unde se mântuie sărbătoarea și pelerinajul în cinstea lui Nebi Musa... Cadânele, când ne văd mai de departe, își lasă barizul pe obraz... Înghesuiala, amestecătura, murdăria și pitorescul locurilor prin cari ne strecurăm bat tot ce am văzut până aici! Pare că tot cartierul este o imensă șandrama comună, în care fiecare familie și-a ridicat, din pietre, din cactuși, din oleandri, din lămâi și din mături, un bârlog particular.

Ajungem la Poarta Leilor, apucăm pe Via Dolorosa și trecem pe subt bolțile milenare cari susținură, poate, odinioară, Cetatea Antonia... Trecem dintr-o lume în cu totul altă lume... Supremele amintiri, legate de pașii și de suferințele Mântuitorului, aici, la picioarele acestor ziduri martore, coboară peste inimile noastre, în această seară de Florii...

Mergem încet, recapitulând orele dimineței, retrăind fericirea noastră euharistică și adunând în cugetul nostru – în acest Ierusalim atât de divers și de multiplu – un Ierusalim de proiecte cucernice, de viziuni ideologice și mai ales de recunoștință față de Stăpânul care ne dăruiește să trăim astăzi, cu trupul, în Ierusalimul pământesc, iar cu duhul „în Ierusalimul cel ceresc!"

MAI-NAINTE DE A PLECA ÎN SAMARIA

În această zi de luni 26 aprilie, mă întâlnesc cu soții Lamazière, francezii pe cari i-am cunoscut în salonul lui Naamani, și aflu de la ei că un proiect de călătorie în Samaria și Galileea a fost pus pe picioare... Mai toată lumea diplomatică, pe care am avut norocul s-o cunosc deunăzi, pleacă azi după-amiază la Nablus în Samaria, ca să privească serbarea – arhaică și curioasă – a Paștelui samaritanilor... La Nablus (Neapolis), la picioarele munților Ebal și Garizim, au mai rămas, „din a vechimei zile", câteva familii din samaritanii cei detestați de evrei și excomunicați de centrala din Ierusalim. Ei vor serba, astă-seară, Paștele lor, pe vârful Muntelui Garizim, jertfind, la apusul soarelui, șapte miei grași și reînviind, după atâtea mii de ani, tot ritualul și toate datinile Mielului Pascal!... De la război încoace, în fiecare an, cu acest prilej, pleacă din Ierusalim spre muntele samaritanilor, cârduri de automobile, cu lumea cosmopolită, doritoare să vază, în secolul al douăzecilea după Christos, acest spectacol din secolul al zecilea dinainte de Christos.

Cu distinșii vizitatori pleacă din Ierusalim și un demnitar din Executiva Sionistă, d. E. M. Calvarițchi, unul dintre secretarii colonelului Kiș. Fac cunoștință cu d. Calvarițchi, un om afabil și binecrescut, și care seamănă leit (numai că este mai bătrân și mai scund) cu unul din amicii mei bucureșteni.

Soții Lamazière, cari sunt în gazdă la Notre Dame de France, au mai găsit doi compatrioți, cari vin din Siria (de altfel ca înșiși soții Lamazière): un consul în concediu și un profesor de la Universitatea din Alger, în călătorie de studii. Deci, iată-ne, toți laolaltă, grup

amestecat de intelectuali toți lacomi de impresii și fiecare mângâindu-și în buzunar carnetul de note.

Francezii din grup n-au văzut încă Universitatea Ebraică. Și ce poți să arăți, întâi, unor cărturari, dacă nu această înaltă instituție culturală?... D. Calvarițchi ne poftește în automobilul său și pornim spre Muntele Scopus. Eu am mai văzut fundațiunea de pe Scopus, dar aș putea s-o văd de o sută de ori în șir, fără să mă satur vreodată de drumul care duce până acolo, de grădinile, de terasele, de pinii ei și de tot idealul peisagiu, în care plutește ca într-un vis...

De data aceasta, găsim la biroul său de lucru pe d. Magnes, cancelarul Universității. E un om încă tânăr, american cu resorturi de oțel, mare organizator și celebru peste ocean pentru destoinicia sa. Într-o franțuzească placidă și dilatată, ne expune începuturile, izbânzile, starea actuală, ambițiile și perspectivele Universității pe care o conduce. În fața noastră, pe o masă înaltă, stă închipuită în argil făptura înaltei instituții, așa cum va fi peste câțiva ani.

După ce d-nul Magnes ne-a dat lămuririle pe cari le-a socotit mai interesante pentru noi, cheamă pe un funcționar și ne dă în grija lui. Îl cunosc; este poetul Ari Ibn Sahav, ciceronele de deunăzi. Trec încă o dată prin culoarele, laboratoriile, amfiteatrul și biblioteca Universității. Observ și mai bine cât de temeinic, cât de plin și de devotat au conceput și au efectuat această operă arhitectonică plămăditorii și lucrătorii ei.

Într-una din clasele-laboratorii dăm peste un profesor care lucrează cu studenții săi... Ne oprim sfioși... Dar profesorul ne îndeamnă să intrăm; aflu că este fratele marelui sionist și conducător actual Chaim Weizmann, chimist ca și fratele său.

Văd încă o dată dealurile dinspre Iordan și Marea Moartă, dar subt un văl care ascunde depărtările, văd amfiteatrul de subt coastă și pieziș Muntele Maslinilor cu focarele lui de aur.

Ne întoarcem în Ierusalim sub cascada soarelui de amiază și ne înțelegem definitiv că după-prânz plecăm în Samaria. Revenit în chilia mea răcoroasă și cu flori proaspete pe masă, mă pregătesc de călătorie, dau de veste gazdelor mele că voi lipsi o zi sau două, și aștept ora convenită.

De la Ierusalim până la Nablus sunt 62 de kilometri, adică aproximativ depărtarea dintre București și Ploiești. Mașina cu care vom pleca mi s-a părut un frumos exemplar de tehnică americană. Ne trebuiesc cel mult două ore, admițând că vom merge atât de încet cât se cuvine locurilor sacre pe cari le vom traversa.

Plecăm după ora trei, cu oarecare întârziere față de termenul propus. Unii dintre cei ce vor privi diseară Paștele samaritanilor au plecat mai înainte; alții vor veni după noi. În automobilul nostru se urcă soții Lamazière, secretarul Calvarițchi și eu. Plecăm pe același drum ca și azi de dimineață, dar, în dreptul cimitirului militar, nu mai cotim spre Scopus, ci ținem drept înainte șoseaua Ierusalim – Nablus.

Șoseaua aceasta merge pe muchea care desparte apele tributare și văile Iordanului de apele și de pantele Mediteranei.

Tot drumul este un lanț de locuri cu nume scrise în *Sfânta Scriptură*. Fiecare vârf de deal, fiecare vâlcea, fiecare vale adâncă, încadrează un eveniment de altădată sau o figură biblică. Călătorul, care cercetează astăzi Țara Sfântă, are față de călătorii din alte veacuri înlesniri neînchipuite, dar și foarte grave neajunsuri. În trăsură, călare sau pe jos, ai vreme să privești în jurul tău, să poposești unde vrei, să întrebi, să consulți cartea și să notezi. Într-o mașină americană, care zboară cu tine peste dealuri și peste văi și face din toate câte vezi o galopadă de cinematograf, ești cu adevărat păgubit.

Episcopul anglican al Ierusalimului, mgr. Rennie Mac Innes, într-o cărticică verde, pe care a tipărit-o pentru compatrioții săi, călători în Țara Sfântă, zice cu dreptate: „Zilele vechi și tacticoase, când străbăteai Palestina cu cortul, au apus pe veci și călătorul modern merge astăzi ca pe sârmă, făcând cu motor-carul treizeci de mile într-un ceas. În loc să mergi călare și să petreci noaptea în locurile frumoase sau istorice, într-o călătorie de trei, patru sau șase săptămâni, astăzi poți să traversezi toată țara pornind din Ierusalim – pe drumul Nablus – Nazaret – și până la Marea Tiberiadei, în timpul dintre amiază și apusul soarelui. Dar vai! nu sunt șase inși dintr-o sută, cari, în fuga mașinii, să ajungă să cunoască o singură localitate, afară de cele numite mai sus. Și-au plimbat privirile asupra Betleemului, dar nu l-au cunoscut; valea unde era Șiloh a trecut pe sub ochii lor,

precum și alte multe locuri interesante, precum și celebrele dealuri și frunți muntoase, pomenite în *Biblie*, dar n-au identificat nimic..."

Cu durere înțeleg câtă pagubă îmi aduce acest zbor profan peste locurile sacre și câtă dreptate are mgr. Rennie Mac Innes. Aproape cu litere hieroglifice zgârii caietul meu de note, cu ce pot prinde și înțelege din splendidul și rotitorul peisagiu și obosesc pe d. Calvarițchi cu întrebările mele.

DE LA IERUSALIM, LA NABLUS

Iată, mai întâi, pe stânga, satul Șafat, pe care unii arheologi l-au găsit că este vechiul oraș preoțesc Nob, din vatra tribului Beniamin, unde David veni, fugar și flămând, la marele preot Ahimeleh și mâncă pâinile punerii înainte (1 *Samuel*, 21, 1–6). Iată apoi, la dreapta, movila Tel el Ful, iarăși socotită, de unii arheologi, drept vestita cetate Gabaa din Beniamin, cu tragică celebritate în timpul judecătorilor (*Judecători*, cap. 19) și mai târziu reședința regelui Saul.

Privim pe stânga mormântul proorocului lui Samuil, mai departe, pe dreapta, Er Ram, care poate este Rama biblică: „Voce în Rama s-a auzit, plângere și bocet și tânguire mare. Rahila plânge pe fiii săi și nu vrea să se mângâie pentru că nu mai sunt" (*Ieremia* 31,15)... Trcem prin El Bire (presupunem că este Beerothul lui Iosua) și întoarcem capul spre Ramalah, un sat mare de creștini ortodocși, dar cu stațiuni misionare protestante.

Dincolo de El Bire, spre răsărit, este anticul Bethel, în vatra lui Efraim, sau cu alt nume Luz, locul unde înnoptă Iacob și văzu, în vis, scara pe care îngerii Domnului coborau și urcau... Tot spre răsărit, mai încoace de Lebona, ciceronele meu îmi arată ruinele sacre ale cetății Șilo, unde Arca Alianței aștepta 310 ani și unde oblăduiră oamenii lui Dumnezeu Eli și Samuel.

Peisagiul este sur și verde. Suntem în împărăția pietrei, pe care o striază subțiri galoane de verdeață sau o pătează în fundul văilor niște holde sfioase și costelive. Înțelegi aici, mai bine decât oriunde, elementele parabolei Semănătorului: Câteva semințe au căzut pe cale, câteva în loc pietros, câteva între mărăcini, de-abia câteva au căzut pe pământul fertil!...

Dar cu cât ne ridicăm mai spre miazănoapte, ieșind din aspra Iudee și apropiindu-ne de Samaria, cu atât înălțimile cenușii și dezolate se îmbracă mai mult în holde, pe poale, în arboret, pe coaste... Drumul este împletit și capricios. În câteva locuri facem ocoluri și salturi gigantice. În câteva locuri traversăm încântătoare sânuri de verdeață, măslinișuri prospere, cu aerul unor dumbrăvi de sălcii și numeroase poduri și podișce, peste torente, existente numai iarna.

Trecem prin „valea" și pe lângă „fântâna tâlharilor", o localitate care, probabil, cu poliția englezească actuală, nu-și va mai merita numele. Îmi dau seama că vechea vorbă din *Scripturi* „ne suim în Ierusalim", este un adevăr topografic. De la Ierusalim încoace, noi am scoborât mereu. După ce trecem de Lebona, văile se lărgesc, zbuciumul drumului de până aci se domolește și ajungem, relativ, în câmpie. O atare câmpie este El Makna. În această câmpie sosim din urmă un polițist arab, călare. Omul e bine dispus și dobitocul pe care călărește trebuie să fie un cursier încercat. Iată-l pe arab că se ia la întrecere cu mașina noastră și câtva timp se ține pe lângă noi... Dar chiar El-Zorab de ar fi calul, ce poți să mai faci azi, în luptă cu automobilul american!... Arabul începe să râză și, dezlipindu-se de noi, lasă calul să-și isprăvească fuga pe pajiștea verde...

Am lăsat în urmă destule conace arăbești – simpliste case cubice – pe lângă cari se odihneau cămile și măgari. Pe pieptul dealurilor stau ruine medievale (castele și biserici cruciate), sau sate de felahi... Înfișarea lor, de departe, e subjugătoare; de aprope sunt de o sărăcie fioroasă... Munții Samariei au început să ni se arate de pe la Gofna și de pe la Gingil... Îi vedem acum proeminenți, în slava albastră, la capătul fertilei văi El Makna.

În jurul nostru, pământul, pe unde este arat, pare a fi de ciocolată... Pe unde a fost sămănat, astăzi ridică holde, gata de secere. Suntem în vatra lui Efraim, feciorul lui Iosif... Cuvintele binecuvântării patriahului Iacob sunt în floare veșnică. Un ghid englezesc, pe care-l am subt mână, acum când îți scriu, observă la loc excelent: „Belșugul se arată și se răsfață pretutindeni și, deși au trecut atâtea vârste, de când patriarhul, în ora morții, binecuvântată pe Efraim, totuși bunătățile rămân: măslinul și grâul, smochinul și vița, ramura

plină de rod, lângă izvor – căci binecuvântările își păstrează puterea până la extrema limită a colinelor eterne" (*Geneză* 49, 22–26).

Notez, alături de drum, pe când ne apropiem de Nablus, o biserică mare începută, dar încă neterminată, în mijlocul unei grădini închise cu ziduri... Nu întreb ce este... Mai târziu aflu că acolo este Fântâna lui Iacob. Iar peste opt zile, cu ajutorul Domnului, ajungând la fântâna aceasta, într-o a doua călătorie, cercetez biserica în care se află, beau apă din ea și citesc, din *Evanghelia Sf. Ioan*, însoțitorilor mei, convorbirea Domnului cu femeia samarineancă... „A ajuns deci la o cetate a Samariei, numită Sihar, aproape de țarina pe care Iacob o dăruise fiului său Iosif și era acolo Fântâna lui Iacob" (*Ioan* 4, 5).

De data aceasta, trec înainte, fără să recunosc fântâna, dar cugetând la calea Domnului prin Samaria, la fertilitatea de azi și cea de odinioară: „Nu ziceți voi, oare, că mai sunt patru luni până la seceriș? Ci eu vă zic: Ridicați ochii voștri și priviți holdele, că sunt albe și gata de seceriș..." (*Ioan* 4, 35) Tot fără să ne oprim trecem pe lângă mormântul lui Iosif, mai străbatem și satul Askar (adică Sihar) și intrăm în orașul Nablus, așezat în valea dintre Ebal și Garizim.

Nu fără mirare, văd mai întâi o gară (șine de cale ferată și vagoane pe cari le manevrează o locomotivă) pe acolo pe unde Abraham, Isac și Iacob băteau țărușii corturilor lor și-și adăpau turmele... Nablus e legat prin drum-de-fier cu Tul Karem și cu Afuleh, dar este stațiune terminală, căci deocamdată linia s-a oprit aci, între Ebal și Garizim... Observ un cimitir îngrijit, plin de aloeși, probabil un cimitir militar. Nablus e un Ierusalim mai mic. Arabi, măgari, cămile, lămâi, cactuși, automobile și englezi împodobesc șoseaua principală, de la intrare până la otelul „Palestina", unde poposim. În otel toată lumea de serviciu poartă fes. Sunt arabi, creștini ortodocși. Ivirea mea le stârnește curiozitatea. Ar vroi să știe ce fel de preot sunt. Pe când mă spălam pe mâini la un robinet din bucătărie, arabii vin în jurul meu și mă întreabă în grecește: „Cruce dreaptă?... Ortodox?..." Răspunsul meu afirmativ îi umple de bucurie.

Dar sosirea noastră în acest otel se bucură de o favoare excepțională, fiindcă soțul nostru de călătorie, Calvarițchi, este un amic al arabilor și omul în care ei au încredere, în momentele diplomatice și dificile. Toată lumea arabă recunoaște și salută pe Calvarițchi.

Nu pierdem nici un minut. Trebuie să facem o lungă ascensiune pe coastele Muntelui Garazim și să fim pe vârful lui măcar în clipa când va apune soarele. Constatăm că tovărășia noastră a sporit. Suntem cel puțin zece persoane, bărbați și femei gata de ascensiune. În fața otelului „Palestina" stau, cu șaua pe ei, o duzină de cai și de măgari. Cine se bizuiește pe puterile sale de turist încercat pornește pe jos.

Cine se socotește mai slab ia cu chirie un cal sau un măgar, plus serviciile stăpânului, care rămâne pe lângă dobitoc, îndemnându-l când cu vorba, când cu bățul.

Caravana pornește spre vârful muntelui, printre curțile de piatră, gardurile de cactuși și mahalalele curioase să vadă, pe măgarii și pe caii lor, cum se cumpenesc fețele streine.

MUNTELE GARIZIM ȘI SAMARITANII

Drumul e lung și anevoios. Urcă destul de drept pe niște povârnișuri de pietroaie și de mărăcini. E un drum numai pentru capre și pentru ciobanii lor. Și dobitoacele însăuate suflă greu și fac popasuri dese. Vederea de pe această coastă a Garizimului e vastă și despăgubitoare. În fața noastră se ridică Ebalul. Jos se colorează, în soarele care apune, acoperișurile plate și grădinile vechei Flavia Neapolis. Farmecul serei se lasă din înălțimi, ca o pastorală cântată de flaut, peste valea transfigurată...

Dar aceasta este impresiunea clipelor de popas.

Când rupem popasul și ne încordăm puterile, nu mai vedem sub ochii noștri decât scara bolovanilor duri și familia scaieților, într-adevăr deosebit de viguroși și decorativi... Suntem la marginea puterilor, dar platoul sacrificiului pascal e mereu deasupra noastră. Ne ajung din urmă și ne iau înainte alți ascensioniști, pe cai mai buni, sau pe picioare mai exercitate.

Ajungem deasupra muntelui, adică într-o stâncărie orizontală, unde multe blocuri și pietroaie au închegat altădată ziduri de cetate și locașuri de închinăciune. Aici a fost templul lui Sanballat. Aici a fost mai târziu, în epoca greco-romană, un templu al lui Jupiter. Tot aici, împăratul Zenon a ridicat o măreață bazilică... Dar toate au căzut subt vijeliile istorice și pustiul, spinii și caprele au escaladat, iar și iar, vechile sanctuare.

Samaritanii au păstrat amintirea tempului lor, distrus de Ioan Hyrcan în anul 129 a. Chr., și-au urcat mereu pe Garizim, măcar de câteva ori pe an, la marile sărbători, ca să se roage și să jertfească. Au mai rămas cu toții vreo 170 de inși, strânși în jurul unei familii

sacerdotale, ai cărei membri se cred pogorâtori din Abraham, din Moise și din Aaron, pe baza celei mai autentice genealogii. În zilele obicinuite ale anului, ei locuiesc jos în Nablus, în cartierul samaritan. De sărbători, se îmbracă în alb și vin aici pe munte, unde întind câteva duzini de corturi și îndeplinesc prescripțiile legii, așa cum le citesc și le înțeleg ei, din *Pentateuhul* lor, scris cu vechi litere feniciene și păstrat cu sfințenie în tezaurul sinagogei.

Intrăm într-un adevărat iarmaroc. Cei vreo 170 de samaritani, cari își serbează Paștele sunt înecați în cel puțin o mie de străini, veniți ca să privească anticul spectacol al junghierii mieilor pascali. Poliția engleză, călare și pedestră, este la locul de onoare. Măsurile ei nu sunt de prisos, fiindcă, mai anii trecuți, această sărbătoare a fost complicată cu dezordine și bătăi. Dar mergem spre domolirea separatismelor și spre amabile vecinătăți... Ne regăsim, în îmbulzeala cosmopolită, cei câțiva amici din Ierusalim: soții Lamazière, soții Vladimir Fritz, amicul lor, italianul Milandri, Calvarițchi și o fată a lui (care îmi amintesc că a venit cu noi în automobil) și alte cunoștințe, făcute în ultimul moment...

Soarele a apus, un minut mai înainte de sosirea noastră pe platou, așa încât junghierea celor șapte miei grași s-a făcut fără să-i mai vedem și noi... Îi vedem, însă, la pământ, în mâinile sacerdoților, mânjiți de sânge, cari îi jupoaie și le examinează măruntaiele. Mulțimea străinilor face ocol împrejurul unei gropi ca de var, unde arde un foc puternic. Este un fel de cuptor, pe care ajutoarele sacrificatorilor îl pregătesc pentru frigerea mieilor. Ospățul pascal va începe la miezul nopții, sub luna care începe să plutească deasupra orizontului...

Până la ceasul ospățului, marele preot, cu toată familia lui și cu mosafirii de mâna întâia, au vreme să se cunoască și să vorbească. Între corturile înfipte printre bolovani, cortul marelui preot se ridică larg și cu distincțiunea cuvenită. Suntem poftiți, în frunte cu Calvarițchi, să intrăm în cortul marelui preot Iacob, fiul lui Aaron...

În mijlocul cortului atârnă o lampă cu petrol. De jur-împrejur sunt paturi joase și perne. Câțiva au loc pe paturi, ceilalți se așează pe subt pereții cortului, pe pernele de lână. Privirile tuturor sunt ațintite către marele preot. Îl cunosc din fotografie. Și Wolfgang Weisl și Frank G. Carpenter intercalează chipul lui în cărțile pe cari le am, la

Ierusalim. E într-adevăr un măreț partriarh, un șef de trib, așa cum ni-l închipuim pe Iacob și pe Esau, și pe toți regii cortului și ai turmelor... Lângă el este feciorul și moștenitorul lui în cinstea de mare preot al samaritanilor. Pe toți îi cheamă Aaron, Iacob, Abraham, Isaac... Pe actualul îl cheamă Iacob. Lângă feciorul lui Iacob, marele preot de mâine stă și feciorul feciorului, marele preot de peste 30-40 de ani... Acest viitor mare preot are azi numai vreo trei anișori, poartă codițe ca fetele și e plictisit de un pantof care-l strânge și pe care-l tot scoate și-l tot pune, gata să plângă de enervare...

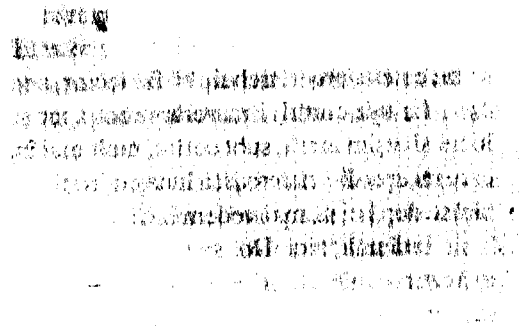

SUB FEERIA LUNEI

Samaritanii vorbesc arăbește. Vechea ebraică este numai limba cărților și a rugăciunii... Marele preot nu știe decât araba. Feciorul rupe ceva englezește. Scoate de subt un căpătâi câteva broșuri și ni le arată. Iau și eu una... Este un opuscul scris de Iacob, marele preot, și tradus în englezește de un arab sau de un samaritan, care a ajuns profesor la o universitate din Oregon... „*Muntele Garizim, unicul sanctuar adevărat* - de Iacob fiul lui Aaron, marele preot al samaritanilor."

Fără nici o șovăială și în felul cel mai firesc, viitorul mare preot ne spune că broșura e de vânzare și că face zece piaștri. O cumpăr și o pun în caietul de note, pe care îl port cu mine pretutindeni... Încerc o frântură de convorbire cu marele preot. Îi spun în ebraică: „Și eu sunt preot". Iacob, fiul lui Aaron, care se socotește singurul preot de pe pământ, îmi răspunde politicos și rece: „Preoția este ereditară... Ca să fie cineva preot, trebuie să fie fecior, nepot, strănepot de preot..."

La ușa cortului marelui preot apar și alți mosafiri. Le cedăm locul și ieșim afară, subt cortul, mult mai înalt, al cerului albastru, pe care începe să-l cucerească luna puțin știrbită. Soții Vladimir Fritz mă târăsc după ei să mai vedem încă o dată victimile pascale.

Iată una, aici. Doi samaritani țin pe umeri o prăjină, de care e spânzurat mielul, și pe când unul îl golește și-l cercetează, alții primprejur recitează rugăciunile prescrise.

Afară de acest spectacol special, încolo ai crede că ești la vreun bâlci. Vânzătorii de limonadă și de fructe nu puteau să lase cu gura uscată pe atâția mosafiri, veniți din fundul lumei... Mă despart, un moment, de prieteni și ies din învălmășagul dintre corturi... Dar un tânăr samaritan mă oprește și-mi arată, la lumina lunei, o foaie de

pergament... Cu vreo două vorbe franțuzești, cu alte câteva englezești, mă face să înțeleg că pe foaia de pergament este copiată o pagină din sacrosanctul manuscript samaritan, păstrat cu sfințenie jos în sinagogă... Această comoară e de vânzare și costă numai un șiling, adică cinci piaștri... Lumina lunei e atât de puternică încât pot să examinez foaia de pergament... E o stranie scriptură cu ciocănele, ai zice mai curând o cusătură. În câteva locuri sunt, probabil, sentințe importante, pe cari copistul le-a scris cu cerneală roșie... Dau un șiling și vâr și această foaie în carnetul de note.

Mă depărtez de corturi și de zarva din jurul lor și mă așez pe o piatră în bătaia lunei. E o noapte cu adevărat din basme și din Orient!... Asprul regat al stâncilor plutește, dematerializat, în apele de aur ale nopții. Orizontul pare crestat și obstruat de jur-împrejur, dar orice preciziune și orice ierarhie se șterge în feeria selenară... Deschid caietul și scriu, fără greutate, o pagină de note.

La înapoiere, găsesc pe tovarășii într-alt cort, răcorindu-se cu limonadă de cuișoare... Ne facem socoteala că este de prisos să mai stăm până la miezul nopții și ne decidem să pogorâm spre Nablus.

La pogorâre, ne găsim mai numeroși decât la urcare și mergem toți pe jos, fiindcă (din fericire pentru bietele animale de adineaori) pogorârea călare, aici, ar fi cu neputință... Sunt în grup cu soții Vladimir Fritz, cari se vor întoarce la Ierusalim chiar astă-seară... Luna îmbracă munții și valea în za de aur și de crini... Avem impresia că între noi și adâncurile argintate, cari sclipesc subt stâncile cu umbră de cărbune, intermediază nu spațiu pământesc, dar nu știu ce cale interplanetară...

D-na Vladimir Fritz (o cheamă Maria Cristina), ridicând brațul deasupra acestei văi, pare că din altă lume, îmi spune, în românește, aproape cu inflecțiune românească: „Foarte frumos!" Dar trebuie să fim cu multă luare-aminte și să ne împărțim între splendoarea care încununează cerul și pietrele cari îmbracă pantele Garizimului... În urma noastră și înaintea noastră, mosafirii, poliția engleză, arabii, cari au venit după câștig... pogoară în zigzaguri fantastice, ca niște cocori cari ar trece prin pâcle de argint...

Maria Cristina – un suflet de cercetătoare mistică – mă întreabă mai multe lucruri asupra Golgotei, asupra Sfântului Mormânt și

asupra cronologiei creștine... După un ceas de cărăruie pietroasă, ajungem iar lângă zidurile vechiului oraș... Diplomatul ceh, soția lui și amicii lor se despart de noi și se urcă în mașină. Tot așa trebuie să facem și noi, dar șoferul nostru a apucat pe altă cale și nu se găsește la locul cuvenit... Continuăm drumul pe jos și intrăm în ulițele orașului. Străbatem, în tot lungul ei, o stradă care ni se pare un singur și interminabil bazar... D-na Lamazière este grozav de obosită, dar străbate eroică până ce ajungem la otelul nostru, de partea cealaltă a orașului...

Arabii, amicii lui Calvarițchi, îl așteaptă cu masa întinsă... E târziu, și nu putem să ne ascundem că ne e foame. Cina e destul de bună și de europenește servită. Ne dorim noapte bună și ne căutăm odăile ce ni s-au destinat... A mea este peste drum, într-un castel arab, cu mândră înfățișare, dar straniu și pustiu.

Un perete întreg din odaia mea e numai din geamlâc și dă într-un balcon care suspendă deasupra grădinilor de maslini și de portocali... Dar castelul e vechi, și cu toată poezia lui și cu tot balconul lui, cu cuiburi de rândunele, aș fi voit să dorm mai bine dincolo în otel... Ci scris este: „M-am culcat și am adormit și m-am trezit, căci Domnul este sprijinitorul meu!"

PHOENIXUL CE RENAȘTE

Iubita mea prietenă, Canaanul, Pământul Făgăduinței, țara sfintelor morminte, plaiul idealizat pe care-l iubesc și-l doresc milioane de suflete evreiești și creștinești, are astăzi, pe lângă vechiul și eternul lui prestigiu, puteri proaspete de chemare și de subjugare. De vreo treizeci de ani încoace, țărișoara dintre Iordan și Mediterana, poartă, – nevăzut – în cerul ei, un curcubeu de nouă și arzătoare pasiune.

Un profet nou s-a ridicat în Israel. Am auzit de numele și de doctrina lui, pe când eram în Cernăuți la studii și visam și-ți adresam întâile mele scrisori. Astăzi Theodor Herzl odihnește, glorios, în panteonul lui Israel și învățătura lui sionistă a cucerit și a unificat elita poporului evreiesc.

Există în lumea ceasului de față o problemă capitală, pe care geniul și bravura lui Theodor Herzl a scăldat-o în cataracte de lumină. Există problema evreiască, cu adâncuri misterioase și vechi ca *Biblia*, cu compartimente multe și inextricabile ca Labirintul, dar cu o fațadă actuală universală și dureroasă, pe care poți s-o evidențiezi – subt o lumină sau alta – din convingerile și din sentimentele primului trecător de pe stradă.

Theodor Herzl scria în *Statul evreiesc*: „Chestiunea evreiască stă în picioare. Ar fi o nerozie să o tăgăduim. Este o moștenire din evul mediu, de care însă popoarele culturale, oricare le-ar fi bunavoință, n-au putut nici astăzi să se scape. Această generoasă bunăvoință ele ne-au dovedit-o, firește, atunci când ne-au emancipat. Problema evreiască stă în picioare pretutindeni unde evreii trăiesc în număr mai mare. Unde nu există, acolo ea este adusă de către evreii imigranți. Se înțelege că ne tragem într-acolo unde nu suntem prigoniți; prin ivirea noastră naște apoi prigonirea. Aceasta este

adevărat, trebuie să rămână adevărat pretutindeni, chiar în țările cu înaltă dezvoltare – dovadă Franța – câtă vreme problema evreiască nu este politicește dezlegată. Evreii cei săraci duc astăzi antisemitismul în Anglia și l-au dus în America..."

Care este dezlegarea universalei probleme evreiești? Care este cuvântul enigmei?... Theodor Herzl a scris, a predicat, a luptat și și-a dat viața pentru această cheie de boltă: „Reclădirea statului evreiesc!" Nu vom putea să rezolvim marea problemă decât atunci când vom așeza, încă o dată, între Liban și Arabia pietroasă, statul poporului evreiesc.

Theodor Herzl a răscolit întreaga lume cugetătoare, dar mai ales pe conaționalii săi, cum răscolește taifunul mările Chinei și ale Japoniei... După douăzeci de ani de la moartea lui Herzl, a început războiul mondial... Către sfârșitul războiului, Anglia a oferit poporului evreu să vie să-și reclădească - subt ocrotirea ei - vatra strămoșească. Declarația Balfour (o epistolă de douăsprezece rânduri a lordului Arthur James Balfour către baronul Rothschild!...) crește pe cerul contimporan cu proporțiile și cu aureola decretului lui Cirus...

Neapărat, aceste câteva linii pe cari le plimb, drepte și luminoase, în inima problemei sioniste, sunt ca marile bulevarde (dintr-un oraș gigantic și arhicomplicat), atunci când sunt privite din aeroplan...

Concepția lui Herzl mi-a apărut, din capul locului, revoluționară și pasionantă, nu numai pentru cei direct interesați, dar pentru cugetătorul creștin, pentru teologul închinat studiilor sale și depozitului sacru al Bisericii Universale. Sionismul nu poate să lase indiferent pe nici un evreu, dar ar trebui să fie subiect de meditare pentru orice teolog. În lumea teologică, adevărul acesta trebuie să aștepte încă multă vreme actele sale de cetățenie. Dar ziua recunoașterii trebuie să vie. Eu o profetizez de câțiva ani, cu pilda convingerii mele sioniste și cu literatura mea, închinată Phoenixului ce renaște.

M-am întâlnit, pe calea aceasta, cu nume mari străine și cu inimi generoase, atingător devotate Sionului, deși nu aparțineau familiei lui Israel. E adevărat că sunt puține și mai cu seamă, pentru mine, obscurul scriitor român, ele stau prea sus și prea departe, prin Anglia, prin India și prin America... E greu să te prevalezi de exemplul creștinilor sioniști americani... E prea departe Rabindranath Tagore de lumea în care trăiesc eu, ca să pot să strig în mijlocul ei: Proorocul Indiilor e în drum către Ierusalim!

Dar aceasta e o chestiune grea și specială, pe care îți voi elucida-o altă dată... Care trebuie să fie atitudinea teologiei creștine față de fenomenul sionist – este o problemă laterală, pe lângă care trec și voi trece de multe ori, înainte de popasul lămuririlor definitive... În acest moment realitatea ia înainte oricărei explicări și teorii și această realitate este că, subt ochii noștri, „triburile Domnului" se înapoiază în Țara Patriarhilor.

Călătorii cari sosesc astăzi în Eretz-Israel după ce au cercetat sfintele monumente biblice, după ce s-au închinat – fiecare în legea lui și în felul lui – la Sf. Mormânt, în Moscheea lui Omar, sau la Zidul Plângerilor – se îndreptează către coloniile sioniste, doritori să vază de aproape pe noii pionieri ai lui Zorobabel. Amicii și vrăjmașii, creștinii și liber-cugetătorii, convinșii și scepticii... se perindează zilnic pe căile ce duc spre oazele acum înfloritoare, în de mult pustiitul Canaan.

Iubită Simforoză, aceste gânduri și constatări au umplut ziua mea de 27 aprilie, în călătoria întretăiată de etape pe care am făcut-o, în Emekul colonizat, împreună cu cei doi intelectuali francezi. Conducătorul nostru, Calvarițchi – o rară pildă sufletească de discrețiune și de obiectivitate – s-a mulțumit să ne pună în fața faptelor și ne-a lăsat cu totul în voia impresiilor și a cugetărilor noastre.

Mă trezesc, din vreme, din somnul meu superficial și chinuit de nesiguranță și admir – la lumina zilei – splendida ruină în care am petrecut noaptea... Trebuie să fi fost casa vreunui pașă, pe care, însă, în vremea războiului, au invadat-o soldații și au prefăcut-o în adăpost de gloanțe...

Ne întrunim în sala de mâncare a otelului „Palestina", și luăm, amestecați cu autoritățile și cu oaspeții englezi, o gustare cu adevărat englezească... Câțiva cunoscuți pe cari i-am agonisit aseară au alt drum decât noi... Noi urcăm în mașina noastră și pornim spre Genin, 50 km. mai departe de Nablus. Pornim din Neapolis spre vechea capitală a regatului Israel, spre Șomronul regilor Omri și Ahab, dărâmat de Sargon în anul 722 a. Chr. După șapte sute de ani, Irod îi schimbă numele și-i zise Sevaste, adică Augusta, în cinstea lui Octavian August. Iosif Flaviu descrie, cu penel abondent și înflorat de admirație, mărețele construcții pe cari iubitorul de fast Irod cel Mare le ridică în diademă, aici pe colina Sevastei.

INTRĂM ÎN EMEK

Azi, printre columnele decapitate și pe vatra năruitelor palate, stă sătucul arab Sevastieh... Trecem prin dreptul lui, fără să oprim, și alergăm, pe lângă calea ferată, până la furca Tul Karem Genin. De aci, apucăm spre miazănoapte, spre Dothan și spre Genin. Văile, prin cari mașina noastră trece ca o suveică, sunt din ce în ce mai largi și mai fertile. Ajungem într-un loc spațios scobit de torente și îmbrăcat într-o pădure de maslini... Drumul tot e numai convulsiuni și zigzaguri. Coline rotunde cu câte un sat în vârf, vâlcele sugrumate din cari holdele curg ca o păcură verde, tăieturi capricioase în pereții striați de treptele dispărutelor terase cultivate, guri de peșteră cari povestesc amintiri biblice... acestea sunt detaliile și icoanele caracteristice pe cari le notez din contorsiunile automobilului... Ajungem pe un piept înalt, de unde ni se deslușește, la stânga, o bară lungă albastră pe care se reazimă orizontul. Este Mediterana țărmurind Pământul Sfânt, spre Chedera și Cezareea...

De zeci de ori suntem călări pe dealuri și de zeci de ori descălicăm în fundul văilor, printre smochini, lămâi sau orzuri onduloase. Extraordinar pământ!... Pare tot, laolaltă, un amfiteatru construit din oale de piatră, din glastre de piatră și din bazine de piatră. Dar aceste oale, glastre și bazine, sunt umplute cu țărâna cea mai prielnică și mai fertilă!... Intrăm în altă vale, de data aceasta așternută cu covoare de holde... Prin tarlalele verzi, sumedenie de berze poposesc, venite de departe, sau gata de călătorie.

Îmi aduc aminte de jertfele de aseară și de petele de sânge de pe cămășile albe ale sacrificatorilor... O, samaritani întârziați! Vremea acestor jertfe a trecut. O victimă de-un preț infinit și etern a fost adusă

pe Golgota și sângele ei a ajuns izvorul și principiul unei vieți cu totul noi. Sf. Pavel a dictat odinioară unui ucenic al său aceste cuvinte nemuritoare: „Christos a venit arhiereu bunătăților celor viitoare, trecând prin sanctuarul cel mai mare și mai desăvârșit, nefăcut de mână, adică nu din zidirea aceasta, și a intrat o singură dată în Sfânta Sfintelor, nu cu sânge de țapi și de viței, ci cu însuși sângele său, dobândind o veșnică răscumpărare..." *(Epistola către ebrei* 9, 11-12) Trecem pe lângă biblicul Dothan, unde Iosif – cel ce preînchipuia pe viitorul Răscumpărător – fu vândut de frații săi neguțătorilor ismailteni. Arabii numesc locul astfel: Jubb-Iusuf, adică Puțul lui Iosif... Calea ferată e mereu în stânga noastră. Ne întâlnim cu trenul Nablus-Afuleh-Haifa... Iar pe lângă drumul-de-fier – acest simbol al vremurilor noastre – întâlnim plugari arabi, cari plugăresc cum plugărea Booz... Unealta lor de arat e un fel de cioată, cu o cuțitoaie care zgârie pământul, și la ea trage o cămilă sau un măgar.

Sporesc florile pe marginile drumului. Observ din fuga mașinii o plantă cu portul și cu clopoțeii nalbei. Văd alta care seamănă cu mierea-ursului... Trecem pe lângă pâlcuri de margarete cu totul galbene, pe lângă pământufuri de sipică, galbenă și ea, și pe lângă vetre de scaieciori violeți.

Șoseaua – bine bătută pretutindeni și îngrijită de cantonieri pe cari îi vedem mereu la lucru – trece prin locuri din ce în ce mai largi... Intrăm în Genin, o burgadă arabă, prin mijlocul căreia curge un pârâu abondent, udând dezmierdate grădini de portocali, de lămâi și de rodii. Geninul este, poate, vechiul Engannim în teritoriul lui Isachar. Așezat între dealurile Samariei și câmpia Iezreel, Geninul e proorocul șesurilor vaste și fertile prin cari începem să călătorim. Geninul nu e nici târg nici sat, dar are o grațioasă siluetă de geamie, cu palmieri de streajă, are o stradă sau două cu prăvălii și o piață pentru popasul automobilelor... Poposim și noi un minut între geamia cu umbrelă de palmieri și biroul poliției engleze.

După ce ieșim din Genin, Calvarițchi ne înștiințează că mergem să cercetăm mai întâi colonia Nuris, sau Ain Harod, lângă Izvorul lui Ghedeon. Am ieșit ieri din tumultul pietros al Iudeei, lăsarăm în urmă circumvoluțiile Samariei și acum zburăm, în linie aproape dreaptă, pe

undele largi, uneori roșii ca țigla, alteori brune ca ciocolata, ale Galileei înfloritoare.

Suntem la porțile Iezreelului sau Esdrelonului, podișul fertil, care se așterne între munții Samariei, la sud, și al Galileei, la nord. În dreapta noastră sunt înălțimile catenei Ghilboa. Departe, în sferele de safir ale zării apusene, proeminează culmile Carmelului. Suntem în Emekul coloniilor sioniste, adică în valea unde evreii dau astăzi cea mai uimitoare bătălie de la bătăliile lui Iosua încoace.

Părăsim șoseaua și apucăm un drumeag, prin holde. Trecem printr-un jalnic sat arăbesc cuibărit, poate, în țărâna nimicitului de mii de ani Iezreel, al lui Ahab și al Iezabelei și ajungem la o dumbravă de eucalipți. Eucaliptul este pretutindeni, în această țară care învie, semnul străduințelor și al cuceririlor sioniste. Multe smârcuri și bălțoace, cari făceau sterpe pogoane întregi, au fost prefăcute în lunci de eucalipți... Dăm de Izvorul lui Ghedeon, apa biblică, lângă care el – după ce deosebi trei sute de voinici din cetatea Iezreel – respinse și spulberă pe madianiți. În fața noastră și deasupra coloniei Ain Harod, de care ne apropiem, se ridică masivul Ghilboa, purtând de-a pururi pe umeri amintirea morții lui Saul și a lui Ionatan și blestemele lui David... „Munților Ghilboa, să nu se mai pomenească pe voi nici rouă, nici ploaie, nici holde cari se pârguiesc!" Durerea profetului era legitimă, dar Dumnezeu nu putea să-l asculte și nu l-a ascultat...

Primul lucru pe care îl vedem, intrând în vatra coloniei, este un lung coteț de sârmă cu mai multe compartimente și plin de păsări de curte. Înaintăm în inima gospodăriei – largă și variată – și oprim în fața unei barăci, unde coloniștii sunt tocmai adunați la gustarea de amiază.

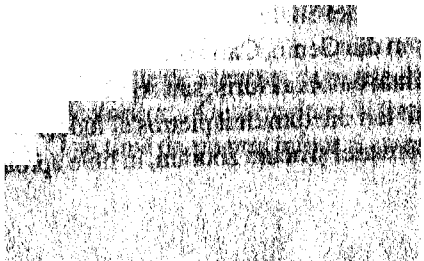

ÎN COLONIA AIN HAROD

Calvarițchi este cunoscut tuturor și ivirea noastră nu stingherește pe nimeni. Câțiva coloniști, membri în sfatul director, după primele cuvinte de bună venire, ne poftesc în sala de mâncare. Este o construcție încăpătoare, făcută din scânduri, în care sunt reunite și sufrageria și bucătăria. Mese multe stau pe lângă pereți și una, lungă, ocupă mijlocul încăperii. Coloniștii sunt la masă și intrarea noastră îi preocupă puțin.

Ne așezăm și noi pe bănci și, fiindcă e ora douăsprezece, putem să mâncăm cu adevărată convingere. Pe mese sunt, din loc în loc, castroane mari, pline cu iahnie de fasole și conopidă murată. Apoi mormane de pâine neagră, făcută în colonie, farfurioare cu zahăr și samovare fumegânde. Cer și eu din mâncarea coloniștilor și mănânc cu poftă.

Soții Lamazière și Calvarițchi participă la masă mai mult de formă. Cei doi francezi probabil că nu știu ce este iahnia de fasole, iar conopida murată nu-i ispitește peste măsură... Eu unul le găsesc bune pe amândouă și iau, după ele, o ceașcă uriașă de ceai. Singurul lucru supărător, în această sufragerie, sunt mușteleile cari dau năvală pe zahărul și pe pâinea neacoperite cu clopote de sârmă...

Vorbesc cu tovarășii de masă, le pun întrebări și îi examinez. Ain Harod este o kevuța, adică o colonie comunistă. Comesenii sunt vreo 200-250, bărbați și femei, dar numărul lor întreg este mai mare. Sunt toți oameni tineri, au chipuri clare și sănătoase și atitudini domoale, de muncitori osteniți. Moșia lor este de vreo 6000 de dunami. Când s-au stabilit aci, locul era putred de mlaștinile seculare. Prima lor muncă a fost să dreneze bălțile, să însănătoșeze terenul și

să-l planteze cu eucalipți. Au mai plantat și viță și destui copaci fructiferi.

Isprăvim masa și ieșim afară din sufragerie. Coloniștii se risipesc. Rămânem numai noi, mosafirii și cu câțiva dintre mentorii coloniei. Calvarițchi se face interpretul sentimentelor celor doi francezi și poate și al sentimentelor proprii și pune această întrebare: „De ce nu trăiți mai bine? Pentru ce mâncați atât de monastic, atunci când aveți lapte, păsări, ouă?" Răspunsul: „Facem economii acolo unde nu ne doare să le facem, ca să putem să cheltuim mult unde trebuie, de pildă la alimentarea și creșterea copiilor... Mâncarea pe care ați văzut-o ne este suficientă. Sunt zile când mâncăm și ouă și brânză, dar copiii trebuie să aibă zilnic lapte și ciocolată..."

Stăm între magazii, hambare, grajduri. În grajduri sunt cai, boi și vaci cu lapte. Pe lângă agricultură, coloniștii dezvoltă și o mică industrie casnică, atâta câtă le trebuie lor. Au fierărie, croitorie, curelărie, tâmplărie, moară, o mică uzină electrică, cuptoare pentru pâine, spălătorie, baie și un cabinet dentar.

Începem să vizităm această puternică gospodărie sionistă și intrăm întâi în grădina-pepinieră. Nu are proporțiile pepinierei de la Mikveh Israel, dar e plină de răzoare, de flori și de mlădițe. Bananieri, piper, oleandri, mimoze și alte multe neamuri... – nu lipsesc din această grădină. Mai vrednic de văzut decât orice, la Nuris, este pavilionul copiilor. Coloniștii au vreo sută de copii, pe cari îi îngrijesc patruzeci de supraveghetori și de specialiști. Casa copiilor are trei secțiuni: secția copiilor cari sug, secția copiilor înțărcați și secția copiilor cari încep să gângurească.

Vizităm fiecare secție. Sunt construcții numai de scânduri, dar înăuntru toate strălucesc de curățenie. Ferestrele sunt apărate cu văl subțire și nici o muscă nu pătrunde. Găsim la copii la ora când mamele sunt libere și vin să stea cu ei. Câțiva dintre copii sunt la sânul mamei. Cei mai mulți stau culcați în pătucurile lor și părinții sunt alături. Pe câțiva îi găsim în brațele tatei... Pe doi îi găsim în baie, sub mâinile mamei sau ale doicii...

Principiul acestei colonii comuniste este ferm: copiii cresc în casa comună. Mamele cari pot să alăpteze vin la ceasuri exacte și-și hrănesc copiii. În caz negativ, copiii sunt alăptați de doici. Părinții vin,

în timpul liber, să-și vază pruncii și să petreacă un minut cu ei și apoi îi lasă iar în grija crescătorilor. Am privit în jurul meu cu cea mai mare luare-aminte. Toți copiii erau înfloritori și pașnici... Nu plângea nici unul. Rufele lor erau curate, paturile toate cu polog și albe ca zăpada. Aerul din odaie era perfect respirabil și mereu primenit... Colonistul care ne conducea avea și el un copil. Ni-l arătă. Stătea singurel, într-un pat, calm și mulțumit, ca un filosof... Aceeași stare și aceeași priveliște găsim în secțiunea a doua, a copiilor înțărcați. Peste tot e curățenie și vigilență. Părinții stau lângă copii și se joacă cu ei. În secțiunea a treia sunt copii cari încep să vorbească și să umble în picioare. Aci, odaia are desenuri pe pereți și câteva scăunașe și jucării. Când am intrat, un copil se juca cu un carton colorat.

Să mergem acum și la școală. Nu e timpul de clasă, dar micii școlari roiesc primprejur. Intrăm și noi în bănci și ascultăm conferința și explicările ciceronului nostru. D-na Lamazière este deosebit de doritoare să se instruiască și pune zeci de întrebări amănunțite... Reprezentantul coloniei răspunde precis, metodic, fără precipitare.

Clasa în care ne găsim are câteva colecții (minerale și insecte) adunate și pregătite de școlari. Diferite tablouri și albumuri, câteva rafturi cu cărți stau la îndemâna copiilor.

Aflăm, de la inițiatorul nostru, că în fruntea coloniei este un comitet-director, compus din cinci coloniști. Unul e un fel de ministru de Externe, întrucât face legătura dintre colonie și lumea din afară. Trei se ocupă de toate afacerile interioare, îndeosebi de plantații, de semănături, de mica industrie din sânul coloniei. Al cincilea este secretarul comitetului. Lângă comitet, stau trei specialiști cari sunt totdeauna consultați și cari – fiecare cu ce știe – dau sfaturi și îndrumări. Profesorii din colonie fac și ei, în chip firesc, parte din grupul sfetnicilor. Dar toți coloniștii au drepturi egale, bărbații ca și femeile. În acest moment, secretara comitetului este o femeie.

Mai aflăm că lumea din colonie trăiește pașnic, fără certuri și fără lupte. Întrebăm: „Dar în cazul când s-ar ivi o gâlceavă între dv?" „Atunci instituim un tribunal de arbitraj..."

Azi sunt în colonie o sută douăzeci de familii. Fiecare familie, adică soțul și soția posedă o cameră proprie. Când vine, însă, un copil, copilul este luat de comunitate și crescut de specialiști, în pavilionul

copiilor, în niște condiții higenice și științifice pe cari nu pot să le realizeze decât principii și milionarii.

Mergem mai departe, prin colonie, și cercetăm toate acele clădiri și dependințe pe cari le-am văzut la sosire și cari însumează gospodăria coloniei. Coloniștii au vreo treizeci de vaci cu lapte. Acest lapte este, în primul loc, pentru hrana copiilor; ce mai rămâne este transformat sau vândut. Vizităm magaziile și hangarele coloniei. Vedem diferite mașini agricole: pluguri, secerători, batoză. Aici este atelierul de fierărie, dincolo atelierul de tâmplărie. Aici este un mic gater, dincolo este o moară cu o piatră... Aici este un motor Diesel și toată instalația necesară...

Pârâul Ain Harod – canalizat și însănătoșit – scaldă toată gospodăria. Lângă pârâu, văd felurite barăci și într-o baracă este un mic atelier de tăbăcărie. Înțelegem că suntem într-o adevărată stupină muncitorească, unde însă – altfel decât în experiența noastră de până acum – fiecare muncitor este, în același timp, și patron... Recunoaștem că o atmosferă specială, de calm și încredere, stăpânește în această mică lume de inovatori.

GOSPODĂRII INDIVIDUALISTE

În momentul plecării, mai vedem un fel de silozuri unde coloniștii își adună recolta de cereale, și trecem apoi prin camera directorială, ca să lăsăm, într-un registru, numele și data vizitei noastre. Această cameră directorială este, deocamdată, și cabinet dentar...

E ora două, după-amiază.O căruță trasă de doi cai robuști stă gata să-i ia pe coloniști și să-i ducă înapoi la munca agricolă... Privim pe coloniștii cari sunt în căruță, fiecare cu câte o sapă în mână. Sunt mai mult fete... Au pălării mari de paie și bluze de lucrătoare... Între fete, observ două, frumoase ca niște principese... Fără să înțeleg pentru ce, un nour de reverie și de preocupare pogoară pe inima mea... Este o fericire sau este un nenoroc patent, pentru comunitățile omenești, când se ivește, în sânul lor, o femeie prea frumoasă? De la războiul troian și până azi, răspunsul la această întrebare pare a fi grozav de întristător...

Dar primul sentiment, în fața acestor frumoase copile, cari au lăsat în țările lor de naștere, strălucite perspective matrimoniale și-au venit, în Eretz-Israel, logodnice eterne ale Sionului - primul nostru sentiment, în fața lor, se cuvine să fie acela al robitei admirații! Eroice strănepoate ale Iuditei, ele au sfărâmat în țăndări oglinda care le spunea câte sunt de frumoase și au venit, în ceasul când Sionul își așterne noile temelii, ca să macine piatră și să prășească cu mâinile lor de regine!...

Plecăm, îmbogățiți de câte am văzut, dar tăcuți și împovărați de cugetare... Când era să ieșim din ograda coloniei, vedem pe dreapta niște șire de paie și, sus pe-o șină, un popândău, pus ca să sperie păsările. Pierre Lamazière, francez elastic și de-a pururi stăpân pe

situații, ne scoate din gândurile noastre și provoacă un hohot general... Ne arată popândăul de pe șiră:

— *Bon!... Nous sommes communistes mais pas avec les oiseaux!...*

În fața Ain Harodului stă colonia Gheva, colonia-mamă. Mergem să vedem și această colonie. Terenul ondulează și coboară. În dreapta noastră, privim profilul nalt și abrubt al Transiordaniei, ferecat în aurul după-amiezei. Străbatem lanuri de ovăz, bune de secerat, peste 10-15 zile. Haluții se arată, pretutindeni, încovoiați pe sapă sau pe greblă.

În colonia Gheva sunt numai vreo douăzeci și cinci de familii... Fiica a crescut mai mare decât mama. Aceeași priveliște, același sistem social și economic... Notăm și aici niște spațioase cotețe pentru păsări, cum și niște grajduri în cari se odihnesc planturoase vaci roșcovane.

Calvarițchi ne spune: „Suntem pe linia coloniilor din Emek... Avem, la sud de calea ferată Haifa-Beisan, coloniile pe cari le vedeți: Beth Alfa, Tel Iosef, Ain Harod, mai departe Afuleh...

Avem, la nord de calea ferată Gheva (unde ne găsim în acest moment), Kumia, Kfar Ezechiel, Merhawia, Balfuria, Tel Adas și altele, și mai vechi și mai noi... Unele încep de-abia acum existența lor și le veți vedea când vom trece pe lângă ele... Ați văzut un tip de colonie comunistă; celelalte sunt, mai mult sau mai puțin, la fel... Socotesc că va fi interesant, pentru dv., să vedeți și un tip de colonie individualistă..."

Trecem pe lângă gara Ain Harod, ne întâlnim încă o dată cu trenul și intrăm într-o gospodărie individualistă, la întâmplare. Gospodarul este acasă... E de fel de la noi, din Basarabia, dar plecat de multă vreme și trăit câtva timp, haluț, într-o colonie comunistă. Calvarițchi ne spune că acest fenomen nu este insolit, în colonii. Uneori, coloniștii trec din gospodăriile comuniste în cele individualiste. Nu e nici o supărare. Fiecare face cum îl îndeamnă inima și puterile. Și un sistem și altul are avantajele ca și neajunsurile lui. Nu poți să știi exact: cine sunt mai fericiți - comuniștii sau individualiștii? Când treburile merg bine, respiri mai mulțumit între individualiști, dar când năvălesc nevoile - și năvălesc adesea - ești mai la adăpost între comuniști.

Gospodarul Tverschi (dacă îi transcriu exact numele) ne primește cu voie bună, subt acoperișul său, și d-na Lamazière, adevărat judecător de instrucție, îi ia un lung interogatoriu.

De ce a plecat dintre comuniști? Cu cât l-a împrumutat Keren Haiessod, când a început gospodăria? Care i-a fost inventarul agricol? În câtă vreme și în ce rate se va plăti de datorie? Ce-i produc cei o sută de dunami pe cari îi cultivă? Cum își desface productele și cât își oprește pentru familie?... E mulțumit?... Copiii se duc la școală?... Unde și cu ce plată?...

Din răspunsurile lui Tverschi, Lamazière scoate observația că acești coloniști-sioniști au parte de mai multe înlesniri decât francezii cari se duc să colonizeze Algeria. Pe când d-na Lamazière, metodică și neobosită, își continua interogatorul, Pierre Lamazière descoperă, subt fereastra odăii unde ne găseam,un tablou vrednic de penelul lui Murillo. Pe o pătură, întinsă la umbra casei, stau și se joacă doi copii și un cățel... Alături e o păpușică și o farfurioară cu lapte.

— Ce-l mai întrebi pe om atâtea și atâtea detalii! Uită-te la acești copii cari se joacă și dă-ți seama că mulțumirea și înlesnirea sunt oaspeții statornici ai casei!...

Soția lui Tverschi se arată cu un samovar în brațe. Gospodina nu vrea să plecăm de subt acoperișul ei cu gura uscată. Ne servește imediat o gustare – binevenită mai ales pentru tovarășii mei, cari au postit la Ain Harod... Pe o față de masă curată, soția lui Tverschi așează ouă fierte, conopidă murată, unt și lapte... Femeia e bucuroasă de oaspeți și parcă vrea să ne dovedească – îndeosebi lui Calvarițchi, funcționar superior în Executiva Sionistă – că ajutorul și solicitudinile de cari au avut parte n-au căzut pe niște netrebnici...

Complectăm noi dovezile pe cari ni le aduce buna gospodină... Casa a îngrijită; gospodăria de pe afară spune muncă și purtare de grijă... În casa Tverschi mai trăiesc o cumnată și un tată bătrân... Și acești coloniști individualiști au cotețe și grajduri bune. Tverschi are în grajd un cal și un măgar... Pe când umblăm prin gospodărie, descoperim la un colț de magazioară pe bătrânul tată, adăpostit de Tverschi... Izbitor contrast între cele două generații!... Colonistul Tverschi e voinic, bine legat, agrest și cam greoi la vorbă... E un muncitor, obicinuit cu câmpul și cu efortul taciturn... Bătrânul e subțiratic, înco-

voiat, cu privirile neliniștite și bănuitoare... În caftanul lui de evreu basarabean, el pare că se simte strein și fără rost aici, la Emekul eroic.

Cu noi gânduri, cu un adaos de cunoștințe, plecăm din gospodăria lui Tverschi și ne îndreptăm spre Afuleh. Mergem pe lângă calea ferată și printre holdele cari ondulează ușor, la respirația zefirilor de seară. Seninătate augustă învestmântă cerul și pământul... Suntem în Galileea, plaiul *Sfintei Evanghelii*, leagănul împărăției sufletești, întemeiate de Mântuitorul și – după cum începe să se vadă – atelierul sacru în care Dumnezeu prinde să-și frământe din nou, pentru noi porunci și pentru noi minuni, argila sa predilectă – poporul Israel.

Munții cari ne înconjoară pe departe pornesc să se încunune cu trandafirii serei. Am lăsat în urma noastră munții Ghilboa. Ne apropiem acum de Gebel Dahi sau Micul Hermon. Spre apus, cu creștetul în soare, cu pantele în umbră, se profilează Carmelul. Spre miazănoapte, sunt munții Galileei superioare și între ei, ca un cuib al visului și al îngerilor, ni se destăinuiește Nazaretul... În același timp, spre răsărit, în dreapta noastră, pare că singur în câmpia înconjurătoare, Taborul Schimbării la față crește pe cerul clar, rotund ca o jumătate de lună și cu vârful acoperit de mânăstiri... Peste o săptămână (adică în ziua de marți, 4 mai), Dumnezeu mă învrednicește să ajung pe Taborul lui cel sfânt și să repet cu Sf. Petru: „Bine este nouă să fim aici!...“

GALILEEA ÎN AMURG

Din cerul de crizanteme al serei încep să se pogoare peste noi umbrele și amintirile istoriei... Subt acest cer al Galileei și pe aceste șesuri cu holde fericite au curs, fierbinți și sângeroase, valurile multor bătălii... Din adâncurile *Bibliei* și până azi, câmpia aceasta a fost de multe ori scenă sângeroasă... Aici, Barac cu cei zece mii, din Neftali și Zabulon, pogorî de pe Tabor, ca o avalanșă, și aruncă în mlaștinile Kișonului pe Sisera cu toată armata lui... Aici fură răfuieli neîncetate între Israel și vecinii săi, madianți, filisteni și mai târziu sirieni... Aici, coprinse tot locul, din munte până în munte, Holofern cu tabăra și cu hoardele sale... Și apoi, în scara vremilor, Antioh, Cleopatra, Pompei, Marcu Antoniu și Titu trecură, poposiră și se războiră în această câmpie a Esdrelonului, umplând bolțile istoriei cu fumul deșartei și trecătoarei lor slave omenești.

În epoca creștină, tot în câmpia aceasta, se luptară fragilele armate bizantine, cu primele hoarde ale lui Mahomed, cavalerii cruciați cu viteazul Saladin, Napoleon cu turcii, englezii și aliații cu potrivnicii lor, din războiul mondial...

Dar lupta cea mai mare, dar biruința supremă și eternă, câștigată în câmpia aceasta, a fost în domeniul conștiinței și spiritualității... Omenirea va privi, până la sfârșitul veacurilor, pe Fiul Omului, trecând cu ucenicii săi printre holdele Galileei și sămănând în inimile noastre împărăția lui cea fără de moarte!...

Mergem spre Afuleh, viitorul centru al acestei regiuni pe care nepătrunsele planuri dumnezeiești o trezesc, încă o dată, la clocotele vieții. O pădure de eucalipți se întinde paralel cu linia ferată. Pe șosea

întâlnim grupuri de haluți cari sfarămă cu ciocanele bulgării de piatră și fac caldarâm.

Ajungem la porțile coloniei Balfuria. Un arc de triumf, deasupra porței, aduce încă aminte de vizita lordului Balfour și de entuziasmul coloniei care îi poartă numele. Traversăm colonia fără să ne oprim în ea. Obiectivul nostru este Kfar Jeladim (satul copiilor), o colonie-orfelinat, unde cresc și muncesc orfanii evreilor ucrainieni, uciși în ultimele pogromuri.

Colonia copiilor se proiectează pe masivul Taborului. Perspectiva largă și alcătuită din mii de covoare, pe care o ai, când privești, din colonie, spre munții Carmelului, amintește Valea Moldovei, văzută, seara, de pe culmea Pașcanilor... Intrând în ograda coloniei, ne întâmpină, mai întâi, un popor de porumbei... Kfar Jeladim este, în același timp, și republica porumbeilor.

Cercetăm toată instituția, împinși de personal imbold de a cunoaște, dar și biciuiți și ageriți de energia investigatorie a d-nei Lamazière. Aflăm și aici o mie de detalii, din traiul, din regulile chinoviale, din activitatea și din sufletescul acestui orfelinat. Copiii se guvernează singuri. Directorii lor sunt niște sfetnici și niște spectatori. Totul se face și se desface în deliberările adunării. Dar copiii sunt prudenți, unanimi, streini de separatisme și de rebeliune. Până acum, n-a fost nici un caz de vreo neascultare, vrednică de măsuri excepționale. Vârsta copiilor, acum de față, era de la șapte până la șaptesprezece ani.

Instituția lor este o școală practică de agricultură. Moșia pe care o cultivă are o mie de dunami. Trăiesc laolaltă, frățește, și băieți și fete. La bucătărie sunt doi bucătari, dar ajutoarele lor sunt copiii. O fată este directoarea sofrageriei. Există un comitet superior, compus din șapte copii mai mari, și care conduce toată școala, neapărat mereu cu sfatul personalului asistent. Copiii au caiete, în cari sunt obligați să-și noteze, zilnic, micile lor evenimente. Directorul citește cu vigilență toate aceste caiete... Justiția comunității este în mâna unui tribunal al copiilor.

În mijlocul clădirilor mari și mici, cari alcătuiesc școala și republica aceastor copii, este un rotocol mare de flori... Am cu mine herbarul, cumpărat din Ierusalim și herborizez pe apucate... Rog pe

directorul Bogaciov să-mi dea voie să culeg câteva flori, amintire de la Kfar Jeladim... Directorul cheamă pe câteva fetițe, cari stropesc florile, și le arată dorința mea... „Florile sunt ale copiilor... Cu orice prilej, mic sau mare, trebuie să punem în mișcare resorturile interesului, participării și ale deliberării lor..." Copilele vin și-mi dau florile dorite.

Plecăm din nou, cu amurgul în față, străbatem Balfuria încă o dată, ajungem în colonia de la gara Afuleh și o luăm spre nord, pe șoseaua Nazaretului. Am în geanta mea o scrisoare și o duzină de ciorăpei pentru copiii din kevuța Zerifa și trebuie să le predau celor în drept... Această colonie este o creațiune nouă și trebuie să dibuim cărările cari duc la ea. Înainte de a părăsi șoseaua, trecem pe lângă colonia „Transilvania", întemeiată de evreii ardeleni. Peste o săptămână, în călătoria mea a doua, în Galileea, opresc în dreptul acestor colonii și grăiesc românește cu coloniștii.

Ajungem la kevuța Zerifa... E de-abia la început. O mână de oameni și câteva barace provizorii. Dar soția celui ce mi-a încredințat scrisoarea și duzina de ciorăpei lipsește în acest moment, din colonie... Este numai copilița lui, care-i seamănă atât de mult încât plec cu conștiința convinsă că mi-am ținut cuvântul și am fost cu adevărat în kevuța Zerifa.

Seara lasă văluri violete peste munții Galileei și peste holdele Esdrelonului. Unde vom petrece noaptea care vine?... Francezii noștri n-au văzut încă (sau au văzut numai în trecere) viitorul mare port al Palestinei, Haifa, de la picioarele Carmelului... Vom face popas în Haifa și mâine vom vedea Nazaretul, Tiberiada, marea *Sfintelor Evanghelii* și coloniile de lângă Iordan...

Mai-nainte de-a ieși în șoseaua Haifei, rătăcim câteva minute pe căile vecinale și oscilăm între colonii. Ajungem la o colonie, pe care Calvarițchi, în semiobscuritatea serei, n-o mai recunoaște... Unde suntem? și cum să ieșim la drumul cel mare?...

În lumina crepusculară apar înaintea noastră două siluete — sunt două femei care se întorc cu sapele pe umăr de la munca țarinei... Portul lor drept și liniile lor sprintene arată că sunt femei tinere... Calvarițchi le cere deslușiri... Suntem în colonia Gingiar și trebuie să luăm cutare cale, ca să ieșim în șoseaua Haifei...

Ne îndreptăm spre Haifa, ducând cu noi această icoană simbolică și odihnitoare a celor două coloniste, cari se întorc de la câmp, în faptul serei... Apariția lor tânără și viguroasă sigilează pentru mine – cu sigiliul evidențelor mistice – recolta gândurilor, a observațiilor și a bucuriilor mele, din această zi de 27 aprilie.

Pe un drum încovoiat și cucerit de arborescențele serei ne apropiem de Haifa. Pe la ora opt seara intrăm în oraș și, după sfatul meu, înaintăm până sus pe Carmel, la frumosul otel „Herzlia", între pinii încadrați de Mediterana.

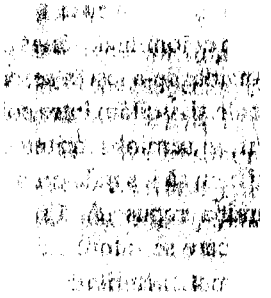

SFÂRȘIT — DE LA HAIFA IARĂȘI LA HAIFA

Iubită Simforoză, am intrat, cu felinarele aprinse, în clocotitorul oraș de sub Carmel. L-am traversat și am urcat până sus, la capătul aleielor de pini și de portocali, unde înflorește otelul „Herzlia"...

A doua zi, am cercetat unele lucruri din Haifa, pe cari nu le văzusem săptămâna trecută. După-amiază am plecat spre Tiberiada, trecând prin Nahalal, prin Nazaret, prin Cana Galileei...

Dar, scumpa mea amică, povestirea mea se oprește aci!... După ciclul complect Haifa – Haifa, notele mele rămân stenografice și neinterpretate.

Poate că altădată, mai târziu – Domnul știe când – voi fi în stare să reiau firul lăsat la Haifa și să reconstituiesc ciclul al doilea: Nazaret – Nazaret. Materialul trebuie adunat, disciplinat și trezit la viață.

Când se va întâmpla această a doua minune? Bucură-te cu mine că am putut să fac atâta cât am făcut!

Azi, la un an după călătoria în Pământul Făgăduinței, privindu-mă – așa cum am fost de-a pururi – un salahor cu ziua, mă întreb cu mirare dacă într-adevăr tot ce ți-am istorisit e viață din viața mea, sau dacă nu cumva totul e un miraj al lecturilor și al dorului meu creștin și sionist...

Când oare am avut eu libertatea acestei luni de călătorie?... Și ce supliment de miracol a fost că am putut să stau pe loc și să fac să reînflorească, sub soarele amintirii d-tale, sălbile și florile adunate din Țara Sfântă?

Iubita mea amică, e aproape un sfert de veac de când ridic în taină, pentru d-ta, uriașe castele în Spania. Câtă literatură, câtă filosofie și mai ales câtă apologie creștină voiam eu să pun în temelia

și în pereții acestei mari construcții! După atâția ani de la primele mele scrisori, iată de-abia câteva blocuri unghiulare!

Izbuti-voi să ridic vreodată, până la căpriori, fantasma mea arhitectonică?

E frumos să rămâi în eternă primăvară de iluzii și de proiecte, dar e înțelept să recunoști, într-o zi, ca Mitridate, regele Pontului:

A mes nobles projets je vois tout conspirer,
Il ne me reste plus qu'à vous les déclarer...

Mărturisesc, însă, că sunt ceva mai fericit ca Mitridate...

Îmi rămâne mângâierea mea creștină. Îmi rămâne certitudinea că între florile din Nazaret, că între pietrele dizlocate din Capernaum am gustat suprema pace pământească și arvuna făgăduințelor suprapământești.

Voi-va Domnul să-ți spun visul până la capăt?...

Să așteptăm cu înțelepciune. Și în cazul cel mai rău, să nu uităm că dincolo de umbrele, de opacitățile și de inconformitățile vieții de acum – ne așteaptă lumina, transparența și desăvârșita armonie!

ANEXĂ

ÎNTÂIA SCRISOARE CĂTRE SIMFOROZA

Să rump tăcerea, prin urmare, și să răspund scrisorii d-tale cu prologul tainei ce presupui, pe drept, sufletului meu. E prea adevărat că și eu sufeream de acest lung apus epistolar, pentru care mă dojenești atât de dulce. Dar crede-mă că puterea unei prime scrisori, și a altora, după ea, care să reîmpreune cele două maluri ale întreruptei noastre corespondențe, îmi lipsea cu atât mai mult cu cât nici d-ta nu-mi dădeai nici un ajutor (nu-mi scriai nimic) și, afară de aceasta, după cum vei înțelege mai departe, „podul ce voiești să reclădesc" e vorba să biruiască un fluviu! străin științei, ba chiar bănuielii d-tale.

Îți aduci aminte, din cea din urmă a noastră întrevedere, că între planurile pe cari ți le numeam și ți le înfățișam ca povara mea de călătorie era și acela să caut să studiez subiectul evangelic al Învierii,în profitul unei pânze cu largi dimensiuni.

Sosit în acest oraș german, am început să lucrez cu toată râvna și cu toată stăruința pe cari dorul după pinacoteca și după mediul lui laborios le strânsese în mine de atâta vreme. Am petrecut zile întregi la picioarele câte unui capdeoperă și alte zile întregi în mansarda mea, trudindu-mă să scot, din pragul muiat în ulei, viață și velură. Am agonisit vreo 30 de motive și am creat mansardei mele oarecare cinste și căutare, în mica lume de artiști în aurora în care mă găsesc.

Era firesc ca în fața atâtor subiecte inspirate din *Scripturi*, subiectul cu aceeași origină, la care mă gândeam din când în când, să ajungă să mă preocupe cu dinadinsul. Fantasma lui deveni precisă și se înfipse în raza ochilor mei, definitiv. „Rabboni!" fu numele viziunii ce pusese stăpânire cu încetul pe creierii mei de pictor. „Rabboni!..." este exclamațiunea Mariei Magdalina în dimineața Învierii.

În *Evanghelia lui Ioan* (20, 11-16) citim următoarele: „Iar Maria sta plângând, la mormânt, afară, și, pe când plângea, se plecă să se uite în mormânt și văzu doi îngeri îmbrăcați în alb, șezând unul de către cap și altul de către picioare, unde zăcuse trupul lui Iisus. Femeie, de ce plângi? îi zic aceia. Le răspunde: Pentru că mi-au luat pe Domnul și nu știu unde l-au pus. Zicând acestea, se întoarse înapoi și văzu pe Iisus stând în picioare, și nu știa că e Iisus. Femeie, de ce plângi? pe cine cauți? îi zice Iisus. Ea, gândind că este grădinarul, îi răspunde: Domnule, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus și eu îl voi ridica. Marie! îi zice Iisus. Rabboni! (adică, pe evreiește, Învățătorule) îi zice ea, întorcându-se."

Am citit aceste șase versuri de numeroase ori și am căutat să le pătrund până în cele mai mici detalii pe cari le implică icoana lor. Am citit locurile paralele, *Noul Testament, Biblia* toată... și diferite cărți, introductive, din popas în popas, după lumina în creștere a cunoștinții mele (o lumină neașteptată care îmi răsărea întâia oară) și urmărind dorința să fiu cât mai bine informat și cât mai veritabil, în tabloul meu.

Versetele citate se par destul de clare și în oglinda lor poți să vezi cam următoarele: Maria stă la gura unei cripte, în poziționea de jale și de bocet a femeilor din Orient (și a femeilor noastre de la țară, când jelesc la cimitir), cu vălul curs devale, cu părul deznodat. „Sta plângând, la mormânt, afară", pare că însemnează că groapa mortuară era scobită în pardoseala unei încăperi mai mari, scobite, la rândul ei, în coastele Golgotei. Căci „locul unde s-a crucificat Iisus era grădină și în grădină un mormânt nou, săpat în piatră, în care nimeni niciodată nu fusese pus".

Să nu ne întrebăm și să nu punem la preț dacă cele trei spânzurători fuseseră ridicate chiar în acea grădină, sau afară, la poarta ei. E destul de verosimil că grădina coprindea o parte din coastele Golgotei și se învecina cu zidul Ierusalimului. Ne interesează mult mai mult cum era mormântul. După confruntarea celor patru rapoarte evangelice și cu informațiuni suplimentare, trebuie să ne modificăm reprezentarea de mai sus în modul următor: Mormântul în care fu depus Crucificatul avea o prispă, ori poate o mică tindă fără ușă și apoi o cameră catacombală propriu-zisă, în care pătrundeai printr-o deschizătură scundă, aceasta cu ușă. Locul de repaos era

scobit nu în pardoseală, ci într-un perete, la oarecare înălțime deasupra pardoselei și probabil în peretele din fața ușei. Scobitura era în lungul peretelui și forma ei: ca o albie sau ca un jgheab.

Recitește acum fragmentul reprodus și deznoadă, nod cu nod, fibra lui. Maria sta plângând, la mormânt, afară. În jalea ei, de ieri și de alaltăieri, crescută astăzi întreit peste cât era (nici trupul Lui să nu-l mai găsească!), ea se plecă și privește încă o dată în camera mormântului. Durerile extreme, în ceasul lor dintâi, resping evidența și cer verificarea ei. Dar iată că pe peretele din fața Mariei, la un capăt și la celălalt al firidei mortuare, au crescut doi crini de miracol! doi îngeri în vestminte albe! Ochii Mariei văd, dar spiritul ei se târăște zdrobit, jos, în prăpastia deznădejdii. Între ce-i arată ochii și înțelesul arătării e un gol ce se contractă progresiv. „Femeie, de ce plângi?" aude Magdalina. Cu o forțare dureroasă, Maria reurcă pare că la suprafața realității și răspunde, cu ochii ce vor să rumpă perdeaua lor de lacrămi: „Pentru că mi-au luat pe Domnul și nu știu unde l-au pus". Dar nu apucă să-și dea răspunsul și cele două drăgălașe apariții, de-abia văzute bine o clipită, își ascund fețele în palme, vestmintele lor se înserează, genunchii lor se frâng!... Maria îndrăznește să se întoarcă pe jumătate, dar fără să se scoale... Cine i-a surprins și spăimântat pe acești misterioși (și pare că atât de favorabili) cunoscători ai furtului? Un bărbat stă în picioare în dreptul Magdalinei. „Femeie, de ce plângi? pe cine cauți?" Maria ezită... Dureros de dulce, plângător și privind în pământ, ea răspunde cu inima strânsă de durere și de bănuială (nu cumva chiar acest grădinar o fi cel care a furat pe Învățătorul?...): „Domnule, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus și eu îl voi ridica." *„Marie!"* răsună vocea mult iubită. Maria e în genunchi! și brațele ei zboară înainte: „Rabboni!"

Aceasta este clipa pe care voiesc s-o capturez în tabloul meu. Caut printre diferitele schițe în cari am încercat să fixez această clipă, dar nu găsesc nici o schiță care să mă mulțumească și după care să pot să ți-o descriu. De aceea, îți voi zugrăvi-o după... natura ei cea impalpabilă, trăitoare în ochii mei.

Privește mai întâi pe Magdalina. În figura ei, lacrimile și durerea sunt tăiate de o fericire superlativă. Un rest de umbră pe obraji, două diamante aninate în gene, o fugă de durere peste gura întredeschisă...

dar fulgerul certitudinii pe fruntea liberată brusc din părul leonin, în ochii cari recunosc pe Învățătorul adorat, în transportul și încordarea brațelor întinse!... desigur, o splendidă problemă de pictură: multiplă, lunecoasă, mințitoare, în stare să te chinuiască ani de zile și să te satisfacă mediocru sau deloc. Această apariție de durere în stingere și de surprindere topită în iradiantă bucurie răsare, în tabloul meu, celui ce o privește, aproape față către față. Cu totul de profil și de-abia atingând pământul, Mântuitorul plutește în fața Magdalinei, într-un vestmânt indefinit, pare că de in, pare că de spumă. Lumina care-l înconjoară în elipsă ai zice că e scutul aurorei, căci într-adevăr, departe, pe ultimele planuri ale pânzei și pe crestetele Munților Moab, zorii „primei zile a săptămânii" au ridicat până la luceafăr sulițe de mărgean.

Suprema scenă are loc pe o terasă, din ale cărei margini grădina Mormântului se prăvale în pantă repede către zidul Cetății. Chiparoși și terebinți împrejmuiesc terasa, descrescând de la stânga spre dreapta, adică plantând în preajma peșterii un mănunchi viguros și deșirându-se apoi devale, buchete-buchete. La dreapta - perspectiva Ierusalimului. Orașul sacrosant înfige în răsărit o siluetă sumbră, încovoiată, colțuroasă, din care ici și colo proeminează marile edificii: Palatul lui Irod, circul lui, încheind în uriașe catarămi de bronz centuroanele-i de granit, Cetatea Antonia, imperioasă și lapidară, și, în sfârșit, celebrul Templu, moșneag paralitic, pironit în scaun de pridvoare și purtând, pe capu-i alb ca neaua, un diadem de aur. În fundul zării, printre crestele de azurită ale Moabului: adâncătura Mării Moarte.

Acesta e tabloul meu – ce va să fie – „Rabboni!"

*

Știi că sunt cap în care totul trăiește și valorează mai întâi subt raportul formei și al culoarei. Ți-am mărturisit adesea că filosofia (cu sitele ei logice, cu valțurile ei demonstrative și cu toată-i curelăria-i de subtilități șerpuitoare) îmi dă, vecinic, impresiunea unui interior de fabrică, în care m-am sfiit și mă sfiesc să intru. Darul meu este să prind frumoasa formă vie, faldurii și fiorii acestei existențe, în oglinzi

înmărmurite; darul d-tale este să te întrebi de unde aceste forme, reală ori nu această existență și de ce acești fiori la suprafața ei. Zadarnic mi-ai tot încredințat, cu câteva ocaziuni și pe temeiul câtorva răspunsuri, la cari m-ai constrâns, că aș putea și eu să silabisesc vreunui filosof...

„Sunt hughenot născut
Și n-am să mor catolic!..."

Neputința mea ca să gândesc, chiar și gândurile cele mai abstracte, altfel decât în cojocul imaginii, mi-a legat mie însumi despre mine icoana unui cioban cu totul nechemat la asemenea lucruri boierești. Îmi simt ideile, subt frunte, crescând atât de rămuroase și atât de încărcate cu noduri de imagini, încât niciodată - gândesc eu - nu voi putea să scot din ele riglă de geometru întru ale filosofiei, sau cot de măsurat pânză metafizică. Departe de mine ca să-mi pară rău de această incapacitate; căci dacă ea însemnează o față a medaliei mele sufletești, cealaltă, drept despăgubire, ori drept consecință, e bătută cu efigia lui Apollo.

De ce cred necesar să-ți recapitulez acest paragraf familiar? Pentru un întreit motiv: 1) Ca să trag o brazdă cu putere de hotar între ce este al meu și ce nu este. În scrisorile mele de mai departe, mă voi menține cu luare-aminte pe ogorul propriu: *al faptului* bun de pus în cadră, al lucrului *văzut* și *vizibil;* iar d-ta trebuie să știi aceasta din capul locului. 2) Vreau să te feresc de bănuiala că (mai știi!) de când sunt în Germania îmi va fi căzut drag vreun sistem filosofic și de acolo: o regretabilă confuziune, în capul meu numai de pictor. N-am uitat și nu voi uita niciodată, scumpă Hypatie a vremii mele, ceea ce îmi spuneai uneori, întristată, anume că, în filosofie, semifilosofii sunt o pricină permanentă de încurcătură și de certuri fără noimă. Te încredințez că voi simți totdeauna față cu d-ta o rușine salutară și că nu te voi indispune niciodată cu cine știe ce produse filosofice falsificate. În fine 3) în această materie, când voi avea nevoie, nu-ți voi aduce martoră altă autoritate decât pe a d-tale. Probe, iată imediat.

Adesea, când amurgul îmbrăca în doliu sur atelierul meu de la Șosea, și când depunem paleta, d-ta - cea sosită un moment mai

înainte - îmi mărturiseai subțirea decepțiune prin care, ca printr-un văl, priveai peste cetatea înțelepciunii omenești. Munca d-tale de peste zi, atâtea file puse la cântar, atâtea gânduri răscolite te mulțumeau mult mai puțin decât pe mine, în aceeași zi, umerii, vadul sau crizantemele pe cari le pictasem. Ca de pe vârful unui deal, îmi arătai devale, sub ochii minții d-tale, cutare ori cutare domă, cutare ori cutare creastă de templu filosofic și, făcându-mă să admir frumoasa lui înfățișare, arta care-l concepuse, planul care-l prezidase, îmi spuneai, ca între patru ochi, defectul lui ascuns și incurabil, dintele de ruină, zidit în temelie-i. Câte nume celebre: atâtea erori inițiale, atâtea puncte de vedere cu valoare numai personală, atâtea fragile ipoteze.

Făcându-mi fără de rezervă așa destăinuiri, făceai, specialității d-tale, pentru mine unul, un foarte rău serviciu. M-ai deprins să văd în oricare sistem speculativ, vechi ori nou, 95% zgură și eroare și de-abia ce mai rămâne: argint și adevăr, afară de aceasta: să leg noțiunii de „sistem" – iremediabil! – imaginea unui laț care se strânge. Un „sistem" filosofic a ajuns să însemneze, pentru mine, un streang pe gâtul Existenței. Mi se pare că, prin definițiune, un „sistem" nu poate să fie altceva decât un laț care taie ori sugrumă ceea ce a împresurat. Deploră efectul lecțiilor d-tale asupra mea!

O convingere care-și făcea loc, zi cu zi, în cugetul d-tale, acum pe urmă, era că, pe domeniul speculațiunii pure nu se poate sămăna nimic, nu se poate recolta nimic. Rezultatele cercetării înalt filosofice, ziceai d-ta, sunt de-a dreptul negative și dizolvante. Pe garanția unui profund cugetător modern, mă asigurai că platoul cel mai înalt al Cordilierilor filosofiei, după cum l-au judecat ochii acelui condor (poate singurul care a zburat până acolo), este sterp, pustiu și jalnic, ca nu știu ce tărâm de prin povești. Nici o viață, nici o frumusețe, nici un adevăr de hrană sufletului nostru nu se pomenește la acea înălțime. Bizar impresionată de atât deșert și atâta secetă, cari sunt partea și descoperirea unor explorări atât de eminente, erai adusă să gândești că poate geniul omenesc greșește direcțiunea orientării sale și caută prea departe ceea ce pare că ar trebui să se găsească mai aproape de noi, mai la îndemâna noastră. O lege adâncă voiește ca elementele și bunurile neapărat trebuincioase vieții să fie risipite împrejurul nostru, pentru ca să le putem agonisi cu oarecare înlesnire.

Aerul, lumina, apa, roadele pământului... sunt cu noi și lângă noi. Ce-ar fi dacă lumina și aerul ar trebui căutate pe vârfurile munților, dacă izvoarele n-ar voi să se coboare până în văile noastre și dacă grâul ar crește numai printre crăpături de stâncă?... Acest suflet omenesc vrea și el: siguranță, adevăr. Să crească, oare, această pâine pe niște culmi atât de prăpăstioase și de neajunse? Să gâlgâie această apă numai în pâlnia vulcanilor?...

Mi se pare că aceste considerații rezumă nimerit una din convorbirile noastre de pe urmă, ori mai bine una din acele conferințe, la cari te mulțumeai numai cu un ascultător – cu mine.

În contrast cu acel imperiu glacial – al înțelepciunei pure – îmi așezai imperiul înțelepciunii practice și al inimii noastre în genere, căruia începusei să-i acorzi luare-aminte și reflexiune. Era și timp! Lecturile și fecunda d-tale meditare proprie te purtaseră atâta de departe că, privind de acolo înapoi, lumea și tot ce e pe ea ți se părea ca un fum ce se târăște pe o țară incendiată de barbari. Legile mari și mici cari ne stăpânesc, ordinea subt al cărei cer primim binefacerile soarelui și transparențele de lună, însuși Centrul, către care simțim cum converg în taină spițele nepriceputei roate a tot ce este și a tot ce suntem, ajunseseră să ți se pară: primele – problematice, a doua – iluzorie, acest din urmă – dizlocat și risipit neantului.

Din această sinistră depărtare, bunul d-tale simț te chema, din ce în ce mai mult, la strămoșescul cămin al înțelepciunii practice. Te atinsese bănuiala că, deși subt cele mai riguroase garanții ale cugetării, calea de pe care reveneai la pas se putea să fie o stranie cale a rătăcirii. Erai în preziua presupunerii (aceasta e impresiunea cu care am plecat de lângă d-ta), că izvoarele certitudinei și ale adevărului s-ar putea să fie chiar în valea noastră, în pieptul vreunei stânci familiare, la îndemâna cerințelor și a setei sufletelor noastre.

Certitudine și adevăr!... Ceva pe care să-l putem coprinde și cu inteligența și cu simțirea, ceva care să ne subjuge prestigiului său numărat, constatat, întemeiat pe fapte (până unde putem pricepe), tainic, covârșitor, extraordinar (de aci înainte), ceva care să curgă răcoros, mângâietor și drag, în conca inimii, brobonând-o cu lacrimi și cu diamante, și care, în același timp, prin țevi de fier! să țâșnească în atriul vieții noastre, revărsându-ne fără scădere: pacea, temeinicia

și bravura – iată ceea ce nu cunoaște, nu posedă, nu e în stare să ne dea înțelepciunea pură.

Simforoză, ideala mea prietenă, eu am găsit Certitudinea și Adevărul.

(*Literatură și artă română*, 1905)

ÎN GRĂDINILE SF. ANTONIE

I. UN COLȚ DE LUME INTERORTODOX

Peninsula Calcidică pare a fi tridentul lui Neptun, năpustit pe țărmul Mării Egee, de când cu marea bancrută religioasă a păgânismului și a mitologiei. Cei trei dinți ai peninsulei sânt, de la apus spre răsărit, Casandra, Longos și Athos, adică monasticul Sfântul Munte. Odinioară, înainte de era creștină, pe acest munte a fost viață civilă, nașteri de prunci și temple idolești. La extremitatea dintelui atonit e o crâncenă încăierare de curenți marini și Mardonius, amiralul regelui Xerxe, pierdu aici flota persană, venită să pedepsească pe greci.

Viața pusnicească a început în Muntele Athos destul de timpuriu. Este sigur că prin secolii al 8-lea și al 9-lea, așadar, acum o mie și mai bine de ani, abrupta peninsulă începută să atragă pe marii idealiști creștini și pe dezamăgiții vieții. Sf. Munte cu stâncile, cu torentele, cu prăpăstiile și cu hățișurile lui nedescurcate, se populează de anahoreți și astfel se așează urzeala vieții călugărești de mai târziu.

Împrejurul marilor pusnici statorniciți pe coastele peninsulei, au pornit să se grămădească mulțime de ucenici. Renumele, sfințenia și minunile acestor pusnici au prefăcut singurătatea, dorită cu atâta sfântă patimă, iarăși în societate omenească, dar de data aceasta în societate de călugări.

Această societate avea și ea nevoie de îndreptări, de porunci, de mână tare și de toate severitățile reclamate atât de des de aglomerările noastre omenești. Atunci s-au ivit energicii organizatori și întemeietori de mânăstiri, din veacurile 9 și 10: Petre Antonitul, Sf. Eftimie cel Nou, Ion Colobos, Athanasie Antonitul și alți o sută, ucenici și colaboratori.

Primele puncte de condensare ale vieții călugărești – adică primele mânăstiri-cetăți – sunt din veacul al X-lea, și primii împărați bizantini, patroni ai monahismului, sunt Vasile Macedoneanu, Nichifor Focas și Ioan Țimiskes.

Astăzi sânt în Sf. Munte următoarele mânăstiri fruntașe, așezate în ordinea vechimei: 1) Lavra, 2) Vatopedul, 3) Dokiarul, 4) Ivironul, 5) Esfigmenu, 6) Xeropotamu, 7) Zografu, 8) Sf. Pavel, 9) Stavronichita, 10) Xenofonu, 11) Filoteu, 12) Caracalu, 13) Castamonitu, 14) Hilandaru, 15) Cutlumușu, 16) Simon-Petra, 17) Grigoriu, 18) Pantocratorul, 19) Dionisiu, 20) Sf. Panteleimon.

Aceste douăzeci de mânăstiri, foarte inegale între sine, ca proporții și ca populație, sunt mânăstirile suzerane, singurele cu drept să trimită câte un deputat în sfatul monahal din Careia, capitala republicei călugărești. Aceste mânăstiri au în jurul lor numeroase așezări monahale vasale, numite schituri, chilii, sihăstrii și colibe. Uneori un schit este mult mai mare decât mânăstirea suzerană. Așezările călugărești vasale plătesc mânăstirii patroane anumite dăjdii și dijme. Chiliile și colibele din Sf. Munte sânt peste trei sute.

Dintre cele douăzeci de mânăstiri patroane, grecii au 17; rușii au una singură: Mânăstirea Panteleimon; sârbii tot așa: Mânăstirea Hilandaru; bulgarii la fel: Mânăstirea Zografu. Noi românii avem Schitul Prodromul și aproape vreo patruzeci de colibe răspândite prin tot Muntele Athos.

Călugării români sânt ceva ~~mai~~ mai puțin decât patru sute. Totuși dărnicia, purtarea de grijă și pomenirea voievozilor Munteniei și ai Moldovei stau vii și înfloresc la lumina zilei, aproape în toate cele douăzeci de mânăstiri, cu drepturi depline. Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Petre Șchiopul, Șerban Cantacuzino și mai toți domnii fanarioți, afară de nu știu câți mitropoliți, sânt restauratori, miluitori și împodobitori obștești în aceste lavre ale Atonului. Vulturul muntenesc și zimbrul moldovenesc i-am găsit de pază până și la ușile bisericii celei vechi din Mânăstirea rusească Sf. Panteleimon.

După naționalitate, călugării cei mai mulți sânt grecii, apoi vin rușii, și în rândul al treilea noi românii. Scoatem din socoteală pe anahoreții riguroși; pe aceștia nu-i vede nimeni. Trăiesc în crăpăturile stâncilor, în alveolele din pereții prăpăstiilor și se hrănesc Dumnezeu știe cu ce. Dar călugării care trăiesc întovărășiți sânt de două feluri: călugări cu viață sever călugărească, trăind în mânăstiri ca în cazarmă, și călugări cu gospodării particulare. Cei dintâi se numesc cu viață obștească sau chinovială, cei din urmă se numesc călugări cu viața particulară sau idioritmică (cu ritm propriu).

Viața idioritmică, pe care o păstrează și azi cam jumătate din cele douăzeci de mânăstiri principale, a fost în vremuri pricină de disoluție, de zbucium și de fermentări reformatoare. Însă, cu toate aceste fatale vicisitudini, Muntele Athos a fost pururea bastionul ortodoxiei și al tuturor bisericilor răsăritene.

Adevărată republică monahală, Sf. Munte a primit din partea împăraților bizantini numeroase scutiri, favoruri și privilegii, iar după anul 1453, adică după căderea Constantinopolului, călugării atoniți n-au cunoscut deloc servitutea turcească, precum a cunoscut-o restul lumii ortodoxe.

Încă de pe când turcii în ascensiune de mărire își așezaseră vremelnic capitala la Brusa, călugării din Athos - fini prevăzători - încep să capteze bunăvoința viitorilor stăpâni.

Sultanii sânt tot atât de bine dispuși pentru republica monahală ca și împărații greci, iar în locul dărniciilor și ctitoratelor bizantine vin la rând cele moldo-valahe și după acestea (încetate o dată cu secularizarea) se revarsă asupra sfintei peninsule, cu adevărată munificență, mana cucerniciei rusești.

Spre acest colț de lume interortodox, am plecat, în ziua de 21 mai 1933, împreună cu vreo 70 de pelerini.

II. DE LA CONSTANȚA LA VARNA

Excursiunea noastră e un pelerinaj. Cei mai mulți dintre noi, pornind spre Sf. Munte, aduc la îndeplinire o veche și cucernică dorință personală, sau se supun unor depărtate îndemnuri familiale și tradiționale. Cei ce s-au întovărășit cu noi din curiozitate, din rațiuni intelectuale sau artistice sânt puțini. Caravana noastră numără 16-17 preoți, printre cari doi ieromonahi.

Plecarea din Gara de Nord a avut un caracter puțin comun. În ultimele minute, din vagonul nostru, a izbucnit puternic imnul împărătesc al creștinătății: *Christos a înviat...* și o sfântă emoție ne-a zguduit pe toți, și pe cei ce plecam și pe cei ce rămâneau pe peron, cu ochii umezi.

Așa am pornit în acea seară cu cer zbuciumat și enigmatic de 21 mai 1933. În înaltul cerului: batalioane de nouri, spre zări: interstiții de azur și de aur, înspre apus: firave șiruri de lalele, cari puteau să fie semnul vremei bune de a doua zi...

De la București la Constanța, în zborul „rapidului" trec numai câteva ore. Poposim la marele „Hotel Palace". Toate au fost chibzuite și metodic orânduite. Personalul hotelului, în frunte cu directorul, se multiplică, aleargă, își dă toate silințele ca să prididească valul celor 70 de mosafiri, veniți deodată.

„Hotelul Palace" are balcoane și ferestre deasupra mării. Le cunosc din alte vremuri. Tovarășii mei – între cari doi oaspeți din Atena, membri în Congresul Alianței pentru Pace, ținut la București – fac câteva recunoașteri prin oraș și apoi se închid în camerele lor. Eu rămân de veghe deasupra paginilor pe cari trebuie să le scriu, pe când afară marea de păcură zguduie picioarele hotelului și vântul proorocește în stihuri sibilante. Ce timp avea-vom mâine, la îmbarcarea noastră pe vaporul „Principesa Maria" și cum ne va primi acest pustiu de ape, plin acum de gemete și de bubuituri?

A doua zi dimineață – după o îmbelșugată gustare colectivă, luată în vasta sofragerie a „Hotelului Palace" – pornim la port. Nu este prea ușor să ieși din țară (fie și cu scopul unei închinăciuni la Muntele Athos) în aceste vremuri de criză și de îngrijorare valutară. Dar autoritățile noastre, și din București și din Constanța, ne dau deovezile unei exersate și lăudabile puteri de discernământ. Slavă Domnului! Țara și neamul nostru nu vor ajunge niciodată să-și coasă buzunarele, când este vorba de ofrandele cuvenite Bisericii și altarelor din Sf. Munte. Suntem mereu, voim să fim mereu urmașii acelor milostivi și prea creștini strămoși, cari dădură mânăstirilor atonite patru veacuri de prosperitate.

Între detaliile îmbarcării, unul pe care nu pot să-l uit: sufletescul meu prieten, colonelul Felix Stamatiade, împreună cu doamna, au venit de la Techirghiol să-mi dorească bună călătorie.

„Îți aduci aminte, Grigore?... Este a doua oară când te petrec la debarcader... Întâia oară a fost acum... 34 de ani!..."

Dragul meu Felix are dreptate. Dar să lăsăm această chestiune s-o descurce lectorii „Jurnalului" meu, peste vreo alți 34 de ani, de azi înainte...

Plecăm sub prestigiul și binecuvântarea aceluiași imn cântat aseară, și sub dezordinea subită a nourilor cerului, izbiți parcă de porunca: „Rupeți rândurile!" Ne depărtăm de port, micșorăm profilul Constanței și prefacem în nostalgice șiraguri de amintiri coastele Techirghiolului, ale Tuzlei și ale Mangaliei.

Vaporul nostru trece ca un plug uriaș peste miile de mușuroaie, de viroage și de trecătoare vâlcele pe cari vântul stăruitor le întărâtă, clipă după clipă, din fluida imensitate. Ne ținem dârji, sus pe coverță, la răscoalele și urletele vântului și urmărim splendida dramă atmosferică. Sute de nouri defilează peste fața soarelui: „*Ave Caesar!*" Cerul se însenînează.

Depășim capul Caliacra și privim în fundul vastului golf dintre Caliacra și Ecrene, sub o largă difuziune aurie, fericita Coastă de Argint și Balcicul cel cu basme și regine. Vom face la Varna un popas de câteva ore și ne apropiem de țărmul cu sinuozități muntoase și cu coamă de codri. Soarele coboară spre Bulgaria, în cerul din ce în ce

mai trandafiriu. Trecem de Euxinograd și intrăm în baia largă și ocrotită a Varnei.

Am cercetat Varna acum câteva veri. Vom merge, cu tot grupul, să ne închinăm în catedrala orașului, vom cere o audiență centenarului mitropolit Simion și apoi vom vizita parcul băilor.

La debarcader, ne așteaptă – înștiințați din vreme – consulul nostru și un preot amic. Urcăm în oraș în ceață impunătoare. Cetățenii Varnei se adună pe trotuare și ne privesc cu interes. Grupul nostru are în frunte 17 preoți. Poporul civil salută adesea; preoții bulgari de asemenea.

Catedrala metropolitană ne odihnește inima și clarifică deplin bunele noastre impresiuni. Lăsând la o parte orice amintiri triste de ieri și de alaltăieri, sântem între frați de aceeași credință, și această biserică este maica sfântă care susține și va susține de-a pururi că trebuie să ne înțelegem și să nu zădărnicim frăția ortodoxă.

Vizita la patriarhul Simion este comentariul cald și de neuitat al textului de pace și de sfântă umanitate, citit cu inima, în catedrala metropolitană.

Avem cu noi, pe lângă câțiva preoți basarabeni, știutori de rusește, și pe secretarul Facultății noastre Teologice din Chișinău, care știe perfect limba bulgară. Bătrânul mitropolit ne primește cu părintească bunătate. Îi spun, în auzul pelerinilor noștri, că trecând spre Sfântul Munte - citadela ortodoxiei de pretutindeni - am ținut cu dinadins să cercertăm pe patriarhul Varnei, columnă în propileele credinței pravoslavnice. Ne răspunde cu înțeleaptă și largă și ecumenică solicitudine. În vârstă de aproape o sută de ani, seninul și venerabilul moșneag știe să planeze apostolicește deasupra frământărilor, deasupra separatismelor și deasupra deșertăciunilor acestei lumi. Îi sărutăm mâinile unul câte unul și plecăm. Lângă mitropolit, văd cu plăcere pe vicarul său vlădica Andrei, cunoscut, de aproape, anii trecuți.

Mergem cu toții și cercetăm parcul băilor, mândria Varnei și încântarea tuturor străinilor. Soarele apune în falnicii codri ai parcului. Brățara largă a mării se încarcă cu rubinele amurgului. Găsim în parc statuia mitropolitului Simion. Frații bulgari nu-și drămuiesc iubirea și admirația.

Se întunecă. Farul din fața golfului își începe ritmul semnalizării. Revenim pe vapor, cinăm și pornim, sub noianul farurilor eterne.

III. POPAS ÎN ISTANBUL

Lunga învălmășeală nouroasă de ieri s-a terminat. „Principesa Maria" a călătorit toată noaptea sub paza și povața constelațiilor infailibile. Dis-de-dimineață, tot grupul nostru este afară din cabine, sus pe covertă, și chiar – abuzând puțin de neuitata amabilitate a comandantului — de jur-împrejurul cabinei de comandă. Spre miazăzi, în fundul zării, încep să se distingă hotarele Mării Negre, ridicate de două continente.

Sânt mulți printre noi cari se apropie de Bosfor întâia oară în viața lor. Dar chiar de te-ai apropia a treizecea oară, cine poate să rămână nepăsător față de această eternă sărbătoare a cerului, a apei și a pământului, pe care o celebrează în Bosfor soarele în odăjdii de aur!... Prima linie pe care o străpungem, Rumeli-Fener, Anatoli-Fener, ne reamintește de tunurile cari nu mai sânt și ne pune problema (pentru mulți intangibilă) a revoluțiilor geologice cari au precedat, în acest colț al planetei, pe cele omenești.

Altădată, oprirea reglementară a vapoarelor era la Cavak. Astăzi o facem la Buiukdere. E timp să scoatem harta Bosforului, cărțile de inițiere și să ne informăm unii pe alții asupra fermecătoarelor priveliști, de pe cele două coaste. Ce este aici? Ce este dincolo? Privește ce mândră perspectivă!...

Avem cu noi un pictor, un arhitect, doi-trei cărturari amatori și pe preotul comunității eline din București – elevul meu în teologie – care a trăit câțiva ani în Istanbul. Dar denumirile și precizările verbale sânt un searbăd adaos la această torențială splendoare care uimește ochiul și exaltează inima. Isprăvim cu formalitățile de intrare și înain-

tăm spre Terapia, Ienikeoi, Stenia, Boiadikeoi... pe partea europeană, iar pe partea asiatică: spre Beicos, Pașa-Bagce, Cibucli, Canlidia...

Cine stă să mai descurce câți secoli, câți împărați, câte prefaceri istorice și câte amintiri - războinice, politice sau poetice - grăiesc în aceste foburguri de lemn și de țiglă, în aceste palate de marmoră și în aceste minarete, rigide sub cerul infinit și onduloase în oglinzile Bosforului!...

Trecem printre Dolmabagce și Beylerbey, virăm între Scutari și Pera și ne apropiem, molcom și precauți, de largul debarcader al Galatei. Sarai Burnu cu palatele de deasupra prefăcute în muzeu, cu coame de naramzi și de dafini, și cu profilul Sfintei Sofia, ca ultim plan, umple cerul spre miazăzi și stăpânește intrarea Cornului de Aur. Ce vom face în acest oraș-minune, în aceste câteva ore de popas? Programul e făcut de mai înainte. Vom cerceta Sfânta Sofie, Moscheea Albastră și Patriarhia Ecumenică... Pera, Casim Pașa, Eyub și atâtea moschei celebre... rămân în depărtarea dorului și a cerului de safir...

Pe chei, ne așteaptă un lung șir de automobile. Pornim în coloană disciplinată, sub conducerea reprezentanților autorității. Traversăm străzile portului, trecem Cornul de Aur și urcăm, prin eteroclita și pitoreasca suprapunere a Stambulului, spre Sfânta Sofia. Toate sânt la locul lor: și marii copaci din față și negustorii de mărunțișuri de la intrare și papucii din anticul vestibul.

Avem doi ciceroni, unul care explică franțuzește și altul care explică nemțește. Mă anexez aceastuia din urmă, cu jumătate din pelerinii noștri, și încep să-l tălmăcesc... Ciceronele e un băiat subțire. Știe bine limba germană, are precise cunoștințe istorice și colorează cu fine surâsuri toate acele părți de legendă și de superstiție populară cari fac dogmatica ciceronilor analfabeți.

Eu unul aș fi voit să ascult pe tovarășii noștri: arhitectul Dobrescu și pictorul Marius Bunescu, dar știința și impresiile lor sânt prea aristocrate, pentru această oră pripită și democrată. Tot atât de grabnic cercetăm și Moscheea Albastră și numai din fuga mașinilor aruncăm o privire Coloanei Serpentine și celor două obeliscuri.

Adevăratul țel al acestui popas din Istanbul este audiența pe care am cerut-o, prin scrisori, patriarhului ecumenic și înalta lui binecuvântare pentru intrarea noastră în Muntele Athos. Avem

aprobarea guvernului grecesc; știm că am fost binevoitor recomandați Epistasiei din Careia, dar binecuvântarea patriarhului este de dorit și necesară „ca mirul ce se pogoară pe barba lui Aaron și ca roua Hermonului"... Cum am putea să intrăm în republica atonită - această exarhie a patriarhului - fără să venim să plecăm genunchii la gloriosul lui scaun patriarhal?...

Iată deci șiragul de mașini șerpuind prin întortocheatele uliți ale Fanarului. Le văd întâia oară. Altădată, n-am putut să urc până la Patriarhie. Dar mi le închipuiam aproape așa precum le văd: arhaice, viermuitoare, sărăcăcioase, pline de soare, de gunoaie și de țăndările străvechilor blazoane de nobleță împărătească. Aceste ziduri, în care astăzi și-a scobit firide și cuiburi sărăcimea Fanarului, ocroteau odinioară pe împărații și fala Bizanțului. Aceste ruine, escaladate de smochini, de viță și de trandafiri, închegau, acum o mie de ani, cetatea moștenirii greco-romane și a lumii universale.

Și astăzi încă, în acest foburg atât de pitoresc și de bogat în amintiri, stăruiește în slava lui istorică jilțul lui Ioan Gură de Aur. Creștinătatea ortodoxă o știe, o afirmă, o dovedește cu gândul și cu fapta, ori de câte ori are prilejul - și noi, închinători ortodocși, avem astăzi acest prilej.

IV. LA PATRIARHIA ECUMENICĂ

Mergând spre Patriarhie - probabil pe Strada Giubali, cum zice ghidul Istanbulului - ne dăm seama că mergem paralel cu coasta Cornului de Aur și prindem, în câteva locuri, printre cocioabele de pe țărm, oglinda lui albastră. Dar de data aceasta, nu voi putea să văd nici Eyubul, nici cafeneaua lui Pierre Loti, nici Sivri Tepe, unde doarme Savu Pantofaru...

După un ultim viraj, ne oprim înaintea unor clădiri cu puțină aparență și intrăm în curte, pe o scară de piatră. Biserica patriarhală vine în stânga. Câțiva din grupul nostru au venit de-a dreptul la Patriarhie, și au solicitat o audiență pentru noi toți.

Cercetăm întâi biserica. Este clădită după căderea Constantinopolului și are în ea numai o parte din odoarele, din relicvele și din slava vechilor biserici patriarhale, rechiziționate de turci. În această biserică vedem icoana Sf. Fecioare, zisă Pammacaristos, jilțul Sf. Ioan Gură de Aur și columna flagelației. Dar ne lipsește răgazul trebuincios și identificările noastre sânt grabnice și aproximative.

Urecăm în palatul patriarhal. E modest, e arhaic și are aerul și consistența palatului patriarhal din Ierusalim. Așteptăm câtva timp într-un salon, cu tavanul scund și cu ferestre perdelate, cari dau spre Cornul de Aur și spre Casim Pașa. Personalul casei patriarhale - și civil și ecleziastic - intră, iese, privește, prin ușile laterale.

Suntem invitați să urcăm sus în sala de recepțiune. Pășim întâi noi preoții și apoi restul pelerinajului. Aceeași înfățișare, același protocol ca la Ierusalim. Patriarhul stă în picioare lângă tronul patriarhal și clericii Patriarhiei la dreapta și la stânga. Între ei este și

tovarășul și interpretul nostru, părintele Constantin de la Biserica Elină din București.

În numele închinătorilor cari mă însoțesc, salut până la pământ pe primul patriarh al Bisericii Răsăritene și-i cer învoială și binecuvântare pentru călătoria noastră la Sf. Munte. Pun, în cuvântarea mea, ceva din emoțiunea greu stăpânită a acestui ceas de întâlnire cu urmașul Sf. Grigore de Nazianz și al Sf. Ioan Gură de Aur.

Comunic patriarhului ecumenic, mesagiul de frățească bună amintire și de solidare și de liturgice îmbrățișări întru Domnul, pe care mi l-a dat în grijă (în audiența de congediu) Sanctitatea sa Patriarhul Miron. Mai adaog – cu sufletul întins ca niște coarde de harfă – câtă aspirație, cât dor și cât avânt simțim toți, la picioarele slăvitului tron patriarhal, după marea închegare creștină, după marea integrare în spirit și în dragoste evanghelică, azi, în fața popoarelor noastre turburate și amăgite de lozincile pământești.

După ce am mântuit cuvântarea mea, ridic ochii către marele ierarh, care stă pe treptele tronului patriarhal. E un chip brun care începe să încărunțească. Seamănă leit cu excelentul meu prieten, generalul intendant Martac. Are o înfățișare semimaterială, ascetică și profund cuvioasă. Vorbește domol, mai mult în șoaptă. Ceva așa ca murmurul unui ocean ostenit, după lungi și crâncene răzvrătiri spumegânde, zdrobite de țărmul destinelor inflexibile.

Cât de impresionant este acest susur binevoitor, părintesc, spunând înduioșătoare simțire universalistă, în acest palat atât de micșorat și la porțile interzise ale atâtor mărețe bazilici, trecute la islamism! O, cum ai vrea să ridici, pe umerii unui nou entuziasm, catedra și prezidența acestui sfânt călugăr care ne binecuvintează! Cum ai dori să vezi înălțându-se, în cerurile solidarității ortodoxe, autoritatea refăcută a căpeteniei Bisericii din Răsărit! Cuvintele psalmistului ne umezesc ochii: „Doamne! dă-ne atâtea zile de bucurie, câte ne-ai dat de smerenie, atâția ani de fericire, câți am văzut de nenorocire. Vadă robii tăi împlinirea lucrurilor tale și slava ta să strălucească peste fiii lor!" (*Psalmul 90*, 15-16)

Cântăm patriarhului încă o dată: „Mulți ani trăiască!..." îi sărutăm mâna toți, la rând, și, străbătând, pe același drum pitorescul Fanar, ne înapoiem la vaporul care ne așteaptă. Ca prețioasă luare-

aminte pentru noi și pentru manifestarea noastră, patriarhul ne trimite – călăuză la debarcader și interpret al bunelor sale urări de călătorie – pe mitropolitul Laodikiei, unul din vicarii Patriarhiei. Prietenii cei noi, pe care i-am făcut în București, la Congresul Alianței pentru Pace, trimișii Bisericii Eladei: preotul Mitilineos și profesorul Tzirindanis au fost de față la recepțiunea de la Patriarhie.

Ne dezlipim de cheul Galatei, ocolim Sarai-Burnu, lăsăm Istanbulul în zarea lui cu minarete și ne pierdem în seară și în molcomia de lapte a Mării de Marmara.

Insulile Principilor, țărmul Asiei și al primelor sinoade ecumenice, stoluri de amintiri istorice... se șterg în indeciziunea de gând, de voință și de lumină, care duce de la seară spre noapte.

Între preotul Mitilineos și profesorul Tzirindanis, visez la cele ce au fost odată, pe această mare greacă și de jur-împrejurul ei; adun, în viziuni panortodoxe, pe toți teologii lumei și doresc Bisericii – în clipa când se aprind cele dintâi stele – un cer nou și o nouă eflorescență de luceferi.

V. FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU VISUL ÎMPLINIT

Trec a treia oară prin Dardanele, fără să văd nimic! E noapte acum, precum era și atunci, și toată apropierea țărmurilor clasice se reduce la clipitul farurilor de veghe. Cinăm, ne plimbăm pe covertă, ascultăm ritmul pistoanelor sau ariile patefonului din salon. Vaporul „Principesa Maria" e curat, e confortabil, e patria în simbol și e guvernat de un personal disciplinat și seviabil. Comandantul Bădescu, secundul Manole, administratorul Bădulescu și toți oamenii de serviciu - copiind pe șefii lor - ne obligă să nu-i uităm nicioadă și să-i înscriem în carnetul amintirii recunoscătoare.

Dormim a doua noapte în leagănul apelor și al viselor aghiorite. În dimineața zilei de 24 mai, găsim că mulți tovarăși ne-au precedat pe covertă, că cerul e prielnic de albastru și că plutim în preajma celebrelor insule dintre Muntele Ida și Peninsula Calcidică.

Omer, *Iliada*, Ilionul și toată grațioasa cohortă a zeilor și a eroilor greci se adună, se strâng și pier ca evantaiul zorilor, când soarele apare în tronul său de slavă... Așa se șterg aceste amintiri, înaintea amintirii suverane a divinului călător, care purcezând din Troia, trecu, pe escală, pe lângă Samotracia și puse piciorul în Europa, debarcând la Neapolea macedoneană. Acesta era Pavel din Tars, atletul lui Iisus Christos.

„... Plecând cu corabia de la Troia am mers drept la Samotracia, iar a doua zi la Neapoli.

Și de acolo la colonia romană, Filipi, care este primul oraș al acestei părți a Macedoniei..."

(*Faptele Apostolilor* 16, 11-12)

Cu harta Mării Egee în mână, căutăm să identificăm aceste profiluri de ametistă, cari ondulează în jurul nostru, cu claritatea fericită și aurie a dimineții. Am intrat în semicercul: Lemnos, Imbros, Samotracia, Tasos și înaintăm spre Sfântul Munte.

Soț de pelerinaj este și colegul meu de la Facultatea Teologică din Chișinău, profesorul Constantin Tomescu. Fiindcă este specialist în istoria Bisericii Române, îl rugăm să ne facă o lecție asupra mânăstirilor spre cari plutim. Ne adunăm în salon în jurul lui și-l ascultăm aproape un ceas.

Câte detalii, câte nume de voievozi români, cât amestec între întâmplările și necazurile noastre românești și Sf. Munte!

Dar pe când noi urmărim cu gândul odoarele, hrisoavele și soliile pornite din Valahia și din Moldova, visul se înfiripează deodată în fața noastră... Am ajuns. Iată Sf. Munte. Într-adevăr, o coastă puternică și prăvalnică se ridică, pare că aci aproape, din licăritorul podiș al mării. Sântem în dreptul extremității sudice a peninsulei. În văzduh proeminează piscul Atonului, și de la linia aceasta pe care o frângem în valuri clocotinde, până la zimții cenușii ai diademei sânt 1935 de metri.

Privită prin binoclu, această coastă prinde să ne destăinuiască primul colan de chilii. Trebuie să fie Schitul Sf. Ana, clădit sus, pe brânele zbuciumate și păduroase ale muntelui. Impresiunea inițială e ca o carte strânsă și cu foile încă netăiate. Nu-ți vine să crezi că aceste pete verzi sunt păduri și crânguri desfătate. Și nu-ți vine să crezi că aceste mediocre circumvoluțiuni văzute prin jumelă sânt niște pripoare și niște prăpăstii înfricoșate, în întunericul cărora fulgeră torentele și moartea.

Ocolim pe departe Capul Sf. Gheorghe și plutim paralel cu coasta apuseană a peninsulei. Am învățat din vreme și știu pe dinafară numele mânăstirilor înfipte pe această coastă, începând de jos în sus: Sf. Pavel, Dionisiu, Grigoriu, Simon-Petra... Intermediază apoi minusculul port Dafne, iar de la Dafne în sus, tot pe țărmul mării, mai sunt: Sf. Panteleimon, Xenofonu, și Dochiaru.

Urcăm încet pe lângă coastă și mânăstirile încep să se deșire ca niște splendide boabe de mătănii. Recunoaștem de departe îndeosebi Mânăstirea Simon-Petra, pe care o scot afară din peisajul prăvălatic

și o țin în aer parcă niște pumni de titani, atât este de proeminentă și de spânzurată pe stâncile ei țăpure. Și cei ce avem jumele și cei ce nu avem privim, cu extaziată ațintire, aceste cuiburi sfinte și toată împrejmuirea lor, care ni se pare grozav de gospodărită și de cultivată.

Care este portul Dafne? Din largul mării, și Dafne și Mânăstirea Sf. Panteleimon par deopotrivă de enigmatice și de comprimate între masivul muntelui și bara apelor albastre. În sfârșit ne orientăm. Portul Dafne este mica învârfuială de clădiri dintre Grigoriu și Panteleimon, dar foarte aproape de aceasta din urmă.

Vaporul se oprește și zvârle în acest sân de mare un apel viguros. La început micul port părea pustiu. Semnalul nostru îl deșteaptă și îl însuflețește. Siluete negre aleargă înspre bărci. Ceva saci sau pachete trec din mână în mână.

E ceasul despărțirii. Strângem afectuos mâinile noilor noștri prieteni, pregătim bagajele și documentele diplomatice și privim micile, lunguițele coji de ouă, cari vin spre ostrovul nostru mecanic.

VI. DAFNE, XEROPOTAMU ȘI CAREIA

Pogorâm din vasul nostru „Principesa Maria" ducând cu noi dorul viu să-l regăsim în viitor, cu alt prilej, în altă călătorie și umplem bărcile cari dansează în jurul scării. După vreo 5-6 transporturi, sântem toți cu picioarele pe solul ferm. Dafne este un fel de pasăre-muscă între debarcaderele din lumea întreagă. Sânt câteva locuințe cu etaj – vamă, poștă, magazii... – și cea mai arătoasă și mai atrăgătoare îmi pare a fi această prăvălie în bătătura căreia ne găsim adunați. E un restaurant-băcănie, care are însă de vânzare și diverse lucruri din alte categorii, decât mâncarea și băutura.

Spațiul din fața prăvăliei este umbrit de câțiva copăcei și este închis chiar de... parapetul portului. Dafne are și o biserică, pe care am observat-o de pe mare, dar nu este direct accesibilă și renunț s-o vizitez. Atât de mic, cât este, Dafne este punctul vamal și dacă n-am simțit nimic din greutățile pravilei vămilor, este mulțumită purtării curtenitoare a funcționarilor greci, cum și mijlocirii părintelui Constantin Moraitake.

Minuscul port Dafne este creațiunea unui om de mare energie, albanezul Sotir Papajani, despre care pomenește Heinrich Gelzer, în cunoscuta-i lucrare asupra Muntelui Athos; Mânăstirea Xenopotamu și Mânăstirea Simon-Petra sunt coproprietarele acestui loc.

După ce ne-am acreditat față de autoritățile publice, după ce unii dintre noi au dat cinstea cuvenită ceasului 12 din zi, începem să privim în față problema inevitabilă: trebuie să ne acreditâm față de autoritățile monahale din Careia. Știm prea bine că nici un oaspe nu poate fi primit de nici o mânăstire, în sfânta peninsulă, dacă nu este aprobat și investit cu un document de liberă petrecere, de către

venerabila Epistasie centrală. Pentru aceasta trebuie să mergem toți până la Careia și să ne prezintăm părinților epistați.

Dar cum vom merge până acolo?... Deasupra noastră Sf. Munte se înalță în splendidă pantă păduroasă, plină de dafini, de roșcovi, de tamarisci și de tuia. Drumul în sus este pur și simplu o scară de bolovani și fiecare dintre noi are cu sine cel puțin câte un bagaj de 20-30 kgr.! În carte scrie că de la Dafne la Careia este drum de două ore și jumătate. O fi, dar ce facem cu aceste poveri la cari nu ne-am gândit prea mult și pe cari ar fi fost foarte cuminte să le reducem la ultima expresie?...

Soluția este una singură și ne apare sub înfățișarea unui cârd de catâri, cu samarele pe ei și legați în șir, unul de samarul celuilalt. Încărcăm poverile pe aceste înțelepte dobitoace și pornim spre Xeropotamu și spre Careia, pe o potecă bătută de atâtea și atâtea generații de călugări, de vreo mie de ani încoace. Urcăm printre crânguri, peste pasuri grele, printre măslini cu trunchiuri răsucite și printre zeci de specii de mărăcini balsamici. Fiindcă această coastă e plină de falduri, patul torentelor de primăvară, uneori schimbăm urcușul în coborâș și pe ici, pe colo mai mergem și plan, de-a pururi pe lângă luxuriante cortine de verdeață.

În spatele nostru, întinderea mării crește și se descurcă dintre dafinii împletiți cu smochini, dintre alunii amestecați cu castani. Oboseala noastră este împărătește răsplătită. Ochiul plutește în farmecul depărtărilor de peruzea. Pieptul se îmbată de mireasma acestor dumbrăvi încropite de soare.

După vreo oră de silințe bărbătești – făcute de toți cu mare bunăvoință – distingem pe deasupra mândrelor coame verzi zidurile Mânăstirii Xeropotamu, adică, cum s-ar zice, Mânăstirea torentului secat. Nu avem încă învoiala de a cerceta sfintele locașuri – fiindcă tocmai pentru acesta mergem la Careia – dar trebuie să facem un mic popas aci, pe treptele fântânilor mânăstirii. Totuși, părinții de la Xeropotamu ni se arată foarte liberali și îngăduitori. Poate că au auzit de venirea noastră, așa în ceată numeroasă, și avem apoi cu noi destule epistole de bună recomandație. Ne primesc să le cercetăm arhondaricul, interiorul mânăstirii, biserica principală și chiar biblioteca.

Biserica are hramul Sfinților Patruzeci de Mucenici și restaurarea ei, pe la sfârșitul veacului al 18-lea, se datorește, în bună parte, bogatelor milostenii adunate în țările române de către călugărul poet Constantin Chesarie Dapontes, așa precum el însuși istorisește în prochinitarul său *Grădina harurilor*. Între multe odoare neprețuite, pe cari le are, sânt și două bucăți din Crucea Mântuitorului. Tot atât de prețioasă și de vrednice de cunoscut trebuie să fie și sutele de manuscripte (multe din ele românești) pe cari le văd sus în bibliotecă. Tovarășul și colegul meu , Constantin Tomescu, obține îngăduiala să cerceteze câteva și cred că într-o zi apropiată ne va spune ce a găsit în ele.

Mânăstirea aceasta, ca și toate celelalte, însemnează, inițial, un pătrat de chilii, în jurul unei biserici principale. Dar pe acest plan inițial, câte surprize, câte variații încântătoare, câte colțuri tapetate, cu viță sau cu trandafiri, câte balcoane și galerii, mângâiate de chiparoși de aceeași vârstă cu mânăstirea!...

De la Mânăstirea Xeropotamu mai recrutăm câțiva catâri pentru cei mai obosiți dintre noi și continuăm drumul spre Careia. Aceleași poteci așternute cu piatră – un fel de caldarâm rar, cu pietre rotunzite și împărțit de straturi – aceleași îmbălsămate sânuri de pădure și aceeași măreție albastră a mării, care se isprăvește la apus și se redeschide la răsărit. O cruce mare de zidărie, sub brațele unui platan, ne arată că sântem pe linia care desparte în două pante prăvălaticul rai al Sfântului Munte.

De aici înainte coborâm spre Careia. Marea răsăriteană, cu transfiguratele insule Thasos și Imbros, se strevede printre ghirlandele fantastice cari atârnă pretutindeni deasupra noastră. După ce înnodăm cap la cap câteva coaste repezi și câteva pâraie ce se pierd în hățișuri înflorite, rămânem deodată locului țintuiți de o priveliște subjugătoare: valea Careiei!

Franz Spunda, unul dintre cei mai noi admiratori ai Muntelui Athos, avea dreptate să dea, în fața acestei priveliști, frâu liber entuziasmului superlativ:

„O, vedere plină de delicii!... Ce sânt celelalte farmece ale Eladei, confruntate cu tine? Ce este Taygetul, ce este Santorinul, ce este uriașa Cretă? Freamăt sfânt plutește asupra acestui plai, ca un înger nevăzut, care cu aripile sale ar ocroti tărâmul și marea. Dacă raiul poate fi găsit undeva pe pământ, apoi este aici!"

VII. LA SCHITUL SF. ANDREI

Ceea ce îți oprește cu deosebire luarea-aminte, când cobori spre Careia, este stăpânitoarea făptură arhitectonică – așezată deasupra orășelului călugăresc – a vastului Schit Sf. Andrei. Mi-am făcut de mult socotelile, pe când citeam și mă instruiam asupra mânăstirilor atonite, că primul nostru pas, o dată sosiți în Careia, trebuie să fie la Sf. Andrei.

Dar mai întâi să obținem autorizația sfinților părinți guvernatori. Sosesc în Careia cu ariergarda expediției noastre. Alți tovarăși au sosit mai înainte în capitala monahală, și printre ei interpretul nostru, părintele Constantin. Sânt poftit să apar imediat înaintea autorității, fiindcă se înserează, și aici toată activitatea exterioară încetează înainte de vecernie. Intru într-o locuință, nu mai arătoasă decât celelalte, cari se îngrămădesc în această vâlcea, și salut cu ceremonie pe cei patru înalți dregători călugărești. Nu este nevoie să întrebuințez nici una din cele câteva idiome în cari pot să mă exprim, fiindcă interpretul meu a făcut și face totul în locul meu. Ceasul e prea grabnic pentru convorbiri mai așezate. Audiența se rezumă la politețile de rigoare – cafeaua, dulceața și mastica sunt printre ele – și ne despărțim. Cancelaria Epistasiei ne va libera mâine cele aproape 70 de certificate de cari avem nevoie. Deocamdată plecăm cu învoirea verbală să lăsăm în gazdă la Mânăstirea Cutlumușu vreo douăzeci dintre noi, iar ceilalți să ocupăm Schitul Sf. Andrei.

Pornesc, cu coloana cea mai numeroasă, spre schitul rusesc și rog pe părintele Constantin să călăuzească pe ceilalți la Mânăstirea Cutlumușu.

Și schitul și mânăstirea sunt aici în coastele Careiei și mai sânt de jur-împrejur încă vreo zece (dacă nu și mai multe) alte chilii, colibe și paraclise, agățate de coastele cu dafini, ascunse de perdelele de chiparoși sau încinse de ghirlandele de viță. Oriunde îți arunci ochii, se arată o cruce pe o turlă, răzbește un pridvor printre smochini, sau albește un zid cu ferăstruici deasupra. În Careia sânt douăzeci de conace ale celor douăzeci de mânăstiri principale și în aceste conace – fiecare cu paraclisul lui – prezidează deputații mânăstirilor. Tot în Careia este cea mai veche biserică din Sf. Munte, Biserica Protaton și în ea: prea venerabila icoană a Maicii Domnului, numită *Axion estin*.

Intrăm în Schitul Sf. Andrei ceva mai înainte de închiderea porților. Sântem primiți cu deosebită bunăvoință. Ce este caravana noastră de cincizeci de persoane,față de gloatele slave de sute și de mii de pelerini cari se revărsau aici în vremile de aur! Urcăm sus în arhondaric pe niște scări gigantice, ocupăm chiliile ce ni se repartizează și deschidem ferestrele și deschidem inimile, ca să ne săturăm de sfânta priveliște a acestui monument al cuceriniciei pravoslavnice. Avem cu noi preoți și mireni basarabeni cari se înțeleg de minune cu părinții ruși și cari stabilesc, pentru noi toți, o caldă și prielnică atmosferă de familie.

Fără multă întârziere, jos în trapeză masa este pregătită și sântem poftiți frățește să coborâm și s-o cinstim. Această uriașă cazarmă monahală se numește „Schitul Sf. Andrei" și nu „Mânăstirea Sf. Andrei", fiindcă numai vechile așezări călugărești au privilegiul acestei ultime denumiri. Mânăstirile prin excelență ale Muntelui Athos sânt numai cele douăzeci, pe cari le-am pomenit în primul meu articol. Altfel, monumentala chinovie Sf. Andrei – cazarmă pentru trei mii de oameni – ar merita numele de mânăstire înaintea multora din celelalte douăzeci.

Trapeza este o sală nesfârșită, cu câteva șiruri de mese, lungi de câte zece stânjeni și prezidată în fund de sfintele icoane și de masa stărițească. Demâncarea este călugărească, adică de post, amplificată, în cinstea noastră, cu puțin pește sărat. Fiecare mosafir are alături un codru de pâine integrală de o jumătate de kilogram și o cănățuie cu vin roșu, ceva mai mică decât o jumătate de litru. Aceeași trapeză,

aceeași ordine, aceleași rugăciuni, aceleași bucate le-am întâlnit în toate marile chinovii pe cari le-am cercetat.

După-masă ne-am dus la priveghere. A doua zi, era împărătească sărbătoare a Înălțării Domnului. Am stat fiecare, după puteri, un ceas, două ceasuri. Părinții chinoviei au petrecut toată noaptea în biserică... Am putea zice că, a doua zi, când am revenit în sfântul locaș, i-am găsit pe toți nemișcați, la locurilor lor.

Splendida biserică în care ne găsim – târnosită de-abia la 29 iunie 1899 –, cântarea bisericească tetrafonică și unele particularități liturgice, notabile pentru cei ce le întâlnesc întâia oară, sânt pentru preoții basarabeni și pentru mine analogii și elemente familiare din viața bisericească basarabeană.

Starițul Schitului Sf. Andrei este o neuitată figură duhovnicească. Poate este cea mai caracteristică și mai cuvioasă față atonită din toate câte le-am văzut. Liniștit, adânc în vorbă și în atitudine, plutind cu un surâs subțire, peste oameni și peste evenimentele chinoviei, acest om (nu știu cât de învățat, nu știu cât de umblat în lume) mi-a lăsat o nobilă amintire. După Sf. Liturghie ne-a chemat să ne arate sanctuarul subteran, galeria de icoane bizantine și columbariul chinoviei, cu mii de cranii, așezate în rafturi și etichetate, și cu stive întregi de ciolane, clădite ireproșabil.

Cei mai mulți dintre soții de pelerinaj sânt lângă mine și mă însoțesc pretutindeni. La amiază ne sosesc certificatele de liberă petrecere. Am stabilit cu severitate, de mai-nainte, că de la Sf. Andrei vom merge la Mânăstirea Vatopedu. Dar experiența ne-a învățat că ne trebuiesc, și pentru bagaje și pentru persoane, dobitoace de transport. Problema aceasta ne preocupă și ne ține pe loc încă o jumătate de zi. De-abia mâine de dimineață vom porni spre Vatoped.

E drept că pe lângă problema catârilor – a „mularilor", cum se zice aici – mai avem timp și de câteva vizite pe la câteva colibe românești risipite prin boschetele care împrejmuiesc Careia. Eu unul sânt nevoit să fac o vizită venerabilului deputat al Mânăstirei Lavra.

Călugării români vin din toate părțile la noi și fericiți că pot să vadă, aici în Sf. Munte, închinători din patrie, ne poftesc călduros să urcăm și să le cercetăm casele și paraclisele.

VIII. PE COASTA RĂSĂRITEANĂ

E atât de largă, de împodobită și de ospitalieră această chinovie a Sf. Andrei, încât eu unul aș rămânea pe loc și n-aș pofti să mai cercetez alte mânăstiri. Nu sânt la Sf. Munte?Nu se vede din clopotnița schitului tot acest rai monahal, încins cu dafini și cu trandafiri și scăldat, colo devale, de apele fericite ale mării? Nu sânt aici atâtea colțuri sihastre, unde să-ți ascunzi reveria și rugăciunea? Dar scopul călătoriei noastre este nu atât static, cât dinamic: trebuie să răzbatem Sf. Munte și să cercetăm cât mai multe mânăstiri.

Drept aceea, iată-ne a doua zi după Înălțarea Domnului, adunați în fața imensului arhondaric al schitului și gata de plecare.

Încărcarea bagajelor, distribuția catârilor de călărie, pornirea din schit... au, ca totdeauna în aceste împrejurări, nelipsita notă de pitorească dezordine a unui trib care-și mută sălașul. Dar în curând ne înșiruim pe poteca strâmtă și păduroasă ce ne va scoate din valea Careiei și zarva noastră se pierde sub streșinile codrului. Ne simțim toți plini de voie bună, ușori și pare-se despovărați de orice grijă... Un corp cufundat în apă pierde o parte din greutatea lui. Un om călător – afară numai dacă merge în Siberia sau pe front – e mai puțin apăsat de nevoile și de preocupările lui decât atunci când nu călătorește. Dacă n-ar fi pe lângă noi câteva fețe călugărești (niște monahi români cari ne-au înduioșat cu devotamentul și cu bunele lor servicii) unii ar pierde din vedere că străbatem pădurile Sf. Munte și și-ar aduce aminte de doinele și de cântecile din copilărie...

Iau aminte la copacii pe sub ramurile cărora ne poartă cu atâta măsurată și sigură călcătură catârii luați cu chirie. Sânt mai ales castani. Apoi stejari, și din loc în loc câte un platan uriaș. Am urcat pe

coastele Sfântului Munte până când falnica chinovie Sf. Andrei s-a făcut una cu bazinul de smaragd, deschis spre mare, în fundul căruia înfige cruci de aur. Trecem pe alt versant și începem să coborâm. Întâlnim, în pădurea de castani, o cărbunărie și pe fundul unei văi cu izvoare pe străbunicul platanilor din peninsulă.

De la acest platan, contimporan cu căderea Constantinopolului, drumul se ridică treptat și ține așa, pe pripoare și pe sub codri, până în dreptul Academiei lui Eugeniu Bulgaris. Mergem la M-rea Vatopedul. Este o mare așezare monahală pe care am înscris-o, fără strămutare, în planul meu de călătorie. Este o mânăstire idioritmică, adică fără caracterul de cazarmă, propriu Schitului Sf. Andrei de unde am pornit. La Vatoped, părinții au case proprii, gospodării și tain particular; au asupra vieții creștine și asupra monahismului vederi ceva mai largi și mai independente și – după câte am auzit – au introdus, în rânduiala bisericească, stilul nou, iar în iconomia mânăstirii: lumina electrică.

Pe această coastă răsăriteană, nu vom putea să cercetăm decât Vatopedul. Cu părere de rău, trebuie să renunțăm la mânăstirile grecești Iviru și Lavra și la mânăstirea sârbească Hilandru. Cu și mai mare părere de rău a trebuit să ne călcăm pe inimă și să lăsăm la miazăzi așezările românești Prodromul și Lacu și să întoarcem ochii noștri către miazănoapte.

Calea noastră iese din splendidul zbucium păduros și ne vedem încârduiți deasupra unui sân de mare, adormit în soarele de amiază, iar lângă marea albastră: falnica mânăstire împărătească... Fiindcă străvechea tradiție povestește cum în golful acesta a fost aruncată de o furtună o corabie cu odrasle împărătești și cum a crescut apoi, din seva recunoștinței, acest rod evlavios.

Pe un deal gol și larg, stau ruinele școalei teologice a lui Eugeniu Bulgaris. Obscure împrejurări au dus năpustirea și risipirea acestei instituții culturale, care părea la început că va fi farul teologiei ortodoxe. Sânt o sută și mai bine de ani de când școala s-a închis, zestrea ei s-a risipit și fondatorul n-a mai găsit nici un urmaș.

Sosirea noastră este așteptată. Colegul Constantin Tomescu – care pentru scopurile lui de cercetător are alt tempo de călătorie și alt itinerar decât caravana – a sosit la Vatoped înaintea caravanei și a

înștiințat pe epitropi. Intrăm în mânăstire, cum am intra într-un castel, pe sub ziduri de grădină, printre acareturi felurite și pe sub centenare umbrare de copaci. Această mânăstire idioritmică nu are stariț ci câțiva părinți administratori. Mergem întâi în marea biserică împărătească. În toată mânăstirea mai sânt încă o duzină de biserici și de capele. Dar ce să admirăm cu predilecție? Sculpturile și picturile ei? Relicvele cele înscăunate în aur și scăldate în pietre scumpe? Iconițele – așa-zisele „ninia" – ale împărătesei Teodora? Pardoselile de porfir și de malachit, sau comorile din bibliotecă, începând cu pocalul de jasp al lui Manuel II Paleologul?

Mii de volume, vechi și moderne, stau în rafturi solide. Sute de manuscripte așteaptă zilele fericite când, prin treptata și superioara înțelegere a intereselor Bisericii noastre Ortodoxe, cercetarea și divulgarea lor vor aduce, rânduri-rânduri, pe aici, pe învățații întregei lumi. Unul dintre vizitatorii bibliotecii scrie: „Fala Vatopedului este... frumoasa și exemplar întreținuta lui bibliotecă. Manuscriptele sânt toate bine legate și păstrate cu grijă în rafturi cu geamuri. Publicarea catalogului manuscriptelor – pe care a pus-o la cale, pentru toate celelalte mânăstiri, profesorul Lambros – nu i-a fost îngăduită de părinții din Vatoped și din Lavra..."

Așa stăteau lucrurile acum vreo treizeci de ani, când Heinrich Gelzer a trecut pe la mânăstirile atonite. Amicala și calda bună primire de care avem parte la Vatoped ne dă cele mai drepte speranțe că sântem în pragul altor vremuri și că sfintele bogății ale Atonului încep să fie considerate ca zestre sufletească a întregei creștinătăți.

IX. DE LA M-REA VATOPEDU, LA M-REA ZOGRAFU

După ce am cercetat - atât de sumar, atât de fugar!... biserica și biblioteca, părinții epitropi ne poftesc să ne urcăm în odăile arhondaricului, unde vom aștepta pregătirea gustării de amiază. Sântem într-o mânăstire cu viață idioritmică, adică particulară. Sânt aici atâtea unități monahale câte case principale există. În fiecare casă trăiește câte-o familie duhovnicească: un călugăr bătrân și câțiva ucenici în jurul lui. El este adevăratul stariț al minusculei chinovii. Mânăstirea în întregime este tovărășia acestor unități, iar guvernarea lor este pur republicană. Câțiva epitropi aleși prezidează viața obștiei călugărești.

O primă urmare a acestei constituții este că masa comună nu mai există. Vechea trapeză, unde se întâlneau la orele de masă, în alte veacuri, vechii monahi chinoviți, astăzi este inutilă și pustie. Pentru aceea, este totdeauna oarecare greutate să primești și să ospătezi, într-o asemenea mânăstire cu trai particular, o ceată mai mare de închinători. Părinții de la Vatoped ne roagă să primim să ne despartă în două fracțiuni: una mai mare care va prânzi întâi și alta redusă, care va prânzi mai târziu.

Rămân cu fracțiunea a doua. În așteptare, privesc din balconul salonului desfătatul golf de mare, în fundul căruia doarme în soare frumoasa mânăstire împărătească. Dar golful e prea molatic, unda mării pare plină de safire și toată așezarea acestui sfânt locaș, prea împovărată de poezie pământească!!... Ai zice: o mânăstire anume hărăzită să adăpostească pe niște călugări poeți și filosofi. În realitate, impresiunea aceasta nu este cu totul subiectivă. Faptul că școala teologică (ale cărei arcade dărăpănate spun trista lor poveste, aci pe

dealuri) a putut să se zămislească lângă Vatopedu și nu lângă altă mânăstire este, în felul lui, un început de mărturie.

Salonul în care am fost primiți, iatacul pus la dispoziția noastră, decorul acestor încăperi, atitudinea liberală și degajată a cuvioșilor părinți ne fac să ne încredințăm personal că poposim în cea mai... occidentală dintre toate lavrele Sfântului Munte. Și mărturisim că toate câte vedem și notăm asupra locului și oamenilor au un farmec special și o filosofie aparte, întru nimic inferioară asprei înțelepciuni chinoviale.

Îndeosebi, te simți învăluit și măgulit de acea atmosferă a ospitalității grecești, totdeauna aleasă și subtilă, fie că o găsești într-o casă particulară, fie că o întâmpini într-o mânăstire atonită. Ce izvor de dizertații, ce contrast între aspra masă obștească de la chinovia de ieri și delicatul prânz particular cu care sântem onorați la Mânăstirea Vatopedu! Ar fi mare păcat să vorbești ceva de rău despre sobrele mese ale chinoviilor, dar ar fi o gravă nedreptate să osândești sau să uiți distincțiunea grecească a mesei din arhondaricele idioritmice!

Probabil că mai este și altceva. Stăm atât de aproape sufletește de acești frați ortodocși, strănepoții lui Demostene și ai lui Eschine!... În cercul celor vreo doisprezece comeseni, cari înconjurăm masa a doua oară – cuprinzând între noi și pe epitropul principal – buna dispoziție reciprocă și plăcerea fraternizării înfloresc rapid câteva flori de elocință.

Plecăm înainte de vecernie și străbatem, în vreo două ceasuri de originală călătorie pe samarul catârilor, cea mai bogată și mai măreață latură a sfintei peninsule. Ma întâi urcăm, scară după scară, până când Mânăstirea Vatopedu rămâne ca un șir de mătănii roșii, pe catifeaua albastră a mării și sub capacul de palid mărgean al cerului. Apoi între noi și splendida vecernie, care se lăsa pe marea dinspre răsărit, au început să crească încâlcitele cortine ale dumbrăvilor de dafin, de stejar și de castan. Un copăcel necunoscut, care înflorea pretutindeni, spânzura pe toate coastele roiuri de fluturi galbeni. Mireasma atâtor mărăcini balsamici făcea din poteca noastră drum ca în inimă de catedrală, după ce cădelnițele au revărsat largi nouri de tămâie. Și de-abia lăsasem, la răsărit, divinul evantaliu al serei, sprijinit pe insulele Thasos și Samothrace și iată că de la apus, în apoteoza de heliante a soarelui pogorâtor, marea din golful Athonului năvălește, cu strălucirea ei de argint, prin miile de ferestre verzi ale pădurii...

Trecem, încă o dată, și de data aceasta înapoi, culmea stâncilor, a codrilor și a apelor, din acest slăvit ținut, binecuvântat de Sfânta Fecioară.

Sântem în regiunea cea mai păduroasă și cea mai mănoasă. Devale, la Zografu, ne așteaptă o adevărată grădină de nebiruiți gospodari. De departe, începe să ni se arate, în abisul verde și plin de cuiburi suprapuse, mohorâții chiparoși din preajma și de pe lângă zidurile mânăstirei.

O cetate uriașă crește în vale și pe deasupra ei pare că zboară, în cea din urmă slavă vesperală, un șirag de cruci de aur. Codrii în suiș aproape drept strâmtorează milenara clădire și aruncă miresmele chiparosului și răcoarea stejarului în balcoanele și ferestrele chiliilor. O sacră severitate monahală stăpânește în jurul și în cărările acestei mânăstiri.

Coborâm de pe asprele noastre șei de lemn și intrăm, ceată numeroasă precum sântem, în cetatea păcii duhovnicești. Sântem poftiți și călăuziți să urcăm, la rândul al treilea, în marele salon al oaspeților.

Zografu păstra pentru noi mari destăinuiri! Starițul vorbește românește, iar pe peretele de onoare al salonului stă, în rând cu marii ctitori, Ștefan cel Sfânt și Mare, voievodul Moldovei!

X. ȘTEFANE, MĂRIA TA, LA ZOGRAFU TOT AI STA!

Nu știu dacă imediata apropiere a mării – cu imensitatea ei plină de întrebări, cu albastrele ei cărări spre infinit, cu albele-i caice vagabonde – este destul de prielnică concentrării religioase și acelei zilnice jertfe de gânduri, care trebuie să se ridice către cer, din inima monahului, ca fumul jertei lui Abel. Din Mânăstirea Zografu, nu se vede marea. Închisă cu severitate între munții pădurоși și strejuită de chiparoșii centenari, această mânăstire nu lasă ochilor și inimii decât o singură cale dreaptă, calea către cer. În fața mânăstirii e un fund rotund și larg, dar spintecat de un torent, și pe fundul acesta prosperează o grădină potageră, cea mai pieptănată și mai amănunțit deretecată grădină din Muntele Athos.

Primirea și găzduirea noastră la Mânăstirea Zografu alcătuiesc punctul cel mai înalt în diagrama pelerinajului nostru. Părintele stariț, arhimandritul Vladimir – fost în vremuri delegatul administrativ al acestei mânăstiri, pe lângă mânăstirile închinate din Basarabia – ne spune, în cuvântarea sa de bună venire: „Vă rog să vă simțiți aici, la noi, ca la voi acasă".

Deocamdată, convorbirea noastră e ajutată de elevul meu, preotul Teodor Simionov, secretarul Facultății Teologice din Chișinău, dar, spre marea noastră bucurie, dovedim că părintele stariț n-a uitat deloc limba moldovenească și de aci înainte nu mai avem nevoie de interpret.

Ca și la cealaltă mânăstire chinovială, luăm gustarea de seară laolaltă cu cuvioșii părinți, în imensa trapeză, din fața celor două biserici. Înainte și după gustare, cât mai avem vreme, cercetăm această cazarmă monahală – coridoarele, curtea, minunatele cișmele

cari curg în ălbii de piatră, la fiecare etaj – și admirăm mai mult decât oriunde vigilența gospodărească și severa curățiе a fraților bulgari.

Am văzut la salonul stărițesc, între marii ctitori ai mânăstirii, pe Ștefan al Moldovei. În iatacul unde petrec noaptea, prind de veste că, pe pereți, între alte cadre, se află chipul mitropolitului Iosif Gheorghian al Ungro-Valahiei și două tablouri: Ștefan cel Mare la porțile Cetății Neamțu și Ștefan cel Mare în fața boierilor Moldovei, înfățișându-le și cerându-le să primească pe fiul său Bogdan, urmaș la domnie.

Chilia mea de odihnă – ideal de premenită și de curată – își deschide ferestrele deasupra unui paraclis. În ceasul premergător somnului, mă strâng cu trupul și gândul aci sub fereastra deschisă, în fața candelelor cerului, lăsate în jos pe codrii de cărbune și printre crucile turlelor fantomale. Este popasul inimii – după atâtea priveliști și atâta încântare duhovnicească – în fața dumnezeiestei obârșii, de unde pogoară „toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit".

A doua zi, dis-de-dimineață, amfitrionii noștri ne cheamă la Sf-ta Liturghie. O cinste neașteptată și profund atingătoare pregăteau frații bulgari închinătorilor veniți din România. După săvârșirea sfintei slujbe – la care am fost poftiți să recităm în românește *Simbolul Credinței* și *Rugăciunea Domnească* – preoții slujitori au cântat un Te Deum întru sănătatea Patriarhului Miron al României și întru sănătatea noastră a închinătorilor români.

Când sfintele rugăciuni s-au terminat, am cercetat cele două biserici alăturate, am privit icoana Sf. Gheorghe, patronul mânăstirii, am sărutat sfintele relicvii și am citit (pe o pagină mare grecească, pusă în cadru și prinsă de un pilastru) toată minunata istorie care l-a făcut pe Ștefan al Moldovei ctitor vecinic pomenit al acestui sfânt locaș.

În fața bisericei celei mici se ridică falnici doi chiparoși, cari au fost poate sădiți în aceleași zile eroice, când voievodul moldovean trimitea la Mânăstirea Zografu convoiul darurilor sale împărătești, călăuzit de icoana Marelui Mucenic Gheorghe.

Cercetăm biblioteca mânăstirii. Vechi manuscripte slavone, împodobite cu majuscule, cu reverii grafice și cu tot felul de izvodiri colorate robesc ochii și visarea noastră. Alături de manuscripte, teancuri întregi de cărți pomenesc iar și iar de acele veacuri prea

creștine când mânăstirile atonite adăposteau falanga teologică a Bisericei Ortodoxe.

Ne adunăm încă o dată în trapeza mânăstirii și, în cucernică tovărășie, gustăm frugala masă de dimineață și ridicăm glasul mulțumirii către Cel Ce învestmântă crinii câmpului și hrănește păsările cerului. Dar tot mai avem de urcat pe această scară a impresiunilor noastre la Mânăstirea Zografu.

Din trapeză, ne suim din nou în salonul stărițesc și aici înfățișăm starițului Vladimir, în înduioșate cuvinte românești, recunoscătorul nostru sentiment pentru neuitata lui bună purtare către noi și către numele nostru.

Despărțirea este mișcătoare. Formăm o coloană, în fruntea căreia pornesc cântăreții bisericii, și apoi noi ceilalți – întâi starițul și preoții români – ne desfășurăm de sus în jos, pe scările celor trei etaje ale arhondaricului.

Era un maximum de onoare făcut nouă și țării noastre. Ca înaintea unei căpetenii bisericești, cuvioșii părinți din Mânăstirea Zografu mergeau înaintea noastră și cântau, în cuvintele psalmistului, adevărul sacrei noastre solidarități întru Christos Domnul și Sfânta Sa Biserică!

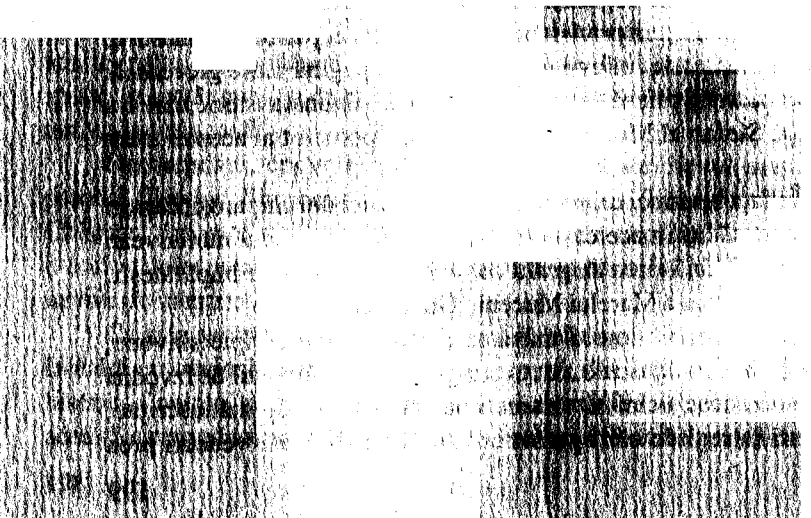

XI. PE COASTA APUSEANĂ, PÂNĂ LA MÂNĂSTIREA RUSICONU

Plecăm din Mânăstirea Zografu, cu o ridicată temperatură sufletească. Frații bulgari au înscris în amintirea noastră un episod sărbătoresc nepieritor... Pornind de vale, din mânăstirea lor și cumpănindu-ne în șeile de lemn, sântem multă vreme stăpâniți de sfântul înțeles al acestei întâlniri firești și de mulțumirea că putem să verificăm încă o dată prestigiul împărăției Mântuitorului în sufletele cari îl primesc pe El, - împărat unic, în viața aceasta și în cea viitoare.

Câte dureri, câte antagonisme inutile, câtă dezastruoasă și absurdă concurență între oameni și popoare, n-am înlătura din căile vieții, când am îmbrățișa, sever și exclusiv, în inimile noastre, cetățenia lui Iisus Christos și steagul împărăției Lui! Lung și greu va orbecăi omenirea, până ce va ajunge să înțeleagă și să primească definitiv legea dragostei creștine și disciplina egoismelor agresive!

Gândim și visăm la toate acestea, pe când catârii noștri ne pogoară, cu uimitoare siguranță, spre „arsanaua" adică spre portul Mânăstirii Zografu și spre marea care începe să se ivească din culisele prăvălatice. Cămila este corabia deșertului. Putem să spunem: catârul este poștalionul Muntelui Athos. Cum s-or fi făcut transporturile pe aici, în veacurile păgâne, adică în epoca civilizației eline, nu pot să spun. Se pare însă că de când acest munte a devenit colonie monahală, pe cărările atonite nu s-a mai pomenit nici un vehicul făcut de mâna omului. N-am văzut nicăieri nici un car, nici o căruță, nici măcar o tărăboanță.

Catârii duc în spinare, de o mie de ani, nu numai pe cuvioșii părinți și pe mosafirii lor, dar toate poverile imaginabile, de la lucrurile de mâncare, până la donițele cu var stins și la sacii cu mangal. Minunate dobitoace mai sânt acești catâri, acești „mulari"

cum se zice în partea locului. La deal, la vale, pe marginea prăpăstiilor, pe țărmul mării, sau prin torentele de pe coaste, catârii calcă metodic și cu o preciziune care nu se înșeală niciodată.

Heinrich Gelzer scrie în cartea lui (despre Muntele Athos), că pe drumul care coboară către portul Dafne, a voit să se dea jos de pe catâr... Dar (spunea el) „călăuzele noastre nu ne-au îngăduit-o, fiindcă aceste călăuze susțineau că mularii lor umblă pe cărările cele mai povârnite, fie în sus, fie în jos, cu mult mai multă siguranță decât mosafirii europeni".

Tot atât de vrednici de luare-aminte sânt și conducătorii catârilor. Umblând pe lângă dobitoacele încărcate cu închinători ori cu bagaje, orânduind mersul lor în șirag, îndemnând, strigând și sărind de colo până colo, acești conducători te uimesc cu sprintenia, cu celeritatea și cu rezistența lor nedoborâtă.

Mergând îndeosebi tot la vale, dar pe ici, pe colo, mai luând și câte un deal în piept, ajungem la arsanaua Zografului, adică la marea rostogolitoare de safire, între acești doi dinți ai tridentului calcidic: Athos și Longos. Ar fi fost firesc să continuăm calea noastră de-a lungul țărmului, spre mânăstirile Dochiaru, Xenofonu și Rusiconu (sau Sfântul Panteleimon). Dar caravana noastră ține să viziteze mai întâi Mânăstirea Castamonitu care e ascunsă sus între falduri plini de codri; pentru aceea lăsăm luminișul mării și ne afundăm din nou în labirintul muntelui. Dacă am fi pe jos, ne-am lipsi negreșit de aceste suișuri printre dafini și printre castani și de toată frumusețea acestor prăpăstii suprapuse, cari vin, când nude, când mascate de dumbrăvi, până la o șchioapă de copita catârilor noștri. Poposim la Mânăstirea Castamonitu, mai mult ca să bem apă și să gustăm un pic de odihnă, la umbra copacilor de lângă fântână. Cercetarea mânăstirii e fugară și fără mare interes. Biserica este relativ nouă și acum când purtăm, în aminterea noastră, splendidele viziuni de la Xeropotamu, de la Sf. Andrei, de la Vatopedu și de la Zografu, farmecile modeste ale Mânăstirii Castamonitu nu ne mai subjugă. Ca așezare, în cuibul ei, mânăstirea aceasta îmi aduce aminte de nu știu care din mânăstirile noastre moldovenești, de la poalele Carpaților.

După o oră de popas, sub copacii de la Castamonitu, încălecăm pe catâri și pornim. Dar încotro? călăuzele ne destăinuiesc că spre a reveni la calea noastră Dochiaru-Panteleimon, nu avem altceva de

făcut decât să ne întoarcem la arsanaua Zografului. Toți declară: dacă știam una ca asta ne lipseam de vederea Castamonitului și țineam drept pe țărmul mării...

Așa facem după ce ne vedem iarăși pe coasta plină de bolovani, de măslini întortocheați și (acum întâia oară) de câteva panglici de secară. Ținem drept țărmul mării... Este un fel de a vorbi. Căci a merge pe lângă acest țărm însemnează a te mișca pe linia cea mai capricioasă cu putință. Aci răscolim pietrele stropite cu clocotul spumei, aci intrăm în adânci tunele verzi, aci facem ocoluri lungi ca să putem să biruim, cu întortochere, șanțurile unor torente, destul de strâmte dacă ar fi să le măsurăm cu linia dreaptă a podului sau a parapetului.

Mânăstirea Dochiaru se arată mereu, deasupra silinților caravanei noastre, încă de pe când trecusem de arsanaua Zografului. Grozav de mult te înșală distanțele de munte! O vedem pe o stâncă, dominând perspectiva mării și rezimându-se pe spătarul verde al codrilor amestecați. Urcăm până la poarta de sub clopotniță și ne adunăm la umbra unui chioșc deschis și larg, minunat de bine pus, între zidurile grele ale cetății monahale și zefirii desfătați și libertatea negrăită a mării.

Sântem obosiți și saturați de atâta noian de frumuseți, văzute numai de câteva zile. Mânăstirea aceasta – cu atingătoare amintiri moldovenești – ca și celelalte toate ar merita să fie cercetată tihnit și metodic, odor cu odor, icoană cu icoană și perete cu perete. Descoperim, într-o firidă și în dosul unui aer, coroanele lui Alexandru Lăpușneanu și a soției sale Ruxandra și undeva, în nartex, mormântul mitropolitului Teofan al Moldovei.

Și plecăm și de la Dochiaru, pogorând, urcând, ocolind stâncile înaintate în mare și intrând, în serpentină, în cisternele cu apă la fund ale torentelor...

Trecem pe lângă M-rea Xenofonu, ctitoria lui Simion cel Sfințit. M-rea aceasta are și ea multe daruri și hrisoave moldo-valahe. Dar e prea târziu... Din mare încep să se ridice balauri apocaliptici. Ziua scade, puterile noastre au scăzut...

Înainte, cât e ziuă și ploaia întârziază! – ca să ajungem la marea Mânăstire rusească Sf. Panteleimon.

XII. MÂNĂSTIREA SF. PANTELEIMON

Era sâmbătă seara, în ziua de 27 mai. La plecarea noastră din Constanța, lăsasem pe țărmul românesc o largă risipă de nouri, din care soarele era să se elibereze deplin de-abia spre seară. De atunci, am plutit și am călătorit cu zări senine. De cinci zile, nu ne-a mai atins un strop de ploaie. Dar acum, când încheiem pelerinajul, pare că poruncile se schimbă și de pe Longosul din față înaintează spre noi o cavalcadă nouroasă.

Ajungem, cu soare, la un cot mai liniștit și acoperit de flori, unde facem un ultim popas înainte de a sosi la Sf. Panteleimon. Ne uităm mereu să vedem dacă descoperim portul Dafne. Marea mânăstire rusească, spre care mergem, e ascunsă într-o adâncitură a țărmului, așa încât trebuie să ne apară întâi Dafne și apoi turnurile mânăstirii.

Pornim încă o dată. Cei mai mulți însă urmăm drumul pe jos. Călăria pe șa de lemn, dacă n-o iai ca suferință de închinător, nu e de lăudat. În sfârșit, zidurile albe al Sf. Panteleimon ni se arată, la țărmul stins și plumburiu al mării. Deasupra coastelor a crescut, întunecat și greu, pologul nourilor. Drumul e anevoios și mai mult presupus decât real, fiindcă trebuie să-l tăiem pe țărmul mării, printre stâncile sfărâmate și printre șanțurile scobite de torentele ultimelor ploi.

Ne apropiem ca de o cetate, înfiptă în coasta peninsulei și întinsă până în plesnetele mării. Niște platani uriași, poate tot atât de bătrâni ca și temeliile sfântului locaș, întunecă poalele mânăstirii și se zbuciumă în vântul care aduce primele picături de ploaie... Dar sunt numai pregătiri... Ploaia va cădea aiurea și noi vom avea încă o zi bună, cea din urmă a ședерei noastre în Sf. Munte.

Ca și la celelalte mânăstiri, suntem primiți cu evanghelică bunăvoință și – pe cât îngăduiesc numărul și revărsarea noastră – sântem curând împărțiți și încartierați. Găsim la Sf. Panteleimon pe acei câțiva tovarăși cari au avut alt itinerar și au sosit la mânăstire înaintea noastră.

Această sfântă chinovie – „Rusiconul", cum i se mai zice – este cea mai mare dintre toate pe cari le-am văzut până acum și (după câte știu) și dintre toate celelalte, pe cari n-am putut să le mai văd. Sânt aici câteva cazărmi contopite laolaltă. Mânăstirea aceasta ar putea să găzduiască – precum și găzduia – până la trei mii de închinători, dacă nu și mai mult. Arhondaricele, spitalul, magaziile, odăile stărițești și împărătești, bisericile și paraclisele ei sunt toate construite în proporții moscovite și cu o dărnicie care pornea din vistierii nesecate. Cu adevărat, Rusia pravoslavnică și țaristă ridicase aici, la țărm de mare caldă și pe sfântă coastă a peninsulei monahale, un fort național.

Uimirea, teama, admirația geloasă a celorlalți frați ortodocși scorniseră legenda că aceste gigantice arhondarice și magazii sânt pline de arme și de uniforme militare... Și a trebuit să vină marea dezolare de azi și lunga eclipsă a ortodoxiei rusești, ca să se vadă bine că portul atonit era numai duhovnicesc și că monahii din Sf. Panteleimon nu păzeau nici un praf de pușcă.

Găzduirea noastră e frățească și stereotipă. Aceeași masă comună, aceeași mâncare de post, aceeași ordine și aceleași rugăciuni. Seara, luăm parte (potrivit cu lunga noastră oboseală de peste zi) la slujba de priveghere, iar a doua zi la întreaga Sfântă Liturghie.

Afară de marea biserică de sus, în rând cu salonul, – cel plin cu portrete de mitropoliți și de împărați – mai este, jos, a doua biserică principală, unde sfânta slujbă se face în grecește. La ușile naosului acestei biserici, stau de pază, în stejar sculptat, vulturul Munteniei și zimbrul Moldovei.

Icoanele, odoarele, sfintele relicvii, cărțile și manuscriptele din bibliotecă ne fac să dorim și să ne închipuim o apropiată expediție la Sf. Munte, a unui grup de eruditi și de artiști români, acreditați și împuterniciți să cerceteze, cel puțin o jumătate de an, variatele și nebănuitele comori atonite.

Salonul împărătesc e ocolit, în parte, de un pridvor puternic, suspendat deasupra labirintului din vale. Pare a fi mai degrabă o expoziție de tablouri portrete, icoane, subiecte biblice și vastă colecție de fotografii. În mijlocul salonului e o seră întreagă de plante tropicale, în ghiveciuri largi cât roata carului și îngrădite de un cerc de fotolii.

Pe aici s-au perindat slăvite alaiuri; și oameni – socotiți cei dintâi de pe pământ – au trecut, osteniți de onoruri și de uniforme muiate în aur... Poate că mulți dintre ei – mari duci, înalți ecleziastici, dregători plini de decorații... – sânt în această galerie de tablouri și de fotografii... Ce comentar nou la *Ecclesiastul* înțeleptului Solomon! Ce pătrunzătoare tristețe, în atmosfera acestui salon, din pridvoarele căruia marea și uscatul păreau că se apleacă și se închină în fața unui nou vis universalist, unui nou Bizanț, întins din Alaska și până la sanctuarele celui vechi!

Descind din acest salon al Ecclesiastului, cu cei din urmă din caravana noastră și ajungem, la debarcaderul mânăstirii, pe ceilalți tovarăși. Așteptăm o barcă cu motor care ne va duce dincolo, la portul Dafne.

XIII. DE LA DAFNE, LA SALONIC

Azi după-amiază sosește în Dafne vaporul de serviciu. Este înțelept să-i luăm înainte cu câteva ore și să-l așteptăm sub umbrarul din Dafne. În vremuri nu prea vechi, M-rea Panteleimon avea un port mai important decât cel de față. Pornim din portul mânăstirii rusești cu o barcă cu motor și, puternic legănați de valuri, facem într-un sfert de oră ce ar fi fost să facem, pe uscat și cu ocol, într-o oră și un sfert.

Așteptarea e lungă... Știam din experiența altor pelerini, ale căror cărți le citisem, că serviciul de navigație de pe lângă aceste coaste este uneori capricios. De data aceasta toate se petrec ireproșabil. Funcționarii greci sânt îndatoritori, vaporul „Creta" vine la timp și toată îmbarcarea noastră se face fără nici un supliment de dramatism sau de dezordine. Noua noastră cunoștință, vaporul „Creta" e mic, dar e ager și inflexibil pe spinarea valurilor. Drept este că împărăția mării, în jurul acestor trei dinți calcidici, se arată pacificată și visătoare. Cerul schimbă neîncetat fel și fel de draperii, de parade nouroase și de întrebări meteorologice, dar și de cu seară și peste noapte, stăpânește, în calda atmosferă nu știu de voiebună și siguranță, pe cari ni le confirmă când ici, când dincolo constelațiile progresiv biruitoare.

Noaptea este și rămâne plină de dulci zefiri și de reverie istorică... Pe aici au fost odnioară Skione, Potideia, Olintul... La apus, vine Tesalia, cu munții Ossa și Olimpul și pârâul Tempe printre ei... Dar tridentul calcidic se îneacă în noaptea albastră și tot ce vedem însemnează numai niște bariere negre și colțuroase, semnalizate sus de stele și jos de farurile clipitoare.

Aproape toată caravana stă de veghe. Mâine dis-de-dimineață defilăm pe dinaintea mărețului Olimp și se cuvine să ne pregătim,

rechemând amintirile noastre din *Iliada*... Ceasurile de noapte petrecute pe vaporul „Creta" trec mai ușor decât cele din Dafne. Cerul pălește degrabă, răsăritul începe să fiarbă purpură și zăpezile de pe Olimp odrăslesc trandafiri. Salonicul apare în fața noastră cea îndreptată către miazănoapte.

Pe măsură ce ne apropiem de acest oraș, așezat în fund de golf și dominat de dealuri puternice, ne cuprinde mirarea că e atât de european și de... citadin... Așa era Salonicul pe care-l descrie Pierre Loti, în *Azyadé?*... Ce case uriașe! Ce palate ultramoderne!

Aflăm explicația mai târziu. Un incendiu aproape general a ras Salonicul turcesc și un oraș nou, după ultimele concepții urbanistice, s-a ridicat ca prin minune, aici lângă gurile vechiul Axios. Apoi mai este încă o nedumerire... Aspectul portului, șinele de tren, automobilele în cari ne îmbarcăm, bulevardele internaționale pe cari alergăm, hotelul „Astoria" unde descindem... nu ne lasă un minut să punem în picioare întrebarea, culcată de atâta timp în inima noastră: – cine ar putea să ne mai spună unde găzdui, întâia oară, în Tesalonicul roman, Pavel din Tars și unde proclamă el fericita veste a dezrobirii sufletești prin Iisus Christos?...

Unde fu primită și citită, apoi, întâia lui epistolă către tesaloniceni? Unde era smeritul atelier, sărmana magherniță muncitorească, unde răsunară întâia oară stihurile: „Despre iubirea frățească nu aveți trebuință ca să vă scriu, pentru că voi înșivă sânteți învățați de la Dumnezeu ca să vă iubiți unul pe altul. Aceasta o și faceți față de toți frații din toată Macedonia. Dar vă îndemnăm, fraților, să aveți prisos peste prisos! Și să vă puneți toată râvna ca să trăiți în liniște, să faceți care ce are de făcut și să lucrați cu mâinile voastre, precum v-am dat poruncă"...

Pierd aceste întrebări în frământarea de încartierare, în vizitele obligatorii și în celelalte peripeții ale zilei... Cercetăm pe I.P.S. Ghenadie, mitropolitul Salonicului, cercetăm - în locul ministrului Macedoniei, plecat la Atena - pe secretarul general, pe directorul Serviciului Presei, și pe alți dregători din localitate. Sântem primiți pretutindeni cu interes și cu bunăvoință.

Dar atențiunea cea mare de care ne bucurăm și sărbătoarea care ne învăluiește pe negândite le datorăm coloniei românești din Salonic,

prezidată de consulul Crețu și de profesorul Secelea. Mai întâi, d. Crețu a avut ideea luminoasă să ne pună la dispoziție erudiția arheologică și amabilitatea profesorului universitar Evanghelide, un tânăr învățat, bine reputat între colegi. Împreună cu acest erudit și cu consulul nostru am cercetat monumentele Salonicului: Arcul lui Galeriu, Marea Rotondă și muzeul ei, splendida Bazilică Sf. Dimitrie (în lucrări de restaurație) și Sfânta Sofie, cu nemuritoarele ei mozaicuri.

Ivirea grupului nostru în Salonic răscolește colonia românească și vizita pe care o facem după-amiază Școalei Comerciale se preface într-o mică sărbătoare națională... Directorul școalei, profesorul Secelea, corpul profesoral, preotul român, părintele Brindu, doctorul Dan, șeful vestitei clinice din Salonic, și alți ale căror nume îmi pare rău că nu le-am reținut, ne sărbătoresc cu un entuziasm și cu o spontaneitate atingătoare. În curtea Școalei Comerciale se adună elevii și dascălii lor, tot așa elevele și personalul didactic al Școalei Normale Românești, o fanfară școlară, un cor școlar și toată caravana închinătorilor noștri. Este de față și consulul Crețu. Colegul meu, profesorul Tomescu, a avut grija merituoasă să aducă din țară câteva pachete cu cărți pe cari acum, într-o inimoasă alocuțiune, le dăruiește bibliotecii acestei instituții românești. Sânt chemat și eu la mica tribună improvizată. Părintele Chirica, din Ploiești, tovarășul nostru de pelerinaj, ne destăinuiește că este elevul neuitatului și mult învățatului profesor Crețu, tatăl consulului nostru. Directorul școalei, profesorul Secelea, și la începutul serbării și la urmă, îmbie emoțiunea și aplauzele asistenței prin frățeasca lui bună dispoziție de gazdă și de apostol al Școalei Naționale.

XIV. POVESTEA SE SFÂRȘEȘTE

Nu ne trecea prin gând că Salonicul era să se înscrie în amintirea noastră atât de bine primitor și de frățesc... De la festivitatea Școalei Comerciale sântem poftiți acasă la consulul Crețu, unde amfitrionul nostru izbutește să ne dea deplina și fericita impresie că sântem în atmosfera patriei și să anticipeze, pentru noi, desfătarea regăsirii la vatra familiară.

În ultimul ceas al zilei, mergem să vizităm renumita clinică a doctorului Dan, unică în toată Grecia și căutată de toată lumea suferinzilor. Instalația instituției, sălile de operație, feluritele mașini și aparate (electroterapie și radioscopie), cum și toată ordinea interioară ar fi meritat un vizitator specialist și o descriere amănunțită. Eu unul plec cu mulțumirea că știința românească s-a impus, recunoscută și utilă, aci în Salonicul poliglot.

A doua zi, privim, cu duioșia despărțirii, spre Olimpul cu fruntea de omăt, spre marea caldă, lângă care am trăit aceste câteva zile de cucernicie, și spre dealurile dimprejur, urcate și coborâte odinioară de Marele Apostol Pavel. Românii noștri din Salonic ne petrec la gară cu neuitată însuflețire. La plecarea trenului, ne încurcăm în propria noastră simțire și nu mai știm dacă plecăm din București sau înspre București...

Curând ajungem la Devdelia – adică la Ghevghenii – punct de frontieră între Grecia și Iugoslavia. Autoritățile sârbești ne primesc cu serioasă politeță, dar și cu ceva lumină binevoitoare, când ajung să constate că unii dintre închinătorii noștri stăpânesc câteva idiome slave.

Drumul nostru ține ceasuri întregi, în sus pe lângă albia Vardarului. Acest râu aduce în multe locuri cu Oltul și prin lățimea

lui și prin peisagiul muntos pe care îl străbate. Gările, podurile, strâmtorile din calea noastră sânt nenumărate. Mai înainte de a ajunge la gara Veles, trecem printr-un adevărat puhoi... Ploile, cari s-au rotit mereu în jurul nostru, pe când străbăteam Sf. Munte, ne întâmpină aici, pe valea Vardarului. Aproape ziua întreagă, trec, peste convoiul nostru, amestecate și capricioase, când cavalcade de ploaie, când de soare... și uneori, deasupra luminișurilor de vale adâncă, se arătau, pe cerul limpezit, depărtate spinări de munți, cu șa albă pe ele.

La Scoplie, avem bucuria să vedem în gară pe consulul țării noastre d. Curtovici. Ministrul nostru din Belgrad - amicul din anii tineri Alexandru Gurănescu - a invitat pe consulul din Scoplie să vină înaintea caravanei noastre și să ne spună un cuvânt frățesc. Dar aflăm cu părere de rău că ministrul din Belgrad a plecat la Praga și că întâlnirea pe care mi-o făgăduisem nu se va întâmpla.

Ploaia reîncepe. Prin pânzele ei tulburi, pământul frământat și muntos pe care-l spintecăm se șterge în bună parte și se preface în vis. Când nourii se rup și ploaia încetează, sub lumina fugară a soarelui, toate podurile și podișcele din cale apar călare pe vijelioase torente descărcate din munți. La Vraniska-Bania înregistrăm o acalmie... Peisajul respiră lung aburii sfârșitului de ploaie... De la Lescovac înainte intrăm într-o vale mai largă, dar nu mai țin minte în care punct și prin ce tuneluri am trecut din bazinul Vardarului în bazinul Moravei.

Ziua se stinge în această splendidă confuziune atmosferică, printre munții cari se convertesc în dealuri și printre iureșul ploilor în sfârșit biruite. Ajungem în gara Belgrad aproape de miezul nopții. Cu toate acestea, ne aștepta încă o bucurie, încă o surpriză frățească și anume din două părți: personalul legației noastre ne aduce cuvântul de bun sosit al ministrului plecat la Praga, iar vicarul patriarhal din Belgrad, P. S. Vuici – prieten personal și mare filoromân, doctor în Teologie de la Universitatea din Cernăuți – venea să-și îmbrățișeze prietenii.

A doua zi, am cercetat – călăuziți de amabilii noștri diplomați Romanescu și Petrașincu – câteva din monumentele Belgradului nou, deasupra confluenții Dunării cu Sava, o expoziție de pictură și de sculptură și palatul vicarului Vuici. La masa de amiază, caravana

noastră subliniază, cu mare entuziasm, că suveranii Iugoslaviei sânt intim înrudiți cu Casa regală românească și deleagă pe câțiva dintre noi să meargă la Palatul din Belgrad și să semneze în registre, în numele nostru al tuturora.

Multe gânduri și multe învățături răspică înaintea luării noastre aminte acest oraș de pe țărmul Dunării (văzut de mine întâia oară). Îmi spun cei ce-l văzuseră înainte de război: – Nu mai seamănă cu amintirea noastră! O vijelioasă energie națională a ridicat din iarbă, din trestie și dintr-o burgadă orientală acest mândru oraș european!... În privința aceasta, colegul Romulus Seișanu, care a făcut parte din pelerinajul nostru, a scris un judicios articol de constatări și de comparații.

Seara, plecăm din Belgrad. Caravana noastră a sporit. Emanoil Bucuța, secretarul general al Ministerului Cultelor și membru al Pen-Clubului, revenind de la congresul din Dubrovnic, s-a întâlnit cu noi la Belgrad.

Ne ridicăm, în zorii zilei, din scurta noastră somnolență și privim – de data aceasta sub generozitatea de aur a unui soare stăpânitor până la urmă – mănoasele câmpii ale Banatului sârbesc și românesc...

Cea din urmă zi a pelerinajului nostru la Sf. Munte se încheie ca o binecuvântare - asupra plaiurilor strămoșești regăsite și asupra căminelor noastre, păzite, de sus, de Cel Ce ne-a îngăduit să ne închinăm în sfintele lui mânăstiri atonite!

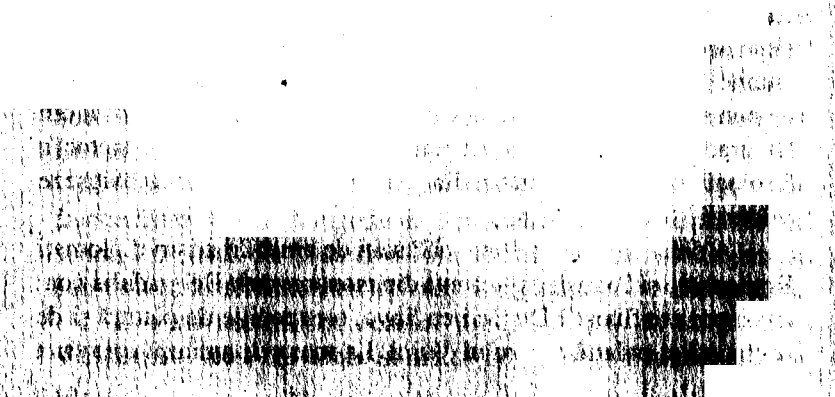

XV. EPILOG

Am cercetat un colț de lume, vestit în toată creștinătatea și unic în felul lui. Monahismul romano-catolic, atât de divers și de glorios, nu ne prezintă nicăieri un termen de comparație cu republica monahală din Sf. Munte. Este un fenomen aparte, crescut din trecutul, din idealurile și din atletismul specific al sufletului creștin ortodox, în luptă cu seducătoarea deșertăciune a acestei vieți.

Azi, la atâtea zile depărtare de la visul plin de soare și de zefiri îmbălsămați ai trecerii noastre prin aceste locuri predilecte cucerniciei, privim în urmă, ne reculegem și căutăm un înțeles superior celor văzute și auzite. Vom nota mai întâi o latură rezervată înaintării și pământeștei noastre satisfacții naționale. În Sf. Munte, auzi vorbă românească, vezi pe pereții sfintelor locașuri chipuri de voievozi munteni și moldoveni, auzi (dacă nu vezi totdeauna) de numeroase hrisoave moldo-valahe, descoperi stemele țărilor surori și, la întrebare, primești răspunsul că monahii români sânt, în sfânta peninsulă, în număr de vreo patru sute și sălășluiesc – cu aproximație – în vreo patruzeci de așezări, mai mari și mai mici.

Cu toate acestea, marea noastră obște românească – adică Țara și Biserica, așa cum le avem în ceasul de față – nu se mai preocupă deloc de existența călugărilor români din Sf. Munte și de secularele lor gospodării. E de neînțeles, e dureros, dar e așa. Neorânduielile cari s-au petrecut și se mai petrec și azi printre călugării noștri atoniți, din pricina rectificării calendarului, nu ne îndreptățesc să ne lepădăm de ei, precum ne-am lepădat. Răzvrătiții pot să fie 40-50 (îndeosebi cei din Schitul Prodromul) dar călugării înțelepți sânt de zece ori mai mulți. Este o problemă care ne va întrista necontenit, până la

dezlegarea ei: de ce ne-am retras mâna de deasupra monahilor români și a schiturilor românești din Sf. Munte?

Mai sânt aici și sârbi și bulgari și ruși, pe lângă grecii cari au vechile lor prerogative și întâietăți.

Dar mi se pare că nici sârbii, nici bulgarii nu s-au lepădat de mânăstirile lor din Athos. S-au lepădat rușii, adică actuala Rusie sovietică. Cum se face că noi ne-am luat după ruși și nu după ceilalți?

Biserica noastră năzuiește la un rol de sfetnică ascultată, între surorile celelalte. Dar focarul ortodoxismului este în Sf. Munte și se cuvine să fie acolo! Cine ar fi surprins de acest fel de a concepe puterile și inima ortodoxiei m-ar obliga la o lungă reexaminare a credinței în Mântuitorul și a creșterii spre ceruri a Bisericii lui.

Muncă spornică în biserica proprie și cinste în fața celorlalte biserici, idealism și eroism, mântuirea sufletelor și smulgerea lor din această viață vicleană și stricată nu au înțeles și putință, decât sub poruncile unui stat-major bisericesc, de idealiști călugări, solidari cu Sf. Munte și cu toată moștenirea duhovnicească al lui Vasile cel Mare și cel Sfânt mitropolitul Cezareei Cappadociei.

Așa este ortodoxia. Așa este tradiția ei și dacă vrem să rămânem ortodocși - dar ortodocși de marcă, nu epigoni - trebuie să dăm iarăși cinste monahismului, ostășiei călugărești și datinilor Sf. Munte.

Sf. Munte cu viața extraordinară a voluntarilor lui continuă să fie, pentru sufletele serioase din ortodoxie, pilda supremă, idealul realizat și școala cea mai bună pe care ar trebui s-o facă toți cei ce vor să ne poruncească în numele lui Iisus Christos. Este adevărat, nu orice creștin – puțin la carte, slab în credință, sărman rob al pământului și al prejudecăților... – poate să priceapă și să năzuiască să imiteze pe atleții monahismului. Dar cei ce vin să se înscrie voluntari în oastea lui Christos?... Dar cei ce se luptă, ani de zile, în seminarii și în academiile teologice, pentru cununa cea nevestejită din mâinile Sf. Pavel? Dar cei ce sânt chemați să fie – în solnițe arhierești și în sfeșnice episcopale – sarea pământului și lumina lumii?

Așa e adevărul. Ca să fii mare în propria ta biserică și să duci cu luminoasă convingere pe fiii bisericii spre sublimul țel creștin, trebuie să fii ca mucenicii de odinioară și ca toți mari idealiști, sfințit prin sacrificii de tot felul, și în primul loc prin sărăcie și prin castitate. Iar

ca să poți să fi cu adevărat primul între frați, căpetenie bisericească în concertul bisericilor ortodoxe, cât de luminoasă trebuie să fie ortodoxia ta și cât de autentică sanctitatea conducătorilor tăi!

Călugărismul nostru românesc – pilduit ca și tot monahismul ortodox prin farul Sfântului Munte – e departe de a fi ajuns anacronic și capitol de istorie bisericească. Românii, oficiali și neoficiali, trebuie să-și aducă aminte că au în peninsula atonită: rugători la Dumnezeu în limba românească, case, gospodării, schituri, capele, grădini încântătoare... și o întreagă arhivă de documente care îi privește. Oamenii luminați ai bisericii noastre au început să prețuiască din nou glorioasa falangă monahală și s-o dorească și s-o predice pentru împrospătarea și reconsolidarea creștinismului nostru, pornit spre amurg și spre confuziune. Readucerea devotamentului călugăresc și a Sfântului Munte – matca slăvită – în sfera preocupărilor noastre ne va fi de mare folos. Trebuie să căutăm cu tot dinadinsul – măcar atâta cât frații noștri bulgari și sârbi – să restabilim vechile și bunele legături dintre noi și pridvoarele atonite. E și datorie, și frumusețe și poruncă înțeleaptă.

Să privim azi cu ochi atenți în învălmășagul vieții noastre. Am ajuns toți – dar pentru cuvinte foarte felurite – să avem nevoie să auzim și să știm: ce este creștinismul, care este dumnezeiasca lui esență?... Dar cine o știe mai bine și cine ne va spune-o mai de la izvor, dacă nu cei ce urmează pe Christos, în duh și în faptă!...

LA MANGALIA

ÎN VARA ANULUI 1922 ȘI MAI TÂRZIU

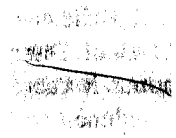

1
SPRE MANGALIA

Drumul de la Constanța până la Techirghiol și până la Tuzla este cunoscut celor ce au avut nevoie de miraculosul nămol de Techirghiol. Sunt mai puțin, însă, cei ce au continuat șoseaua și au ajuns până la Mangalia. Se zice că la Tuzlare calea jumătatea între cele două orașe de pe țărmul mării. Eu nu pot să hotărăsc dacă este tocmai așa, pentru că numerotația kilometrică, spre Constanța, la un loc oarecare se încurcă și ai alături două pietre kilometrice contradictorii.

Am făcut însă pe jos drumul Tuzla-Mangalia, și știu prea bine că între ele sunt douzeci și doi de kilometri.

Adevărat este că drumul spre Mangalia te face să uiți această nedeslușită pricină de măsurătoare. Șoseaua se întinde, de câteva ori, dreaptă și albă – sub soarele torențial de claritate – din deal în vale și din vale în deal, până când sosești la Tatlageacu Mare, unicul sat cuibărit lângă șosea, între Tuzla și Mangalia. Într-o parte, pe lângă Farul de la Tuzla, rămâne, nevăzut, cătunul Mangeapunari, iar în cealaltă parte, apare, împrăștiat pe o coastă, cătunul Tatlageacu Mic. Orzurile, ovăzurile și imașurile prididesc șoseaua și privirea călătorului, până în brățara zării, sau până în hotarul capricios al mării. Uneori, malurile înalte covârșesc linia albastră și pacifică, din stânga călătorului, pornit spre miazăzi și atunci îl stăpânește numai împărăția spicelor. Alteori, malurile alunecă și se știrbesc, și în tăietura lor tresare vast–albastră marea nemuritoare. Deși acest pământ este sărat și pe unele locuri se pare și sărăcăcios, pe aici, judecând după bogăția și felurimea ierburilor năvălitoare, trebuie să fie deosebit de gras. Afară de holdele cari se rostogolesc în dreapta și în stânga, iată sutele

de buruieni, cari de cari mai proaspete și mai înciorchinate, cari dau peste șosea și rămân viguroase în arșiță și în praf.

În dreptul cătunului Tatlageacu Mic se ivește unicul pod dintre Constanța și Mangalia, un pod care păsește peste apele și stuhăria ghiolului Tatlageacu. Turme de oi și cirezi de vaci, păzite de ciobani și de văcari cu fesul roșu, pasc, risipite, pe lângă ghiol. Dar nu este numai atâta. Fauna Dobrogei nu se mărginește numai la vaci și la oi. Văzduhul vibrează de ciocârlii, de prigorii și de rândunele!

Multe, cum n-am văzut nicăieri, aiurea. Dar coțofene, dar pupeze, dar granguri! Oamenii de știință mi se pare că ne învață că pământul dobrogean – ca geologie, ca floră și ca faună are, față cu pământul din partea cealaltă a Dunării, anumite originalități și avantaje.

La podul de pe coada ghiolului încep să se arate din pământ, ca niște trepte de scară îngropată, straturile calcaroase. E plină Dobrogea de această pardoseală calcaroasă, așadar, de un depozit universal, clădit în timp de mii de ani, la fundul mărilor de atunci încoace retrase. Dar luarea-aminte alunecă degrabă în altă parte. Zarea începe să se cocoșeze ca o spinare de cămilă. Zecimi de măguri cresc din livezi, din holde, și dau poalelor cerului un detaliu nou și tainic.

Ce sunt aceste măguri cari se înșiră între Tatlageacu și Mangalia? Mi-au spus unii:

—Morminte preistorice.

Mi-au spus alții:

— Semne de orientare militară sau maritimă.

În sprijinul primei idei, am auzit povestea aceasta: Odată, nu știu care autoritate administrativă sau științifică, de la noi, a voit să curme cu acest mister chinuitor și a dat ordin să spintece și să scormonească o movilă de lângă Mangalia. Rezultatul a întrecut așteptările: un sarcofag de împărat (preistoric) și un ulcior cu zburături de aur s-au găsit în movilă!... Dar nu era față decât mercenarul care făcea săpăturile și noaptea – înșelătorul! – a băgat aurul în sân, a luat sarcorfagul în spinare și a fugit peste graniță. (Granița atunci era la o bătaie de pistol.)

Privind aceste semne de întrebare, cari ies din pământ și din trecut la lumina soarelui nepăsător, privind, prin interstițiile holdelor pârguite, fața linsă și fericită a mării fără de memorie, te apropii de

ciudatul orășel eteroclit care e Mangalia. Te apropii, fiindcă începi să-l vezi de departe. Ești pe vârful dealului unde stătea înainte de război, cufundată în plantații tinere, vatra unui ocol silvic. Viforul dușmăniei și al nimicirii a dezvelit și a ruinat ocolul silvic, a prefăcut în hățișuri sălbatice pepinierile de mai înainte și a deschis, în fostele case locuite, azil bufnițelor și cucuvăilor.

Dar mai este până la Mangalia drum de vreo 6–7 kilometri. Cobori devale și, cu cât cobori, Mangalia se ridică sub zare și înfige, ici și colo, în depărtarea verde și înaltă, câteva olane roșii. Marea e din ce în ce mai aproape. Un sân albastru, încercuit de nisip de aur, intră în malurile joase, acoperite cu papură. Aici în vale e un smârc format din ape sulfuroase. Câteva grădini de zarzavat și-au găsit loc prielnic și sorb apa ridicată în jgheaburi de clasica roată grădinărească.

Dacă intri în Mangalia, după apusul soarelui, și vântul adie dinspre smârc, vei înțelege imediat că apele lui conțin pucioasă. Șoseaua urcă. Primele case biruiesc împrejmuirea accidentată și impun liniile lor drepte. Dar ca o proorocire, bogat îndeplinită în oraș, iată aci, la porți, câteva locuințe pustii și pe jumătate dărâmate.

2
MANGALIA, ÎN CÂTEVA CUVINTE

Când am intrat întâia oară în Mangalia eram în automobil. Am oprit la restaurantul „Brusallis", prima instituție de acest fel din localitate. Dar eram la marginea orașului. Am coborât apoi câteva sute de metri pe strada principală și am ajuns la grădina publică – azi dezgrădită și năpustită – și ne-am pomenit afară din oraș. Aceasta e toată Mangalia. O stradă de prăvălii și câteva uliță scurte, pierdute în dărâmături. Mai este, spre apus de strada principală, o mahala turcească, vegheată de pe deal de o geamie.

Văzută dinspre mare și anume dinspre satul Două Mai, Mangalia se întinde de la Biserica Grecească, până la sus-zisa geamie și până la două mori mărginașe, una de foc și una de vânt, prima activă și a doua pustie. În silueta ei, înscrisă în smaraldul cerului, proeminează o biserică începută și neisprăvită, o magazie uriașă, astăzi goală, și două turnuri de geamie. Întâmplător, silueta e sporită cu două catarge ale vaporului grecesc „Smirna", azvârlit de furtună, astă-iarnă, în portul înecat de nisip și inospitalier.

Rezumând și mai mult și lăsând la o parte colanul de safire al mării, Mangalia însemnează astăzi – ruine, scaieți și fesuri roșii. Războiul a fost cu deosebire funest pentru acest oraș. În Constanța, de pildă, urmele luptelor și ale răzbunării sunt aproape invizibile. Mangalia (pentru care cuvânt curios?) a avut onoarea a peste două sute de ghiulele, azvârlite din largul mării de un vapor inimic. Mai toate casele din oraș au rămas schiloade. Unele s-au îndreptat, după război, foarte multe, părăsite de stăpâni, au fost jefuite și risipite. Pe țărmul înalt al mării, de la Biserica Grecească și până la primărie, nu

mai este nici o casă locuită. Vreo două clădiri oficiale, din fața portului, așteaptă să fie restaurate de aici înainte. Proiectata biserică din acest oraș, menită să fie catedrală și aproape terminată de roșu, a fost izbită, de partea de sud a altarului și desfundată. Zeci de alte case, găurite de câte o ghiulea, au căzut pradă jafului și ruinii.

Așa se face că azi Mangalia e o arie largă de moloz și de pietroaie. Ori pe unde ai trece – afară de strada prăvăliilor – te împiedici de dărâmături și vezi numai pereți spintecați și ferestre înecate de bălării. Era odată o stradă de-a lungul portului. Erau pe ea magazii, cafenele, case particulare. Azi portul e mort și strada de asemeni. În anii războiului și de atunci încoace, nisipul mării a năpădit baia portului și azi nu mai poate să se apropie nici un vapor. Pe lângă nenorocirea bombardării, a mai venit și potmolirea portului. Cetățenii mangalioți, când văd departe, pe linia de otel a mării, câte un vapor, sub fuiorul lui de fum, coboară melancolici pe dig, privesc – până când piere – năluca posterității maritime și se întorc la cafenea, cu pieptul plin de suspine.

Se întorc printre lanurile de scaieți înfloriți. Această buruiană suprem decorativă se înfrățește totdeauna cu dărâmăturile și nicăieri n-am admirat mai mult triburile ei și florile ei violacee, decât aci la Mangalia. Sunt crânguri întregi de scaieți, împrejurul orașului, prin curțile gospodăriilor nimicite. Cresc înalți, viguroși, plini de ghimpi de aur și de frunze stilizate. Florile lor au un miros dulce ca de miere și de flori de tei și este o ciudățenie a firii că acești ciucuri vegetali, mătăsoși la pipăit și cu parfum de miere, cresc pe niște tulpine atât de țepoase și de neamicale.

Totuși, vine un timp, când pădurea aceasta de scaieți poate să fie bună la ceva. Socotesc că în preziua iernii, populația săracă din oraș adună de pe câmp tulpinile uscate și le pune pe foc. În Mangalia ca și în toată Dobrogea lemnul e foarte scump. Lemne pentru foc au numai cei bogați. Sărăcimea arde paie, trestie, probabil scaieți și tizic, adică un fel de brichete originale, scoase din coșarul vitelor.

Mangalia e burgadă orientală. Deși, după neamuri, locuitorii ei sunt greci, turci, tătari și români, după traiul și după sufletul lor sunt toți orientali. Mi se pare că elementul grecesc este cel mai numeros. Colonia grecească din localitate are biserică și școală, întreținute din

fonduri particulare. Frumoasa limbă elină – supunându-se legilor și vicisitudinilor timpului – răsună și azi pe țărmul mării, aici unde urmașii lui Ulise descălecară acum trei mii de ani.

Dar grecii din Mangalia nu se deosebesc de români decât întru atâta că, pe lângă românește, mai vorbesc și grecește. Nota bătătoare la ochi o dau turcii și tătarii, purtători de fes roșu. Cu toate că și unii și alții sunt „moslemi", adică credincioși ai lui Mahomed, turcii și tătarii se deosebesc profund între ei. În acest oraș au două geamii. Cea de la marginea orașului este a tătarilor, dar „hatipul" care slujește acolo e bătrân și bolnav. Geamia din mijlocul orașului este a turcilor și deserventul ei este venerabilul hatip Ali, om încă tânăr, dar plin de cucernicie și de măsură. Din minaretul moscheii lui, Ali privește cu tristețe, în fiecare vineri, la amiază, fesurile, scaieții și ruinele Mangaliei.

3
GEAMIA DIN MANGALIA

Înțeleg pe cea de lângă port, al cărei pinten ieratic se înalță deasupra valurilor mării. După ce ai străbătut în cinci minute marele „Corso" din Mangalia, mergând de la „Brusallis" spre orfelinatul „Olga M. Sturdza", ajungi la o răspântie. O altă stradă – să zicem strada portului – încrucișează pe cea dintâi. Aici la răspântie, și anume la dreapta, se ivește geamia moslemilor turci. Tătarii au alta, sus lângă ulmul centenar.

Geamia de jos e înconjurată cu un zid gros de piatră și probabil vechi ca și geamia. Două porți se deschid în strada mai înaltă decât curtea geamiei. Pe ici, pe colo, zidul împrejmuitor se năruiește, iar porțile sunt nălbite de vremuri și mâncate. O stea și o semilună blazonează una din porți. O casă mohamedană, pentru adorarea lui Allah, este o clădire de forma unui cub și are alături un turn, din vârful căruia muezinul vestește sfintele soroace și câteva stihuri din *Coran*. Acesta e tipul fundamental. Geamia din Mangalia îl realizează aproape în întregime. Mai prezintă, însă, unele detalii de o înaltă și severă frumusețe.

Lângă cele două porți sunt două locuințe, una ascunsă în unghiul zidului, alta mai evidentă, ambele – cred eu – destinate locuirii vulgare. Poate, însă, să fie și altfel, căci primul oficiant al geamiei mi se pare că are casă deosebită, în oraș.

Când am văzut întâia oară acest locaș de închinăciune, am rămas locului, biruit de un farmec greu de lămurit. Sub ochii mei, într-o pădurice de scaieți, răzbeau deasupra câteva columne funerare, înfășurate la vârf cu turbanul de onoare. O fântână arhaică, cu furci și cu scripete, veghea la căpătâiul unui sarcofag spart și bătrân, pare că

de când piatra și de când mușchiul. Niște lespezi cu glorioasă literă arabă se înecau în hățișul universal. Câțiva copaci strâmbi, pe lângă unul singur valid și dominant, acopereau ceva din zidul geamiei, creând un colț de umbră și de fugare arabescuri.

Crengile acestor copaci se amestecau cu un pridvor de bârne și de șindrilă, ridicat aci la intrarea geamiei, ca să adăpostească pe credincioși și încălțămintea lor. Ferestre mici și zăbrelite dădeau lumină sfântului locaș, dar lumina cea mai mare – pentru cei cunoscători – venea dintr-o piatră verzuie, așezată deasupra ușii, și acoperită cu scriptură mântuitoare.

Dar toate acestea erau lucruri și detalii, măcar că scăldate în umbrele și în razele unei admirabile zile de iunie. Un suflu fără nume și obârșie, o atmosferă, pe care cuvântul nu poate decât s-o adulmece, stăpâneau în pridvorul geamiei și peste imensa plasă de scaieți, întinsă de la zid și până la pridvor. Pace, somn și horbote solare străjuiau locașul lui Allah.

Nu se vedea nimeni. Îndeobște, foarte rar se arată vreo ființă omenească, în altă zi decât vinerea. Minaretul rugăciunilor, deși falnic și clădit din piatră, are o înfățișare nespus de placidă și de inofensivă. Nu-ți vine să crezi că din vârful acestui turn pustiu s-ar putea auzi vreodată proclamări sanghinare și predica războiului sfânt. Minaretul geamiei din Mangalia doarme în soare, deasupra orașului atipit. Afară de gloria lui ieratică, numai pictura și literatura pot să-l intereseze.

De la prima noastră întâlnire, am trecut de multe ori pe lângă zidul geamiei. Scaieții au început să-și scuture ciucurii; lespezii cu inscripții au scos fruntea din urzici; un copac de lângă pridvor a fost frânt de vânt.,.

Geamia a început să se apropie. Din lumea ei semireală, când un detaliu, când altul au început s-o coboare și s-o materializeze. În ziua cea dintâi se legăna, ca o pagină dintr-un in folio, cu povești din Orient!...

Deunăzi niște călători curioși și cutezători, printre cari aveam câțiva prieteni, îmi spuseră că vor să vadă geamia mai de aproape. Niciodată nu-mi trecuse prin minte așa ceva! Geamia îmi vorbise sufletește, nespus de pătrunzător, în ceasul întâlnirii, dar ca să gândesc la proza unei vizite – era în afară de legile visului. Totuși

vrând-nevrând, m-am luat după prieteni. Am intrat pe poartă, am descurcat, prin buruieni, poteca dreptcredincioșilor lui Mohamed și-am ajus la intrarea geamiei.

Era ușa deschisă... Într-o clipă, mi-a nălucit înaintea ochilor o încăpere imensă, goală și aurită în soarele în diseară, frânt în zăbrelele ferestrelor. Ceva covoare, o ladă, o masă și pereții albi.

Am trecut în partea cealaltă, spre fântâna arhaică. Cineva, în urma noastră, a închis ușa geamiei și a pornit spre noi. Era un turc bătrân și trențăros. Dar trențele lui nu erau tocmai șalvarii, zăbunul și fesul centenar pe care îl purta, cât erau vechimea și dărăpănarea nespusă din toată ființa lui. După față, acest om ar fi putut să aibă două sute de ani.

Și am înțeles cine este. Era acel om totdeauna umil, aproape gol, infinit de sărac, de multe ori slut și de-a pururi muced de bătrân care păzește pragul Caselor Domnului – fie ele temple ori geamii, pagode ori biserici.

Și, cu părere de rău, m-am deșteptat cu totul. M-am căutat în sân și-am strecurat ceva între degetele ierofilaxului.

4
MOARA DE VÂNT

La marginea Mangaliei, pe drumul care duce spre satul Două Mai, sunt două mori de vânt. Drept vorbind, una poate fi anexată Mangaliei și cealaltă satului vecin. Depărtarea dintre ele este de vreun kilometru. Cea de lângă Două Mai pare încă în slujbă; soția ei de lângă Mangalia e însă năpustită. Această împrejurare o face și vrednică de studiu.

Întâia oară în viața mea când m-am întâlnit cu morile de vânt a fost în istoria admirabilului și ingeniosului hidalgo, Don Quichotte de la Manche. Mai târziu, m-am întâlnit cu ele – în cartea de-a pururi fragedă a lui Alphonse Daudet: *Lettres de mon moulin*. Apoi – dacă nu mă înșel – într-o admirabilă pictură a lui Gheorghe Petrașcu...

Moara de lângă Mangalia a fost întemeiată în anul 1880. O inscripție, cu frumoase litere roșii elinești, stă deasupra pragului morii și păstrează, pentru cei iubitori de trecut, amintirea evenimentului. Dacă moara a înghețat după război, a avut o frumoasă existență de aproape patruzeci de ani. Judecând după starea actuală, a fost o moară viguroasă și multe sutimi de kile de grâu s-au prefăcut în făină, sub pietrele ei.

Văzută de departe, moara aceasta seamănă cu un bust militar, decorat cu o chivără enormă, ale cărei pene resfirate le-ar sufla vântul într-o parte. Ar trebui, însă, ca bustul să fie cioplit sau desenat de un cubist. Văzută de aproape, moara se învederează ca lucrul unor oameni chibzuiți și preocupați de trăinicie.

Temelia ei este un larg octogon de piatră, nalt de vreun metru, deasupra căreia stă o văcălie de bârne cu aceeași formă octogonală.

Pe văcălie, zac două grinzi uriașe, strânse în chingi de fier, iar în curmeziș cu ele stau alte opt grinzi, cari închipuiesc grinzile podelii.

În mijlocul octogonului de piatră e înfipt un stâlp gros, de care se leagă și se sprijinește toată cheresteaua catului de jos al morii. Această cherestea formează o prismă, pusă în picioare, întrucât peste catul de jos se adaogă foișorul catului de sus.

Bârne zdravene asigură cele patru unghiuri ale construcțiunii, și între ele se încrucișează, ca niște speteze de zmeu, bârnele pereților. Pereții sunt de scânduri – azi roase, știrbe, găurite.

În foișor, te urci pe o scară care își arată bine vârsta-i de patruzeci de ani. Foișorul e țuguiat și plin de uși și de ferestre, prin care Mangalia, dealurile megieșe și plăcile călătoare ale mării nălucesc și licăresc în fiecare clipă. Aici, în foișor, e o osie năprasnică, îngropată în fel de fel de bârne și de proptele. Căpățâna osiei iese afară, prin peretele morii, și resfiră în văzduh o roată de douăsprezece antene subțiri și lungi. Din căpățâna osiei mai iese o prăjină, orizontală ca și osia, iar din vârful fiecărei antene pornește câte o sârmă groasă și toate sârmele converg în vârful prăjinii. Acest dispozitiv aduce aminte scheletul unei umbrele. Toată mașinăria înviază cu o ultimă condiție: În giganticul schelet de umbrelă trebuiesc întinse pânze pe care le umflă vântul și atunci antenele încep să se miște...

Antenele se mișcă, osia pe cari stau înfipte se mișcă de asemeni. Înăuntru, în foișor, osia învârtește cu ea o roată vastă, bătută cu măsele de lemn. Roata, cu măselele ei, atinge, din învârtirea-i verticală, o roată scurtă și compactă, așezată orizontal și plină, de jur-împrejur, cu alveole.

În această roată stă încleștat un fus de fier, fusul de fier stă înțepenit într-o piatră rotundă – piatra morii. Peste piatra aceasta, vine piatra a doua... Aceasta este nemuritorul capdeoperă practic, inventat acum cine știe câte mii de ani, de agricultorii preistoriei, și pus în slujba omului, osândit să-și mănânce pâinea întru sudoarea frunții. Osia cea mare, pe care aci o învârtește vântul, au învârtit-o puterea torentelor, brațele sclavilor, catârii și asinii și, într-o vreme, chiar uriașul Samson.

Moara de lângă Mangalia e astăzi pustie. O altă moară, de data asta de foc, macină mai departe – plată, vulgară și antipatică, precum

sunt toate morile de foc. Nu știu ce legătură este între cele două mori, dar îmi vine să cred că moara de foc este fiica venerabilei mori de vânt. Proprietarul comun, după ce a făcut avere cu moara de vânt, s-a rușinat de ea și și-a turnat alta, de foc. Este o lege specială a ingratitudinei universale care face din presupunerea mea o probabilitate.

Dar niciodată bătrâna moară de vânt nu a fost mai simpatică decât astăzi. Copiii mei, sigur conduși de instinctul lor, au dat acestei mori atingătoare dovezi de dragoste. Neopriți de nimeni, au intrat în moară – ușa se deschide cu un zăvor de lemn, iar scândurile unui perete sunt pe jumătate scoase – și au gospodărit-o cu hărnicie. Au măturat și sus și jos, au așternut cu hârtie o laviță improvizată, au adus flori de câmp, au împodobit covata și teica și au fixat, într-o bârnă, iconița unui înger ocrotitor.

Mi s-a spus, dar nu pot să afirm cu certitudine, că moara aceasta, în zilele ei, a primit omagiile talentului robust și suculent al pictorului Gheorghe Petrașcu. Ar fi o mângâiere pentru mine și un triumf al poeziei nemuritoare asupra caducității morilor de vânt. Să nu uităm, însă, că gloria lor este asigurată, pe vecii vecilor, de fratele nostru cel mare, cavalerul Don Quichotte de la Manche.

5
LA BĂILE DE PUCIOASĂ

În spatele Mangaliei, adică în partea opusă mării, sânt niște izvoare de pucioasă. Se zice că undeva în câmp ele țâșnesc în fața pământului și de acolo, pe sub pământ, pornesc spre mare, dar în două direcțiuni deosebite și închizând Mangalia între ele. O vână răzbate spre miazăzi și se aruncă în lacul de lângă Mangalia; altele răzbat spre răsărit și se aruncă în mare.

E vorba de izvoarele de la miazăzi, bune de scăldat și bune de băut. Ca să ajungi la ele pornești pe una din cele două-trei ulițe cari te scot la câmp sau – dacă te afli lângă fosta grădină publică – urci un crâmpei de stradă plantată, un chip de bulevard ce-ar fi putut să fie. Fie că ai luat-o pe ulicioarele turcești, fie că ai luat-o pe strada cu cei câțiva copaci, după cinci minute ești la geamia tătărască.

E o geamie simplistă și rigidă. Un cub de zidărie albă, un acoperiș sumar de țigle și minaretul care închipuiește deodată și amvonul și clopotnița. Vreo două maghernițe sure și scunde se culcușesc la picioarele geamiei. Singura vecinătate potrivită pentru geamie, singura siluetă cu care se înfrățește este un ulm de alături, poate de aceeași vârstă cu geamia.

Mangalia, subțire și scurtă ca o lamă de fierăstrău, începe să se așeze sub linia mării. De la geamie mergi câteva sute de metri tot în sus, până ce ajungi la un punct dominant, de unde marea apare vastă și covârșitoare. Profilul Mangaliei este elementar. O magazie, două-trei case cu etaj, o biserică începută și neisprăvită, două minarete și o moară de vânt. Mai este și un far minuscul, dar trebuie să știi pe unde vine, ca să-l poți distinge.

Spre miazăzi de Mangalia este un lac întins cât o moșie - ghiolul dobrogean - despărțit de mare printr-o fâșie de pământ. Situația e la fel cu aceea de la Techirghiol. Între Sanatoriul Eforiei și comuna Carmen Sylva Movilă, marea și lacul Techirghiol se apropie astfel că nu mai lasă loc, între ele, decât pentru șoseaua Constanța–Carmen Sylva. Așișderea este cu limba de pământ dintre Mangalia și satul Două Mai. Numai că aici ghiolul vine spre mare atât de mult, încât în zilele furtunoase, valurile mării, smâcindu-se din matcă, se prăbușesc peste digul de nisip și se amestecă cu apele dulci ale lacului. Pentru același cuvânt, între Mangalia și Două Mai este un pod care taie ghiolul în dreptul unei dumbrăvi de trestie și de papură.

Toate aceste detalii se pierd din ce în ce mai mult în noianul albastru al mării atotnivelatoare. Dar drumul spre băile de pucioasă alunecă devale, printre fel de fel de săpături și de olărie spartă, și perspectiva mării se închide. Rămâne spre miazăzi, sub soarele de aur și de pară, oglinda ghiolului. Forma acestui ghiol e capricioasă. Are compartimente și sugrumături ca un stomac de rumegătoare. În câteva locuri malurile sunt șterse și bune pentru adăpatul vitelor. În general, însă, sunt nalte și aspre, clădite din universalul caldarâm calcaros care pavează toată Dobrogea. Deasupra ghiolului stau în soare dealuri de pășunat, miriști de orz, cu stogurile încă neridicate și, drept spre apus, funtea unui sat mare, cu biserică înaltă și albă, al cărui nume am auzit că este Caracicula.

Băile de pucioasă nu se văd decât în ultimul moment, pentru că sunt cu totul îngropate sub dealul ghiolului și anume sub sprânceana de la miazănoapte. Calea către băi șerpuiește puțin pe locul înclinat și se apropie apoi de ghiol, tivind marginea ghiolului până la băi – adică vreo două-trei sute de metri, căci băile sunt aici, după perdea.

De aceea, e mult mai interesantă o altă cale. Acolo unde drumul e gata să cotească spre băi, sunt înfipți în suișul coastei șapte cireși sălbatici. Sunt zdrențuiți, rahitici și aruncați la întâmplare. De la ei, pornește o potecă în sus, pe spinarea dealului, pe lângă locurile de arătură, azi miriști de orz. Dealul, din ce în ce mai mult, îți aduce încă o dată în față perspectiva mării, sânurile ghiolului și apoi, fără de veste, la picioare, două căsuțe albe, acoperite cu negru - instalația băilor de pucioasă.

Deziluzia e atât de mare încât ajunge veselă. Uiți că ai plecat să vezi băile de pucioasă și te lași cucerit de mândrețea și de bogăția florilor de câmp, drag amestecate, pe această creastă, cu razele soarelui și cu sclipirile ghiolului.

E de mirare că atâtea ierburi, de atâtea neamuri, pot să crească pe înălțimea pietroasă și prăvălatică din această parte a lacului. Puținul pământ negru, spulberat din ogoarele vecine și cuibărit printre crăpăturile pietrelor, parcă n-ar fi destul pentru atâtea valuri de flori țepoase. La doi pași, nălucește prăpastia, cu niște coaste roșii ca de rugină sau ca de ocră, un alt fenomen destul de frecvent al sedimentelor dobrogene.

Pe deasupra băilor, trecem dincolo de ele și printre garofițe, printre lumânărică și printre mii de ierburi înspicate, coborâm, din treaptă în treaptă – trepte firești de stâncă – jos la marginea apelor încrețite. Vegetația ajunge, dintr-o dată, alta. Sus ierburile erau palide și tari ca niște undrele. Aici sunt verzi, flexibile și catifelate. Sulfina albă, pelinița, un neam drăgălaș de ombelifere (dar cu nume neliterar), urzica moartă, rochia rândunelii, mierea ursului... năpădesc tot locul dintre ghiol și parapetul stâncilor și ne pun piedică la fiecare pas. Dar poate că mai mult decât aceste ierburi, desfătează ochiul pâlcurile de trestie, risipită în nămolul de lângă țărm. Un vânt mângâietor le apleacă unele peste altele și un susur infinit de mătase leagănă acest cuib de miresme de culori și de soare.

Dar iată că un miros de pucioasă biruiește pe celelalte, fără ca să fie displăcut. Te uiți printre trestii și vezi sub mal, ca într-un găvan de cristal, zbătându-se o șuviță de apă. Este izvorul cel mic, dinspre apus de băi. Pietricelele peste cari se aruncă au înverzit de pucioasă și mai devale, printre trestii, înflorește o volbură verzuie. Ridici capul; băile sunt și ele aci. Un șopron cu vreo 7-8 cabine, fiecare cu putina ei, și încă un șopron dacă nu două cu ceva aparate și cu un bazin de colectare.

Instalație primitivă, dar – mărturisesc cei cu experiență – băi miraculoase. E ora trei după-amiază. Nu e nimeni. Singurii scăldători sunt doar niște boboci de rață, în ghiolul de aur. Trecem pe lângă băi și ajungem la izvorul cel mare. Acesta e la loc deschis, fiindcă gâlgâie

de sub niște lespezi pe cari se rostogolesc toate vehiculele celor ce vin la băi, curge adică pe sub șosea, ca orice pârâiaș anodin.

Vii cu automobilul, ori cu trăsura, într-un nor de praf, și după ce-ai trecut trufaș peste bietul covor, te întorci la el, pe jos și umilit, și-i ceri un pahar cu apă. Vorba englezilor din *Petrea Dascălul* al lui Nicolae Gane:

— *How original*!

6
BISERICA GRECEASCĂ

Forma acestei biserici îți amintește că nu este încă o jumătate de veac de când Dobrogea a trecut de sub stăpânirea turcească sub stăpânirea unui stat creștin. Foștii stăpâni mahomedani nu răbdau ca locașurile de închinăciune creștină să bată la ochi printr-o formă deosebită sau prin cine știe ce podoabă. Sunetelor clopotelor îi supăra. De-abia dacă încuviințau bisericilor să aibă toacă.

Biserica Grecească din Mangalia este o clădire ca oricare alta, cu acoperiș obișnuit de olane, dar scoasă din rândul profan prin semnul Sfintei Cruci, așezat de două ori pe coama învelitoarii. Când privești de pe plajă malul înalt și prăbușit, deasupra căruia stau triste casele ruinate, Biserica Grecească apare la căpătâiul dinspre miază-noapte – teafără și întreagă. N-a scăpat nici ea, în ziua bombardării, dar stricăciunea n-a fost mare și credincioșii greci s-au grăbit s-o înlăture.

Aci, deasupra nesfârșitului de ape și de cer, biserica aceasta are o așezare nespus de prielnică și ar fi de dorit ca odată, în viitor, în locul umilului sanctuar de azi, colonia grecească să ridice o măreață catedrală.

Înăuntru, bisericuța actuală are originală înfățișare. Este despărțită în două, printr-un șir de strane, bărbații stau în partea stângă, iar femeile în partea dreaptă. Dar împărțirea este inegală, căci de partea bărbaților rămâne întreg altarul iar locul rezervat femeilor ajunge un simplu coridor. Pupitrul cântărețului vine între Ușile Împărătești și ușa sudică a altarului, alături de stranele despărțitoare. Biserica e luminoasă și prin ferestrele ei largi se arată marea, și într-o parte și într-alta. E deosebit de drag să vezi cum, în timpul sfintelor cântări, câte-o pasăre albă cu aripi largi se leagănă lung în pervazul

ferestrelor. E deosebit de înălțător, pentru cel plin de gânduri creștine, să întovărășească înțelesul pogorârii Mântuitorului – peste omenirea plină de dureri – cu claritățile de safir și de aur ale cerului risipit. Și iarăși cât de potrivit și de clăditor este să auzi, din *Sfânta Evanghelie,* că Fiul Omului trecea, pe mare, în barcă, sau că șezând în barcă, noroadele îngenuncheate pe țărm ascultau pildele lui nemuritoare.

Preotul bisericii, părintele Iani, deși om în vârstă, este un bisericaș viguros și neobosit. Cunoaște toată sfânta rânduială pe dinafară și o rostește și o îndeplinește cu o deosebită preciziune. Se ține de tipic ca un călugăr mare ecleziarh, și este de principiul că în cele sfinte este mai bine să prisosească decât să lipsească. Ieropsaltul care ajută pe preot pare un bun cunoscător al muzicii orientale și – după cum am ajuns să mă încredințez, afară din biserică – este un adevărat cărturar. Atât preotul cât și cântărețul nu sunt născuți în România și colonia grecească face lăudabile sacrificii, căutând și găsind atari oameni vrednici, pentru nevoile ei religioase.

Cu părere de rău trebuie să menționez că, în ceasul de față, orașul Mangalia, pentru cetățenii ei români, creștini ortodocși, nu are nici un preot. O biserică românească este, dar preot paroh localnic nu există. Un preot megiaș, delegat de Sfânta Episcopie a Dunării de Jos, în care ne găsim bisericește, vine, din când în când, și săvârșește cele de cuviință.

Această împrejurare bisericească locală, din care se vede că frații noștri pravoslavnici, grecii, stau mai bine decât noi, nu constituie o pildă izolată. Ca păstori de suflete și ca obște creștinească, grecii sunt mai zeloși decât noi, cei din vechiul regat. E adevărat că astăzi în ierarhia Bisericii Grecești există o tristă dezbinare datorită vicisitudinilor politice, aduse de război, dar fenomenul are loc la suprafață și pietatea națională rămâne intactă.

Ascultând Sfânta Liturghie pe acest țărm al străvechiului Pont Euxin și în limba în care sunt scrise *Epistolele Sf. Pavel,* gândul purtat pe aripele reveriei zboară spre trecutul venerabil. În zilele marii expansiuni misionare, din primul și al doilea secol creștin, aci, unde ne închinăm azi lui Iisus Christos, era o veche colonie grecească. După cum la Tomis, așa și la Callatis, deasupra fostelor stări politice, stătea acum, puternică și trează, stăpânirea romană. Creștinismul s-a

răspândit, la început, prin oameni simpli – prin sclavi, prin matrozi, prin pescari, prin soldați. Cine a fost și când a pogorât, în acest orășel, numit pe atunci Callatis, întâiul vestitor al lui Iisus Christos?

Tradiții vechi și cinstite de creștinătate spun că prin părțile noastre, Sciția de la Dunăre, a propovăduit însăși fratele Sf. Petru, Sf. Apostol Andrei. Nimic nu era greu și nici o depărtare nu intimida pe vitejii legionari ai Domnului. Se poate prea bine ca acest pământ al Dobrogei să fi fost atins și cuprins, în călătoriile lui misionare, de vreunul din Sfinții Apostoli. Știm însă, cu certitudine științifică-istorică, faptul că Sf. Pavel trece din Asia Mică în Europa, peste Dardanelele de azi, în preajma anului 50 și întemeiază, în provinciile Macedonia și Ahaia, primele comunități creștine. Putem fi încredințați că după 20-30 de ani, de la această dată capitală, Vestea Cea Bună ajunsese – cu barca și cu galera – prin toate schelele din Pontul Euxin.

O, dacă aceste biete meleaguri ale noastre ar fi avut parte de viață tihnită, de continuitatea și de rodnicia socială de cari au avut parte alte ținuturi dinspre Soare Scapătă, poate că am ști și noi să povestim, poate că am ști și noi să dovedim, la fața locului, povestea adorabilă a Sfintei Genevieva și a marilor vlădici, făcători de minuni!

7
ÎN SATUL DOUĂ MAI

Mergând într-o zi, pe țărmul mării, spre satul Două Mai, am întâlnit lângă limba de nisip, care desparte ghiolul de mare, un țăran bătrân, dar cu barba încă roșie, îmbrăcat cu bluză lipovenească și am intrat cu el în vorbă. De la el am învățat întâi cine sunt locuitorii din Două Mai: ruși, români, nemți, bulgari și acum în urmă și un „hrec", care a cumpărat moara de vânt.

Nu mă gândeam cu dinadinsul să mă duc în satul Două Mai, dar lăptarul care ne aduce lapte în fiecare dimineață mi-a înfățișat un prilej hotărâtor.

Achim lăptarul este una din creaturile cele mai originale pe cari le poți întâlni în calea vieții. Eu unul, cel puțin, mă găseam față în față cu cineva ca el – și anume în legătură zilnică – întâia oară de când sunt.

Achim e lung ca de vreo doi metri. E slab ca un ogar și are niște mâini late ca niște frunze de lipan, dar deosebit de agere și de sigure. Poartă șapcă rusească, bluză rusească și e rus veritabil. Dar e galben la față ca un chinez, nu are nici barbă, nici mustăți și are o voce cu totul stranie.

Mi-aduce nu numai lapte dar, din când în când, și alte produse ale gospodăriei și ale grădinii lui. Nu ne tocmim prea mult la prețuri – căci scumpetea și geamătul de peste tot pământul trebuia să străbată și la Mangalia – și am ajuns să ne împrietenim. Într-o dimineață de duminică, Achim mă întrebă dacă îmi place să beau ceai. Îi spusei cum este: nu am pentru ceai patima muscalilor, dar beau cu plăcere o năstrapă de ceai. Atunci Achim mă poftește, cu toată familia, să viu, după-amiază, la el acasă, căci va pune să fiarbă samovarul, în cinstea noastră.

După-amiază am pornit cu toții spre Două Mai. Tot drumul este ceva mai mult decât un kilometru, printre ghiol și printre mare, printre morile de vânt și papura de pe ghiol. Dar n-a mai plouat de aproape o lună. Cu toată vecinătatea acestor vaste suprafețe de apă și cu toată roua nopții, izlazul începe să se pârlească, pământul crapă și șoseaua se preface într-o dâră de făină.

În Două Mai sunt peste tot vreo 30 de familii, împărțite aproape egal între români, ruși, bulgari, nemți. După cum îmi pare, satul e creat de curând și celelalte neamuri dobrogene, grecii, turcii, tătarii, găgăuții (niște creștini cari vorbesc turcește) – nu s-au grăbit să se așeze și aici. Satul, tot, însemnează o șosea largă prin mijlocul câtorva gospodării, puse la linie.

În Dobrogea nu numai casele, dar și coșările și gardurile sunt făcute din piatră, chituită când cu var, când cu pământ. Casele și gardurile din Două Mai vestesc dintr-o dată pe niște vrednici gospodari. Ne apropiem de casa lui Achim. Ne-a văzut de departe și ne așteaptă la poartă.

De la primul pas, înțelegem că am intrat în cuprinsul unui om cu rost. Achim nu are pământ mult; să tot aibă un pogon, de jur-împrejurul casei.

Dar nu este nici un locșor rămas uitat și netrebnic. Ma întâi casa e albă, cu streașina retezată scurt ca o chică muscălească, și cu o centură de scoici de mare.

În bătătură e umbră de copăcei, iar ușa casei se deschide între niște culise înalte de tuia. Aici între culisele feritoare de soare, Achim ne aduce scaune și taburete și stăm jos cu toții.

Bătătura nu e pustie. Cotețe, hambare, o pivniță sistematică o cuprind în bună parte, iar restul se preface într-o grădină cu arbori fructiferi și cu flori. Un gard ușurel de trestie desparte corect grădința de bătătură.

Mai în fund, un gard adevărat desparte bătătura de grădina cea mare, unde cresc zarzavaturile.

Aci pe lângă gard, e o claie de fân, clădită cu simetrie și ferită de toanele vântului cu un fel de hamuri de sfoară, de capetele cărora atârnă pietre grele. Tot lângă gard, stă, așezat codri-codri, tizicul de iarnă – combustibilul dobrogenilor, nu numai săraci dar și mai bogați.

Pe o pânză întinsă, se usucă la soare câteva kilograme de sămânță de mac.

În grădină cresc pătlăgele roșii, vinete, sfecle, dovlecei, lubenițe, ceapă, ardei și altele. Toate sunt împărțite cu chibzuială și peste tot se vede că mâna grădinarului este neobosită.

Stând la umbra culiselor de tuia, Achim ne spune pe scurt odiseea lui și a familiei lui, în timpul războiului vrăjmaș. A rămas numai bătrâna, neputincioasă și căzută la pat de multă vreme. Dar nici ea n-a fost cruțată.Asasinii îmbrăcați în uniformă au gâtuit-o, într-o noapte, după ce i-au jefuit toată casa. Achim și frații lui au pribegit cu caii pe la Galați, prin Iași și mai departe. Când a dat Dumnezeu iarăși pace, au venit înapoi pe la căminuri și au găsit numai pereții.

Și au început din nou să clădească, să sădească, să prășească și să facă la loc toate cele pierdute.

Achim povestește toate acestea cu vocea lui stranie și egală, ca pe o poveste rusească, citită în marii povestitori ai neamului său moscovit. Așa a fost atunci... Acum Dumnezeu voiește altfel.

Împreună cu noi stă pe scaun, la umbră, și o femeie tânără, cu un obraz trandafiriu și sănătos, extrem de curată la înfățișare și de o străvezie candoare sufletească. Dar pleacă de lângă noi și aleargă să pregătească samovarul.

Când samovarul a fost gata, Achim ne-a poftit să intrăm în casă, fiindcă aici afară „ne supără muștele". Adevărat este că aici, între Dunăre și mare, aceste besticole sunt nespus de multe și de supărătoare. Dar nu scapi de ele nicăieri, deci nici în casa lui Achim – am gândit eu.

Mare mi-a fost mirarea, când am văzut că în odaia unde ne-a condus Achim nu era absolut nici o muscă! Această odaie era curată ca un caliciu de floare! Paturile erau albe, caste; pare că nimeni nu dormea în ele, fiindcă pernele de deasupra erau proaspete, neatinse și bucălate ca obrajii îngerilor lui Rafael. Pe jos era spoit cu lut, dar pare că nu era față de lut, ci față de azimă țărănească, scoasă atunci din cuptor.

În ungherul dinspre răsărit era un mic iconostas, plin cu icoane. Pe pereți, diferite fotografii și reproduceri (nici una de bâlci) printre cari chipul lui Leon Tolstoi și chipul țarului Rusiei, Petru I. Măsuța

în jurul căreia ne-am așezat, ca să bem ceaiul, era acoperită cu o pânză ireproșabilă. La ferestre erau niște perdele albe, ca penele pescărușilor, de pe marea vecină.

A venit și samovarul, scânteietor de curat, înconjurat de cești, de pesmeți, de cornuri, de prăjituri – totul servit cu voie bună, cu dragoste de oameni și dalbă simplitate.

Dacă ordinea și gospodăria de afară erau opera lui Achim, curățenia, inocența și frumusețea din casă oglindeau calitățile și sufletul acestei femei de lângă Achim.

Cine e femeia aceasta? Achim mi-a explicat cu placiditate, în limba lui românească, specială:

— E sora mea.

— Adică fata bătrânilor, părinții tăi?

— Nu; e sora mea după legea noastră. La noi dacă este dragă o soră, ne prindem tovarăși, facem gospodărie și trăim ca frate și soră.

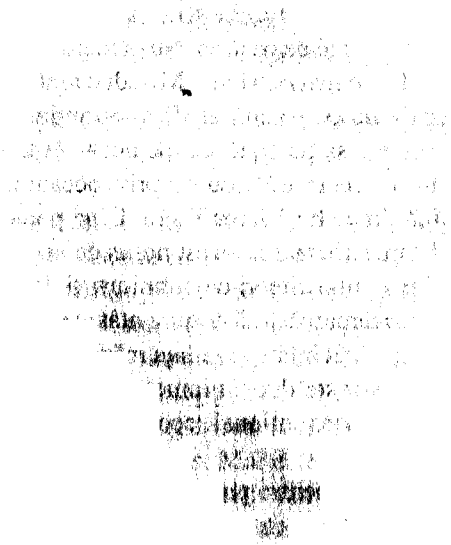

8
DE-A LUNGUL ȚĂRMULUI

Când privești din Mangalia spre Două Mai, vezi departe, deasupra satului și în apropierea mării, două din acele numeroase movile cari sunt nota specială a împrejurimilor Mangaliei. M-am hotărât să pornesc de-a lungul țărmului și să ajung la movile. Nu sunt obligat să stau pe plajă. Nu fac băi de mare decât după capriciul meu, și de helioterapie nu am decât atâta nevoie câtă au toate vietățile de pe pământ.

Îmi place însă în chip puțin comun să cutreier țărmul mării. Fie că e marea calmă, fie că este zbuciumată, fie că e senin, fie că amenință a ploaie, eu nu preget să măsor nisipul de pe țărm. Nu puteam, așadar, să aleg, pentru ținta mea, altă cale mai potrivită. Mi-aduc aminte că Victor Hugo, fugind de orgia lui Napoleon al III și oprindu-se la Guernesey – într-un exil care era să ție douăzeci de ani – răspunde cuiva care îl întreabă: „Și d-ta ce vei face?" „Eu voi privi oceanul!"

Măreț răspuns și la înălțimea lui Victor Hugo. Cine poate să privească, fără negrăită dilatare sufletească, acest noian de ape, plin uneori de cadență și de suspine, plin alteori de bubuituri și de furie spumegândă! Cine poate să urmărească și să descrie atât capriciu de mișcare, de culoare și de licărire, cât înfățișează fața mării, într-o oră cu soare? Poezia și pictura se vor strădui cât lumea să prindă și să strămute, în planul lor fragil și convențional, ecoul simfoniilor și umbra splendorilor oceanului.

Dar este loc și îndreptățire și pentru pretenții mai modeste. E stabilit că numai Omer a putut să spună cu oarecare adecvație, dumnezeiasca frumusețe a talazului. Oceanografia însă e accesibilă tuturor, măcar că primul oceanograf a fost principele de Monaco.

Darul și vraja poeziei sunt bunuri sporadice. Învățătura și dorința învățăturii sunt universale. De natura aceasta sunt preocupările mele, când rătăcesc kilometri întregi pe țărmul mării. Aș vrea însă să știu prea multe: și istorie și preistorie, și pietrografie și oceanografie!

Covârșitor de numeroase sunt fenomenele și detaliile pe cari poți să le observi, pe nisip, la marginea mării. Dacă ai știință ori curiozități de arheolog, țărmul e presărat cu mii de cioburi de oală, cu mii de frânturi de cărămidă ori de țiglă, de mii de ani date în sită de mare și rotunjite și netede ca săpunurile cele mai fine. Dacă te neliniștește fundul mărilor, dacă te preocupă apariția, natura, amestecul și drama rocelor constitutive ale scoarței pământului, țărmul e plin de bancuri de nisip și de pietriș! Dacă ești biolog, nu vei ști ce să observi mai întâi: scoicile, crabii, algele și lâna mării sau acele vietăți curioase, cristaline și moi, cari plutesc în apă, străvezii ca și apa și cari nu pot fi recunoscute decât după o floare (ca de toporaș albicios) din centrul lor.

Pe ziua de azi toate acestea stau de-a dreapta și de-a stânga scopului meu principal, anume să ajung la cele două movile cari împung zarea, deasupra satului de la sudul Mangaliei. E o preocupare de preistorie care bate azi problemele oceanografice. Ce sunt aceste ridicări de pământ cari presară dealurile dimprejurul vechiului oraș Callatis?

După doi kilometri și mai bine de drum pe lângă mare, țărmul se schimbă. Plaja se îngustează și dispare. Malurile înalte ridică fruntea.

Am trecut dincolo de Două Mai. Ieruburile cele multe și viguroase încep imediat ce se sfârșește nisipul. Malurile sunt puțin înclinate și un tufăriș ușor (dar nu de tufe propriu-zise) se cațără pe coaste. Sus pe margine, sunt săpături lungi și gropi cari aduc aminte că pacea nu este eternă pe pământ. Dar sus e loc de cultură, e miriște de ovăz și recolta secerată așteaptă în snopi să fie ridicată. Prin comparație cu amintiri depărtate, bag de seamă că miriștea e prea înaltă, adică ovăzul a fost tăiat prea de sus. Mai este și multă risipă de ovăz. Aceasta însemnează că gospodarii din partea locului au întrebuințat secerătoarea, și nu primitiva dar vigilenta secere.

Înaintea mea stau două măguri, una în mijlocul miriștii aurite, alta mai departe, de-a dreptul pe țărmul mării. Plugul n-a urcat pe ele.

Sunt năpădite de iarba coaptă și plină de miresme. Urc cu greu printre pământufurile înfrățite și respir – pe vârful măgurii – ostenit și răsplătit.

E o regală priveliște. Jumătatea din răsărit a cercului în care mă găsesc e o închegare albastră-fumurie, nemișcată și vaporoasă în năzăreala depărtărilor, încrețită și tremurătoare pe sute de pogoane mijlocii, ageră, verzuie și cu licăriri de pietre scumpe, în vecinătatea chenarelor de nisip. Jumătatea dinspre apus a cercului fermecat e ondulație împietrită de dealuri și de văi: miriști, izlazuri, pete verzi de porumb, toate închise spre nord de lanțul Mangaliei, iar spre sud de coamele salcâmilor de la Ilanlâc. Șoseaua Mangalia-Ilanlâc cară, printre ogoare, dârele ei de praf și parii telegrafului. Soarele e în diseară. Jumătatea pe care o umple marea e peste tot vizibilă și deslușită. Jumătatea luată de litoral stă subt discul soarelui și multe din detaliile ei se amestecă și se topesc în aur.

Dar ceea ce se vede, în măreața limpezime, sunt misterioasele movile, așezate – din punctul meu de observațiune – aproape toate pe spinarea dealurilor așternute în zare. Spre Ilanlâc, deasupra mării, stă prima movilă și de la ea încolo, pe tot semicercul orizontului, o salbă de movile.

Dacă aceste movile sunt vechi morminte, apoi cei ce și le-au poruncit ca lăcașuri de veci erau toți regi-poeți. Dacă sunt locuri sacre, posturi de observație, sau mejdine barbare, literatura neistorică, ignorantă și mută, se înclină adânc înaintea miilor de purtători de sape, cari le-au ridicat.

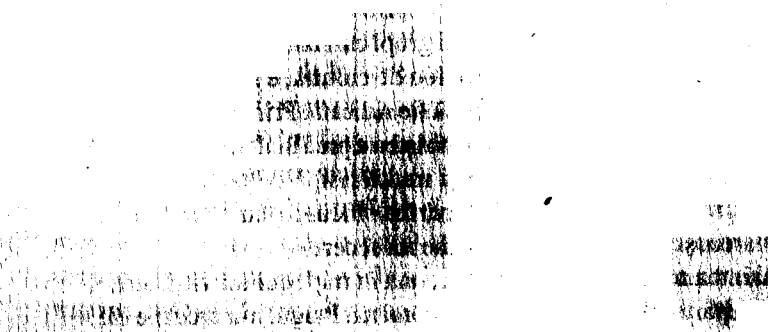

9
URME VECHI

În mijlocul Mangaliei, adică între târg și mahalaua turcească, există o înălțătură prelungă ca o spinare de bivol, de jur-împrejur strejuită de scaieți, de bozii și de ciulini. În câteva locuri, coastele sunt surpate sau săpate și poți să observi că un univers întreg de piatră, de oale și de olane doarme aici ca într-un mormânt. Cioburi, var, cenușă, țăndări de piatră huruiesc devale, când scurmi puțin în pereții gropilor.

Este evident că vechi și uitate construcții au trăit și s-au prăbușit, una după alta, pe locul acesta. Poate că la început a fost aici o ridicătură firească. Poate că a fost una din acele tainice movile cari umplu câmpia dobrogeană, spre sudul județului Constanța. Peste vechea movilă, ieșită din ruina locuitorilor uitați de istorie, e probabil că au venit și au clădit alții, ulteriori, dar și aceștia tot fără documente istorice. O explorare științifică a acestei coline nu s-a făcut de nimeni. Nu se vede nicăieri vreo săpătură sistematică. Acele câteva urme de sapă, cari dovedesc un început de curiozitate sau de vulgară cupiditate, n-au smuls colinei nici o mărturisire. Se zice că au fost scoase la iveală câteva cranii, dar nu le-a văzut nici un preot al științei. Ceea ce știu să-ți spună localnicii, superstițioși și buni la inimă, este să nu te urci seara pe colină, fiindcă s-ar putea să vezi lucruri necurate. Niște copii au văzut, într-o seară, niște flăcări cari țupăiau.

Ce s-a înălțat spre ceruri, odinioară, de pe această colină din mijlocul Mangaliei? Un castel sau un templu? Și când castelul a fost doborât de dușmani sau templul a fost deșertat de divinități, câte alte reclădiri, hibride și pripite, s-au perindat în cuibul întâiei zidării? Poate că cercetătorii cari se vor naște în viitor vor ajunge să stabilească vreo situație. Deocamdată, pentru observatorul profan o

singură observație e cu putință. Foarte aproape de colină, deși nu chiar la picioarele ei, poate să vadă oricine trei pilaștri, aspru ciopliți, și încă întregi. Fiecare e lung de trei metri și are în diametru vreo 40 de cm. Doi din acești pilaștri dorm, în urzici, subt un gard. Al treilea stă, ca un fel de scaun familiar, înaintea unei case de lângă școala grecească. Alți pilaștri, la fel ca aceștia, zac probabil îngropați prin temeliile caselor din Mangalia, sau prin vechile dărâmături. Câteva fragmente din asemenea pilaștri se văd risipite, pe ici, pe colo: câteva lângă colină, sub pragul unei case năruite, un altul într-un zid lângă geamia tătărască.

Acești pilaștri grei, rămași pe lângă colină, sugerează ideea că n-au putut să se prăvălească prea departe, după ce au căzut de pe înălțimea unde stăteau în picioare. Din ce clădire au putut să facă parte asemenea columne – cred că e o întrebare care n-ar încurca pe un arheolog priceput în știința sfărâmăturilor trecutului. Tot în apropiere de această cocoașă din mijlocul orașului mai este încă un căpătâi de columnă – de data asta, de marmură – înfipt în bătătura unei case dărăpănate. Acest fragment vine mai de departe, anume din ruinele de lângă Biserica Grecească, pe cari le vom descrie într-un capitol deosebit.

La marginea Mangaliei, dincolo de Ghiol pe mâna dreaptă cum mergi spre Două Mai, mai stau și azi câteva vestigii arhaice.

Mai întâi, iată aci, imediat lângă a doua moară de vânt, un cuptor enorm, în miezul dealului. Poate că este acel depozit, închis de sute de ani, și deschis în chip nerod de niște autorități pe cari le-a păcălit un aventurier. În starea-i actuală, depozitul de altădată se înfățișează ca o hazna dărâmată. Este o groapă perfect rotundă, dar nu știu cât de adâncă, fiindcă e plină de pământ și de pietroaie. Groapa aceasta a fost arsă pe dinăuntru în felul acelor haznale pentru ascunsul grâului, pe cari le scobeau în pământ părinții noștri. Dar oarecari striații simetrice interioare, te-ar face să crezi că această groapă, după ce a fost gata, a fost căptușită cu cărămizi nearse. Mai mult decât atât, ai zice că peste căptușala de cărămizi crude, meșterii gropari au spoit toată groapa cu nu știu ce spoială curioasă care, la acțiunea focului, s-a prefăcut într-un smalț, foarte gros și gălbui. Pentru arsul acestei groape a trebuit câțiva stânjeni de lemne. Groapa toată a ajuns o oală uriașă atât de bine arsă că se ține și azi, și spoiala ei grosolană stăruiește în țurțuri împietriți pe pereții galbeni-vineți. Puterea focului a fost năprasnică. Pământul de pe lângă hazna este roșu ca resturile din preajma cărămidăriilor. Este de necrezut că haznaua avea gura nu sus, ci în coastă, așa încât pământul de deasupra a rămas roșu și bătător la ochi. Când a fost spoliat acest depozit și ce anume coprindea în el – știe spoliatorul.

Ceva mai departe de hazna și tot cam în miezul dealului este un țarc de pietre, iar în țarc o grămadă de bolovani. Așa apar lucrurile dacă privești dinspre Ghiol. Dacă ocolești însă țarcul și-l privești dinspre miazăzi, vezi că ai în față un fel de cavou strâmt, lucrat din piatră calcaroasă, bine cioplită. Pare că ar fi o fostă cișmea sau mai degrabă un monument funerar, totuși prea strâmt la bază, și prea înalt în sus. Cobori înăuntru pe câteva trepte, cari – spre multă mirare – se păstrează și azi. Cișmeaua sau mormântul are boltă de piatră și pe pereți se văd, destul de limpede, urme de tencuială.

Poate că taina acestui presupus mormânt nu mai este nici o taină, fiindcă a fost dezlegată mai de mult de cineva cunoscător. Nenorocirea din țara noastră, din acest punct de vedere, este că la noi cei bogați în știință sunt avari și egoiști ca și ceilalți bogătași. Dacă n-ar fi așa, învățatul generos care a văzut și a înțeles întâia oară ce este această rămășiță arhitectonică, ar fi cerut stăruitor guvernului să se așeze pe ea o placă, scrisă românește, grecește, bulgărește și turcește, având (de pildă) acest cuprins: „Un mormânt roman. Respectați-l!"

10
PE LÂNGĂ GHIOL, SPRE CARACICULA

Drept spre apus, deasupra lamelor Ghiolului, se conturează în zare un sat bogat în copaci și mai ales izbitor prin biserica lui albă și înaltă. Când privești de pe dealul la picioarele căruia sunt băile de pucioasă, Caracicula pare aci – să întinzi mâna s-o prinzi. În realitate, nu este prea departe, însă nu numai peste un deal și-o vale, ci peste un deal și două văi.

Spre Caracicula merg două drumuri: cel de căruțe, larg și plin de praf și altul de mers cu piciorul sau călare – mai peste văi și mai de-a dreptul. Îl alegem pe cel din urmă.

Mergem pe izlaz, de-a lungul Ghiolului. Iarba e încă destulă, dar arșița soarelui și pietrăria solului au biruit-o și-au uscat-o. A rămas verde și mătăsoasă numai pe fundul văilor și în vecinătatea lacului.

Din malurile abrupte, pe cari le avem în mâna dreaptă, calcarul răzbește, stratificat și sur, dându-ți impresia unei regiuni de munte. Prin excepțiune, este o zi învăluită care proorocește ploaie, și Ghiolul, tot, pare a fi o uriașă înnădire de colaci de plumb, scoși din nu știu ce cuptor al Ciclopilor. Pe malul celălalt stau, sub miriștile goale, cei șapte cireși strâmbi, vestitorii băilor, apoi băile, albe și negre, și dumbrăvile de trestii de lângă ele.

Bănuiam că Ghiolul se întinde și cutropește, cu prelungirile lui, mult mai mulțe văi decât poți să vezi de pe dealul băilor. Dar n-aș fi crezut că, de la băi înainte, mai face încă patru kilometri de meandre și n-aș fi crezut că satul Caracicula stă și el pe țărmul Ghiolului, ca și Mangalia, ca și Două Mai. Mi s-a spus că Ghiolul pătrunde până la satele Hagilari și Capucci.

Mergem spre Caracicula cu gândul să vedem o peșteră fără seamăn, despre care am auzit, printre vecinii mei mangalioți, o sumă de povești. Mai întâi, se spune că peștera răspunde tocmai la Cavarna. Apoi, că într-un loc are niște încăperi tăiate regulat ca niște odăi, și cu foarte multe semne de sălășuire omenească, între cari și icoane zugrăvite pe perete. Pe urmă, că peștera are atâtea ramificații și hrube, încât nu poți să intri înăuntru decât ținând în mână un ghem de sfoară, al cărui căpătâi a fost înnodat afară, la intrare. Așadar, sistemul lui Theseu, aplicat odinioară în Labirint...

Până la peșteră însă trebuie să trecem prin satul Caracicula și satul e vrednic de privit cu luare-aminte. Învățătorul din localitate – un tânăr dezghețat și simpatic – ia asupră-și cu bunăvoință sarcina obositoare de informator și de călăuză. Satul în care ne găsim a trecut prin cumpene grele. Locuitorii au fugit; gospodăriile s-au năruit. Cei ce n-au fugit au plătit cu mari chinuri și umilințe întârzierea sau îndrăzneala lor. Azi, din mila lui Dumnezeu, rosturile nimicite au prins să se înfiripeze din nou. Casele au fost îndreptate. Vitele au sporit în bătătură. Coloniștii noștri – toți români, olteni, vlășceni, lipoveni – au reînceput, cu aceeași râvnă dârză, munca lor de acum un sfert de veac, de la descălicătoare.

Biserica a rămas neatinsă. Școala tot așa, fiindcă bulgarii o prefăcuseră în școală bulgărească. Sătenii așteaptă acum aplicarea împroprietăririi, dar o așteaptă cu liniște, fiindcă în Dobrogea, câtimea minimă de pământ a unui țăran e mai mare decât corespunzătoarea ei, la țăranul muntean sau moldovean. Caracicula e un sat cu frumoase amintiri gospodărești și cu mari speranțe pentru viitor. Are azi vreo 300 de familii. La școală, din vreo 200 de copii înscriși, urmează regulat vreo 150.

Trecem prin străzi largi, ca niște bulevarde. Sătenii treieră ovăzul cu tăvălugul – pentru mine o noutate. Dar vorbind de una și de alta, mergem spre gura peșterii, care este aici lângă sat, și în apropiere de Ghiol. Întâmplări și povești multe – vechi și noi – sunt legate de peștera aceasta.

Sosim. Câteva blocuri mari, turtite, fac un fel de strașină deasupra vizuinii care-ți închipuiește intrarea peșterii. Gura aceasta a fost astupată adeseori fie de către unii de afară, fie de către alții, intrați

înăuntru așa încât are belșug de bolovani. Trebuie să pătrundem pe brânci.Am avut grijă și am luat cu mine două lumânări, dar n-am voit să cred întocmai spusele primilor mei informatori și am socotit că e o naivitate să-mi procur și un ghem de sfoară. Am făcut o mare greșeală! În această peșteră, nu poți să pătrunzi mai adânc, decât cu firul Ariadnei! După ce ne târâm pe brânci vreo zece metri, peștera se lărgește și ne îngăduie să stăm în picioare dar, în același timp, încep coridoarele laterale.

În pereții fantastici – inegali, răsuciți, capricioși ca fumul – încep, la dreapta și la stânga, să se caște guri negre înaintea cărora rămâi înfiorat și indecis, subt para lumânării... Dacă lași în urmă-ți, fără precauțiuni de nici un fel, trei-patru guri de acestea, ești în mare primejdie. Nu mai nimerești coridorul care duce la gura peșterii.

Binevoitorul meu însoțitor îmi spune că, nu de mult, câțiva inși din localitate au cutezat să intre și să se afunde în peșteră, fără ghemul de sfoară indispensabil și au plătit scump temeritatea lor. Trei zile au rămas la post și la întuneric, până ce s-au întâlnit cu cei ce intraseră după ei să-i salveze.

Ne grăbim să ieșim la lumina zilei, dar eu unul o fac cu deosebită părere de rău și cu propunerea să repet altă dată, în condițiuni superioare, încercarea de azi.

Un amic al meu mangaliot – hamal în port – stăruiește să mergem împreună. El știe o întâmplare extraordinară, de unde rezultă că, într-un târcol al peșterii, ard două candele, deasupra unei grămezi de galbeni!

Numai să ajungem până acolo!

11
COMORI ÎNGROPATE

Cari sunt legile cari guvernează zbuciumul acestei mări? Ce-o face să fie, într-o dimineață, blândă, molcomă și străvezie, iar în altă dimineață – în aparență fără cauză apreciabilă – plină de mânie și de spume?

Nu știm care misogin a spus despre femeie că e perfidă ca marea. E o nedreaptă învinuire adusă femeii, și în același timp e un cuvânt calomnios – înflorit din ignoranță – aruncat oceanului. Această imensitate fără odihnă este atât de surprinzătoare în aspectele, în mișcările și în capriciile ei pentru că nu vedem destul de clar cari sunt legile cari o poartă în frâu.

Azi de dimineață, după ploaia de ieri și fără ca vântul să bată prea tare, ne-am pomenit împresurați de bubuituri și de urlete. Marea e în toane rele. Cât poți să vezi, e plumburie și tărcată cu alb. Plaja de scăldat dintre dig și Biserica Grecească a pierit aproape cu desăvârșire. Valurile vin înalte și impetuoase, se izbesc cu furie de treptele țărmurilor și se sfărâmă într-un omăt lichid, departe, peste marginile din zile calme.

E o priveliște mereu aceeași și totuși de-a pururi nouă. Acești monștri cu coamă albă, cari vin de la zeci de metri ca să se prăvălească și să se nimicească la picioarele privitorului, săvârșesc, însă, altă operă interesantă dincolo de hotarele poeziei și ale picturii. Ei lovesc, scormonesc, adâncesc stratul de nisip al țărmului și aruncă afară toate sfărâmăturile îngropate în alte vremuri. O vijelie pe mare însemnează, pentru cei ce pândesc comorile ascunse în sânul ei, o făgăduință de câștig. Dar chiar și fără de mari vijelii, țărmul mării este – în fiecare dimineață – presărat cu mii și mii de fragmente, aduse de valuri. În

puzderia lor, cercetătorul sistematic și perseverent nu va scormoni zadarnic.

Am auzit de repetate ori că mai cu seamă aci, în baia portului, marea scoate la iveală foarte multe rămășițe. Când scad apele și se fac transparente, la fund se zăresc guri de cisterne. Aceasta dovedește că marea mâncându-și malurile a înaintat și a întins lespezii ei peste tot ce n-a putut să macine. Odată, în urma unui vânt care bătea spre larg, valurile au dat înapoi, pe o distanță mare, și fundul a rămas gol și explorabil. Atunci au apărut o mulțime de urne, culcate cu anume rânduială și dând impresia că sunt urne funerare. Dar apele și veacurile le spărseseră aproape pe toate, iar câte mai păreau întregi, când puneai mâna să le ridici, se sfărâmau în mână. Totuși, cel ce îmi comunica întâmplarea aceasta, a găsit o urnă încă întreagă și jumătatea de sus dintr-o a doua.

Le-am văzut și eu. Au pe gât câte o duzină de litere elinești, cari, probabil, trecute prin lentila unui arheolog vor spune încă o dată cum îi chema pe cei ce și-au turnat cenușa în aceste coșciuge de argilă.

Sfărâmături de amforă sau de urnă funerară aruncă marea cu profuziune. În pietrișul, când mai culturos când mai rotunzit al țărmului, sunt mii de cioburi roșii, unele micșorate și reduse până la făptura unor monede de lut ars, altele încă neroase și cu caractere de fragmente dintr-un vas. Cioburile cari rezistă mai mult valurilor nimicitoare sunt mănușile fostelor urne și fundurile lor. Și e plin țărmul de mănuși și de funduri. Atâtea urne funerare în baia portului de azi, te-ar face să crezi că odinioară stătea aici un întreg columbariu, un cimitir de oale cu cenușa răposaților.

Multe mii de coperișuri de casă și-au scuturat, apoi, olanele în această mare. Multe ziduri s-au prăbușit în valuri, grămădind movile de cărămizi și de pietroaie. Toate acestea, după veacuri și veacuri de măciniș în fundul mării, sânt azvârlite azi pe țărm ca nisip și ca pietriș. Foarte rar, nemistuite și întregi. Trebuie să admitem că afară de urne, țigle și pietre din ziduri de cetate, marea a înghițit, în dreptul acesta, și multe opere de artă. Columne, capiteluri, plăci săpate cu inscripții, obiecte uzuale, răsucite de mână de artist, statui și statuete s-au dus rânduri, rânduri, în fundul mării.

Am văzut, în casa celui ce-mi arăta urnele funerare, o statuetă mutilată – o zeiță, de la brâu în jos – și o placă de marmură cu cele trei Parce: ambele scoase din valuri. Eu însumi am găsit pe țărm, de câteva ori, țăndări de marmură, rotunjite ca niște bucăți de săpun după spălat, și cari nu puteau să vie decât din trupul unor foste opere ieșite din daltă. În Dobrogea nu există marmură. Când vezi o sfărâmătură albă, zacaroidă, fie printre ruinele din oraș, fie printre puzderiile de pe țărm, poți să deduci fără teamă de greșeală, că sfărâmătura aceea a venit cu corabia, în sânul unui bloc întreg, sculptat sau inform. Și sânt destule și aceste țăndări de marmură.

Câte lucruri, câte monede, câte mădulare de zei și de zeițe, câte vestigii de antică frumusețe ține încă, la fund, marea aceasta. Valurile ridicate de furtuni sânt neputincioase să sape până acolo și să ne zvârle afară infinitul tezaur. Câteva vârste istorice, câteva civilizații s-au perindat aici, unde noi, cei de o zi, stăm și privim mânia mării. Basmul se pierde în rapsodiile lui Omer... Aici a fost vechea Callatis, și Callatis era o colonie dorică și descălicătorii ei erau dorieni din Heracleea Pontică și Heracleea Pontică era fiica Megarei-Doriene... Pe la anul 313, înainte de Christos, armatorii din Callatis scuturară jugul regelui Lisimah și alungară, din cetate, garnizoana tiranului. Dar Lisimah se întoarse împotriva callațianilor și-i strânse în obezi de asediu.

Marea își aduce aminte și azi de Lisimah. Din comorile ei, scoate și aruncă, uneori, pe țărm, chipul și scriptura acestui rege stăpân odinioară peste Scythia Minor.

12
MANGALIA, ACUM TREI SUTE DE ANI

Pe la jumătatea veacului al 17-lea, a trăit un turc cărturar care a călătorit mult și a avut gustul fericit să-și noteze impresiile de călătorie. Era secretarul și nepotul unui mare dregător al padișahului și se numea Evliia-Celebi. Istoricul Hammer apreciază exactitatea descrierilor lui Evliia-Celebi și îl înfățișează astfel ca pe cineva vrednic de încredere. Opera călătorului turc cuprinde vreo zece volume.

În drumurile sale, însoțind pe Melec Ahmed Pașa, marele dregător, unchiul său Evliia-Celebi a străbătut multe țări, supuse padișahului, și a trecut și prin Dobrogea. Mangalia i-a lăsat frumoase amintiri. Spune despre acest oraș că este bine așezat, că e populat și înfloritor și că are port mare, prin care se scurg spre Constantinopol multe cereale. Orașul, ca și azi, venea spre miazănoapte, de la port, numai că pe atunci arăta încă, în fața pământului, unele urme de cetate. Evliia-Celebi menționează faptul istoric că Mangalia, pe timpul lui Baiazid Ilderim, a fost împresurată și luată cu asalt. Și spune: fiindcă Gazi-Umureia-Adje-Iacuboglu, generalul care poruncea asediul, a cucerit cetatea cu prea mari osteneli, după cucerirea ei a pus și a dărâmat-o. Același lucru l-a făcut generalul lui Baiazid și la cealaltă cetate de pe țărmul mării, la Kiustenge. Aci însă Evliia-Celebi adaugă că Iacuboglu a poruncit să arunce, în mare, pietrile din cetatea dărâmată.Putem să credem că și la Mangalia s-au petrecut lucrurile aidoma, deși Evliia pierde din vedere s-o mai spună.

În zilele lui Evliia, adică pe la anii 1650-1660, Mangalia se înzdrăvenise din loviturile trecutului și făcea impresie că e oraș cuprins. Era un fel de proprietate ecleziastică, adică, am zice noi,

pământ închinat vreunei mari instituții religioase, moschee sau mânăstire de dervișI. Avea cadiu plătit, anual, cu șapte pungi de bani. Avea un serdar, adică căpitan de călărași. Avea un muhtesib și un subașă, adică un șef de poliție și un strângător de dăjdii.

Casele din Mangalia erau temeinic construite, ziduri tari și porți solide, fiindcă orașul era izbit de multe ori de pirați. Credincioșii lui Mohamed, din această parte, erau, pentru călătorul Evliia-Celebi, lazi. Acest cuvânt *lazi* mai trăiește și azi în numele unui cătun Lazi Mahale. Lazii nu erau oameni proști. Evliia-Celebi notează un cuvânt al lor despre Mangalia, de unde se vede oarecare duh. El spunea: dacă un musulman n-a putut, în viața lui, să se ducă la Mecca, să vie măcar la Mangalia, fiindcă aci este hagialâcul rătăciților și al săracilor.

În Mangalia, în zilele lui Evliia-Celebi, era o geamie mare, luminoasă și cu mulți credincioși, poate chiar aceasta pe care o admirăm azi, la soarele anului 1922, de la Iisus Christos. Erau în Mangalia șapte școli încăpătoare, trei hanuri și vreo trei sute de prăvălii. Mai era o baie mică, ale cărei dărâmături mi se pare că dăinuiesc și azi și era și un bezisten, adică un crâmpei de stradă, cu prăvălii pe o parte și pe alta, și împreunate în chip de coviltir, deasupra străzii.

De-a lungul portului, negustorii mangalioți aveau ca la trei sute de magazii și de depozite, așadar, semnul și temelia unui adevărat centru comercial. Serdarul Mangaliei era proprietarul celui mai mare han din oraș. Portul, zice Evliia, este deschis spre răsărit și miazăzi, de aceea este expus furiei valurilor. În timpurile vechi, a fost aici un port mare cu două ieșiri, judecând după pietrele care se văd la fund, în zilele de mare calmă. Împrejurul orașului sunt vii și grădini. Spre apus, printre grădini, este un schit de dervișI, adică techeaua Muharem-Baba,

În Mangalia afară de turci, sunt mulți greci și evrei.

Acestea și alte câteva detalii au fost văzute și notate de călătorul turc, pe la jumătatea veacului al 17-lea. Le-am găsit reproduse în prețioasa revistă *Arhiva Dobrogei*, vol. II, nr. 2, pp. 134-136, din 1919.

Amănuntul mărturisit de Evliia-Celebi, că adică generalii lui Baiazid Ilderim, după cucerirea cetății Kiustenge, au dat poruncă să-i arunce pietrele în mare explică – și pentru Mangalia – cum a crescut tezaurul sfărâmăturilor din adâncurile umede.

Erau, acum trei sute de ani, împrejurul Mangaliei, vii și grădini. S-au părăginit de mult. Poate de aici înainte, copiii copiilor noștri să mai vază vița și cireșul încingând Mangalia, în locul scaieților și boziilor de azi.

În Mangalia, pe deal, chiar spre apus, stă azi geamia tătărească. Să fie oare acel schit al dervișilor, despre care pomenește Evliia-Celebi, techeaua Muharem-Baba?

Călătorul turc n-a observat, la nordul orașului, decât ceva urme de străveche cetate. Bazilica creștină, descoperită lângă zidul nordic al cetății, în anul 1915, atunci în zilele lui Evliia sau că se îngropase cu totul și deci nu se mai vedea, sau că l-a lăsat pe turc indiferent.

Bazilica aceasta e monumentul cel mai spațios și mai impunător care vorbește azi – deasupra unei burgade prizărite și dărăpănate – despre un trecut disproporționat și plin de viață și de artă.

13
RUINELE DE MARMURĂ

Rămășițele cele mai vrednice de văzut din Mangalia sunt ruinele de marmură de lângă Biserica Grecească. E plină Mangalia de fel de fel de resturi arhitectonice – capiteluri, socluri, frânturi de columne – dar vatra cea mai bogată în rămășițe este aci în colțul nord-estic al orașului.

Ca să ajungi acolo, pornești spre Biserica Grecească, treci pe dinaintea ei și după vreo 40-50 de pași ai ajuns la ruine. Așa cum se văd azi, ele au fost scoase la lumină acum șapte ani, prin niște săpături începute dar neisprăvite. Cum au fost interpretate – vom vedea mai târziu. Care este înfățișarea lor în ceasul de față?

Este o suprafață dreptunghiulară, lungă de 25 de pași în direcțiunea răsărit-apus, și lată de 12 pași, în direcțiunea miazănoapte-miazăzi. Către miazănoapte suprafața aceasta este mărginită de un zid, din codri mari de piatră calcaroasă. Zidul e înalt pe unele locuri, până la doi metri. Dar acest zid – descoperit și vizibil spre suprafața dreptunghiulară – este pe fața cealaltă a lui, îngropat și invizibil.

Către miazăzi aceeași suprafață este de asemenea mărginită cu un zid, dar zidul meridional este aproape în întregime nescos la iveală. Celelalte două ziduri cari închid suprafața, la răsărit și la apus sunt pe unele locuri vizibile, pe alte locuri nu.

Pe această suprafață, se vede un zid despărțitor, cu orientarea nord-sud, cu capul nordic sprijinit în zidul de la nord, iar cu capul sudic pierdut în masivul dărâmăturilor de la sud. Zidul despărțitor e tăiat într-un loc și închipuiește o știrbitură de comunicație între cele două spații despărțite. Spre răsărit, aproape de jumătatea nordică a acestui zid stă în picioare un unghi de zidărie interioară, clădit din

codri mari de calcar, dar și din cărămizi foarte lungi, îngropate în vărăria pietrificată. Probabil că în fața acestui unghi de zidărie stătea, spre sud, încă unul exact la fel, amândouă fiind capetele unor despărțituri lăuntrice longitudinale. În haosul dărâmăturilor de azi, presupunerea acestea nu poate să fie clarificată.

Atâta e tot ce-a mai rămas în picioare din această ruină dezmormântată în anul 1915. Cu atât mai numeroase și mai risipite sunt fragmentele și țândările de marmură din podoaba acestei vechi clădiri.

Ceea ce izbește mai întâi, când privești de sus vatra ruinelor, sunt columnele de marmură, mutilate și trântite, printre viguroase pământufuri de pelin. Vatra întreagă este înecată în bălării și poate că unele țândări caracteristice și prețioase stau înnodate și nevăzute, subt hățișuri. Este mai întâi o columnă completă – poate singura care a rămas – lungă de 12 palme, care zace în colțul nord-estic al suprafeței. Vin, apoi, o columnă aproape întreagă și una înjumătățită, trântite lângă unghiul de zidărie dinspre nord. După aceea, între acest unghi și zidul transversal dorm, alături, patru fragmente mari de columnă, printre foarte multe țândări mari și mici. În mormanele de colb cari stau pe lângă ziduri, dorm desigur și alte fragmente și țândări din aceleași vechi columne.

În partea dinspre apus, dincolo de fostul zid transversal, este încă un fragment de columnă. Aceste columne au fost cioplite din marmură, iar marmura n-a fost scoasă din subsolul Mangaliei, ci probabil adusă cu corabia din insulele grecești, fie lucrată gata, fie în blocuri amorfe. Tot din vatra aceasta cu rămășițe de marmură trebuie să facă parte încă un stâlp mutilat, care stă azi înfipt în pământ, la o depărtare de vreo 200-300 de metri și anume în bătătura unei gospodării pustiite de lângă actuala școală grecească. Stâlpul e tot de marmură și exact cu aceleași proporții ca și cei de aici.

Pe lângă acești stâlpi-columne, zac împrăștiate pe toată vatra, 25 de capiteluri și de socluri. Poate sunt și mai multe, dar se ascund în urzică sau în moloz. În sfârșit, afară de columne, de socluri și de căpătâni, e plin locul de marmură sfărâmată, provenind din plăci, din căptușeli și din ornamente, cu nume precise numai pentru arheolog și pentru arhitect.

Toată vatra aceasta, lungă de 25 de pași și lată de 12, este pardosită cu lespezi mari de calcar și, dacă nu greșesc, nivelul pardoselei din porțiunea vestică este mai ridicat decât nivelul pardoselei din porțiunea răsăriteană. De prisos să mai accentuez că peste tot stau, întregi și sfărâmate, numeroase plăci și codri de calcar, câteodată cu marginea lucrată.

Un alt detaliu pe care îl poate oricine observa, mai ales pe fragmentele de marmură, este că odată – cine nu știe când – un foc puternic a răscopt și a înnegrit clădirea aceasta.

Împrejurul acestei vetre de sfărâmături, dezgropată acum șapte ani, stau mii de alte sfărâmături – printre cari și unele de marmură – și pâlcuri inextricabile de scaieți și de ciulini. Foste locuințe înjghebate în vremuri mai noi, cu material străvechi, s-au dărâmat și ele și sporesc haosul locului și confuziunea privitorului.

Aproape de clădirea de altădată, împodobită cu stâlpi de marmură, este un fel de pivniță îngustă, un fel de criptă cu pereții de piatră, care poate că la zămislirea ei era în legătură cu clădirea cea mare. În această criptă, azi descoperită, zac, aruncate și zdrobite, multe țândări de marmură, neapărat toate din aceeași ruină.

Nu mai departe ca la o sută de metri, malul prăpăstios și foarte înalt spânzură deasupra mării, arătând urme de ziduri și largi depozite de puzderii seculare.

Privitorul neorientat rămâne perplex pe marginea dalbului și năruitului locaș de marmură. Îl neliniștește taina acestei antice înjghebări arhitectonice, dar mai mult decât atât îl doare nesfârșita ei năpustire, negrăita ei devalorare.

Ce-a fost aici odinioară? Cărei credințe religioase, căror întocmiri politice, sau cărui vis de frumusețe, i-a adus prinos și mărturie, în veacuri neghicite, această construcție de piatră?

Și o dată scoasă din troianul vremii, pentru ce uitarea aceasta? De ce această conjurație nouă – a nepăsării și a barbariei, cu scaieții și cu urzicile – împotriva străvechei frumuseți?

14
CONJECTURI ȘI TRISTEȚI ARHEOLOGICE

N-am putea oare găsi, în acest haos de marmură sfărâmată – ruina de lângă Biserica Grecească –, vreun detaliu sigur care să ne destăinuiască înțelesul fostei clădiri și să ne-o statornicească în scara veacurilor?

Aceasta e întrebarea cu care pleacă de lângă impresionantele ruine mulți din călătorii ajunși până la Mangalia pentru un cuvânt sau altul și străini de istoria arheologiei românești. O nimica toată, o tăbliță neagră de două palme, cu câteva rânduri de vopsea albă, înfiptă la loc bun, ar scuti pe bieții oameni de multe și absurde cheltuieli de imaginație și ne-ar scuti pe noi, pe toți de credința dizolvantă că noi românii nu știm ce însemnează evlavia pentru trecut.

Dar tăbliță aceasta lipsește precum lipsește, în ceasul de față, orice semn pământesc și experimental cum că îi pasă cuiva ceva, în țara noastră, de aceste pietre albe, de subt cerul Mangaliei.

Dacă vizitatorul are timp și mai are și curiozitatea lucrurilor de demult, va veni a doua oară, a treia oară, la această vatră năpustită, până când va întâlni pe cineva mai inițiat, sau până când va avea norocul să dea singur peste cheia mântuitoare. Cercetând cu luare-aminte și cu stăruință capitelurile răsturnate, în colb și în bălării, va găsi pe două dintre ele semnul crucii. Este crucea bizantină, cu toate brațele egale. Pe unul dintre aceste două capiteluri (zace în unghiul nord-estic) crucea, tăiată în relief, se păstrează intactă. Pe al doilea capitel (zace pe linia vestică extremă) crucea s-a înnegrit, a pierdut netezimea și a pierdut și un braț.

Așadar, aici a fost odinioară o biserică creștină! Descoperirea ta, naiv cercetător de vară, a fost proclamată, în înaltele noastre sfere oficiale și științifice încă de acum șapte ani:

„... Cercetări arheologice întreprinse la Mangalia... au descoperit între altele o clădire bazilicală ce cuprinde o mare cantitate de marmură, care, pentru epoca târzie a clădirii, dovedește o înflorire de seamă în trecutul vechiului Callatis..." *(Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice*, ședința de la 6 septembrie 1915, pag.34.) O clădire bazilicală, ce cuprinde o mare cantitate de marmură, este o expresiune ermetică științifică. Un profan ar zice: o clădire bazilicală cu multe sfărâmături de marmură.

În același anuar, același an 1915, există un raport special, asupra „primei campanii de săpături la Callatis" (p. 200-205). Acolo găsim această frază, apreciabilă pentru claritatea ei: „În general privite, ruinele au făcut parte dintr-o grupă de clădiri de formă bazilicală, grupate în jurul unei biserici creștine de prin veacul VI, după Chr." (pag. 203). Spre părerea mea de rău, aceasta e singura frază pe care poate s-o înțeleagă un neinițiat. Raportul cuprinde o dare de seamă asupra săpăturilor și a descoperirilor făcute. Dar descrierea acelor „clădiri de formă bazilicală" nu este pe înțelesul tuturor. Trebuie să ținem seamă de împrejurarea că prin săpăturile din 1915 n-a ieșit la iveală decât o parte din complexul clădirilor îngropate. Din această cauză, cel ce le descrie se simte stingherit, iar cititorul puțin luminat.

Iată însă o altă descriere mai transparentă și mai populară. Se găsește în cartea (scrisă în limba germană): *Antichitățile creștine ale Dobrogei*, opera I. P.S. Raimund, arhiepiscolul catolic din București. În această carte, la pag. 169, întâmpinăm un desen care înfățișează cu exactitate ceea ce se vede azi, la lumina zilei, de pe urma săpăturilor din 1915. Acum înțelegem că partea vestică, din suprafața descoperită, era un fel de tindă spațioasă despărțită în trei, prin două șiruri de stâlpi, înfipți exact de la nord spre sud. Partea dinspre răsărit – dincolo de zidul transversal – pare a fi fost bazilica propriu-zisă, cu intrarea spre apus, cu altarul spre izvoarele luminii.

Dar poate că aceste impresii și localizări se vor schimba atunci când, de subt mormanele seculare, va ieși la iveală toată liniatura temeliilor. Această perspectivă însă este nesigură și îndepărtată. Chiar

în anul 1915 greutățile explorării – mărturisește d. D. M. Teodorescu, conservatorul Muzeului Național – au zădărnicit bună parte din planurile și din avântul exploratorilor. Terenurile cari ar trebui scormonite sunt în mâna unor proprietari obtuzi și nepăsători față de farmecele arheologiei. Săpăturile începute n-au putut fi duse până la capăt. Oricum, cu fragmentele găsite și cu altele mai vechi, risipite prin toată Mangalia, direcțiunea Muzeului Național a înjghebat, la primărie, un început de muzeu regional. L-a înjghebat într-un ceas fără noroc, căci a izbucnit războiul și toate elementele adunate s-au risipit.

A mai rămas vreo jumătate de duzină de bucăți mari, cari n-au putut fi cărate. Le-am văzut întrunite și „domesticite", în curtea unui gospodar din Mangalia. Un fragment sprijinea o plită sau o poiată. Altul se scălda cu rațele într-o băltoacă. Un al treilea păzea colțul casei gospodarului... Și toate aveau linii și acante cari dădeau pe față – în jalea barbară a zilelor noastre – darul și paternitatea vechilor sculptori elini!

Revenind la ruinele de marmură de lângă Biserica Grecească, atâta putem să reținem și să spunem și altora, că este vorba de un locaș de închinăciune de prin veacul al șaselea după Mântuitorul, adică de pe vremea împăraților bizantini Anastasie, Iustin I, Iustinian, Iustin II, Tiberiu II și Mauriciu. Acest locaș de rugăciune înălțat Mântuitorului a fost ca atare ridicat din temelie sau a fost mai întâi templu păgân ori tribunal împărătesc convertit mai apoi în biserică?...

Aceste ruine de marmură, însemnate cu semnul crucii, deschid capitolul special al antichităților creștine din Dobrogea. În anul 1911, profesorul V. Pârvan, constata despre „neprețuitele resturi antice" de la Tropaeum Traiani – resturi de bazilici, capele, cripte – că „nu au fost decât în mică parte dezgropate, iar o publicație sistematică, măcar pentru descoperirile de până acum, lipsește cu totul" (*Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, pag. 66).

Ce să mai zicem despre antichitățile creștine de la Mangalia! Tot profesorul Pârvan notează (aceeași pagină) că, pentru antichitățile creștine dobrogene, n-aveam deocamdată la îndemână decât lucrările I. P. S. Raimund: *Die christlichen Altertuemer der Dobrudscha*, apoi: *Nach Adamclisi* și, în fine, opera în două volume: *Aus Rumaenien*.

ÎN VARA ANULUI 1924

15
BUCUREȘTI – CONSTANȚA

Mi-e dragă, cu deosebire, această linie de drum-de-fier București–Constanța... Până la Fetești este dreaptă în chip ideal, fără nici o cotitură, fără nici un pod. De la Fetești până la Cernavodă e dreaptă ca o săgeată și ca drumul săgeții, peste vaste suprafețe plumburii, peste dumbrăvi de sălcii, peste vetre de nufăr înflorit și apoi peste Dunărea bătrână, biruită și călărită de Podul Carol I. De la Cernavodă la Constanța, linia dreaptă se zgârcește și șerpuiește, dar prin locuri atât de curioase, încât luarea-aminte nu slăbește și călătoria rămâne interesantă până la capăt.

Poate însă trebuie să adaog că acest zbor în linie dreaptă, de-a lungul largului nostru Bărăgan, ca să fie într-adevăr plăcut și răcoros ar fi bine să-l faci cu un tren accelerat... Altfel, gările se înmulțesc ca mărgelele, pe o ață întinsă coardă, soarele crește și cucerește tot cerul, vagoanele se încing și cititorul meu cel mai binevoitor va găsi paradoxală dragostea mea pentru artera C.F.R. București–Fetești.

După ce treci de gara Pasărea și începi, pe dreapta și pe stânga, acele fragede dumbrăvi peste vârfurile cărora strejuiesc, într-o parte turlele Mânăstirii Pasărea, și în cealaltă parte turlele Mânăstirii Cernica, prinzi de veste, cu mirare, că avem lângă capitala României Mari – la o depărtare de 20-25 de km. – posibilități și comori, pentru noi, mereu inutile...

Câte trenuri de vară, câte tramvaie electrice n-ar fi stabilit alți oameni decât noi, între aceste bolți de frunză și de umbră și asfixiata noastră Capitală! Sărmanii bucureșteni sunt nevoiți, adeseori, să-și ia lumea în cap și să se ducă la sute de kilometri depărtare de bojdeucile lor, în primul loc din pricina acestei zone de pustiu și de barbarie din

jurul Capitalei. Să zicem că unii au nevoie de băi, prescrise de medic. Alții au nevoie de aerul și de mireasma bradului, după aceeași prescripțiune. Dar sunt alții, foarte mulți, cari și-ar vedea de sărăcie, în București, dacă ar putea, de trei patru ori pe săptămână, să se repeadă cu tramvaiul electric până la pădurile de la Pasărea și de la Cernica, ori și mai bine, până la băile instalate la umbra acestor păduri, tăinuitoare de heleștaie...

Dar așa ceva este pe cale de îndeplinire, numai că în locul heleștaielor Brănești, va fi balta Snagovului. Am auzit și eu. Să dea Dumnezeu să vedem inovația aceasta cât mai curând... Și să trăiască acea societate engleză sau americană căreia i-a trecut prin cap să mai aerisească și să mai îmbăieze pe bietul bucureștean!

Deocamdată recunoaștem cu plăcere că trenul accelerat în care ne aflăm e curat, e confortabil, nu e prea aglomerat și – pe linia aceasta, cel puțin până la Fetești – are bună reputație. Într-adevăr, nu-mi aduc aminte să se fi întâmplat vreun dezastru pe această porțiune de cale ferată, dreaptă ca o riglă de geometru și cu foarte puține confluențe.

Trecem – aproximativ – prin Bărăganul lui Odobescu. Dar lumea s-a schimbat. În locul acelui ocean de bălării și de iarbă uriașă, prin care colindau căruțele vânătorilor, azi avem o infinită suprafață cultivată, în care colindă plugurile cu cinci brazde și mașinile secerătoare.

Acum vreo doi sau trei ani, pe acest Bărăgan, făceau valuri-valuri mii și mii de pogoane cu porumb. Anul acesta, cămările cerului au stat închise. Seceta a uscat câmpia și nădejdiile plugarului. Sunt petice de pământ, cum am văzut deunăzi pe la Galați și pe la Brăila, cu totul calcinate și înroșite, ca în luna lui octombrie.

Oricum până la Fetești, grăsimea pământului sau câteva ploi, oricât de avare, au mai dat putere vegetației. De la Fetești încolo, aspectul e altul. Mai întâi, noianul de ape încremenite dintre Borcea și Dunăre. Mai lunile trecute, de la Fetești și până la Cernavodă era o singură oglindă de plumb și de ironie, când stăteai și o priveai de la malurile arse de soare și pulverizate. De data aceasta, apele au scăzut; „grindurile" au ieșit la iveală; sălciile și-au desfăcut pletele din potop, Dunărea și-a așezat, din nou, hotare verzi, spre haosul de lacuri și de dumbrăvi, din partea stângă. Dar după ce-ai ieșit din colivia podului

și ai lăsat în urmă acest bazin supraudat și bun pentru cirezi și pentru herghelii, intrând în Dobrogea intri în țara pietrei seci. Nu știu care alt ținut al nostru poate să se ofilească și să se scorojească, în timp de secetă, mai mult decât acest pietros și straniu pământ dobrogean.

Toate dealurile, toate platourile sunt pleșuve și roșcate. Numai pe unde se pornesc văile, vezi curgând devale un fel de pulbere verzuie – biata rădăcină a ierbei de mult păscute.

A mai rămas verde fundul văii, prin care șerpuiește calea noastră, și încă este verdele papurei și al stuhăriilor de pe fostele smârcuri.

Cumplită secetă! Ce mai pasc oile, ce mai pasc vitele, cari stau risipite pe aceste funduri de oală!

O fi aiurea mai bine – mai sus, mai jos de linia ferată – voiești să crezi așa, căci altfel prea e jalnic să întinzi, pe toată Dobrogea, pârjolul și blestemul acestor locuri...

Câteva sate tătărăști, mai exact câteva case semănate la întâmplare, din traista nu știu cărui fantastic Moș Sărăcilă, cu fes și cu șalvari... Apoi Medgidia, răsfirată, dezarticulată și ambiguă, nici creștină, nici turcească... Pe urmă, iar valuri de teren, fără nici o nădejde pentru toamnă, iar petece de iarbă rară, dezolată și uscată, ca tuleiele unui spân, iar două-trei cuiburi de porumb opărit și, iată, înălțimile de unde începi să pândești zarea de oțel a mării.

16
UN CEAS LA TECHIRGHIOL (MOVILĂ)

În Constanța facem numai un popas. Deși avem aici, pe țărmul mării, câțiva prieteni gata să ne servească și să se strâmtoreze pentru noi, totuși planurile și pretențiile noastre sânt mult mai modeste... E adevărat că ne trebuie și nouă băi de mare, soare și nisip cald, dar nu le căutăm la Constanța. Mergem mai devale. Unul dintre noi are însă urgentă nevoie de nămolul de la Techirghiol.

Și aceasta e problema apăsătoare care mă mână spre lacul miraculos mai înainte de orice alte hotărâri și întreprinderi. De la Constanța până acolo sunt numai vreo 18 km și zeci de automobile și de autocamioane răscolesc necontenit praful generos, când pe șoseaua mare, când pe drumurile croite pe de lături.

Dar ești bucuros de repeziciunea transportului, urmărești linia albastră a mării, printre mirișțile sărace, și vezi că Techirghiolul începe să se profileze – vorbesc mereu de Techirghiol-Movilă, care e o veche cunoștință a mea și pe care îl revăd totdeauna cu un sentiment cu totul personal...

Închipuiește-ți că ai cunoscut odată un copil care de-abia mergea, copăcel și la jocurile nevinovate ale căruia ai fost martor și părtaș... Era numai atâta, de o șchioapă... L-ai dat huța, pe picioare, și i-ai făcut vioară din coceni de porumb... Copilul a crescut, a fost în străinătate... S-a însurat cu fata unor milionari și astăzi când te mai întâlnește – foarte rar – își drege monoclul, alene, ca să te recunoască.

— *Ah, bonjour!... c'est toi, mon vieux Ghitza...*

Cam acesta este sentimentul meu, când trec prin Techirghiol-Movilă. Acum douăzeci și patru de ani, impertinentul de azi era numai... iarbă și pârloage, cu o tichie roșie pe vârfului capului, adică

numai cu otelul „Movilă", de-abia isprăvit de roșu. Ne-am plimbat, am huzurit, am visat prin locurile tătărăști, unde se ridică azi aceste vile mândre... Peste tot erau garofițe sălbatice și sipică. Iar de jur-împrejurul lacului era pustietate augustă. Numai subt malul dinspre miazănoapte, era o magherniță de scânduri, „instalația de băi" a Sanatoriului Eforiei... Și an după an, clădirile au ieșit ca din pământ. Între lac și mare, s-a întemeiat cartierul Carmen Sylva. Interesele, apetiturile și exploatarea au ridicat aci curcubeul celebrității, mai mult decât puterea vindecătoare a nămolului din fundul lacului.

Se înțelege; era inevitabil. Unde este... lac, trebuie să se adune broaște, adică toată acea zarvă respingătoare a cupidității omenești. Dacă oamenii vicleni, capitaliști și exploatatori n-au lipsit, nu lipsesc nici la Lourdes, și nici la Sf. Mormânt, de bună seamă că nu puteau să lipsească la Techirghiol.

Dar vorba aceea... *est modus in rebus*. Și aici, ca mai pretutindeni în viața noastră socială, te izbește nu știu ce particularitate de parvenitism și de exagerare pe care nu poate s-o spele nici lacul nici marea.

Am venit aici cu nădejdea absurdă că voi putea găsi adăpost, masă și băi pentru un copil limfatic. Nu e de nasul meu! În aceste zile scumpe pe cari le-am apucat, ca să faci băi la Techirghiol, trebuie să vii cu parale multe, sau trebuie să vii... în colonie școlară, sau (mult mai practic) să vii în colonie politică. O baie caldă costă vreo sută douăzeci de lei, așadar, una mie două sute de lei: zece băi. Dar sunt domni eleganți, cu privirea rece și importantă, dar sunt doamne îmbrăcate în aripioare de libelulă cari nu plătesc absolut nimic...

„Nu cerceta aceste legi..."

Și iată încă un citat care îmi ține calea, însă ușor modificat, potrivit succesului meu de la Techirghiol:

„Veni, vidi, perdidi"...

Nu-mi mai rămâne decât să iau înapoi drumul spre Constanța, și să-mi mult gândul de la băile de nămol.

O întâmplare infimă și veselă gonește tristețea momentului și pune un accent deosebit călătoriei de revenire. Un automobil gol, printre destule altele așteaptă în șosea, acolo unde fierb, cu treabă și fără treabă, localnicii și mosafirii stațiunii. Vorbesc cu conducătorul

și aflu că mașina e gata să pornească la Constanța... „Gata, peste o jumătate de oră"...

După două ceasuri mașina pleacă, cu mine, și cu conducătorul... ca să ridice de la domicliu doi clienți importanți: două doamne, călătoare ca și mine spre Constanța.

Oprim înaintea unei vile cu etaj și două doamne se ivesc la capătul scării pe un fel de terasă de scânduri. Oroare! în fundul automobilului stă un popă bătrân, sărăcăcios și nepieptănat!

— *Nous avons de la chance!...*

— *Un retour délicieux!...*

— *Si nous rencontrons mon mari, quelle tête fera-t-il?!...*

Servitoarea de perfect acord, dacă nu cu franțuzeasca, dar cu atitudinea și cu încurcătura stăpânelor, îi spune șoferului:

— Unde l-ai mai găsit și pe ăsta?...

Mai plictisit decât toți, șoferul se întoarce către mine și politicos, dar categoric, mă poftește:

— Părinte, fiți bun și treceți aici lângă mine, ca să stea în fund doamnele...

Dar în fund este loc comod pentru trei persoane!...

Haide, amice, scoate, din sac, franțuzeasca de zile mari și încredințează pe aceste doamne că un preot ortodox poate să fie și altfel decât îl zugrăvesc anecdota populară sau prejudecata volteriană. Dar dă-le și lor oarecare dreptate: astăzi, când preoțimea cea nouă cere căsătoria a doua, cere, pentru zilele ordinare, costumul civil și, îndeobște, o intimă prietenie cu briciul și cu foarfeca: nu e de mirare că – așa popă vechi, cum vreai să fii – nu inspiri nici o simpatie unor biete suflete plăpânde.

17
ÎNCĂ O DATĂ, LA MANGALIA

Ne-am hotărât să mergem încă o dată la Mangalia. Timp de doi ani ne-a urmărit amintirea scăldată în aur și în valuri albastre a străvechiului și dărăpănatului târgușor. E cam dincolo de lumea căilor ferate, a poștei, a telegrafului și a telefonului... dar e un loc intim și subjugător. De la Constanța și până acolo sunt patruzeci și patru de kilometri și pentru cel ce aduce cu sine o familie numeroasă plata transportului – de persoană – e aproape egală cu costul biletului de tren București-Constanța... Dar trecem și peste aceasta. Îngăduința și apatia noastră națională sunt insondabile. Un străin s-ar îmbolnăvi de migrenă torturându-se cu întrebarea: „Cum se poate ca, în timp de un sfert de veac de când a ieșit în lume faima băilor de la Techirghiol, să nu se fi găsit în țara românească atâta filantropie, atâția ingineri și atâția bani câți trebuiau pentru arteriola de cale ferată Constanța-Techirghiol?"

Pe noi nu ne doare capul nici de alte întrebări și probleme mult mai năzdrăvane decât problema acestei șchioape de cale ferată.

Cu automobilul, de la Constanța până la Mangalia, faci de-abia un ceas. Aceeași uscăciune, aceeași tristețe lasă văl de toamnă peste această regiune dobrogeană. Atâta numai că vecinătatea mării și roua dimineților au stâmpărat mânia secetei și au mai înviorat semănăturile și suhaturile. Colinele nu sunt cu totul sterpe și iarba de pe lângă drum n-ar lua foc imediat, dacă ai arunca în ea un chibrit aprins.

Grâul și ovăzul sunt parte secerate, parte în secere. Recolta e slabă, dar nu este nulă ca în alte părți.

Lăsăm în urmă Techirghiolul-Movilă, trecem prin Tuzla, printre sacalele cu apă cari se duc sus să răcorească pe boieri, și zburăm către

Tatlageacu Mare, pe terenul cu unde largi, încremenite sub orizont. De la Tatlageacu Mic până la Mangalia mai sunt vreo zece kilometri și după ce ai trecut de culmea păduroasă a Comarovei, Mangalia se înalță, colțurată, pe culmea dimpotrivă.

Revedem locurile acestea, marea care prididește răsăritul, rândunelile și graurii așezați în sălbi, pe sârmele de telegraf, misterioasele movile cari dau o înfățișare ușor funerară câmpiei ondulate, și călătoriei de azi îi adăugăm frumusețea și rezonanțele amintirii. În dreptul ruinatului ocol silvic, la prima mea venire automobilul și-a pierdut puterile... Pe coasta aceasta, întâlneam dimineața oile cari ieșeau de colo de la stână... Până aici au venit copiii să mă întâmpine, odată când reveneam de la București...

Sosim la Mangalia. Toate sunt atât de neschimbate și stau atât de bine la locul lor, încât notăm numaidecât cele 3-4 construcții noi cari s-au înfiripat de doi ani încoace. Aceleași prăvălii, aceeași stradă principală și unică, de vreo sută de metri, aceiași negustori, în papuci, în pragul prăvăliilor și trebuie să recunosc, cu plăcere, aceeași primire patriarhală și prietenoasă.

Aceeași ar fi și geamia - arhaica și mult vorbitoarea geamie din Mangalia - dacă nu m-ar izbi dureros suferința bălăriilor dintre zidurile ei. Unde sunt hățișurile cele nedescurcate! Unde sunt scaieții cei măreți, cu măciuliile lor uriașe și roșii-viorii gata să atingă în asemănare niște turbane turcești. Unde este acea plasă verde și adâncă, prin care răzbeau, ici și colo, stâlpii centenari de la căpătâiul muftiilor și-al pașalelor!

Mai mult decât pe ogoarele nimicite și pe izlazurile rase, jalea acestor zile fără ploaie s-a cuibărit aci, în această necropolă turcească. Și tot așa este cu toată Mangalia. Acest târg, întemeiat cu câteva sute de ani mai înainte de era creștină, este în realitate o vastă necropolă. Când ploaia cade multă, peste dărâmături, peste morminte, peste puzderiile stratificate, ciulinii prosperează, ruinele se schimbă la față, tinerețea cea de un an deghizează moartea milenară!

Deci, cu părere de rău stăm și privim, printre vlăstărișul sărac, printre cucutele puține, printre pirul anemic, oasele deșirate și nălbite ale bietei Mangalii...

Mai sunt și alte triste ți, mai sunt și alte dezamăgiri, corespunzătoare tot atâtor așteptări și iluzii zadarnic mângâiate... Întâia moară de vânt a pierit dintre Mangalia și satul Două Mai!... Furtuna sau nu știu ce neînțelegere dintre proprietar și arendaș au nimicit acest venerabil monument. Prieteni pictori, cari ați cunoscut și zugrăvit moara de vânt, de lângă grădinița publică, întristați-vă cu mine!

Altă pagubă, care din fericire mă privește numai pe mine, este că fostul meu cabinet de lucru – încântătoarea magazie de cereale de acum doi ani – de data aceasta nu-mi mai aparține. Apoi, melancolice sau sinistre, diverse noutăți și întâmplări, altele decât acum două veri: Tewik nu mai vinde limonadă; Zoreh și-a schimbat cuibul ei de rândunică musulmană, apărat cu gratie de lemn, și a emigrat nu știu unde, sus în tătărime; un ministru s-a arătat, deunăzi, câteva minute în localitate...

Încolo... delfini inofensivi și copilărești în volburile albastre ale mării, copii cari ciripesc pe nisipul lichitor, pescari turci care-și dreg mrejile – și portul potmolit și mort, sub cristalul lichid, între cele două brațe ale digului.

18
PIERRE LOTI ȘI TĂTARII DIN MANGALIA

Cine este obosit de prea multă muncă, sau cine suferă de neastâmpăr nervos, sau cine are prea multă febră în sânge și în viață, să poftească la Mangalia, dar nu ca să facă băi de mare, ori helioterapie, ci ca să privească cum trăiesc turcii și tătarii. Se știe că marele vrăjitor al cuvântului, maestrul visului exotic, Pierre Loti, adora islamul și ținea pe musulmani drept oamenii cei mai înțelepți și mai cinstiți de pe pământ. Am văzut acum în urmă, într-o carte a lui, că, în tinerețe, l-a bătut gândul, foarte serios, să treacă la legea turcească. Iar mai târziu, când frumusețile și durerile Bosforului se alinaseră în sufletu-i, prietenia și devotamentul lui pentru turci au mers până la riscuri și sacrificii. Încep să-l înțeleg pe Pierre Loti.

La Mangalia, suntem departe de Eyub și de Cornul de Aur, dar e destulă viață turcească, pentru observație și cugetare.

Marele Corso, adică acei o sută de metri de stradă principală, este interesant, dar e amestecat și nu destul de caracteristic. Turism și Orient se află aci din belșug, dar mai mult prin contrafacere... Adică unii cetățeni, de felul lor români și chiar bucureșteni, fac pe turcii, revărsați pe trotuar și pe stradă, la măsuțele cu cafea, cu bere, sau cu simple palavre... E un amestec pitoresc de pălării și de fesuri. Fără contrazicere, orientali sunt toți, până în măduva oaselor, dar turci sunt mai puțini.

Spre a evita confuziunea, eu prefer să străbat partea de apus a orășelului, să mă strecor printre mormanele de pietre, pe lângă casele cu porți și cu ferestre oarbe și să admir uriașa și calma barbarie a acestei obștii omenești. Unde vezi o casă mai văruită și mai ales unde

vezi vreun geam deschis, trebuie să presupui, aproape fără greș, că înăuntru locuiește un ghiaur.

Musulmanii din Mangalia sunt în mare parte tătari. Câtă deosebire este, sufletește, între turci și tătari nu sunt competent s-o spun. Mie unuia îmi apar de-a valma, ca aceeași lume mahomedană. Îi văd în bărci, la pescuit, îi văd la arie, treierând, îi văd ducându-se la geamie, și câteodată ne întâlnim și gătim câte o microscopică afacere civilă, într-o limbă românească de-a pururi sumară.

Sunt totdeauna liniștiți, măsurați la pas, la gest și la cuvânt. Nu-i aud niciodată certându-se și (atâta cât m-a învățat mediul bucureștean să cunosc pe oameni) nu disting între ei nici o lichea și nici o secătură. Și totuși gospodăriile lor sunt la pragul de jos al dexterității moderne și al civilizației. Și totuși mahalaua lor e incalificabilă, prin sucitura ulițelor, prin gunoaiele aruncate la porți, prin vraiștea universală dimprejurul caselor! Dar sub această coajă de tembelism și de barbarie, tătarii sunt de treabă, sunt pacinici, se țin de cuvânt, nu poftesc nici casa, nici cadâna, nici șalvarii, nici măgarii aproapelui... Dovadă: nu sunt hoți, nu sunt stricați, nu sunt ucigași.

Locuim într-o casă așezată alături de mahalaua tătărască. Dormim nu numai cu fereastra deschisă, dar și cu ambele canaturi ale ușei date de perete. Unde poți să faci așa ceva, la București, ori la Ploiești, și să nu se ocupe toată țara de tine, ca deunăzi, de bietul Cair!

Aceste constatări sunt atât de curioase, încât concetățenii și cititorii mei, cari nu cunosc, nici măcar cât mine, pe scumpii noștri dobrogeni mahomedani, vor socoti că au de-a face cu exagerările și cu reveriile unui poet. Totuși târgurile și satele Dobrogei sunt accesibile oricui.

Și mă întorc cu gândul la Pierre Loti. Când îl citeam odinioară, și-l găseam atât de turcofil, îl primeam cu îngăduială: *licet poetae*!... Poetului i se iartă multe, chiar credința că turcii sunt poporul cel mai înțelept și mai onest de pe pământ. Dar iată și pe alții, căzând în aceeași încurcătură și în aceeași licență poetică...

Grea problemă! După toată aparența, acești oameni sunt înapoiați. N-au igienă, n-au confort, ignorează cu totul avantagiile civilizației. Dar nu mint, nu fură, nu-și confundă fesurile și nu varsă sânge omenesc. Cu alte cuvinte, au o temeinică moralitate socială și

individuală. Trebuie să cuprindă ori nu adevărata civilizație, în primul loc, și moralitatea? Mi se pare că toți vom răspunde afirmativ, cel puțin în teorie. Atunci vedeți ce ciudățenie. În Mangalia poți să privești cumpătarea, probitatea, mărinimia, fidelitatea conjugală... adăpostindu-se în bordeie – iar pe Diogene, fără lampă și fără ironie, căutând cuminte calea către geamie.

La geamie, Diogene va găsi oameni după cum îi va găsi totdeauna în preajma sanctuarelor, atunci când sunt slujite din toată inima și cu eroism.

Este cu putință, oare, să sălășluim, pe pământ, bunătatea și perfecta înfrângere personală, în afară de Dumnezeu și de sfânta lui frică? Eu unul nu pot s-o concep. Ce însemnează civilizația pumnalului, a jefuirii celor mulți, a chiolhanelor și adulterului? Însemnează cea mai monstruoasă și mai ipocrită barbarie.

Și atunci, cu ce privire, și cu ce inimă, și cu ce filosofie, vom îmbrățișa această burgadă turcească, deasupra căreia, în fiecare zi de vineri, se revarsă, din minaret, solemnă și pătrunzătoare porunca lui Allah?

Sărmanii tătari din Mangalia cât mă înduioșează, când mă gândesc că într-o zi se vor da și ei pe brazdă, fie după moda din Angora, fie după cea din București!

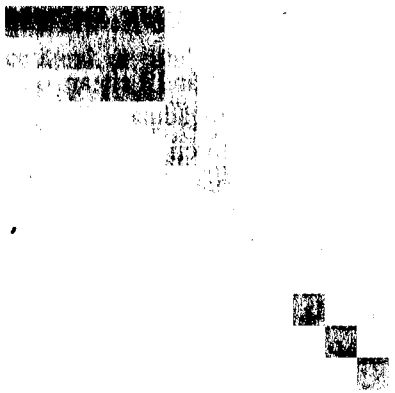

19
„THALATTA! THALATTA!"

Cu cât trece mai multă vreme și zilele trăite de mine lângă mare se înmulțesc, cu atât ajung să înțeleg și să simt mai profund furtunoasa bucurie a soților lui Xenofon, când, de pe vârful munților streini, descoperiră, la orizon, Pontul Euxin: „Marea! Marea!"

Infinită în valuri, înfinită în măreția cu care ne robește sufletul, infinită în euritmia cu care ne leagănă și ne scoate din strâmtoarea celor ce se pot pricepe și se pot exprima!...

Ori de câte ori o vezi, e alta și totuși e aceeași. Ori de câte ori o vezi, ai câștigat o rază nouă sufletească și ai scuturat în unda ei încă ceva din puzderiile tale cele imateriale. Cum te-ai putea sătura de priveliștea ei și unde ai putea așeza coliba reculegerilor supreme, mai nimerit decât pe țărmul acestui ritm etern? De-o sută de ori de vei ieși la malul mării într-o zi, de o sută de ori vei fi deasupra ta și deasupra firei, de o sută de ori sufletul tău își va simți aripi de albatros.

Dacă treci de-a lungul ei într-un ceas senin, cu soarele pornit către amiază, unda amicală și albastră deșiră, lângă poteca ta, ghemul horbotelor albe, în semicercuri licăritoare și muzicale. E horbota ceasurilor calme și suspinul liniștitor al pruncului ce doarme. Merg înainte, simțind pe brațe, pe spinare, pe piept fluiditatea soarelui încropit și trăiești, cu farmecul anticipărilor, întâlnirea ta cu unda răcoroasă.

Dacă te nimerești pe țărmul mării, când ziua scade, stăi locului și adună cu nesaț comorile de safir, de ametistă și de opal pe cari seara zglobie le vântură cu lopeți de aur. Cum vin spre tine – din adâncul din ce în ce mai violet, pe cărări tremurătoare și din clipă în clipă altfel înnodate și deznodate – sălbile rostogolite, brățările cari se rup,

aruncându-și diamantele și paftalele late, deschiotorate de sub sânii sirenelor!...

Dar poate că norii izbucnesc, într-o dimineață, și învăluiesc marea și uscatul. Aleargă de privește mânia mării! Stai pe brânci, în iarbă, pe o movilă, și te uită, printre lugerii uscați, câte spinări monstruoase ondulează din inele vinete și albe. E o bătălie uriașă! Nu știi cine cu cine se luptă. Nu știi cine biruiește, cine e biruitul. Dar vezi o încordare furioasă. Mii se prăbușesc peste mii. Tranșee de spumă se ridică într-un minut și se răstoarnă în minutul al doilea, în prăpăstii imense și rotunde. Gemete, bubuiri și trosnete ca de copaci răpuși de vijelie zguduie văzduhul și zguduie pământul. Iar potecile tale de ieri pe țărmul familiar nu mai există. Marea a ieșit din hotarul ei de zile calme cu câțiva stânjeni. Când te uiți de departe la malul bătut de valuri întărâtate și albe, îți vine să crezi că tot păsăretul cel alb al mării s-a adunat aci pe litoral, sfărâmându-se și așteptând până când va trece ceasul de urgie.

Dar chiar prăpăstioasă și dezlănțuită, încărcată de tunete și pornită la asalt împotriva adăpostului tău, de pe coastă, marea rămâne dătătoare de tihnă și de înțelepciune. Poate pentru cuvântul supremului contrast dintre zbuciumul pe care-l privești și imobilitatea în care te găsești. „E plăcut să vezi oceanul cum se zbate și se precipită, atunci când tu însuți stai la adăpost pe țărmul tare..." așa zice, parcă, un poet din vechime.

Dar și pentru cuvinte pe cari zadarnic te-ai strădui să le faci să pice în picături înțelese, condensând subtila ceață sufletească, cu care te învăluiește marea...

Uneori pare că ai uita că stai în preajma ei. Îi întorci spatele și pornești spre câmp sau treci prin străzile fragmentare ale Mangaliei sau întârziezi în casă, cu o carte în mână, cu o pagină albă dinainte. Dar ai ajuns pe un podiș mai răsărit și, iată, instinctiv întorci ochii înapoi și cuprinzi, într-un suspin, subjugătoarea fantomă albastră. Sau dacă te-ai încurcat printre bolovanii și printre zidurile ruinate, la prima deschizătură înspre mare, ridici capul și-ți răcorești inima. Iar dacă ai isprăvit capitolul început, ori pagina pe care voiai s-o scrii rămâne albă și rebelă în fața ta, ieși în prag, caută marea și măsoară

ce-ai citit sau ceea ce te chinuiești să scrii – cu dalba și vecinica scriptură, scrisă clipă cu clipă, în nisipul încercuitor.

Și noaptea, după ce luna a ieșit din noianul opac și pacificat, și-a început, în mare și pe cer, minunata ei cărare geamănă, rămâi și tu pe limba digului, gândești, visezi, te pierzi... cu algele, cu stelele, cu miriadele scânteietoare, cari despart în două întunericul mării. Câtă bărbăție, câte fețe îndrăznețe, câte eroisme vechi și noi, cunoscute și necunoscute, au înflorit și înfloresc lângă marea enigmatică și chemătoare! Puterile omului și dibuirile civilizației s-au fortificat și au ajuns ingenioase, în primul loc, pe coastele calde, feniciene și ionice. Calea, spre visurile cari îl neliniștesc și îl mână înainte, omul și-a croit-o, mai totdeauna, peste elementul mobil și plin de primejdie. Sirenele, pe cari închipuirea grecilor poeți le ascundea sub lanurile albe ale spumei și în preajma corăbiilor călătoare, personificau puterile subjugătoare și temute ale mării.

Mai puțin poeții decât grecii, dar mai înaintați în cunoștința celor pământești și celor dumnezeiești, noi am gonit din mare creațiunile vechei mitologii, noi am domolit spaima furtunilor, în furtuna dumnezeiește alinată de pe marea Tiberiadei!

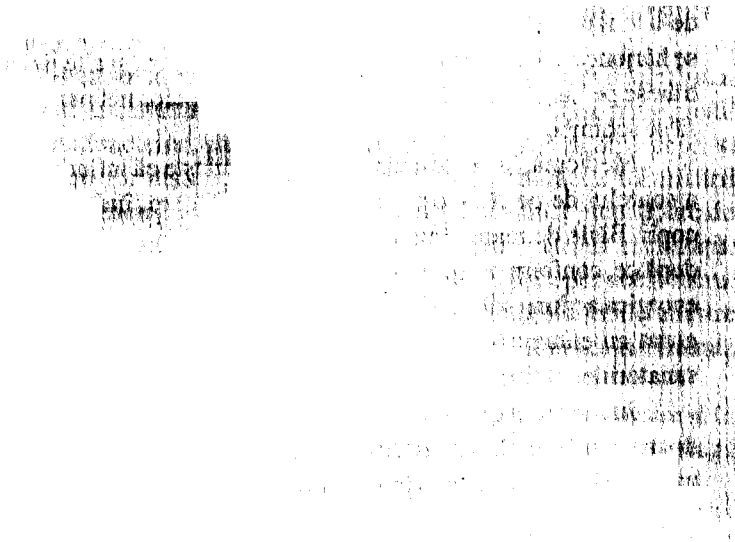

20
COPIII DE PE NISIP

Coasta Mangaliei, deși este abruptă din dreptul Bisericei Grecești până dincolo de șoseaua digului, totuși jos se răsfrânge într-o panglică lată de nisip, potrivită pentru băile de mare și de soare. Se zice că Mangalia întrece, în privința aceasta, toate celelalte localități, de mai sus și de mai jos de ea. Cât am putut să judec eu însumi, începând din dreptul mlaștinilor sulfuroase și până la Ilanlâc, adică vreo patru km. spre miazăzi de Mangalia, țărmul mării este, aproape fără întrerupere, înecat într-o zonă de nisip, când mai lată, când mai îngustă. Malul nu se frânge de-a dreptul în mare, decât acolo unde a fost dezgropat și se vede zidul vechei întăriturii romane.

Multă vreme, acest blond bulevard, care aleargă în semicercuri de-a lungul noianului fluid, a stat pustiu și netrebnic. Poposeau pe el, se hârjoneau și se uscau la soare pescărușii, călifarii și alte jigănii cari trăiesc pe lângă mare. De câtva timp fața sterpelor nisipuri a început să se schimbe.

Medicina, în zilele noastre, propovăduiește că influența mării și a soarelui de pe țărm este suprem binefăcătoare, îndeosebi pentru copii. Băile de mare rămân un accesoriu. Intri în apă și te răcorești, după ce, conform prescripției medicului, ai stat un timp oarecare, subt energica acțiune solară. Câțiva prieteni, elevi ai lui Esculap, m-au asigurat cu entuziasm că helioterapia face minuni în stațiunile și în sanatoriile maritime.

Judecând după cele ce văd cu ochii, trebuie să deduc că noua doctrină medicală câștigă teren și aderenți. Și mai mult decât atâta, trebuie să recunosc că avântul, zburdălnicia și fericirea fragedului

popor de pe nisip sunt dovezi că doctrina, de data aceasta, e pe calea adevărului.

Așa se face că, în vara aceasta, câteva colonii de copii au venit și s-au așezat – o așezare improvizată dar satisfăcătoare – în tăcuta Mangalie de altădată. Există aici, de câțiva ani, un orfelinat destul de bine instalat și condus cu deosebită tragere de inimă. De data aceasta, am găsit încă două tabere de copii, amândouă cu înfățișare militară. Una e aproape de Biserica Grecească și se adăpostește în niște corturi largi soldățești. Este opera d-nei Balș, una din eroicele binefăcătoare ale copiilor noștri suferinzi. Cealaltă este opera principesei Elena. Această a doua tabără de copii își are sălașul în niște barace de scânduri, între țărm și cazarma din localitate. Micii coloniști sunt copii de clasele primare, băieți și fete, cu toții vreo 130. Au dormitoare separate, sofragerie, camere pentru provizii, pivniță, numeros personal supraveghetor și o duzină de soldați pentru greul gospodăriei.

Și orfelinatul și coloniile cele două au locurile lor pe plajă, și ceasuri anumite când vin să stea la soare și să intre în apă. De sus de pe țărm, se arată ochiului ca trei pâlcuri distincte, dar deopotrivă de multicolore. Între aceste pâlcuri se intercalează, când mai deși, când mai rari, vizitatorii particulari. Bătrâni, copii, bărbați, femei, stingheri sau întovărășiți, au loc destul, și sunt bineveniți, cu singura rezervă să îndeplinească o condiție elementară pe care edilitatea orașului a afișat-o, în câteva ediții, la loc vizibil.

Ivirea acestor colonii școlare, la Mangalia, mai mult decât fluxul vizitatorilor celorlalți – din ce în ce mai mare – are pentru mine prețul ivirii rândunelelor, când revine timpul cald. Grija pentru copii și crearea acelor instituții, oricum s-ar numi ele, hărăzite fortificării copilului, însemnează maturitate socială și adevărată preocupare de viitorul național. Cultul copilului este semnul marilor civilizații. Începem și noi să ne dăm de partea celor ce au priceput acest lucru. Dar lucrurile merg greu... Oricum, de aici înainte, stațiunile noastre de vară vor ajunge din ce în ce mai serioase. Coloniile școlare trebuie să le prefacă și să le înnobileze.

Inutil să vă amintesc faptul de toți știut că, la băile noastre și în stațiunile de munte, balurile și cartoforia sunt a unsprezecea plagă egipteană.

Mangalia, de aci înainte, va fi unul din aceste locuri spre cari ne îndreptăm vara, căutând întremarea noastră și a copiilor noștri. De aici, vor decurge pentru ea consecințe și obligații însemnate. Poporul mosafirilor și al coloniilor școlare nu mai poate fi primit și găzduit între grămezile de pietre și de dărâmături, de azi.

Probabil că într-un an sau doi, barăcile de scânduri ale coloniei princiare se vor transforma într-un sanatoriu de zid, cu toată zestrea și cu toată întocmirea sanatoriilor de pe aiurea.

Această pildă augustă va îndemna și pe alți făcători de bine ori măcar va ispiti pe unii bogătași, iubitori de slavă și de plasamente, cari nu exclud și ceva filantropie.

I-aș dori Mangaliei să ajungă o adevărată metropolă a coloniilor școlare. Vechea colonie dorică, de atâtea ori înfloritoare, subt pașii veacurilor, și de atâtea ori călcată în picioare și nimicită, ar ajunge la o nouă prosperitate. Măgurile ei de piatră sfărâmată ar cunoaște încă o dată – a câta oară? – disciplina arhitecturii și căldura căminului. Rămășițele marmurelor eline și romane s-ar aduna într-un muzeu municipal. Iar sutele de copii, cari ar veni, în fiecare vară, pe nisipul Mangaliei, ar îndeplini cuvântul sfânt: *Nisipul se va acoperi de flori!*

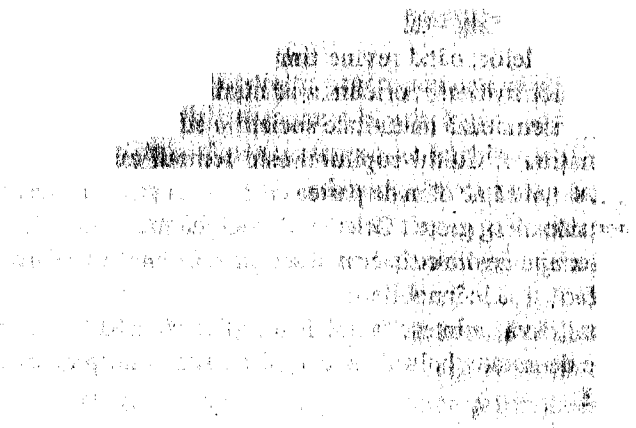

21
„AICI, AR TREBUI TRANDAFIRI!"

Care autor danez sau norvegian are o schiță cu frumosul titlu: *Aici, ar fi trebuit trandafiri...*? Mi-aduc aminte de acest postulat, când cuget cum ar trebui să fie acea porțiune din țărmul Mangaliei, cuprinsă între primărie și ruinile bazilicei bizantine.

Mangalia a avut, în timpul războiului nostru, un noroc deosebit. Comandantul unui vas dușman, slab în geografia militară, sau stăpânit de inutilă răutate, a dăruit Mangaliei, din largul mării, peste o sută de ghiulele. Mai toate casele cari formau prima linie dinspre mare au fost date la pământ. Strada principală, Strada Portului, a amuțit și s-a cufundat în urzici. Casele cele mai frumoase și cari aveau ferestre și balcoane deasupra mării s-au smerit foarte și au rămas oarbe și pustii. Imediat lângă țărm și anume în locul cel mai de cinste, stau azi curți pline de dărâmături și de bălării, pivnițe căscate și ziduri jalnice, adăpostul cucuvăilor.

Dar nu a fost destul atâta. Fiindcă orășelul s-a dărăpănat în partea aceasta – măcar că deosebit de frumoasă și formând terasă deasupra albastrei imensități – mangalioții, comozi, ca toți orientalii, au început să-și mâture prăvăliile spre țărmul mării și să-și arunce gunoaiele între Biserica Grecească și primărie.

Nici venerabilul meu frate întru Christos, părintele Iani, nici prea simpaticul d. Roșculeț, președintele comisiei interimare, n-au primit de bun atare obicei și sunt zilnic în ceartă cu cei ce vor să-l impună. Dar zadarnic. De doi ani încoace, gunoaiele se strâng mereu și terasa pe care eu văd, într-o zi viitoare, boschete de trandafiri, deocamdată a ajuns o rampă de gunoaie.

Durerea merge și mai departe. Subt tinichelele, cari au fost cutii de conserve, subt funiile zdrențuite cari au fost, astă-toamnă, mândre sălbi de ceapă, sub cozile de mătură și ibricele sparte, este sigur că zac, în adâncime, scripturi eline și romane. Lângă biserica fraților noștri ortodocși s-a găsit, în pământul răscolit, o inscripție grecească, din reastaurarea și interpretarea căreia eminentul profesor V. Pârvan a scos un poem de erudită evocație.

În neputință să ajungem mai curând ca să punem la lucru acele zece mii de târnăcoape, cari ar scoate la iveală tainele și comorile Mangaliei, ai fi bucuros să sădești pe mormântul milenar lanuri de trandafiri, decât cozi de mătură. Dar îmi dau seama că problema este grea peste măsură. Trandafirii mei n-ar putea să oblăduiască aci deasupra mării, decât subt câteva condiții pe care numai timpul poate să le creeze... Ar trebui, mai întâi, ca linia caselor dinspre mare să se ridice încă o dată teafără și frumoasă!... Altfel, trandafirii, înflorind lângă ruinele de azi, ar părea „tichii de mărgăritar"... După aceea, ca să se prindă și să prospereze le-ar trebui un strat special de pământ... iar asemenea strat n-ar putea fi așternut decât deasupra unui podiș care ar ascunde și ar nivela toate gropile, pietroaiele și inegalitățile de azi. Și mai departe, fiindcă mi se pare că râpa de azi se tot macină și se dărâmă, ar trebui și ea consolidată, fie prin subconstrucție, fie printre stăruitoarea plantație de salcâmi.

Da, ar trebui trandafiri, ar trebui o grădiniță, aci pe terasa dintre oraș și mare... Prea e vastă și fermecătoare perspectiva și prea contrastează jalnic cu mormanele rușinoase din mijlocul cărora tu ridici, în slava mării, ode – în chip fatal – ridicule.

Recunosc că, în substanță, toate aceste preocupări nu sunt străine de cugetul persoanelor oficiale și al oamenilor cu greutate din Mangalia. Acestea și mai mari decât acestea ar voi să vadă îndeplinite amicii mei mangalioți. Cu înduioșare, am văzut cele câteva duzini de puieți pe cari onor primăria i-a sădit tocmai acolo unde voiesc și eu. Din nefericire, seceta din anul acesta a ucis bietele smicele și începutul făcut va trebui repetat cu îndârjire.

Mijloacele ordinare ale Mangaliei nu vor ajunge în vecii vecilor ca să facă din acest oraș nici măcar a suta parte din ce i-am dori să fie.

Trebuiesc mijloace extraordinare. Și Mangalia merită ca lumea noastră românească să facă deosebite forțări sufletești și financiare pentru ridicarea ei. Lăsăm la o parte situația acestui oraș ca port la mare. Lăsăm la o parte însemnătatea agricolă a regiunilor dimprejur. Ne e destul nisipul Mangaliei; ne e destulă clima ei, mai dulce și mai prielnică decât oriunde aiurea; și destule ne sunt băile ei de pucioasă.

Băile de pucioasă de pe malul lacului Mangalia – ele singure – ar putea, prin veniturile lor, să schimbe fața acestui orășel. O tovărășie de capitaliști străini ar face din aceste băi niște izvoare miraculoase la cari să alerge să se lecuiască toți reumaticii din România Mare. Dar las și aceste băi pe socoteala altora. Mie mi se încălzește inima când văd, aci pe plajă, pâlcurile de copii, cari ciripesc la soare și își întăresc oscioarele. Va fi bine și de ei și de Mangalia. Acești copii sunt norocul Mangaliei. „Prin ei, va birui!"

22
TERMINAȚI BISERICA!

Orășelul Mangalia merge, încă o dată, spre zile de înflorire. Are golfuri așternute cu nisip; are un cer de-a pururi luminos și un aer dătător de sănătate; are împrejurimi bogate: livezi, holde și grădini de zarzavat; are izvoare de pucioasă, și pe țărmul lacului Mangalia și pe țărmul mării.

Dar zestrea aceasta a avut-o întotdeauna și dacă, rând pe rând, vechii elini, romanii, grecii bizantini, turcii... fiecare, în felul lor, au știut să o prețuiască și să o folosească, noi, românii, de-abia azi începem să avem ochi și interes, pentru frumusețile și avantajele acestui port celebru altădată.

Un eveniment deosebit, presupus de câtva timp, discutat și amânat, se pare că, de data aceasta, e pe calea realizărilor. A fost vorba, mai anii trecuți de prefacerea lacului Techirghiol, într-un lac militar, pentru vasele noastre de război. Ar fi fost un păcat... Lacul Techirghiol trebuie lăsat copiilor, suferinzilor, reumaticilor. Pentru ei este și va fi, multă vreme, lacul miraculos. Marina noastră militară a găsit ceva mult mai bun, din punctul ei de vedere, găsind și oprindu-și luarea-aminte, asupra lacului Mangalia...

În curând vor începe lucrările cari să împreune acest lac cu marea și să-l facă, în tot felul, propriu să adăpostească flota noastră de război. (Lacul Mangalia seamănă cu un șarpe care se zvârcolește. Pătrunde, în uscat, circa opt kilometri de la țărmul mării.)

O dată cu aceste lucrări pornesc clădirile sanatoriilor de vară, proiectate de patronii coloniilor școlare. În mijlocul acestei activități și în mijlocul poporului creștin, din ce în ce mai numeros, stă o

biserică neterminată, aproape gata din zidărie și care, de multă așteptare, începe să se dărapene...

Clădirea a început înainte de război. În zilele de restriște și de bombardament, câteva ghiulele au căzut și asupra bisericii, terminate de roșu, și-au mușcat din cărămida și din piatra altarului. A trecut războiul și a venit pacea, dar au venit și strâmtorările, sărăcia, recrudescența egoismului și a materialismului...

Biserica din Mangalia a rămas așa, neisprăvită și pustie. Dacă stai și cercetezi împrejurările locale, nu poți să dojenești prea aspru pe creștinii din Mangalia, pentru această stare de lucruri. În Mangalia, creștinii ortodocși sunt de două feluri: români și greci. Grecii au biserica lor, epitropia lor, personalul lor bisericesc și toată neatârnarea cuvenită. Nu grecii pot să aibă inițiativa sau răspunderea situației actuale. Am auzit însă cu plăcere că acești frați ortodocși au dat sprijinul și obolul lor, când a început clădirea bisericii de care este vorba.

Românii au în Mangalia o biserică veche și cam ascunsă în pământ, dar nu se mai potrivește cu numărul și cu obrazul enoriașilor de azi. Bună în zilele de smerenie, bisericuța aceasta (poate o fostă geamie) trebuie să aibă o moștenitoare, în biserica spațioasă și înaltă, așezată pe platoul care domină Mangalia.

În vremea din urmă, comunitatea română ortodoxă, din acest oraș, a rămas fără preot. Un preot din vecinătate, delegat de autoritățile în drept, venea și îndeplinea, când putea și cum putea, serviciile religioase obștești și particulare. Dar enoriașii nu simțeau prea mult această lipsă, fiindcă, în cazuri grave și grabnice aveau aci pe preotul grecesc.

Situația era anormală, și nu putea să dăinuiască. A venit un preot nou și încă un preot distins, un teolog de peste Carpați, om în floarea vârstei și plin de inițiativă. E adevărat că mediul în care vine să păstorească preotul ardelean, este cu totul deosebit de lumea transcarpatină și de experiența de până aici. Pun însă bune speranțe în răbdarea și în inteligența colegului meu.

Prima operă la care trebuie să-și încerce puterile este terminarea bisericii. Când biserica va fi isprăvită și sfințită, preotul Rădulet va cuceri sufletele, cari azi i se împotrivesc și va inaugura, cu adevărat,

cariera sa pastorală în localitate. Lozinca Preacucerniciei sale, până la faptul îndeplinit, trebuie să fie: „Terminați biserica!"

Sunt în Mangalia câțiva oameni foarte bogați. Părintele Răduleț trebuie să le spună zilnic: „Terminați biserica!"

Vin în Mangalia, în fiecare zi de vară, numeroși mosafiri, unii oameni cu avere, unii funcționari superiori, alții profesori universitari și câteodată chiar miniștri. Părintele Răduleț, trebuie să le țină calea, neobosit, stăruitor, ciocănitor, la fel cu cocoșelul din basm:

„Cucurigu, boieri mari!
Dați punguța cu doi bani!"

Între mosafirii cari vin în Mangalia sunt unii cari, începând de acum optsprezece ani, și-au petrecut toate verile aici, afară doar de anii războiului... Sunt oameni atât de devotați Mangaliei încât au ajuns proprietari pe țărmul mării. Părintele Răduleț, când se întâlnește cu ei, să le spună cu tenacitatea lui Caton cel Bătrân: „Afară de aceasta, cred că sunteți datori să-mi dați ajutor să termin biserica..."

Construcții mari sunt în perspectivă de clădit în Mangalia. Părintele Răduleț, aducându-și aminte de cuvintele Domnului, când israeliții zăboveau să-i ridice locaș cuviincios, să spună, clăditorilor, când mai încet, când mai tare, când într-un stil, când într-altul, după oameni și după împrejurări: „Nu lăsați această casă mai pe urmă decât toate... Ajutați-mă s-o isprăvesc!"

23
PRESUPUNERI ȘI IMAGINI

E o zi cu cer deschis – auriu și albastru – și arșița soarelui de după-amiază este astâmpărată de suflul vântului, de-a pururi treaz la țărmul mării. Ca să ieși din Mangalia este lucrul cel mai ușor din lume. Ori pe ce uliță ai porni – să zicem de la geamie, adică din centru – în câteva minute te vezi afară, în câmpie.

De data aceasta, o iau spre apus, cu gândul să mă plimb printre acele numeroase și neînțelese movile și movilițe cari înconjoară Mangalia, îndeosebi dinspre apus și miazănoapte. Sunt multe, ridicate la întâmplare, unele mai mari, altele mai mici, și îți aduc aminte, din capul locului, de mușuroaiele de cârtiță.

Existența și mulțimea acestor cocoașe, aci în preajma Mangaliei, ne explică pentru ce pământurile de cultură nu încep imediat, dincolo de casele orașului. Câmpia Mangaliei trebuie să fie numai pârloage, fiindcă dacă ai vrea să ari, plugul ar merge când în sus și când în jos, ca o luntre pe marea zbuciumată.

Trecând încet pe lângă aceste valuri, împietrite poate de 3-4 mii de ani, aleg o movilă, înaltă cu deosebire, care stă aproape de șosea, în fața cimitirului celui nou. Movila aceasta a fost spintecată în patru, ca o pâine rotundă. Cu toate acestea a rămas cea mai înaltă din împrejurime și atrage luarea-aminte de departe. Nu este singura care a fost spintecată și scormonită. Când s-a petrecut faptul și ce martori competenți au fost de față știu foarte vag. Atâta numai că aci lucrurile s-au făcut la lumina zilei și cu știința autorităților, când alte movile au fost încercate hoțește.

Tot vag știu că din săpăturile făcute a ieșit la iveală un sarcofag, sau și mai puțin: niște rămășițe omenești, așezate într-un buduroi de

piatră, barbar cioplită. Nu s-a găsit nici o inscripție. Cei ce culcau pe mortul lor, sub atâtea tone de pământ învârfuit, nu știau să scrie!

De la constatarea aceasta – pe care mă întreb dacă a făcut-o cineva, undeva, cu preciziunea și cu precauțiunile cerute de știință – a purces și purcede toată istețimea arheologică a târgoveților din Mangalia și – în chip fatal – și a mosafirilor lor de vară.

Trebuie să spunem lucrurile cu umilință și cu sinceritate. La noi știința și arta sunt lucruri foarte rare și ermetice. Probabil că, la Neapole, atât marchizii napolitani cât și lazaronii știu cam tot atâta asupra celor găsite și reconstituite, de pildă, la Pompei. Acolo știința este ieftină și democratică!... La noi e închisă în temple, ca misterele antice; e ținută sub lacăte.

Așadar, în așteptarea zilelor ferice când știința se va iefteni și la noi, rămânem la nivelul arheologilor din cafenelele Mangaliei... Ce însemnează această suprafață plină de cocoașe și bună numai de izlaz, pe care o îmbracă garofițele sălbatice, laptele-cucului și scaieciorii? Însemnează un vechi câmp de bătălie, sau necropola unui popor preistoric, tăbărât aici pe țărmul mării, poate atunci, când întemeierea Troiei nici nu se întâmplase?

Un câmp de bătălie?... Dacă ar fi așa, trebuie să presupunem că înmormântătorii au fost mulți ca frunza și ca iarba, și că au avut pentru morții lor o grijă separatistă excesivă, întrucât nu le-a trecut deloc prin cap mormântul colectiv, cum s-a întâmplat de mii de ori, cu alți războinici și pe alte câmpii de bătălie.

Să fie un simplu cimitir preistoric? Și în cazul acesta, când primii coliniști dorieni au priponit corăbiilor lor, în dreptul lacului Mangalia, tot țărmul era plin de cocoașele de azi. Vechiul Callatis s-a întins peste morminte, desființând din ele cât a trebuit pentru așezarea lui și lăsându-le pe celelalte.

Un fapt care poate că întărește ipoteza că avem de-a face cu o necropolă preistorică este următorul: spre apus de movila cea mare, spintecată aci, lângă șosea, se ridică altele foarte multe, dar între ele una proeminentă și falnică.

Ajungând acolo, am observat că movilele sunt făcute din pietriș și din sfărâmături de stâncă. Cele de pe lângă mare sunt ridicate din pământ nisipos. Acestelalte însă sunt clădite temeinic, din material

mult mai tare și mai anevoie de vânturat. E greu de presupus că a doua zi, după marea bătălie, pe care o așezăm în noaptea preistoriei, vitejii supraviețuitori s-au apucat să ridice aceste piramide rotunde, cărând atâta piatră, în vreme ce morții lor așteptau, la soare, terminarea operei...

Și poate mai este încă ceva: movilele cele mari se ridică toate la loc bine ales și semnificativ. De pildă, movila cea mare de piatră, pe care m-am urcat – aceasta până acum intactă – se ridică deasupra unui fund de vale, așternut cu papură și cu trestie. De când lumea, aci s-a strâns apă; trestia a prosperat și a foșnit la adierea vântului; și somnul, într-un mormânt clădit aci deasupra, a trebuit să pară dulce supușilor unui sultan sau ostașilor unui general... Același lucru e și cu alte movile mari, admirabil așezate în fața mării, sau pe centura dealurilor.

Aceste câteva considerații – poate mâine, poimâine, față cu cercetările pozitive: nouri și visuri – le închinăm cu smerenie oamenilor pregătiți și nobil stăpâniți de pasiunea trecutului, cari vor veni, într-o zi, să deșcifreze taina măgurilor dimprejurul Mangaliei.

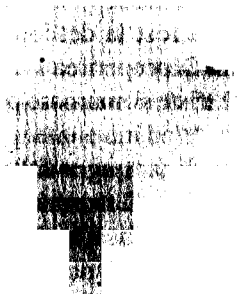

24
MORMÂNTUL DIN FAȚA LACULUI

Când mergi pe șosea, spre satul Două Mai, vezi pe dreapta, în fața lacului, un petec de pământ închis cu zid de piatră. Zidul închipuiește un patrulater și în mijloc, la prima vedere, pare că ar fi o grămadă de bolovani.

Apropie-te și privește dinspre partea din miazăzi. Îți vei da seama că sub mormanul de pietre grele e o încăpere, o criptă, acum fără ușă și lăsată la voia întâmplării. E un mormânt – zice legenda Mangaliei – de origine romană. Este monumentul cel mai de curând descoperit și cel mai întreg pe care-l înfățișează împrejurimile lacului Mangalia.

Când s-a descoperit și ce melodramă a fost la descoperirea acestui mormânt, este de prisos să pomenim. Descoperirea s-a făcut în zilele profesorului Grigore Tocilescu, zile triste și nouroase pentru arheologia românească.

Descoperirea aceasta a fost o simplă profanare, agravată cu un furtișag în regulă și cu fugă peste graniță. Se zice că mormântul era dublu: oricum, cei ce l-au privit întâi au putut să deducă, în chip cert, că înăuntru fuseseră culcate, spre somnul cel lung, două trupuri omenești. Poate, tată și fiu; poate, soț și soție...

Presupusele lucruri scumpe, îngropate cu cei doi, nu s-au mai găsit, fiindcă și le-a însușit descoperitorul. Poate că mormântul nu mai era intact întrucât – o ipoteză – zidăria care astupa intrarea se prăbușise înăuntru. Îmi vine să cred că tencuiala și zugrăveala pereților (o zugrăveală roșie din care mai persisită câteva pete) s-a stricat în cursul secolelor, din cauza ploilor infiltrate prin blocurile din boltă... Admitem toate acestea. Dar ceea ce nu se poate tăgădui, căci, iată,

faptul se petrece sub ochii noștri: este înceata degradare a acestui monument și monumentala noastră nepăsare!

Socotesc că am descris, acum doi ani, mormântul acesta din fața lacului. Este o cameră strâmtă și înaltă, din piatră și din zidărie, deasupra ușor boltită. Bolovanii cari arcuiesc bolta sunt șlefuiți și neteziți înăuntru, dar sunt neciopliți în afară, probabil ca să nu atragă luarea-aminte. De aceea, de departe, mormântul se arată ca o grămadă de pietroaie.

Am fost deseori la acest mormânt, și alaltăieri, cu o carte în mână, m-am odihnit pe coastele lui, câteva ceasuri. Autoritățile locale au avut, la început, un gând bun. S-au apucat și au închis mormântul cu un zid pătrat. Atât au putut face. Îmi dau seama că primăria Mangaliei sau administrația plășii Mangaliei n-ar putea să facă mai mult decât atât. Sunt alte autorități – superioare și misterioase – către cari trebuie să îndreptăm nedumeririle și suspinele noastre.

Cu acest zid de piatră, de jur-împrejurul vechiului mormânt – îl presupunem, mereu, până la verificare, un glorios mausoleu roman –, n-am câștigat nimic și n-am asigurat nimic. Dovadă: zidul n-a fost respectat deloc și aci sub nasul autorităților locale, iată-l străpuns și risipit... Ce poată să facă o bunăvoință stearpă sau o poruncă fără sancțiuni?

Pietrele mormântului au început să cadă. Una stă prăbușită jos în camera mortuară. Pe lângă pragul de sus, încep să se facă găuri. Dacă pietrele din boltă sunt încă solidare și la locul lor, ca mâine vor începe să se caște... Ploaia și soarele răzbat înăuntru din ce în ce mai liber și mai vesel... Gânduri de simplistă jale și de elementară revoltă cresc în sufletul tău de privitor, străin de tainele bugetului și ale sferelor „responsabile"...

Să nu fim noi în stare, în această țară blagoslovită, să punem la adăpost treizeci de pietre, închegate între ele, acum două mii de ani, de niște oameni probabil mai vrednici decât noi? Este singurul monument, chipurile întreg, rămas în aceste locuri de dramatică istorie milenară. Să fim noi oare incapabili să păstrăm o boltă, ca să nu se dărâme!

Care este modalitatea mântuitoare? Stricăciunile despre cari vorbesc – și ale zidului și ale mormântului – vin, întâi, din partea

intemperiilor, dar, vin, al doilea (mai cu seamă) din partea caprelor, a vacilor, a văcarilor, a copiilor prost crescuți (specialitatea țării noastre) și a oamenilor răi... Oricâte inscripții ocrotitoare am așeza la pragul unor asemenea monumente, știm de mai înainte că nu mântuim nimic... Ce se potrivește în alte părți, nu se potrivește la noi, chiar când uneori ești ispitit să crezi într-altfel.

Ce este de făcut atunci? Să alegem și să punem paznici particulari, pe lângă aceste biete rămășițe ale gloriei trecute. Paznic, prin legea comisiunei monumentelor istorice se numește *custode*. Un custode?! Vă rog iertați-mă: nu cuget la un domn cu guler și cu manșete, la un artist, sau la un savant... Mă gândesc la un custode de prin partea locului, vreun gospodar cinstit, pe care să-l întărești supraveghetor, peste odorul vrednic de pază...

În toată Mangalia și în tot satul Două Mai, socotiți că nu s-ar găsi nici un om de ispravă care să ia asupră-și, fără nici un ban, supravegherea mormântului de lângă lac? Nu trebuie nici o para, trebuie numai spirit prevăzător și organizator. Dar acesta recunosc că este mai scump și mai greu de realizat la noi decât nu știu câte sute de milioane de bani.

Am uitat să menționez cea mai proaspătă injurie adusă mormântului de lângă lac. Un om, stăpânit de patima avuțiilor și întunecos la suflet, a venit într-o noapte la mormânt și a săpat, aci, în cameră, în dreapta și în stânga, căutând comori și găurind blocurile laterale.

Soluțiunea mea este naivă și rotundă ca o pietricică de pe pârâu. Bugetul statului este copleșit, hăcuit, întrebuințat până la centimă de marile nevoi naționale și de înalta administrație care nu doarme nici ziua, nici noaptea, păzind altarul patriei...

Din păcate, cu toate silințele noastre renovatoare, tot au mai rămas, în țara noastră, pe ici, pe colo, câte un monument istoric... Nu avem cu ce le întreține și cu ce plăti custozi oficiali!... Să scoatem întreținerea și paza lor la o licitație de bunăvoință publică! Cine vrea să se ofere să îngrijească de ruinele de la Comana?... Cine vrea să se facă paznicul schitului năpustiit de lângă Slatina?... Cine vrea să păzească mormântul roman de lângă lacul Mangalia?

Vă încredințez că vom face lucruri minunate! Și pentru mormântul roman mă prezint și eu la licitație.

25
DOI ARHEOLOGI LA MANGALIA

Când am auzit, întâi n-am crezut... Și totuși a fost adevărat. Cu câteva zile mai înainte de plecarea mea din Mangalia, aflu că doi profesori universitari sunt în localitate și că au început cercetările lor arheologice... Vestea m-a mișcat. Într-adevăr, alături de măgura din mijlocul orașului, văd într-o dimineață, într-o săpătură de vreun metru, dezmormântată, o oală uriașă. Era numai partea de jos: oala era crăpată și ca să nu se sfarme de tot, fusese lăsată în lutul unde se odihnea poate de două mii de ani...

A doua zi, văd lucrători cu târnăcoape, chiar pe ulița mea, aproape de locul primei săpături. În același timp, mai aflu că altă echipă lucrează la malul mării, în baia portului.

Nu cunoșteam decât din lume pe acești oameni de știință pe cari îi dorisem atât de mult, în plimbările și în reveriile mele, scrise și nescrise. Eram deosebit de bucuros de venirea lor la Mangalia și am căutat să mă apropii de ei și să le spun cine sunt... Dar am stat câtva la îndoială și am pierdut două zile prețioase... Unii savanți sunt atât de curioși!... Nu vor să fie plictisiți de profani și de întrebările ignorante...

Odi profanum vulgus et arceo...

Nu vor să crape, pentru oricine, obloanele de eben în dosul cărora scânteiază juvaerurile învățăturii lor... Sau nu cred că e cuviincios să comunice înalta lor știință altfel decât în monografii academice, cu suflu de odă și cu obraz de apocalipsă.

Deci ezitam și întârziam. Dar mi-am luat inima în dinți și m-am prezintat celor doi profesori.

De la primele cuvinte schimbate am respirat fericit... Ce oameni amabili! Ce temperamente de vreme bună! Au suportat, îngerește,

toate întrebările mele, toate ereziile mele, răspunzându-mi, corectându-mă, dezvăluindu-mi, fără nici o ezitare, ce știau, ce credeau, ce plănuiau.

I-am căutat și i-am importunat cu indiscrețiile mele, cât am putut mai mult, în timpul celor din urmă două–trei zile petrecute în Mangalia.

Am rămas în soare, lângă ei, privind cu încordare la târnăcoapele cari pătrundeau tot mai adânc, spre straturile arhaice, spre podișul vechei cetăți grecești... Nu e lucru ușor!... Callatis, adică cenușa ei, doarme la doi metri și mai bine sub Mangalia de azi. Dar în drumul târnăcoapelor, spre Callatis, câte accidente, câte surprize, câte enigme și paradoxe! Pământul pe care stă azi Mangalia a fost vânturat de cine știe câte ori... Straturile s-au amestecat; capitolele istoriei s-au vărsat unele peste altele; rămășițele eline, romane și turcești, au umplut, de-a valma, aceleași pivnițe, aceleași morminte, aceleași fântâni părăsite...

Atâta cât am stat și eu alături, am văzut cum ieșeau din pământ câteva blocuri de piatră lucrată, așezate unele peste altele, cu aerul unor colțuri de temelie. Mai mult decât atât, într-un loc, pe fundamentele vechei clădiri de acum două mii de ani (templu ori altceva) au ieșit la iveală pietrele de suport ale fostelor columne. Dar toate acestea erau numai preliminarii la preliminarii!... Pogoane întregi ar trebui răscolite. Mii de tone de pământ ar trebui sfărâmate cu târnăcopul și prefirate cu lopata. Toată Mangalia ar trebui dărâmată, scormonită până la trei metri adâncime și - prefăcută în muzeu...

Sarcina celor doi savanți, în aceste vremuri când mâna de lucru e atât de scumpă, este cu adevărat dificilă. Oricum, începutul acesta trebuie salutat cu entuziasm. Aș vrea din toată inima ca investigațiile pornite să ajungă, cu noroc, la vreo descoperire excepțională, care să recompenseze, de la început, și pe inimoșii arheologi și pe cei ce au avut ideea și mijloacele să-i delege. Dar s-ar putea prea bine ca, în acest an dintâi, cercetările d-lor profesori să rămână aproximative și pur pregătitoare.

Cred că în toamna aceasta vom citi în vreo revistă (dacă nu în vreun ziar) dări de seamă asupra săpăturilor de la Mangalia. Poate că acest colț de temelie, scos din noaptea veacurilor, aparține unui templu încă existent, în contururile lui înmormântate. Poate că sub dărâmăturile lui zace – ca în basmul crăiesei adormite – cine știe ce zeiță de marmură...

Deocamdată, încă două inscripții grecești (grozav de fragmentare) au fost prezintate celor doi profesori de către niște oameni binevoitori. Tot ce se mai găsește în raza Mangaliei, columne, capiteluri, statui mutilate... nu le-a rămas străin...

I-am lăsat, sub soarele torid, atenți și încovoiați deasupra mormintelor imense în cari săpau salahorii turci... De nenumărate ori, însuși profesorul, amestecat cu ei, scurmă cioburile, oasele, pietrele întâlnite, cu un cârlig special, în forma cosorului...

Cioburi, cu miile!... Oale, strâchini, vase de apă („hidrii"), lămpușoare de argil, și din când în când câte un cocoloș mic și enigmatic, așa ceva ca un nasture de fier, grozav de coclit și de desfigurat.

Am întrebat, mai târziu:

— Ce sunt acești nasturi ciudați, domnule profesor?

— Sunt monede coclite... Vom vedea dacă amoniacul poate să le mai dea ceva din chipul și din scriptura de odinioară..

În două zile consecutive, o semiduzină de cranii, cu ceva din scheletele respective, se arătă din malul tăiat de târnăcoape... A fost un mormânt colectiv... Erau oameni tineri... Aveau dinții toți, în ființă...

Inginerul Dimitrievici – un pasionat diletant de arheologie – rostește, ca pentru sine, privind craniile culcate în pelin.

„Mi-aduc aminte că am cunoscut pe un moșneag de pe aici, care fusese în legătură (mi se pare ca interpret) cu armatele franceze, în timpul războiului Crimeii... Coasta aceasta fusese ocupată de francezi. Și a început să bântuiască ciuma, printre ei... Cine știe!... Poate că aceste căpățâni – vădit de oameni tineri – sunt ale acelor copii ai Franței..."

EPILOG ȘI ANEXE

POPAS ÎN CONSTANȚA

Mangalia a trecut pe planul amintirilor și al nostalgiei... Cu camioneta poștei – conștiincioasa antrepriză Nicolau & Ionescu – am sosit în Constanța. Aci mă întâlnesc cu copila mea, care vine din Techirghiol (sat) și mâine suntem iar în Bucureștii cei fără mare, fără fluviu, fără munte și fără aer...

Popasul nostru, pentru noaptea care vine, e în vecinătatea moscheii. E destulă vreme de când cunosc Constanța, dar până acum n-am vizitat acest locaș de închinăciune a lui Allah. Am auzit că cercetarea este îngăduită și celor străini de credința în Mohamed. De altfel, astăzi în condițiile noastre de viață și de vase comunicante, vechile și înfricoșatele bariere dintre geamie, biserică, sinagogă... s-au schimbat în grilaje grațios escaladate de floarea toleranței și a politeței...

Cel puțin eu unul așa văd lucrurile și așa mă port. Trecem pe lângă moschee cu gândul să coborâm devale, la dig. Moscheea e deschisă și pare că nimeni nu e înăuntru... Nu; este cineva, un paznic tânăr cu înfățișare liniștită și docilă... E voie să intrăm și noi să cercetăm moscheea? Este!

Ne oprim la prag. Știe toată lumea și știm și noi că pe podeaua veneratului locaș nu poți să calci decât fără încălțăminte... Sunt gata să îndeplinesc condițiunea. Dar musulmanii din zilele noastre au găsit o cale intermediară și comodă... Pentru „mosafiri", au la îndemână niște papuci de paie, în cari vâri piciorul, cu gheată cu tot.

Intrând înăuntru îți dai seama că porunca să-ți lași pantofii afară nu are numai înțeles religios, ci și unul practic și economic. Mocheea este așternută, toată, cu covoare și, cât îmi dau seama, covoare prețioase din târgurile Asiei. Nu se arată nici un petec din pardoseală, așa

încât nu pot să spun dacă e mozaic sau caldarâm. Interiorul moscheii e foarte simplu. Are două divane joase, mai adevărat două saltele, închise pe parmaclâc de abanos, unde cântăreții stau în genunchi și cântă. Are o catedră înaltă pentru predicator și un fel de amvon și mai înalt, pentru o anumită slujbă, o dată pe an, la Ramadan sau la Bairam. Afară de acestea... două sfeșnice mari, de-a dreapta și de-a stânga unei firide lunguiețe și verticale, în zidul de la răsărit...

În pereți și pe stâlpii pătrați cari susțin, sus de tot, o boltă, la acest ceas al serei puțin descifrabilă, stau, în cadre ovale, numele lui Allah, numele Profetului și sentințe din *Coran*, scrise cu aur pe fond întunecos. Jos și de jur-împrejur, pereții sunt căptușiți cu nu știu ce crustă albastră și plină de flori geometrice, care poate că e faianță...

În moschee, plutește un ușor miros de igrasie. Mi-aduc aminte că pe din afară am observat de câteva ori urme de timpurie decreptitudine: tencuieli alunecate, pete de umezeală, ornamente căzute... Deschid vorba cu paznicul moscheii... Un paznic mai bătrân, culcat până aci, pe covor, după un stâlp, se scoală și el... Așa este. Moscheea începe să se dărapene... Divanul de la București a făcut, anul trecut, reparații, pe din afară, de vreo șaptezeci de mii de lei... Dar nu e destul. Ar mai trebui reparații și pe dinăuntru... Toată nădejdea este la Divan... Turcii sunt săraci și mai au în Constanța încă trei geamii de întreținut.

Mă gândesc în mintea mea! Avem atâtea biserici cari stau mult mai prost decât această frumoasă moschee... Dar ce să faci? Obrazul subțire cu mare chetuială se ține.

E frumos să fii mărinimos și munificent, cu aceia cari au fost altădată stăpânii tăi, măcar că uneori stăpâni împilători. Dar bieții noștri doborgeni mahomedani seamănă atât de puțin cu turcii din vechime și sunt atât de nerăspunzători de tot ce făceau, pe la noi, pașalele de la Rusciuc, Silistra și Vidin!...

Suntem gata să părăsim moscheea. Dar observ, în două locuri, jos pe covor, câte un ziar așternut... Ce este asta? Deasupra, pe bârnele bolții sunt două cuiburi... Niște rândunele au intrat, prin geamurile sparte, și au suspendat căsuțele lor în slăvile sanctuarului... Turcii au așternut jos câte o foaie de hârtie, ca să ferească fața covoarelor...

Mă uit la cei doi paznici...

— Ce să facem?... Este păcat să le stricăm cuiburile.

— Da, este păcat...

Îi mulțumesc cu câte ceva pentru primirea lor prietenoasă, și plec urmărit de această trivială dar splendidă icoană de bunătate.

Știam din psalmul *Cât sunt de iubite locașurile tale, Doamne*, că „pasărea și-a aflat sieși casă și rânduneaua cuib, unde să-și pună puii săi: altarele tale, Doamne al puterilor", dar până acum nu văzusem atâta solicitudine, pentru acești oaspeți ai Domnului....

Sfidătoare enigmă este inima omului! Aceeași credincioși ai lui Mohamed, cari au exterminat pe grecii din Asia Mică și au răstignit pe patriarhul Smirnei, aici n-au inimă să amărască o rândunică!...

DIN RECOLTA VERILOR APUSE

Am plutit pe lacul acesta acum un sfert de veac, într-o seară de mai, cu visătoare lună plină... Barca era împodobită cu flori de mac, în cinstea unuia dintre noi, care își serba ziua numelui... Poruncile Domnului, într-un sfert de secol, cad numeroase și felurite... Unul dintre soții din seara aceea este de cealaltă parte a pământului, în California. Doi s-au gospodărit și stau acasă. Unul sau doi sunt, poate, în împărăția cerurilor...

Eu am mers în linie dreaptă, dar o linie dreaptă așa cum apare când o privești printr-o lentilă măritoare, o linie plină de intersecții, de gropi și de bolovani. Totuși am mers în linie dreaptă, căci pe aceaste țărmuri, pline cu flori de mac, doream și spuneam acum un sfert de secol: Voi sluji lui Iisus Christos.

Îmi aduc aminte de aceste contururi și gânduri din trecut, și las, din barca-automobil, mâna, în apele răcoroase și spumegânde... Ce catifea, păstrată în catedrale gotice! Ce topazuri fluide. Floarea acestui lac sărat și dătător de vindecare este alta decât floarea mării. Floarea mării e numai de smaragd; aci precumpănește topazul... Dar totul vine din aceeași visterie de aur și de foc, pe care o văd în ora aceasta deasupra Techirghiolului-Movilă. Când norii se târăsc în spații, ca niște cirezi dese, marea e jalnică, iar lacul acesta e de plumb.

În urma noastră, Techirghiolul-sat a descrescut mereu, la picioarele bisericii albe de pe coastă. Acum a rămas ca o turmă de oi, lângă un staul. În umbra viorie a dimineței a venit înspre noi Techirghiolul de lângă mare, risipit, colțuros, pretențios și cu faimă de curtezană. Atât de tânăr și atât de libidinos!...

Barca-automobil s-a oprit la debarcader. Deși suntem în a treia lună de băi (și de flitraj și de dansuri pe plajă în costum de baie...) totuși mai sunt destui cari cred că pot să vindece trupul, când sufletul este bolnav de moarte. Afară de acest sigiliu moral, localitatea n-are nimic altceva vrednic de pana cronicarului. Parcul e firav și cu ciuruită umbră de salcâmi. Șoseaua e albă de praf și copăceii și scaieții de pe margine sunt albi și ei, ca niște ucenici de brutărie. Vilele sporesc an cu an, dar prețurile exagerate, dar exploatarea și șarlatania sporesc la fel. E trist să cugeți că, în preajma acestui lac, plin de puteri terapeutice, în loc să domnească acea omenie și acea filantropie, care convin suferinței și spitalului, se răsfață luxul, jaful și luxura.

Mulțumind lui Dumnezeu, până astăzi nu am nevoie de vraja apelor acestui lac. Altă pricină ca să zăbovesc la Techirghiol-Movilă iar nu am. Sânt în drum către Mangalia. Din fericire,a mai rămas, pe litoral, această burgadă tăcută și smerită, de unde poți să privești marea, fără primejdii de nici un fel. Mangalia cu tătari, cu găgăuți, cu mocani, cu greci, cu două biserici și cu două geamii: până în ceasul de față nu s-a ciocoit. Însă semnele proaste au început... Le voi da pe față, când vor fi definitive. Deocamdată, sânt călător spre Mangalia, cu aceeași voie bună și cu aceeași nădejde de pace și de siguranță, ca și altădată.

Aștept lângă gheretele care aprovizionează pe boieri, autocamionul poștal. Vin degrabă, dar e plin de călători. N-are nici un loc gol. Nu-mi pare bine, dar nici prea rău nu-mi pare. Poate că vreun alt vehicul e gata să pornească spre Mangalia, ori va trece vreunul, plecat de la Constanța. Automobile sânt destule, înșirate pe șosea, dar domnii șoferi – această nouă nobletă a benzinei și bodegei – sunt risipiți la gustarea de dimineață, sau cine știe pe unde. Pe lângă aceasta, cine poate să plătească o cursă comandată, Techirghiol-Mangalia!

Am mai făcut pe jos drumul acesta, de mai multe ori, când nu purtam haine ecleziastice (e vorba numai de 25 de kilometri). Aș mai putea să-i fac și azi... E o zi fără nouri, caldă, fără să fie toridă, dar am pe mine pe sub giubeaua subțire, un antereu de șiac care atârnă zece kilograme!

Oricum o fi, nu mai rămân la Techirghiol nici un minut. Domnul va purta grijă de jertfa sa. Dacă nu mă ajunge din urmă nici o mașină, nici o căruță, până pe la trei, după-amiază, sosesc în Mangalia.

Pornesc pe jos. Până la Tuzla de-abia prind gustul călătoriei. Toate ar fi bune, dacă n-ar fi acest antereu de șiac. În definitiv, baba călătoare n-are sărbătoare, nici nu e ținută să fie îmbrăcată ca la biserică. În această giubea subțire, strânsă cu curea pe la mijloc sânt tot o față bisericească... Iar cealaltă haină pot s-o prefac în povară de călătorie... Așa cuget și așa fac, poposind un minut în grădinița cu salcâmi a bisericii din Tuzla.

Pornesc din nou, împăcat sufletește, mulțumit de puterea mea de rezistență și cu înfățișarea vagă a unui călugăr franciscan, călător cu o tăgârță pe umăr.

Între Tuzla și Tatlageacul Mare, câmpia dobrogeană face câteva unde largi, desfășurând, cerului de deasupra și mării de alături, șiruri de clăi de grâu, porumbiști viguroase și izlazuri... Desigur că una din fericirile acestei vieți pământești, este să umbli pe jos, cu picioare sănătoase și cu niște plămâni încântați de slujba lor. Și fericirea rămâne, chiar atunci când drumul este lung, soarele se rostogolește în valuri de văpaie și gândul începe să colinde pe la fântânile din zare. Dar sânt 25 de kilometri până la Mangalia, e ora 12 din zi și colbul de pe șosea e gros de o palmă. Trece spre Mangalia un automobil. E numai conducătorul... Trece al doilea, trece al treilea... Ar fi fost în ele loc și pentru mine.

Nu fac nici un semn, nu strig nimic, merg drept în calea mea. Iată însă că mă ajunge din urmă un poștalion, cu doi cai, mici ca niște mânji.

În poștalion sânt: o gospodină, o fetiță, un băiat cu șapcă de licean și un bolobocel de vin.

Poștalionul trece încet pe lângă mine, mă lasă în urmă, dar se oprește, după vreo zece metri.

Gospodina de lângă boloboc se întoarce către mine;

— Da încotro mergi, părințele?

— Spre Mangalia, creștina lui Dumnezeu.

— Ești de pe aci, de pe la noi?

— Nu sânt de aici, sânt de departe...

— Știi ce, părinte: noi mergem la Tatlageacul Mare... Dacă vrei să mai scurtezi din drum, urcă-te colea pe butoi... Facem cum om putea...

— Bogdaproste, femeie! Dumnezeu să te blagoslovească pe tine și pe toți ai tăi.

Mă urc în căruță, îmi fac loc, parte lângă butoi, parte pe butoi și plecăm. Plin de praf, cu barba răscolită și intim aderent butoiului, aș fi o priveliște neprețuită, pentru cine știe ce mucalit, lacom de hazuri ireverențioase. Dar îmi este sufletul plin de înduioșare și de cugetări milostive...

Așadar, au trecut pe lângă acest popă bătrân, care se lupta cu praful și cu arșița, trei automobile și o duzină de călători și nimeni nu l-a văzut. Și a trecut și această femeie cu călușeii ei împovărați și slabi și a văzut pe bietul popă... Ne apropiem, cu sfântă emoțiune, de cutare dumnezeiască pagină din *Sfânta Evanghelie*... Această voie bună și această iubire de oameni, față în față cu nepăsarea și disprețul celorlalți, însemnează chiar acea Fântână a lui Iacov, lângă care Domnul, într-o zi, după o cale prin praful Samariei, poposi însetat și ostenit.

Foarte rar mi se întâmplă să visez la bogății materiale și să doresc să le stăpânesc. Dar în ziua aceea, aș fi voit – ca pescarul din *De-aș fi rege* – să am comori și puteri de principe.

I-aș fi trimis, a doua zi, acelei femei neștiutoare și cu îndurare de oameni, un dar domnesc și un hrisov de pomenire...

Cât de măreț ne apare nemuritorul Cuza Vodă, care – în haine de târgoveț, de catană, de salahor... – se furișa din palat și se plimba prin popor, prin piață, pe la țară, ascultând pe oameni și punând la răboj pe răi și pe buni!...

Cu ce voi răsplăti inima ta cea bună, necunoscută gospodină din Tătlageacul Mare?...

Poate că, într-o zi, cei doi copii ai tăi, pe care să ți-i poarte Dumnezeu sănătoși și silitori până la școlile cele mai înalte, vor găsi această pagină de evocare și-și vor aduce aminte de popa cel cuibărit între șușleț și butoi.

Dar până atunci, femeie, adevăr zic ție: nici un pahar cu apă rece, dat în numele Celui pe care tu îl cunoști, nu își va pierde plata sa!

DE ANUL NOU CREȘTIN, LUI TEWIK, DE LA MANGALIA

Pe la noi, Tewik Efendi, vremea s-a burzuluit... Viu de afară... e ger în văzduh; pe pământ, zăpada terciuită de ieri, s-a făcut solz de gheață. Cerul e plumburiu și greu. Stă să ningă și nu ninge.

La voi, la țărmul mării trebuie să fie tot așa... Dar eu unul aș da bucuros urletele și zurbaua străzilor bucureștene, pe mânia spumegândă a mării voastre.

Ce faceți voi? Ce fac ai tăi: Ghiolșun, Uriè, Gevriè, Nejded, Mueser? Despre tine, știu, din scrisorile trimise, că ești necăjit. Ce să facem, Tewik! Allah e bun și mare, dar ne încearcă de-a pururi, ne ia dijmă și bir, pentru greșalele și pentru uitările noastre.

Pricina ta, bre, este destul de încurcată. Precum mi-a explicat fratele Tonitza, tu ai făcut o mare nerozie. Tu erai, get-beget, cetățean dobrogean și prin urmare cetățean român. Când s-a isprăvit războiul de la Plevna și împărații creștini s-au împăcat cu padișahul, Dobrogea – altădată stăpânită de români – a venit din nou sub stăpânire românească.

Voi dobrogenii, careși cu credința lui, ați intrat printre noi, cetățeni cu drepturi întregi. Și așa ai fost și tu, multă vreme. Dar au venit tulburările și răsturnările de acum 13-14 ani. Tu (cine te-o fi speriat) te-ai apucat și te-ai lepădat de drepturile tale românești și ai cerut ocrotire la împuterniciții statului turcesc.

Care vasăzică, singur ți-ai făcut beleaua! Acum, vezi că te-ai păcălit și vrei să vii înapoi la cetățenia românească. Bine, prea bine! Dar lucrul nu se poate face cu una sau cu două.

Trebuiesc forme, hârtii, sfat cu avocații, înfățișări pe la tribunal... și la urmă de tot, sacul tău de hârtii trebuie să treacă prin marele sfat al țării. Este ca și cum niciodată n-ai fi fost cetățean român

și acum, întâia oară, ceri să fii. Înțelegi tu? Trebuie să treci prin Parlament. Aici e greutatea și suspin și eu precum suspini și tu.

Îți pare – când nu știi pravila și asprimile ei – lucru ciudat și pidsonic... Tu, Tewik, dobrogean de viță veche, născut, crescut, însurat în Mangalia, muezin (până ieri) la geamie, negustor de limonadă de atâția ani, prieteni cu atâția bucureșteni, tu să vii să ceri, cu cheltuială, cu zăbavă, cu cârpeli și căciuleli, dreptul tău, din altă vreme, scăpat printre degete într-o zi de uluială și de teamă.

Amice Tewik, sunt necăjit și eu ca și tine, dar nu este alt leac, la boala ta, decât încetățenirea prin Parlament. Să mă crezi, nici eu nu știu mai de aproape cum începe și cum se isprăvește o treabă ca aceasta. Dar bun e Dumnezeu!

Ne-ai scris câteva scrisori. Am întârziat cu răspunsul. Gândește-te și tu: viața de la București nu seamănă cu cea de la Mangalia. O scrisoare intră în Mangalia ca un automobil, pe când în București, nici măcar ca un țânțar! Câte treburi, câte nevoi, câtă gălăgie și ce noroade peste noroade, în miile de ulițe cu case mari, cât geamiile voastre cele două, una peste alta!... Și bucureștenii aleargă, se zbat, negustoresc, vorbesc ori scriu, veghează și lucrează, zi și noapte.

La voi în Mangalia, tot vuietul, toată gâlceava este între marea învolburată și țărmul căptușit cu nisip. Mai e și la cafenea puțină, dar încolo – pacea lui Dumnezeu!...

Totuși, amice Tewik, nu te-am uitat. Ei! dacă toți amicii tăi am fi deputați și senatori, am aduce de urgență necazul tău în discuția onorabilului Corp și te-am face iarăși cetățean român, cât ai bea o cafea, colo în iatacul tău, jos pe rogojină... Dar nu suntem, Tewik, nici deputați, nici senatori, nici măcar clopotari la vreo bisericuță politică, sau (dacă îți place) muezini, la vreo geamie de astelalte, unde Dumnezeu se arată foarte rar.

Tewik, tu ești moslem și un sfert de hoge: eu sânt creștin și popă întreg. Dar eu, bre, țiu la tine, fiindcă ești om de treabă și bun la inimă. Mai țiu și la toată familia ta: Ghiolsum, Uriè, Gevriè, Nejded și Mueser...

Ai răbdare și așteaptă. Necazul tău va trece și iarăși te vei bucura și vei preamări pe Allah, cel ce nu te uită și are milă de tine.

Eu sânt sălbatic și sfios. Nu umblu în calea miniștrilor și nu știu dacă, în treizeci de ani, am călcat de trei ori în Senat și de trei ori în Cameră. Se prea poate ca în aceste două slăvite adunări să se găsească vreun om cu deosebită și ciudată croială sufletească, vreun prieten cunoscut sau necunoscut, care să citească răvașul de față, și să hotărască în inima lui: „Am să-l fac pe Tewik iarăși cetățean român!"

Tewik, să ne rugăm lui Dumnezeu – tu în legea ta, eu în legea mea – să ne trimită înainte pe omul milostiv, de care avem nevoie.

Gonește întristarea și bănuiala că amicii tăi din București te-au dat uitării. Să nu te atingă asemenea gânduri! Mangalia, geamia unde ai fost muezin atâta vreme, căsuța ta, căruciorul tău cu limonadă, digul și plaja Mangaliei, tu și casnicii tăi... sânteți nemuritori în amintirea noastră și în iubirea noastră!

Îți trimit epistola de față acum între sărbătorile creștine, ca să te mângâi și să te bucuri și tu o dată cu noi creștinii.

Fii cu bună nădejde și așteaptă, de la cei care te iubesc ca și mine, mai luminoase lămuriri.

Am citit cu amărăciune, în scrisoarea ta, că au pus alt muezin, în locul tău. Să știi că este aceeași bubă. Au pus în locul tău un cetățean român... Îmi dau cu bănuiala că Minulescu, oricât ar fi voit să ție cu tine, a trebuit să-și plece capul.

Răbdare! Toate vor înverzi, toate vor înflori din nou! Ca Mangalia, ca țărmul mării, ca florile din grădinița ta, și mai vârtos ca naramzii din raiul lui Allah!

Tewik, să credem și să ne rugăm!

ADDENDA

PAIAȚA MAICII DOMNULUI

În zilele craiului Ludovic, trăia în Francia unu Varnava din Compiena, de meserie, sărmanul, paiață, care umbla din oraș în oraș, cu năzdrăvăniile și cu ghibăciile lui.

Când era zi de târg, el așternea pe maidan o treanță de lăicer și, după ce aduna pe copii și pe alde gură cască cu niște snoave, pe care le învățase de la un moșneag, tot paiață, și pe care le spunea totdeauna la fel, începea să se frângă în toate chipurile și să cumpănească pe nas o farfurie de cositor. Dintru-ntâi, lumea se uita la el cu nepăsare.

Dar când se punea cu capul în jos și se ținea în mâini, iar cu picioarele arunca în sus și prindea șase bile de aramă, care străluceau la soare, ori când se lăsa pe spate, până ce dădea cu ceafa de călcâie și așa, făcut roată, se juca cu douăsprezece cuțite, un zbârnâit de mirare și de laudă se ridica din gloată și bănuții plouau pe lăicer.

Totuși, la fel cu mai toți aceia care trăiesc de pe urma traiului venit de sus, Varnava din Compiena trăia cu chiu cu vai.

Câștigându-și pâinea întru sudoarea frunții, el ducea în spinare partea lui și încă ceva, peste ea, din povara și din durerea ce sunt legate de greșeala părintelui nostru Adam.

Nici de muncit cât ar fi voit să muncească nu putea. Ca să arate ce știa, lui îi trebuia căldura soarelui și lumina zilei, precum le trebuiește și pomilor, ca să înflorească și să rodească. Iarna era și el ca un pom fără frunze și mai mort. Pământul înghețat era topenia paiației. Și ca greierului din poveste, în vremea neprielnică, îi era frig și îi era foame. Dar fiindcă avea inima curată, își făcea răbdare la necazuri.

Niciodată nu cugetase de unde vin bogățiile și nici de ce starea oamenilor se deosebește de la om la om. El socotea că dacă lumea de acum este rea, lumea cealaltă trebuie negreșit să fie bună și această nădejde îi dădea putere. Nu se lua după măscăricii cu mâna lungă și după nelegiuiții care și-au vândut Ucigașului sufletul. Nu pângărea niciodată numele lui Dumnezeu, trăia cu cinste și, măcar că nu avea femeie, nu poftea pe femeia vecinului, știut fiind că femeia este potrivnică oamenilor voinici, așa după cum se vede din întâmplarea lui Samson, care se povestește în *Scriptură*.

Drept vorbind, Varnava nu era făcut să se topească de doruri pământești și se lipsea mai greu de garnița cu vin decât de femeie. Fiindcă, fără să calce cumpătarea, îi plăcea să bea, când era cald. Era om de treabă, cu frică de Dumnezeu, și plin de evlavie către Sfânta Fecioară.

Ori de câte ori intra într-o biserică îngenunchea în fața Maicii Domnului și se ruga așa: Maică Preacurată, aibi-mă în grija ta, până când Domnul va găsi de cuviință să mă cheme din lume, și când voi muri dăruiește-mi, Preabuno, bucuriile Raiului!

II

Într-o seară, după o zi ploaioasă, pe când mergea trist și cu capul în piept, ținând la subțioară bilele și cuțitele lui, ascunse în treanța de lăicer, și căutând vreo șură unde să se culce, pe nemâncate, Varnava văzu pe drum un călugăr, care mergea încotro mergea și el, și, cu cuviință, îi pofti bună seara. Și fiindcă se potriveau la pas, intrară în vorbă.

— Tovarășe, zise călugărul, cum se face că de sus până jos ești îmbrăcat în straie verzi? Nu cumva ești caraghioz de Vicleim?

— Deloc, Preacuvioase, răspunse Varnava. Astfel precum mă vezi, mă cheamă Varnava și sunt de meserie paiață. Ar fi meseria cea mai frumoasă de pe lume dacă, de pe urma ei, ai mânca în fiecare zi.

— Prietene Varnava, răspunse călugărul, ia sama la ce vorbești. Nu se poate chemare mai frumoasă decât călugăria. Călugărul cântă

laudele Domnului, ale Sfintei Fecioare, ale sfinților și viața lui este o proslăvire veșnică a Celui Preaînalt.

Varnava zise la rândul lui:

— Preacuvioase, mărturisesc că am vorbit ca un neghiob. Meseria Sfinției tale n-are a face cu a mea și cu toate că nu este puțin lucru să dănțuiești, cumpănind pe nas un gologan pus pe vârf de băț, darul acesta nu se apropie de darul Sf. tale. Aș vrea și eu să cânt, ca Preacuvioșia ta, în fiecare zi, sfânta slujbă și mai cu samă slujba Sfintei Fecioare, către care am osebită evlavie. M-aș lăsa bucuros de această meserie, în care mă știe toată lumea, de la Soissons până la Beauvais, în peste șase sute de târguri și de sate și aș intra în viața monahicească.

Călugărului îi plăcu nevinovăția lui Varnava și cunoscător fiind de suflete, el își dădu sama că paiața este unul din acei oameni cu bună voire despre care Domnul nostru a zis: „Pacea fie cu ei pe pământ!" Drept aceea răspunse paiației:

— Prietene Varnava, vino cu mine și eu îți voi deschide mânăstirea al cărei stareț sânt. Cel ce a îndreptat pe Maria Eghipteanca în pustie m-a scos înaintea ta, ca să te duc la calea mântuirii.

Și astfel Varnava ajunse călugăr. În mânăstirea unde fu primit, monahii se întreceau în slujirea Sfintei Fecioare și fiecare îi închina toată știința și toată iscusința pe care i le dăruise Dumnezeu.

Părintele stariț scria cărți, care glăsuiau, după dăscăliceștile canoane, despre vredniciile Maicii Domnului.

Părintele Mavrichie, cu mâna-i meșteră, scria pe curat, pe hârtie tricapelă, aceste logadii.

Părintele Alexandru venea și zugrăvea în ele gingașe iconițe: Stăpâna Cerului stătea în jilțul lui Solomon, păzit de patru lei, și împrejurul frunții ei pline de slavă, băteau din aripi șapte porumbițe, care sânt cele șapte daruri ale Sf. Duh: darul temerii, al evlaviei, al cunoștinței, al puterii, al sfătuirii, al priceperii și al înțelepciunii. Ca soațe, avea șase fecioare cu cosița de aur: Smerenia, Cumințenia, Sihăstria, Sfiala, Fecioria și Ascultarea. La picioare, erau două chipuri goale și cu totul albe care stăteau și cereau îndurare; erau, adică, sufletele care chemau spre mântuirea lor, și de bună samă nu zădarnic, pe puternica mijlocitoare.

Părintele Alexandru, zugrăvea, aiurea, pe Eva, cu privirea de fecioară, ca să se vadă, în același timp, și păcatul și răscumpărarea și femeia smerită și fecioara înălțată până la cer. Tot atât de vrednice de privit erau în această carte: Fântâna cu apă vie, Izvorul, Crinul, Luna, Soarele, Grădina cea zidită, despre care se vorbește în *Cântarea Cântărilor*, Poarta Cerului, Cetatea Domnului; și toate acestea erau oglinzi și ghicitură, din cari să înțelegem pe Preacurata.

Părintele Marvodie era și el printre copiii prea iubiți ai Mariei. El cioplea piatra fără răgaz, așa încât barba, sprâncenile și părul capului îi erau albe de puzderii, iar ochii necurmat umflați și lăcrămoși, dar el era voinic și voios, la anii lui cei mulți, și se vedea bine că Doamna Raiului ocrotea bătrânețile copilului Sfinției sale. Marvodie o înfățișa șezând pe un divan și cu fruntea prinsă într-un discos bătut cu mărgăritare. Și avea grije ca faldurii vestmântului să acopere picioarele Celei despre care proorocul a zis: „Iubita mea este ca o grădină zidită".

Uneori, o închipuia ca pe un copil nurliu și Sfânta părea că zice: „Doamne, tu ești Dumnezeul meu! - Zisam: Din pântecile maicii mele, tu ești Dumnezeul meu" (*Psalm* 22, 11).

Mai erau în mânăstire stihuitori care alcătuiau, în latinește, cazanii și acatiste în cinstea Născătoarei de Dumnezeu și mai era și unul din Picardia, care povestea minunile Sfintei pe limba-norodului și în stihuri ce se brodeau între ele.

III

Văzând el atâta întrecere evlavioasă și atâta belșug de lucrări duhovnicești, Varnava se tânguia de necunoștința și de prostia lui.

— Vai, ofta el, când se plimba singur prin grădinița fără umbră a mânăstirei, tare sânt nenorocit că nu pot și eu, ca frații mei, să slăvesc cu vrednicie pe Sfânta Născătoare de Dumnezeu, căreia i-am închinat dragostea inimii mele. Vai, vai! sânt un om necioplit și fără meșteșug, și ca să te slujesc, nu am, o, Marie! nici cuvântări ziditoare, nici cărți împărțite cum cere pravila, nici zugrăveli drăgălașe, nici

chipuri tăiate în piatră, nici stihuri numărate bob cu bob și călcând toate după măsură. Vai mie, nu am nimic!

Așa se plângea el și se cucerea tristeții. Într-o sară, pe când părinții se odihneau și vorbeau între ei, auzi pe unul spunând povestea unui călugăr, care nu știa să zică altă rugăciune decât „Bucură-te, Marie!" Pe acest călugăr fără carte toți îl priveau în creștet, dar la moartea lui, îi ieșiră din gură cinci trandafiri, în cinstea celor cinci slove din numele Mariei și sfințenia lui fu astfel dovedită.

Ascultând această istorisire, Varnava se evlavisi încă o dată de multa bunătate a Maicii Domnului, dar nu se mângâie cu pilda acestei morți prea fericite, fiindcă inima lui era plină de râvnă și voia să argățească slavei Stăpânei sale, care domnește în ceruri.

Și căuta un mijloc fără să poată să-l găsească, și se întrista din ce în ce mai mult, când, într-o dimineață, deșteptându-se plin de veselie, alergă în paraclis și zăbovi acolo, singur, preț de un ceas și mai bine. După-masă se duse iar acolo.

Din ziua aceea, se ducea zilnic în paraclis, când nu mai era nimeni și sta o bună parte din vremea cât ceilalți monahi se îndeletniceau cu meșteșugurile subțiri și cu cele gospodărești. Nu mai era trist și nu se mai tânguia.

Cu această purtare atât de ciudată, el stârni între călugări ascuțită luare-aminte. Unii pe alții părinții se întrebau de ce Varnava se închide așa de des în paraclis.

Starețul, îndemnat de datoria lui ca să știe tot ce fac monahii în chinovie, se hotărî să ție ochii pe Varnava, când va rămânea singur. Și într-o zi când Varnava se închisese în paraclis, după obicei, starețul veni cu doi părinți bătrâni, ca să ispitească, prin crăpăturile ușei, ce se petrece înăuntru.

Văzură pe Varnava, înaintea altarului Maicii Domnului, stând cu capul în jos și cu picioarele în sus și aruncând cele șase bile de aramă și cele douăsprezece cuțite. În cinstea și de dragul Preacuratei, el arăta ghibăciile care odinioară îi adusese laude mai multe! Fără să priceapă că acest om nevinovat slujește astfel pe Fecioara, cu darul și cu învățătura lui, cei doi bătrâni strigară că e nelegiuire.

Starețul știa că Varnava e un suflet fără de prihană, dar socoti că și-a ieșit din minți. Erau deci gata, câtetrei, să-l scoată în brânci din

paraclis, când văzură pe Maica Domnului cum se pogoară pe scara altarului ca să vie să șteargă, cu pulpana felonului ei albastru, sudoarea ce picura de pe fruntea paiaței.

Atunci starețul, închinându-se adânc, rosti cuvintele:

— Fericiți cei cu inima curată, că aceia vor vedea pe Dumnezeu!

— Amin! răspunseră bătrânii, sărutând pulberea pământului.

(Le jongleur de Notre Dame, de Anatole France)

RIȚA CRĂIȚA

(FANTAZIE DRAMATICĂ ÎN TREI ACTE)

PERSOANELE:

GRIGORIE CLABUDEANU , mare arendaș

LISAVETA, soția lui

ANDREI, fiul lor

ILIE PENOVICI, mare arendaș

NEDELEA, soția lui

CLARA, ECATERINA, fiicele lor

NICOLA LEVENTI, mic arendaș

XANTIPA, soția lui

MENELAU, fiul lor

AGLAE, fiica lor

SAVEL ROSMARIN, scriitor

NĂSĂRÂMBĂ, slugă la scară

JOIȚA, jupânească în casă

RIȚA CRĂIȚA, vătășița țiganilor

PANTILIE, cobzar

(O servitoare; un vătășel; liotă țigănească în culise; țigani lăutari; fete dănțuitoare.)

ACTUL I

(La sfârșitul veacului trecut. Luna august, Sfântă Maria Mare. După-amiază. Un ceardac-verandă (și sofragerie de vară) în casa boierului Grigorie Clabudeanu, din Mălinești. O parte din geamlâc este tixită cu glastre. Ușile verandei sunt luate și înlocuite cu o cortină de tifon verde; se vede, în zare, fruntea pădurii Mălinești și între pădure și curte: bordeiele țiganilor. Un gherghef de pictor, acoperit cu pânză, stă rezemat de biroul din colț. O masă lungă, cu multe

scaune, de-a lungul geamlâcului. Două mese rotunde, în dreapta și în stânga, cu canapele și cu fotolii lângă ele. Pe dreapta, două uși ale camerelor soților Clabudeanu. Pe stânga, alte două uși: una a iatacului lui Andrei Clabudeanu, alta a camerii prin care comunici cu dependințele. A doua ieșire, în stânga scenei, în diagonală cu cea dintâi. Câte un bufet, între uși, pe dreapta și pe stânga.)

ANDREI CLABUDEANU *(boierul cel tânăr și fiu unic intră în verandă venind din iatac. Îmbrăcat ușor ca de vară, pare preocupat și ușor plictisit. Se duce la gherghef și ridică pânza. Se uită lung la figura schițată și o acoperă la loc. Apoi iese afară pe peron și strigă tare spre cuhnia argaților):* Năsărâmbă!... Vino-ncoace, Năsărâmbă!

NĂSĂRÂMBĂ *(grăbit și năuc):* Poruncă, conașule!

ANDREI: Mă, du-te pe fugă la țigănie și spune Riței să nu mai vie azi la curte... Ne vin mosafiri... că e ziua de naștere a mamii... Azi n-am vreme de zugrăvit...

NĂSĂRÂMBĂ: Ă... am înțeles! Să trăiți! *(Pleacă în fugă.)*

LISAVETA CLABUDEANU *(mama lui Andrei iese din camera ei și vine spre fi-său. Femeie căruntă și simpatică. Își privește feciorul cu multă dragoste):* Andrei al mamei mi-a înțeles gândul, fără să-i vorbesc... Și o să-mi înțeleagă gândul și mai departe...

ANDREI: Înțeleg tot gândul d-tale, mamă, și-l respect, dar vreau să înțelegi și d-ta gândul meu... Poate că lucrul nu este prea ușor, dar cu dragoste și cu stăruință, vom ieși la capătâi... Nu mai sunt băiețandrul pe care l-ați trimis, acum cinci ani, prin țări străine... Sunt un bărbat întreg... Am văzut, pe unde am fost, altă lume, alte obiceiuri, alte raporturi sociale... Pe urmă, dacă am învățat ce-am învățat, ca inginer agronom, nu mă lasă în pace meteahna asta moștenită din ghergheful și din broderia d-tale: trebuie să zugrăvesc mereu cai verzi pe pereți... flori, păduri, țigani...

LISAVETA CLABUDEANU: Dragul mamei, nu te stingherește nimeni de la înclinația ta...Dar îngăduie pe măicuța să te roage frumos: N-o lăsa pe Rița să se înnădească!... Țiganii, din firea lor, sunt destul de obraznici... Tatăl tău și cu mine ne-am mâncat amarul cu ei timp de peste douăzeci de ani... Și-i cunoști și tu de ajuns și de rămas, că doar ți-ai petrecut copilăria cu ei, pe malurile Vezii... Nu uita că nu mai ești în Italia, ori în Elveția... Precum singur spui, acolo este altă lume și

alte legături între oameni... Gândește-te la casa noastră, la mine, la tatăl tău... și mai ales la tine, care mâine-poimâine, iai în mână treburile moșiei.

ANDREI: Mamă, Rița e țigancă... dar sufletul ei e luminos ca zorile de vară... Când stau cu ea de vorbă, mi se pare, uneori, că sunt undeva, în culise de teatru, și am în fața mea o actriță de mare talent, care joacă pe o eroină țigancă...

LISAVETA CLABUDEANU: Bine, copile, dar vine aici prea des!... Slugile șoptesc... Țiganii s-au împărțit în două... Unii, vrăjiți de Rița, care se uită la ea ca la vătaful lor și i se supun orbește, alții care țin cu Pantilie cobzarul... Și se înjură și se blestemă și se bat între ei, de turbură tot satul...

ANDREI: Ce te uiți și ce asculți la asemenea nerozii!... Câteva palme în dreapta și în stânga, câteva bice pe spinare și toate se dreg... Viu din Elveția, dar văd că trebuie să mai țiu seama și de regulele de pe la noi...

LISAVETA CLABUDEANU *(privindu-l lung):* Dragul mamei... Avem și alte reguli, mult mai bune... Purtare de stăpân care nu șovăiește, inimă limpede și obraz de toți cinstit...

ANDREI *(la strâmtoare):* Ei, mamă, și d-ta!... Prea mă iai ca altădată... Ai răbdare... Te vei lămuri!... Ce păcatele... Te rog... tocmai de ziua d-tale, nu-ți risipi inima și grija pe nimicuri... Să ne ocupăm de mosafirii care ne sosesc... Numai să nu-mi vie și ei cu cine știe ce planuri ascunse de vânători de gineri... *(Îmbrățișează pe maică-sa. Trece în camera lui.)*

*

JOIȚA *(jupânească în casă de mulți ani, devotată stăpânilor. Vine cu oarecare grabă, de pe ușa dependințelor, ca să dea impresia că n-a ascultat convorbirea dintre mamă și fiu, și întinde pe masa cea lungă o față de masă):* Eu zic, coniță, să pun vreo douăsprezece servicii pentru înghețată... Dacă nu s-or ajunge, mai pun și altele...

LISAVETA CLABUDEANU: Pune douăsprezece servicii... Noi suntem trei... Soră-mea mi-a trimis vorbă că nu poate să vie... Penovici și cu ai lui sunt patru... Leventi și cu ai lui sunt tot patru... Dacă o mai veni cineva, să fie binevenit...

JOIȚA *(așează serviciile. Vorbăreață, insinuantă)*: Să dea Dumnezeu să ne vie cât mai mulți!... Și domnișoare multe și frumoase... Să se mai ia cu ele și boierașu nostru... Cine știe!... Printre ele o fi și cea hotărâtă de Dumnezeu... Să vie domnișoarele Clara, Ecaterina, Aglae... *(Confidențial, cu sincer interes:)* Coniță, sunt în casa d-voastră de atâția ani... Boierașu Andrei parc-ar fi, o bucățică, și copilul meu... Coniță, să nu mă ții de rău... Țiganca asta de Rița prea și-a luat nasul la purtare... Ba cu poza... ba cu cântecile, ba cu hora țigănească!...

LISAVETA CLABUDEANU: Joițo, pune-ți mâna la gură!... Eu nu dorm... Boieru mare nu doarme... și Andrei, până azi, s-a purtat ca o fată mare...

JOIȚA: Apoi, tocmai de asta mi-e ciudă, coniță!... Auzi, o țigancă de la șatră!...

LISAVETA CLABUDEANU *(autoritară)*: Pune-ți mâna la gură, Joițo! *(Jupâneasa iese.)*

*

NĂSĂRÂMBĂ *(dă buzna în verandă. Vede că Andrei nu este aici)*: Ăă... Coniță...

LISAVETA CLABUDEANU: Ce-ai făcut, Năsărâmbă?... Ai spus țigăncii să nu calce azi la curte?

NĂSĂRÂMBĂ: Da de unde, coniță?... Țigănia e pustie... Țiganii sunt prin pădure... să-și dreagă viersul și cobzele... Cică vor să vie mai încolo, cu călușu, la curte... ca la zile mari... Le e dor țiganilor de lapte bătut!... Da, coniță... se arată, pe lângă pădure, trei carâte care vin spre curte... Auzi!... clopotele!...

LISAVETA CLABUDEANU: Du-te și deschide porțile!... *(Năsărâmbă pleacă.)* Andrei, auzi, vin mosafirii... *(Se duce la ușa lui Grigorie Clabudeanu și o întredeschide.)* Auzi, tăticule... vin mosafirii!...

*

(Clopotele s-au apropiat. Andrei iese afară întru întâmpinarea oaspeților. Grigorie Clabudeanu, bătrân, cărunt, rezemându-se în baston, înaintează până la intrare. Soția lui stă în preajmă... Ilie Penovici se arată cel dintâi. De vreo cincizeci de ani, mustăcios, masiv, ciolănos, cu mâni uriașe de grădinar bulgar,

îmbrăcat în aba cafenie - deși e luna august; în spatele lui: Nedelea Penovici, soția lui, gospodină pietroasă și roșie. După ea, d-șoarele Penovici, Clara și Ecaterina, frumuseți balcanice, bucălate și rumene. Este epoca rochiilor lungi, a corsetelor și a cosițelor bogate. Familia Clabudeanu primește pe familia Penovici.)

ILIE PENOVICI: Să ne trăiască coana Lisaveta!... O mie de ani pace!...

NEDELA PENOVICI: Să-ți dea Dumnezeu sănătate și viață lungă!... Soacră mare!... Să trăiești, coane Grigorie!... Socru mare!... Să trăiești domnule Andrei!... La anul, după treierat, cununie de om bogat!....

(Bărbații își strâng mâinile. Doamnele se îmbrățișează. Fetele sărută mâna doamnei Clabudeanu. Andrei, distins, rezervat, sărută mâna d-nei Penovici, strânge mâna fetelor.)

ILIE PENOVICI *(tainic, pe când familia Leventi este încă la poartă, scoate un pachet, din peștera din dreapta a pantalonilor de aba)*: Ți-am adus, coană Lisaveto, o sticluță cu ulei de trandafiri de pe văile Balcanilor!... Și o bluză de horbotă, lucrată de Clarița!... *(Își sărută vârful degetelor, plin de admirație)*

LISAVETA CLABUDEANU: Să trăiți! Vă mulțumesc din inimă! *(Îmbrățișează pe Clarița... Strecoară pachetul în cutia bufetului.)*

*

(Se arată în cadrul ușii Nicola Leventi, grec subțiratic, cu mustața căruntă, mică și cu bărbuța tunsă. Lângă el consoarta lui: Xantipa Leventi, grecoaică uscată și nemulțumită de viață. În urma părinților: d-ra Aglae Leventi, un înger din iconografia zugravilor bizantini. Scena se repetă: „Primiți sincerele noastre felicitări!... Toate cele bune!..." Strângeri de mână, îmbrățișări.)

MENELAU LEVENTI *(fratele mai mare al Aglaei, geniul familiei, diplomat în istoria artelor de la Atena, se ivește cel din urmă, cu un snop de cicoare, de sipică albă, de garofițe roșii și de stânjenei galbeni de baltă... În urma lui, pășește sfios și strein, pentru familia Clabudeanu: scriitorul Savel Rosmarin. Emfatic, scandat)*: Scumpa noastră matroană, d-nă Clabudeanu, venind noi spre conacul d-voastră și cumpănind în inima noastră prea respectoasele urări pe care vi le aducem *(se înclină exagerat)* am luat tovarășe la omagiul nostru și florile din lunca Vezii... Dar le-am cules cu intenție și cu schepsis... Colorile României libere și colorile nobilei Elade îmbracă

simbolic urarea noastră... Mai adaog că amiçul și scriitorul Savel Rosmarin, aici de față cu toate omagiile lui *(Rosmarin se înclină.)* este colaboratorul meu și desigur Xenofonul de mai târziu al acestei expediții la Mălinești...

(Același joc... mulțumiri, strângeri de mână. Menelau și Rosmarin sărută mâna d-nei Clabudeanu și-i predau buchetul.)

ANDREI *(imitând emfaza și scandarea lui Menelau)*: Scumpe Menelau, în numele mamei – cam uluită de retorica ta – și în numele nostru al tuturora, ne declarăm încântați de urările tale, de buchetul tău... și de ideea fericită pe care ai avut-o să ne aduci, la Mălinești, pe d-l Savel Rosmarin, șeful tinerei noastre generații literare... *(Strânge mâna lui Rosmarin.)*

MENELAU *(mulțumit de sine)*. Știu bine pe cine ți-am adus... dacă nu știam bine că te vei bucura... Un amic excelent... un mare talent... deși un adversar ireductibil!... El este elevul lui Zola... Eu sunt elevul lui Racine... El e naturalist... Eu sunt clasicist...

LISAVETA CLABUDEANU: D-le Leventi și tu Andrei... vă rugăm să nu ne speriați, de la început, cu ideile și cu știința d-voastră... Dați-mi răgaz să așez aceste flori și să-mi răcoresc mosafirii...

SAVEL ROSMARIN: Vă mulțumesc, doamnă, prea smerit... M-ați scos din încurcătură...

(D-na Clabudeanu așează mănunchiul de flori pe masa din fund. Grupul se desparte. Nicola Leventi, Ilie Penovici, Grigorie Clabudeanu se așează în dreapta, pe canapele, în jurul mesei. Doamnele și fetele fac la fel, în jurul mesei a doua, în stânga. Andrei, Meleanu, Rosmarin, în picioare, vorbesc între ei, mai în fund)

GRIGORIE CLABUDEANU *(obosit, cu bastonul lângă el)*: Așa!... Acum spuneți-mi cum v-ați înțeles de-ați venit împreună?...

NICOLA LEVENTI: M-am întâlnit cu Penovici deunăzi, la Turnu, în cantorul lui Caravia și ne-am vorbit să venim împreună... Caravia – să nu uit – vă trimite, coniță, multe urări și multe sărutări de mâini...

LISAVETA CLABUDEANU: Mulțumesc!... Foarte mulțumesc!... *(Se arată Joița și încă o servitoare, cu dulceață și cu cafele.)* Vă rog, răcoriți-vă!...

GRIGORIE CLABUDEANU: Poftiți! Poftiți vă rog... Avem o apă minunată, din fântână nouă și, anul ăsta, avem și ghețărie...

NICOLA LEVENTI (*cu admirație*): Dulceață de chitră!... Dulceață grecească!...

MENELAU LEVENTI *(inspirat)*: Delicii ale Eladei!... Amintiri din cofetăria lui Devuniotis din Atena!... Andrei, ai văzut Occidentul, dar n-ai văzut Atena și Constantinopole... Să vezi întâi Atena și Constantinopole și pe urmă să judeci lumea!...

LISAVETA CLABUDEANU *(către fete, cari întârziază)*: Clarițo, Ecaterino, Aglae... luați, dragile mamei... Mama e dorită de fete... Dacă mi-ar fi dat Dumnezeu și o fată, după Andrei...

NEDELEA PENOVICI: Lasă că vine și o fată după d-l Andrei (*subtilă*) da... d-l Andrei să caute bine primprejur... și să știe să ghicească lucrul bun...

XANTIPA LEVENTI: Așa este inima omului!... Cere și iar cere... Și când i-ai dat, cere altceva... Eu am o pereche: un băiat și o fată... Acum mai vreau încă o fată și încă un băiat...

LISAVETA CLABUDEANU: Să-ți dăruiască Domnul ce-o știi el mai bun... și d-tale și nouă... *(Către domnii de față:)* Boieri dumneavoastră, beți agale cafeaua... până ce noi vom da o raită pe la războaie și pe la gherghefuri... (*Doamnele și fetele ies.*)

*

(Andrei ia din bufet două cutii de tutun și deschide una pe masa boierilor bătrâni și una pe masa a doua, la care se așază acum boierii tineri.)

NICOLA LEVENTI: Cum ți-a mers, coane Grigorie, cu recolta grâului?

GRIGORIE CLABUDEANU: M-au cam stricat ploile din urmă... Grâul care l-am treierat acum pe urmă este cam șișcav... Da' porumbul e frumos...

ILIE PENOVICI: D-ta, coane Grigorie, o duci bine cu armangii d-tale... Ai treierat la timp... Ploile te-au pișcat puțin... Eu am ieșit mai prost cu grâul... Țiganii d-tale vin la poruncă... Ai treierat la timp și ai vândut repede și cu preț...

GRIGORIE CLABUDEANU *(pe sub mustață)*: De unde știi?

ILIE PENOVICI: Da, ce, Turnu n-are gură?... *(Își răsucește o țigară groasă.)* Tutun de Machedonia!... Aur!... Aur!...

GRIGORIE CLABUDEANU: Mai am... Mai am de predat, parte la schelă, parte la gară... Aici țiganii mei nu pot să mă ajute...

NICOLA LEVENTI: Frate, eu credeam că țiganii sunt pretutindeni o pacoste... Da, uite că sunt și ei buni câteodată...

MENELAU LEVENTI: D-le Clabudeanu, ne-am întâlnit cu ei pe luncă, după ce culesesem buchetul. Îți spun drept, când am văzut atâția țigani, m-am căutat să văz în care buzunar este revolverul... Dar m-am liniștit... Țiganii d-tale sunt țigani de omenie... Cei de pe la Putineiu, de pe la Radomirești, de pe la Mavrodin... sunt niște tâlhari... Să te ferească Dumnezeu să treci pe lângă ei, fără cai buni, fără gârbaci, și fără revolver!...

(Andrei s-a sculat de pe canapea și se plimbă, între cele două mese, cu țigara aprinsă.)

SAVEL ROSMARIN: Eu mă uit la acești oameni cu mare interes... Pentru mine, sunt un izvor de subiecte și de inspirație. Îi cunosc de mult, și pot zice că-i studiez... Dar țiganii de la Mălinești sunt țigani dăscăliți... Știți ce au făcut când au auzit că venim la conacul d-voastră?... Au început să strige: Să trăiască mosafirii boierilor noștri!...

NICOLA LEVENTI: Cum ai făcut, coane Grigorie, de i-ai îmbânzit?...

GRIGORIE CLABUDEANU: Mă port cu ei cu dreptate și cu omenie... Și cu țiganii mei și cu toate neamurile lor: lingurari, ursari, zavragii. Acum vreo douăzeci și cinci de ani, nu ziceam așa și nu făceam așa... Am avut cu ei lupte grele... Ne-am fugărit și ne-am vânat unii pe alții prin toate pădurile de primprejur... Dar cu stăruință și cu dreptate, i-am domolit... Ăștia de aici sunt vechi țigani mânăstirești... Eu am luat locul mânăstirii care-i avea robi... Trebuie să ai grijă de ei, mai cu seamă iarna... Țiganul nu știe să agonisească pentru iarnă... Îi hrănesc iarna și ei îmi muncesc vara... Sunt destul de ascultători, da trebuie să ții frâul strâns, mai ales când trec pe aici nemeturile lor, țiganii nomazi... Se strică într-o noapte!...

ILIE PENOVICI: Țiganii din Teleorman au mare evlavie către d-ta... Am văzut un salaș de țigani care se ducea la București și-l luase la cercetare un pomojnic... Țiganii au scos și i-au arătat o hârtie de la d-ta, unde spuneai că sunt oameni de treabă și că dai chezășie pentru

ei... Se duceau la București, la zalhana, să cumpere coarne, pentru piepteni...

GRIGORIE CLABUDEANU: Da... Sunt câteva sălașe de țigani ursari și pieptănari, cu vătafi de încredere...

MENELAU LEVENTI: Și nu ți-au făcut nici o rușine, niciodată, coane Grigorie?...

(Andrei se oprește din oscilațiile lui și privește pe tată-său.)

GRIGORIE CLABUDEANU: De!... Nu le cer nici eu prea mult... „Băieți, prin părțile noastre să nu faceți nici o trăsnaie, că vă ia părul foc!... Mai departe, încolo, pe Vlașca, prin Romanați... treaba voastră... Feriți-vă pielea!..." Da trebuie să ne înțelegem: Vă vorbesc de ceilalți țigani, cu urși și cu corturi... Țiganii mei sunt cumsecade... Câteodată își mai dau și ei în petic: câte-o ciordeală, câte-o păruială..., da mai mult gălăgie decât faptă...

ROSMARIN: Ciudat popor!... Obârșiile lui sunt încă nedescurcate de învățați... Este o știință care începe să se închege și care se ocupă de țigani!... Este *țiganologia*... Sunt până azi vreo zece învățați țiganologi...

NICOLA LEVENTI: Ce vorbești, d-le Rosmarin?... Este o țiganologhia? Ba-ba-ba-!... Înțelegu o elinologhia... o vizantinologhia... o turcologhia... dar o țiganologhia?!...

ROSMARIN: Da, d-le Leventi!... Sunt învățați serioși, țiganologi, care-și bat capul cu originea țiganilor și cu limba țigănească...

MENELAU LEVENTI: Se zice că leagănul lor este în India...

ROSMARIN: Da, așa se zice... Limba țigănească are mari asemănări cu unele dialecte vorbite azi în India și în genere cu vechea limbă sanscrită... Dar cercetările sunt în curs... Pe urmă nu prea se știe pe ce căi și în care moment au ajuns țiganii în Europa... Unii pretind că au fost ridicați cu grămada de hanul Timurleng, cuceritorul Indiei, și aduși și vânduți ca niște turme, la porțile Europei...

ANDREI *(intervine și el, după ce și-a domolit neliniștea și s-a așezat pe canapea):* Un lucru curios este că unii dintre ei vorbesc românește, la sute de kilometri depărtare de vatra poporului românesc... Am întâlnit pe Coasta de Azur, spre uimirea mea, niște țigani ursari cari vorbeau între ei românește... Când i-am luat la des-

cusut, am înțeles că nu erau de la noi și că nu călcaseră niciodată prin țară...

ROSMARIN: Foarte prețioasă informație!... Acum îmi explic eu o nostimă greșeală din *Marele Dicționar Larousse*... Autorul articolului *Bohémien,* din acest dicționar, scriind unele și altele despre țigani și despre limba lor, vrea să ne arate cât de sonoră și de armonioasă este această limbă... Și ne înfățișează această mostră:

Mitidika, mitidika, wien ung quatsch!
Ba nu, ba nu, n-am tsche fatsch...
adică:
Mititico, mititico, vino încoace!
Ba nu, ba nu, n-am ce face...

(Ilaritate generală.)

MENELAU: Ce spui?!... În *Dicționarul Larousse?!*...

ROSMARIN: Pe când adunam în luncă flori, pentru buchetul d-nei Clabudeanu, s-au apropiat de mine câțiva dănciuci... Am intrat cu ei în vorbă... I-am întrebat cine este vătaful lor... Mi-a răspuns unul, cu o mândrie de hidalgo: „Apoi cine să fie vătaful nostru... E Rița Crăița"... L-am întrebat mirat: Așa îl cheamă pe vătaful vostru: Rița Crăița? Mi-a răspuns: „Rița Crăița e vătășița noastră!".

(Andrei se învăluiește într-un nor de fum...)

GRIGORIE CLABUDEANU *(surâzător):* Țiganul nu te-a mințit, dar nu ți-a spus tot... Țiganii mei nu mai au vătaf... Fostul lor vătaf Biolan este bătrân și paralitic, în fundul bordeiului... Da el are o nepoată de soră, venită la noi, mai anii trecuți, de pe la Mânăstirea Vălenii, din Argeș... Țiganca asta este fina mitropolitului Ghenadie, care a botezat-o, cam măricică de ani, pe când era vlădică la Curtea de Argeș... Țiganii sunt mândri că vătășița lor e rudă cu mitropolitul!... Rița Crăița, cum îi zic ei, îi duce pe toți de nas... E isteață, e plină de foc și de diavoli. Și știe să citească... Da are și un potrivnic – pe cât înțeleg eu – pe Pintilie Cobzaru... Și ăsta e un țigan și jumătate!... Numai că e îndrăgostit cuc de Rița, și după ce-i face câte-o răscoală, înghite la palme și la gârbace, ca un mucenic... Mai e ceva... Moș Biolan, unchiul Riței, ține ascuns un burduf de galbeni...

ANDREI (*nerăbdător și cam iritat*): Ei, tată!... De unde cunoști d-ta tainele țiganilor?...

GRIGORIE CLABUDEANU *(surâde indulgent)*: E adevărat că tu le cunoști mai bine decât mine... Da, știi ce? Ia arată prietenilor tăi colecția ta de studii țigănești!...

ROSMARIN: Adevărat, d-le Andrei!... Menelau mi-a destăinuit că ai un viguros talent de desenator... Zice că ești un *impresionist* interesant și te laudă în gura mare, în ciuda teoriilor lui de clasicitate...

ANDREI *(la strâmtoare)*: Mi se pare că exagerează...

MENELAU: Amice, întâi să vedem documentele!...

ANDREI:... Vezi că în clipa asta nu le am lângă mine... Tot ce pot să vă arăt este un cap la care lucrez acum...

(Îmbie pe Menelau și pe Rosmarin spre gherghefful rezimat de birou și-l descoperă... Capul Riței apare sub un torent de bucle negre...)

ROSMARIN (*admirativ*): Simt năvala talentului!... Splendid cap!... Cine-ți pozează?...

NĂSĂRÂMBĂ *(intră pe fugă și gâfâind. Toți se întorc spre el. Andrei lasă pânza să cadă peste desen...)*: Coane mare!... Conașule Andrei!... Toată țigănia a năvălit peste noi!... Să-i lăsăm să intre înăuntru, ori să închidem porțile?...

(Se aude afară vuiet de gloată multă... Se aud strigăte: „Să trăiască boierii noștri!... Să trăiască coana Lisaveta!"... Andrei se apropie de tată-său.)

GRIGORIE CLABUDEANU (*socotit, apăsat*): Să intre numai Rița și cu taraful lor... Pe ăilalți țigani chemați-i la poarta armanului... Și dați-le, de fiecare bordei, câte-o oca de mălai, câte-o felie de brânză și câte-o oală de lapte bătut... Cine a venit cu oala, cine nu...

NĂSĂRÂMBĂ: Da gândești, boierule, că a venit vreunul fără oală?...

ANDREI *(plin de neastâmpăr)*: Lasă, tată, că mă duc eu și fac rânduială... Iertați-mă... Numai un moment!... Hai, Năsărâmbă!... *(Ies amândoi prin scara a doua.)*

LISAVETA CLABUDEANU *(și toate celelalte vin pe ușa dependințelor, în aceeași clipă):* Țiganii să ne lase în pace, până ce vom gusta înghețata!... *(Joița și încă o servitoare aduc tablale cu turnuri de înghețată... Pun înghețata pe masa cea mare și se retrag... D-na Clabudeanu și fetele încep să croiască porții pentru toată lumea...)* Poftiți, boieri la înghețată!... *(Domnii se așează la capul din dreapta*

al mesei, doamnele la capul din stânga, fetele rămân în picioare și servesc... Sunt toți în fundul scenei.)

MENELAU: Muze elinești! Pe toate vă regăsesc la Mălinești!... Înghețată de vanilie!... Fericirea mea de la cofetăria Devuniotis!...

NICOLA LEVENTI: Asta nu se mai cheamă înghețată... Asta se cheamă nectarul zeilor din Olimpu!...

(Se aude la scara a doua zbârnâit de cobză. Andrei intră indispus. Merge până la masă, ia un scaun și-l dă mai departe... Șade... D-na Clabudeanu îl urmărește, pe ascuns... Clarița Penovici înfățișează lui Andrei o farfurioară cu înghețată.)

ANDREI: Mulțumesc, domnișoară!... (*Dar rămâne cu farfurioara în mână și așteaptă...)*

*

(Intră taraful lăutarilor cu Pantilie în cap.)

PANTILIE (*cu antereu vărgat și cu scufie cu ciucure lung, ca Barbu Lăutaru. Îndrăzneț, dar stăpânit de emoție... Se înclină adânc... ține cobza la subțioară):*

Boieri dumneavoastră,
Iertați, ca din prostia și din țigănia
noastră,
Să grăim către boieria voastră...

MENELAU: Uite, domnule!... Ca în *commedia dell'arte*!... Bravo, protagonistule!

PANTILIE:... Noi, țiganii armangii
Cu cățel (fără purcel!...),
Și cu droaie de copii,
Am venit să vă urăm:
Tălpile vi le pupăm
Și cu toții vă strigăm:
(În limba strămoșească,
da cu mireasmă țigănească),
Coana Lisaveta să trăiască!...

(Ilaritate generală.)

ROSMARIN: Știi că nu e rău!... Bravo, Pantilie!... Cine te-a învățat, mă?...

PANTILIE *(șoltic):* Apoi, meștereasa noastră...

(Taraful începe să cânte un șir de cântece de pe la 1890: *Am un leu și vreau să-l beau. Astă-vară, la Crăciun, mâncam mere dintr-un prun și gutui dintr-un alun... Frunză verde maghiran, mă trudesc de peste un an să fac pelinul zahar...* apoi o horă, o chindie... și la urmă:

Țigănie, țigănie,
Cât de dragă mi-ești tu mie
Nimeni pe lume nu știe
Și nici tu nu știi, frățe!...
Nu te-aș da, bre, țigănie,
Pentru nici o boierie,
Și bordeiul nu l-aș da
Nici pentru Măria sa...

Taraful contenește și se dă înapoi spre ieșirea a doua. Pantilie iese în mijlocul scenei.)

PANTILIE, (*își sucește gâtul, tușește, începe):* Acu... sărutăm mâinile, noi suntem țiganii d-voastră... Și am stat și ne-am sfătuit:

Cioroc-boroc, se strânseră țiganii la un loc:
Și se ciorovăiră și se sfătuiră –

ce să ducem boierilor noștri? Că noi suntem țigani și ei sunt boieri ... Dacă era Crăciunu, vă aduceam *Vasilca*!

Silvo, leo, da Silvo, leo,
Ce-ai mâncat d' te ai îngrășat?...

Da... acu e vară și e Sfântă Măria... *(Dumnezeu să te trăiască, coană Lisaveto, că e ziua Măriei tale!...)* Și a dat Sfântuleț ploaie și nu se simte secetă... Că dacă era secetă, veneam cu *Paparudele*... Adicăte să ne iertați că e obicei țigănesc...

Paparudele!...
Paparudele!

Și atunci am pornit toți țiganii pe Vede, să dăm la pește... Să vă aducem vreun știu-caraca-lin... Da nici aici n-am avut noroc... Numai caracaticioare cu patru picioare!...

Ce să ne facem bieții de noi?... Acu, sărutăm mâinile... știți cât ne face pielea, că suntem țiganii d-voastră... Muncim, mâncăm bătăi, ne dăm răilor și cântăm, când de jale, când de foame... Aoleo, Doamne iartă-mă!... *(Se lovește cu mâna peste gură.)* Că de n-ar curge, la curte laptele bătut, brânzuca și mălaiul... s-ar stinge neamul nostru țigănesc!... Și ne-am nimerit și noi; țiganii ăi mai proști!... Că dacă eram fierari, vă aduceam: *vătraie!... clește!... undrele!... Meșter lacatuș!... Meșter lacatuș!...* Și nici pieptănari nu suntem!... *Piepteni să vă dau!... Piepteni să vă dau!...* Și nici lingurari nu suntem: *Lingurile!... fusele!... Coadă de topor!... Coadă de topor!...* Și nici urși nu mai avem, afară de *Marica Ursoaica* și aia e mătușa-mea...

Joacă bine, măi Martine!
Ia-te cu boiaru bine!...
Că-i boiaru ortoman
Și are milă de țigan!...

Și nici măcar nu știm să spoim: *Spoim tingiri! ...Spoim tingiri!... Spoim tingeoa!...* Au fost numai vreo doi, care știau să *șteargă* căldările... Da, vai de steaua lor!... când i-a dovedit domnu premar... Noi suntem numai țigani armangii!... V-am adus numai cobze și dible și țambal și hora țigănească!...

(Mare entuziasm... Bravo!... Bravo, Pantilică!...)

MENELAU: Ăsta e un rubin în gunoi!...

*

(Rița se ivește în fruntea unui cârd de fete dănțuitoare. Începe danțul: o serie de hore. Lăutarii cântă. Rița joacă cu ochii pe jumătate închiși, dar scormonește pe toată lumea de la masă și îndeosebi pe cele trei domnițe. Poartă cosița revărsată și plină de inele, ca în desenul lui Andrei. E îmbrăcată cu ie și cu fote. Are opincuțe ca și celelalte. Are busuioc în bete, o cunună de crăițe pe cap și salbă grea la gât. Toată lumea privește pe Rița. Andrei se șterge de sudoare. După două-trei hore, Rița iese dintre dănțuitoare și rămâne lângă lăutari. Viorile tac... Boierii admiră zgomotos: Bravo lăutari!... Bravo hore!... afară de d-na Clabudeanu și de Andrei. Lăutarii și dănțuitoarele se retrag spre scara a doua. Mijlocul scenei rămâne gol.)

RIȚA (*vine în mijlocul scenei*): Ce de boieri mari!... și de cuconițe și de domnișorele! Și ce soare (*soarele dă spre apus)* și ce noroc de la Sfântuleț!... Hai să vă ghicească meștereasa!...

(*Scoate de la brâu un ghioc legat cu lanț de aur):*

Ghiocule, prorocule,
Te încânt și te descânt,
Să deschizi lăcrițile,
Să vază fetițile
Cum stau cununțile!

Așa!... acu, Rița meștereasa vă caută în palmă și ascultă ghiocul și vă spune la rând, fiecăreia, când o să vie ceasul sorocit și norocit de Sfântuleț, ca să vă măritați... *(Lăutarii în surdină.)*

Că fata, la mama acasă,
de-asta una îi mai pasă:
Să se vază ea mireasă
și să-i cânte lăutarii:
„Taci, mireasă, nu mai plânge,
că la mă-ta mi te-oi duce,
când s-o întoarce gârla încoace
și gârloiul pe dincoace!..."

ROSMARIN, MENELAU: Hai să te vedem, Rițo meștereaso! Poftim: suntem trei flăcăi și trei fete mari... Să vedem ce știe ghiocul tău!...

(Fetele, sfioase, se uită una la alta, se uită spre părinți. E un moment de șovăială... Soții Penovici îndeamnă, surâzători, pe Clarița și Ecaterina.)

RIȚA: Apoi dați meșteresii un scăunel... (*I-l dă Rosmarin; Andrei stă nesolidar și aproape întunecat...)* Și veniți, una câte una, cu palma dreaptă deschisă... (*Rița șade ca pe trepiedul Pythiei – cu spatele spre lăutari și jumătate cu fața spre masa boierilor. Își aduce cosița pe ochi și ține ghiocul pe genunchi.)*

CLARA PENOVICI (*cea mai în vârstă dintre fete: se apropie de Rița cu palma dreapta deschisă):* Ia să te vedem, Rițo!...

RIȚA *(o privește o clipă, de jos în sus: clipa necesară aparatului fotografic. Îi apucă mâna dreaptă cu mâna stângă, și cu dreapta își ridică ghiocul la ureche... Ascultă, scrutează palma Clariței...):* Inimă domoală... Pace de la Sfântuleț și pace din fântâna inimii... Sănătate, copii, bărbat muncitor și drăgăstos... *(Rița tresare...)* Iac-așa!... Și cununiile vin peste un an!... Și cu cine?... Și cu cine?... *(Lasă mâna Clariței, se ridică de pe scăunel și-și aruncă buclele pe spate... Se uită pătrunzător la boierii tineri și-și oprește ochii pe Rosmarin. Apoi izbucnește în hohote de veselie și începe să dănțuiască... Lăutarii o însoțesc.)*

Adu mâna, ginerică,
Adu mâna, mireșică,
Și să tragem hora mare...
Și tu trage-i, lăutare!...
C-amândoi v-ați potrivit,
Și la ochi și la sprâncene
Și la buze subțirele!...

(Senzație enormă... sunt toți fermecați... Se simte că peste Rița a trecut o aripă misterioasă de inspirație și de proorocie. Curmă dansul, lăutarii tac. Se așează iarăși pe scăunel și se învelește în cosiță.)

ILIE PENOVICI: Bre, dacă ai ghicit adevărat și măritătm la anu pe Clarița, să vii la noi la moșie si-ți facem cinste mare!...

ECATERINA PENOVICI (*mai bărbătoasă, mai sprintenă decât soră-sa):* Ia vezi, Rițo, pe mine când mă măriți?

RIȚA *(același joc: o privește o secundă, îi ia palma dreaptă și aduce ghiocul la ureche... Lăutarii pornesc în surdină...)*

Drăgălașă, jucăușă,
și cu multe vorbe în gușă,
Ceasul tău are să vie
tot la o Sfântă Mărie,
nu știu: mare, nu știu: mică,
dar atunci ursitu-ți pică...
Și o să-ți vie cununița
la un an după dădița!...

(Se ridică de pe scăunel... Se uită străbătător la Menelau și la Andrei și pornește iar pe râsete și pe dănțuială... Lăutarii o însoțesc.)

Soartă, soartă buclucașă!...
acum ești micuță, în fașă;
da de-acum peste doi ani,
socrilor, vărsați la bani!...

ECATERINA (*zglobie, veselă):* Vasăzică, peste doi ani mă mărit și eu!...

NEDELEA PENOVICI: Dacă o fi așa, Rițo, îți punem la gât încă o salbă!...

XANTIPA LEVENTI: Du-te și tu, Aglaițo!... *(Aglaița se apropie sfioasă, cu inima în freamăt.)*

RIȚA (*repetă jocul: se așează pe trepied, privește o clipă chipul fin al Aglaei, îi ia palma dreaptă și-și ascultă ghiocul... Privește lung, ascultă lung... Apoi rar, cu precauție... pe când viorile susură):*

Îți zice Aglaița...
Ce dulce e fetița!
Da lungă-i jurubița
de gânduri și de dor
și de dureri, în viață...
Ci tu, cu bunătate,
pe toate le străbate...
Trei ani mai ai, domniță,
până la cununiță...

(Rița tresare pe scăunel... Strânge mâna Aglaei... Se zbuciumă, geme. Lăutarii tac. Încordare de luare-aminte... Oracolul curge ca un izvor și se rupe la urmă.)

Domniță Aglaiță,
Un fulg de porumbiță
și-un fir de romăniță
s-au întâlnit pe punte,
colo, mai către munte:
Un' te duci tu, fulgule?
Un' te duci tu, firule?
Mă duc la Aglaița,
Să-i duc o cununiță...
Și eu la Aglaița!...
Și tot o cununiță!
Că una este a ei
Și alta...

(Se ridică tragică... Lasă mâna Aglaei și, într-o privire, îl învăluie pe Andrei ca într-un giulgiu al deznădejdei...): Așa e scris!... Așa e scris!.. Ce credeai?... Că Dumnezeu o să-și strice pravila de dragul tău?... Rupe-te, pânză de painjen!... Desfaceți-vă vrăjilor!...

(Se repede la ghergheful rezimat de birou și cu un pumnal pe care-l scoate din brâu spintecă pânză cu desen cu tot. Apoi cu un hohot de râs, schimbat într-o clipă în hohot de plâns, fuge afară.)

MENELAU (*extaziat):* Domnule!... De unde vine asta? De la șatră, ori din trupa lui Antoine?...

PANTILIE (*cu lacrămi în glas și frângându-și mâinile):* De la șatră, mânca-te-aș!...

ACTUL II

(Într-un luminiș din pădure. Copaci mari și mici, stufișuri, stau de jur-împrejur. Sub un stejar din mijloc zac câțiva bușteni. E la vecernie. Crai-nou se sprevede, subțire, printre ramuri.)

ANDREI *(singur, sub stejar. Șade pe un buștean. E îmbrăcat ca un țăran elvețian. Are carabina lângă el. Așteaptă și fumează. Se aude un cântec care se tot apropie... Andrei sare în sus... Ascultă...):* Ea este!...

RIȚA (*cântă în pădure):*

Frunză verde, frunză verde tiriplic,
Vine Leana, vine Leana pe colnic,
răsucind, răsucind la borangic,
și pe fus, și pe fus n-are nimic...

(Se ivește de după stejari. Poartă ilicel și pălărie bărbătească, zuvelcă și cizme. Pe umăr ține un gârbaci. Andrei, care se stăpânește cu greu, dă să alerge înaintea ei... Rița se întoarce spre cineva, care nu se vede, și-i poruncește:) Du-te încet cu caii... tot mereu prin pădure. Ocolește și să nu-ți iasă vorbă din gură!... (*Vine și ea sub stejar.)*

ANDREI (*cu brațele întinse*): Rițo! Rițo!... Unde ai fost atâtea zile?... De ce-ai plecat fără să-mi spui o vorbă?... Ce-a fost purtarea ta din seara de Sfântă Mărie. (*Vrea s-o cuprindă în brațe; Rița se dă după un buștean; tace.)* Te-am așteptat atâtea seri, aici sub stejar!... Am așteptat, cu bătăi de inimă, să auz cântecul tău: „Vine Leana pe colnic"... De unde vii?... Ce-ai făcut atâtea zile?...

RIȚA: Viu de la bunică-mea, de la Văleni...

ANDREI: Cum ai ajuns acolo?... Cum ai venit de acolo? Să nu-mi spui nimic!... Mergeam eu cu tine!...

RIȚA *(cu gravitate):* Ei, boierule, nu mai putem să mergem amândoi pe un drum!...

ANDREI: De ce? Ce înseamnă vorbele astea?... Cum te-ai dus?... Cum ai venit?...

RIȚA: Călare... Cu un băiat din țigănie, după mine...

ANDREI: Și ce-ai făcut tu, atâtea zile, la bunică-ta, la Văleni?

RIȚA: Mi-am vindecat inima, boierule.

ANDREI: Rițo! Ce sunt copilăriile astea?... Vino în brațele mele, sălbatica mea dragă!...

RIȚA (*îl oprește hotărât):* Nu, boierule!...

ANDREI *(cu jale):* Rița mea dragă, de ce?... Ce ți-am greșit? Cu ce te-am supărat?... Că nu voiam să te las în rând cu lăutarii și cu celelalte fete, în ziua de Sfântă Mărie?... Spune!... Lămurește-mă!...

RIȚA: Boier Andrei, vraja s-a tăiat!... Ești Andrei boierul și eu sunt Rița țiganca...

ANDREI: Ce vasăzică asta, Rițo?... Ai uitat că eu nu seamăn cu toată lumea?... Ai uitat cât mi-ești de dragă?... Ai uitat socotelile și nădejdile mele?...

RIȚA: Boier Andrei, toate s-au făcut scrum și cenușă!... Soarta a trecut peste ele, ca pârjolul peste mirișe...

ANDREI: Ce vorbe sunt astea, Rițo?... Unde este inima ta de acum două săptămâni?... Ce ai pățit?... Cine te-a schimbat?...

RIȚA (*își scoate pălăria; se așează pe un trunchi):* Șezi și d-ta, boierule... Șezi colea, în fața mea... Ascultă și supune-te! (*Culcă biciul pe genunchi. Andrei se așează pe trunchiul din față. Sprijinește carabina alături.)* În seara aia, ți-am înfrânt voința și m-am băgat și eu între lăutari!... Nu ți-am spus că văzusem în luncă, pe ascunsele, pe ăle trei domnițe... Îmi sfârâia inima să le văz de aproape și să le citesc norocul!... Nu se putea altfel!... Mă mâna de la spate nu știu cine, cu gârbaciul...

ANDREI: Rău ai făcut!... Mi-ai amărât inima!... M-ai chinuit toată vremea cu nebunia ta și cu vicleimul pe care l-ai pus la cale... Da, acum, fie!... Ai jucat cu fetele cum ai jucat... La urmă, mi-era și mie drag și-mi plăcea și eram mândru de mândrețea ta... Da, ce nichipercea te-a împins să mai faci și pe ghicitoarea?...

RIȚA: Tocmai asta trebuia!... Tocmai ăsta m-a luminat și m-a dat înapoi, între țiganii mei!...

ANDREI: Ce vreai să spui, Rițo?... Ce-a fost vicleimul cu ghiocul tău și cu toate descântecile tale?... Și de ce mi-ai spintecat desenul care mi-era atât de drag și-mi umplea ziua de muncă și de bucurie? De paisprezece zile, de când te caut și nu te mai găsesc! De paisprezece zile de când mă tot învârtesc pe lângă bietul desen, tăiat

în două, ca un herete pe lângă cuibul pe care i l-au dărâmat copiii... Ce-a fost?... Ce este?... Spune, că-mi ies din minți!...

RIȚA (*plină de compătimire*): Boierașule, vreau să-ți spun tot și să-ți deschiz inima, până la fund... Da, cum o să pricepi?... D-ta ești boier care ai învățat carte... Te-ai ros prin școli străine... Ai văzut atâtea țări și noroade... Eu sunt țigancă din bordei... Am crescut lângă bunică-mea, care descântă, face fermece și ghicește... Și am învățat și eu meșteșugul ei... cum să-ți spun eu, ca să pricepi d-ta?...

ANDREI: Rițo!... Nu sunt nici copil, nici nătărău!...

RIȚA: Da ești boier!... Și nu poți să pricepi pe o țigancă solomonară!... Mă sfredelea la inimă să mă uit în palmele duduițelor și să ascult ce-mi spune ghiocul... Ce mai vreai! Le-am citit zodiile și fiecăruia i-am arătat ce-o așteaptă...

ANDREI (*înfierbântat*) : Rițo, dar era un joc al tău!... Te jucai de-a ghicitoarea... Spuneai câte în lună și în stele și ne prosteai pe noi care căscam gura la tine... Ne lăsam prostiți și ne miram de istețimea ta... Dar, ce-are aface!... Jocul e joc, inima e inimă!

RIȚA (*categorică*): Nu, boierule!... Nu m-am jucat deloc!... Biata inimă zvâcnea și aștepta... Am citit zodiile ălor trei fete... Și tot ce-am spus se împlinește pe țanc!... A dintâi se mărită peste un an, a doua peste doi... și îngerașul de Aglaița se mărită peste trei...

ANDREI (*izbucnește*): Să le fie de bine, Rițo!... Să se mărite cu noroc și cu câte cinci tarafuri de lăutari!... Ce-mi pasă mie de măritișul lor!... Mi-ești dragă și pentru tine sunt gata să iau în piept pe toată lumea: pe tata, pe mama și pe toți țiganii tăi!... Mi-ești dragă și știu prea bine că sunt colțuri în lume – fără boieri și fără țigani – unde putem să ascundem dragostea noastră și traiul nostru de fugari și de scăpați din pravila robiei – și țigănești și boierești!...

RIȚA: Boierașule, boierașule!... Fata întâia se mărită peste un an cu boieru ăla naltu și cu ochii albaștri... Fata a doua se mărită peste doi ani cu boierul ăla micu și ageru ca veverița și Aglaița, peste trei ani, se mărită cu boier Andrei!...

ANDREI (*răzvrătit*): Ești nebună, Rițo!... Farmecile și descântecile tale te-au smintit întâi pe tine!... Aglae... Sărăcuța de ea!... De la inima ei până la inima mea e tot atâta depărtare ca de la luna pe care o vezi pe cer până aici, la noi!...

RIȚA (*cu fermitate*): Boier Andrei, d-voastră, boierii, nu știți ce este aia *soartă*, nici ce este aia *zodie*, nice ce scrie în palma omului, nici ce-i spune ghiocul, la ureche, țigăncii... Și nu știți, boierilor, nici cum Dumnezeu te ia, uneori, de păr și te scoate din poteca greșită pe care apucasei...

ANDREI: Rițo, este potecă greșită că vreau să fac din tine boiereasă?... Este păcat că vreau să te trimit în țară străină să înveți carte, să înveți meșteșugul actoricesc, și să fii de mare cinste între oameni?... Este lucru urât, înaintea lui Dumnezeu, că vreau să dovedesc lumii întregi că din tulpina ta țigănească poate să răsară o floare boierească?... Nu sunt visuri și nu sunt basme vorbele mele!... Îți scot pașaport, îți dau bani, te trimit în Italia, cu scrisori către prietenii mei de acolo... Vreau să iei lecții de la meșterii teatrului, să-ți deschizi ochii și să vezi ce este lumea și străinătatea... Și să te faci alta, să te miri și tu de tine... Și când o fi vremea, te aduc în țară, cioplită, învățată, actriță mare... Să joci la teatru și să lași pe boieri cu gura căscată!...

RIȚA (*melancolică*): Mi le-ai spus toate astea de multe ori... Ajunsesem și eu să le crez... Și eram gata-gata să te ascult și să mă las pe mâinile d-tale...

ANDREI: Atunci, de ce-mi strici inima și-ți iai cuvântul înapoi?.. Tu mi-ești tot atât de dragă ca la început!... Sunt cinstit, Rițo!... Vreau să mă cunun cu tine!... Dar nu se poate, acum, numaidecât, la noi la biserică, între țiganii tăi și părinții mei... Ne vom cununa în țară străină!... Ne vom cununa în taină!... Când vei ajunge actriță cu nume mare, îmbrăcată boierește, vorbind limbi străine, se va schimba fața pământului!... Se vor domoli și boierii mei și țiganii tăi... Le vom spune întâi la ureche, pe urmă, vom striga în gura mare: Suntem cununați!... Este soția mea!... Sunt soțul ei!...

RIȚA (*se ridică încet, tainică, profetică, cu biciul în mână, ca o baghetă de vrăjitor, și pare că repetă un glas de dincolo de lume):*

Domniță Aglaiță,
un fulg de porumbiță
și-un fir de romăniță
s-au întâlnit pe punte,
colo, mai către munte:
Un' te duci tu, fulgule?

Un' te duci tu, firule?...
Mă duc la Aglaița,,
Să-i duc o cununiță...
Și eu, la Aglaița,
și tot o cununiță!
Că una este a ei
și alta a lui Andrei!...

ANDREI (*pierzându-și cumpătul):* Riță! nu mă scoate și pe mine din minți...! Ce sunt boscorodelile astea și cum vreai să-ți vânz, pe ele, inima mea!

RIȚA (*cu mare convingere):* Boierule, așa poruncește soarta!... Că ce face soarta?... Stă, cu mâinile la piept, la ușa cortului lui Dumnezeu... Și ce aude din cortul Sfântulețului: aia ne spune și aia ne menește...

ANDREI (*iritat*): Ce sunt prostiile astea?... Ce sunt sălbăticiile astea?

RIȚA (*calmă, rece*): Boier Andrei, să vorbim pe șleau... d-ta ești dintre boieri... Eu sunt dintre sălbăticiuni... Eu știu ce știu ca o sălbatică... Mă gândesc, și trăiesc, și mă port ca neamul meu, și ca tata, și ca mama – Dumnezeu să-i ierte – cari au fost țigani mânăstirești... D-ta ești boier și te îmbraci nemțește... Cum trăiești, cum mănânci, cum vorbești: cu mine nu te nemerești... Da, ce-a fost? M-ai văzut și ți-am fost dragă... Mi-ai fost și mie drag și mi-ești drag și acum...

ANDREI (*cu patimă*): Rița mea scumpă!... Vino în brațele mele!... Șterge toată sporojania și toate băsnelile cu care mă tot fierbi și mă chinuiești!...

RIȚA (*suspinând*): Boierule, zodia te-a dăruit Aglaiții... Și vezi... Mi-e dragă fetița!... Și vreau s-o slujesc ca pe o soră a mea... Între d-ta și mine, stă acum de pază sabia Sfântului Arhanghel. (*Visătoare... cu vocea scăzută:*) Am vrut să mă iubești... Și te-am legat, de jur-împrejur, cu firul farmecilor, precum leagă paianjenul gângania din plasă... Și am agățat farmecile mele de poza aia, la care tot lucrai și în care te prindeai ca o gânganie...

ANDREI (*fierbinte*): Sălbatica mea dragă!... Da cine vrea să iasă din rețeaua ta!... Lasă-mă, Riță, legat burduf, în plasa farmecilor tale!... Lasă-mă în rețeaua ta de vrăji și în brațele tale!... Eu sunt

gângania de care spui... Gângania se lasă învăluită, beată de fericire!... Ce ai cu ea?... Rița mea dragă, de ce mă gonești din painjenișul pe care tu singură l-ai țesut?... (*Se apropie de ea.*)

RIȚA (*îl respinge domol, dar hotărât):* Boier Andrei, vrăjile s-au tăiat... Am spintecat cu cuțitul tot ce țesusem de astă-primăvară încoace... Așa poruncește ursita!... Așa poruncește Moșu ăla, cu barba albă, care este zugrăvit la biserică!... Am tăiat ce meștereai d-ta pe hârtie și te-am scos din lațul fermecat și am scăpat și eu...

ANDREI (*își acopere fața cu mâinile*): Atunci... inima ta a ajuns ca o colivie pustie!... Dragostea ta a murit și eu trebuie să mă jelesc ca după mort...

RIȚA: Boierule, fii bărbat și ascultă!... Dumnezeu m-a înhățat de păr tocmai când trebuia. Ascultă cu înțelepciune: Ce cununie era să pui d-ta pe capul unei țigănci de la șatră?... La care biserică era să mă duci?... Zici că ne ascundeam prin țări străine... Cât era să stăm ascunși, pe acolo?... Cum era să-ți năpustești starea părintească?... Trebuia ca să te întorci ca să-ți mai vezi părinții, ori să-ți vinzi gospodăria moșiei, ori să-ți faci miliția... Și eu cum rămâneam?... Veneam și eu cu d-ta?... Spuneai că sunt nevasta d-tale, ori țiitoarea d-tale?... Cum s-ar fi uitat la mine boierii mari?... Cum s-ar fi uitat la mine jupâneasa Joița și Năsărâmbă și ăilalți argați, care mă dau dracului, pe la spate, și mârâie la mine, când viu la d-ta?... Mă puneai la masă cu coana Lisaveta?... Mă trimiteai la bucătărie, ori la logofeție, ca acum?...

ANDREI (*zguduit*): De prisos tot ce spui, Riță!... Veneai cu mine, nevasta mea și cucoana mea!...

RIȚA: Și eu ce făceam cu țiganii mei? Că se cheamă că sunt vătășița lor... Când ar fi venit la mine, la curte, eu cum i-aș fi primit?... Ca nevasta d-tale, ori ca vătășița lor? Îi trimeteam la lapte bătut și la mălai, ori îi puneam pe divan, lângă mine?... Ori puneam biciul pe spinarea lor, cum face uneori isprăvnicelu, când nu-l vede boieru mare?...

ANDREI (*chinuindu-se*): Nu-mi mai rupe inima, Riță!... Lăsam arenda, vindeam tot și ne ascundeam în fundul străinătății...

RIȚA: Și dacă Rița începea să îmbătrânească?... Și dacă începea să semene a țigancă zavragioaică?... Și dacă, la masa d-tale, ori între

prietenii d-tale, ori în pat cu d-ta, își dădea fără voie în petec și vedeai, speriat, că te-ai ales cu o țigancă?... O vedeai că scuipă, ori dă dracului, ori se scobește în nas, ori se scarpină, ori ia la înjurături și la palme pe feciorul din casă?...

ANDREI: Rițo, Rițo!... toate câte mi le spui, așa de isteț și de prevăzător, sunt pentru mine dovezi că mintea și sufletul tău sunt din altă țară decât țara țigănească... Tu care vezi de departe aste lucruri toate: nu era să cazi în ele și să greșești... Și, pe urmă, cine poate să-și păzească și să-ți ție calea vieții, înaintea ochilor, mereu dreaptă, ca trestia, fără de vină și fără de păcat?... Tu te temi că s-ar putea întâmpla, odată și odată, să-ți dai în petec, ca o țigancă... Dar eu să nu mă tem că aș putea și eu să-mi dau în petec, ca un boier?...

RIȚA: Apoi, asta e, boierașule!... Când boierul își dă în petec, ca un boier, toată lumea zice: „Boieru, tot boier"!... Da când țiganul, ajuns boier, își dă în petec, ca un țigan, toată lumea îi dă cu tifla: „Țiganu, tot țigan!..."

ANDREI (*smâcindu-se*): Rițo, dreptatea ta de peste 10-20 de ani nu poate să stingă focul meu de azi!... Mi-ești dragă, Rițo!... Nu vreau să știu azi câtă dreptate vei avea tu, când mi-or ieși ștepi albi în barbă...

RIȚA (*părintește*): Boier Andrei, adună-ți încet gândurile și dragostea, ca pe niște oi rătăcite... și nu le mai lăsa să coboare spre țigănie... Lasă-le, domol, domol, să urce spre Aglaița...

ANDREI (*stăpânindu-se*): Rițo, te rog!... te rog!... Nu mai râde de mine!... Nu mă fierbe fără apă!...

RIȚA (*adânc*): Boier Andrei, și inima mea e plină de jale și tristă ca mormântul... Și e și mai tristă decât a d-tale!... D-ta, ca boier, te-ai uitat la o fată de țigan, da eu, țiganca, am cutezat să iubesc un boier și să-l vrăjesc ca să mă iubească!...

ANDREI (*cu o ultimă izbucnire. Se ridică în picioare*): Și cine te ține de rău, sălbatico? Cine te gonește? Cum ți-a intrat în cap că trebuie să retezăm dragostea noastră, tocmai acum când e ca un cireș înflorit?... Ce diavol ți-a întors mințile pe dos și te îndeamnă să mă jupoi, așa, de viu?...

RIȚA (*definitiv*): Boierule, am fost la bunică-mea, la Văleni. Bunică-mea are în cap toată deșteptăciunea vracilor!... I-am spus tot,

i-am mărturisit tot, și dragostea noastră și zodiile fetelor... Bunica m-a legat și m-a pecetluit... Mi-e milă de d-ta, boierule, da nu mai am nici o putere!... Cum o să vezi și să pricepi d-ta: ce vede și ce pricepe solomonarul?...

ANDREI (*cade pe buștean*): Rițo, mă omori...

(Rița rămâne nemișcată. Crai-nou a dat devale printre ramuri... Amurgește... Se aude, departe, în pădure:

Țigănie, țigănie,
Cât de dragă mi-ești tu mie
Nimeni pe lume nu știe,
Și nici tu nu știi, frățe!...)

RIȚA (*își pune pălăria în cap. Izbește cu biciul peste carâmbul cizmei...*): E oropsitu ăla de Pantilie... Se vede treaba că te caută pe d-ta... Ori, dacă nu te caută, o să treacă pe aici și o să dea peste d-ta... Nu vreau să-l văz acum, că-l iau la bătaie... (*Fuge și se ascunde într-un tufiș.*)

PANTILIE (*cu încă doi lăutari, cari recunosc pe Andrei și se ascund după copaci*): Sărut mâna, boiarule!... Să nu vă fie cu supărare... că, uite, venim și noi de peste Vede, de la o cumetrie, și ne ducem spre bordeie...

ANDREI (*cu indiferență*): Duceți-vă sănătoși!

PANTILIE (*codindu-se și bâlbâindu-se*): Da... sărut mâna, fiindcă te scoase Dumnezeu în drumul nostru... ca un boier mare ce ne ești... am și eu un junghi la inimă...

ANDREI (*tăios*): Nu cumva junghiul tău se lecuiește cu ceva palme, ori cu câteva paturi de pușcă?...

PANTILIE: Aoleo!... Sărut mâna!... De ce să-ți faci păcate cu un țigan?... Vreau să mă jăluiesc Măriei matale, ca unui stăpân și judecător ce ne ești!... Că noi țiganii – să te trăiască Dumnezeu! – ne uităm la Măria matale ca la Sfântu Arhanghel... ăla care ia sufletul țiganilor... Uite, toată țigănia se tânguiește și-și smulge părul din cap... că, de două săptămâni, nu știm ce s-a făcut Rița Crăița... Unde s-o fi dus? Pe ce drum o fi apucat?... Bănuim proștii de noi, că s-a dus la bunică-sa Sultana, la Văleni... Da, de!... țiganu e păcătos... Mai bănuim unii că Măria matale ar fi ascuns-o undeva!...

ANDREI (*zbiară la el*): Țigane, te mănâncă spinarea!...

PANTILIE (*cu însuflețire crescândă*): Nu mă mănâncă spinarea, boiarule, sărut mâna... Îmi plânge inima!... Boierașule!... ai milă de țiganii Măriei matale!... Fii judecătorul nostru și gândește-te la Dumnezeu!... Nu ne lua pe Rița Crăița, pupa-ți-aș tălpile!... Că în tot neamul țigănesc n-avem alta ca ea!... D-voastră, boierii, aveți atâtea boierese mândre, rupte din soare!... Iacă, deunăzi, erau la Măria matale, în casă, trei Ilene-Cosinzene... De ce nu te repezi Măria ta să ridici una din ele?... De!... așa e... Măria ta ești boier și-ți stă toată lumea la picioare... Da, de ce să te bucuri Măria ta la frumusețe țigănească... (*Cu lacrimi în glas:*) Ai milă, boiarule, de țiganii Măriei matale! Ai milă de Pantilie!...

(Andrei, scos din sărite, cu pușca în mână, pornește spre Pantilie. Cobzarul cade în genunchi și începe să cânte... Ceilalți lăutari, ca înțeleși, îl însoțesc, cu viorile, pe loc... Cântecul răsună în codrul negru:)

Pe Crăița să n-o iai,
Domnule, boiarule!
Că e fata lui Cazan,
Domnule, boiarule!
Nepoata lui Biolan,
Domnule, boiarule!
E din sânge țigănesc,
Domnule, boiarule!
E din osul vătășesc,
Domnule, boiarule!
E aleanul robilor,
Domnule, boiarule!
E Rița cântecilor,
Domnule, boiarule!
E crăița horelor
Domnule, boiarule!
E zoreaua zorilor,
Domnule, boiarule!
E lumina ochilor
Tuturor țiganilor,
Domnule, boiarule!
E lujăr de iasomie
Domnule, boiarule!
Și-o iubește Pantilie
Domnule, boiarule!...

(Rița vine prin umbra deasă, pe la spatele lui Pantilie, care cântă în genunchi, și-l croiește cu gârbaciul. Pantilie rămâne în genunchi, în extaz...) Mai dă!... Mai dă o dată, vatașițo!... Ca să cunosc bine că tu ești!...

ACTUL III

(Același decor ca și în actul I: veranda casei Clabudenilor, sufragerie de vară. Boierii de abia s-au sculat de la masa de prânz. Masa de lângă geamlâc e plină de farfurii, de sticle și de pahare. Același persoane afară de Grigorie Clabudeanu, care zace paralizat în odaia lui. Joița aduce cafelele și începe să le împartă. Rosmarin și Clarița, Nedelea Penovici și Nicola Leventi stau pe canapelele din dreapta, la masa rotundă. Andrei și Aglaița stau tot aici, dar în fotolii. Ceilalți stau pe canapelele și pe scaunele din stânga.)

ROSMARIN... Și noi care venisem cu oarecare ceremonie și credeam că vom asista azi la cununia voastră!... Așa fusese vorba...

CLARA (*soția lui Rosmarin*): Se potriveau lucrurile așa de bine!... Noi ne-am cununat acum doi ani... Menelau și soră-mea: anul trecut, și voi, Andrei și Aglaițo, trebuia să vă cununați anul ăsta, numaidecât după Sfântă Mărie... Azi este prima duminică după Sfântă Mărie... Așa era pravila!...

ANDREI (*cuprinde mâna Aglaiei care stă în jilț, lângă el, ușor melancolică...*): N-avem ce face!... Tot așa credeam și noi că, astăzi ori duminica viitoare, facem cununia...

MENELAU LEVENTI (*șade pe canapea, în stânga, la masa cealaltă, alături de Ecaterina, nevastă-sa. Optimist, mângâietor*): Să avem răbdare... Toate vor fi bune! Fericirea voastră se lasă rugată mai îndelung, dacă nu cumva spun o prostie... Căci sunt două fericiri: una mai nainte de cununie și una după cununie...

XANTIPA LEVENTI (*stă lângă noră-sa Ecaterina, la aceeași masă din stânga, dar într-un fotoliu. Înfiptă, către fi-său*): Tu nu ești încă părinte... Când vei avea o fată de măritat, atunci să-ți arăți înțelepciunea...

MENELAU (*închipuit, mucalit*): Nădăjduiesc să am...

ECATERINA (*în aceeași notă*): Dacă oi vrea eu să compătimesc cu speranțele d-tale...

NICOLA LEVENTI (*cu ceașca în mână, la masa din dreapta, aproape de Aglaia*) Acum eu tot nu prea pricepu de ce ați tot amânatu... Eu v-am trimis vorbă de două ori, să ne întâlnim la tribunal, la Turnu...

LISAVETA CLABUDEANU (*în fața lui Leventi, dar la masa din stânga. Cu tristețe în glas):* Kir Nicola, suntem prea împovărați cu boala lui Clabudeanu... Am tot nădăjduit, după vorba doftorilor, că îi va fi mai bine... Tot așteptăm să i se dezlege limba și să-și vie în fire, ca să se bucure și el de nunta lui fi-său... Uneori, parcă se mai deșteaptă... Aude și răspunde... Odată s-a ridicat din jilț și a pornit spre ușă... Da peste un ceas iar se pierde... Nu mai aude! Nu mai răspunde!... Afară de asta... Andrei s-a văzut, deodată, copleșit de toate treburile gospodăriei și ale moșiei...Una e să înveți agronomia în Elveția și alta e s-o practici la Mălinești... Să mai așteptăm, o săptămână-două... *(Se uită cu drag la Aglaie.)* Mama așteaptă pe Aglaița să vie să-i lumineze casa și inima, cum aștepți ziua de Paști, după Postul Mare...

ILIE PENOVICI *(dormitează între Lisaveta Clabudeanu și gineri-său Menelau Leventi. Se trezește)*: Adevărat... Dacă ai ținut tot postul și ai mâncat numai brojbă și postârnac... Că altfel, dacă ai dat prin dulce, nu mai dorești Paștele cu atâta înfocare...

NEDELEA PENOVICI (*la glasul lui Ilie, se trezește din fundul canapelei, unde stă lângă cuscru Nicola Leventi)*: Da!... cum faci d-ta: dezlegi postul!... Uite, te spui la toată lumea...

ILIE PENOVICI: Cucoană... Nu zic... oi fi păcătuit... da nu mă încăpea cureaua de voie bună!... Am mâncat și am băut!... Are Penovici doi gineri, deștepți și frumoși!

(Duioșie familială. Menelau vrea să coprindă cu brațul spinarea vastă a lui socru-său... Ecaterina dă un bobârnac lui Menelau. Rosmarin și Clarița își surâd.)

LISAVETA CLABUDEANU (*se ridică. Cu vocea pe jumătate*): Îngăduiți-mă... Mă duc să mai stau lângă el...

XANTIPA, NEDELEA: Putem să venim și noi?... *(D-na Clabudeanu le face semnn din cap: da, da,... Trec câtetrele în iatacul bolnavului.)*

*

ROSMARIN *(cu brațele întinse pe spătarul canapelei)*: Să avem toți un dram de răbdare... și să nădăjduim că boala d-lui Clabudeanu va

fi, în curând, numai o amintire tristă... Da, măi frate, ce soartă șugubață!... Ce zodie nemaipomenită! Țiganca Rița a fost mai prooroacă decât Nostradamus!... Pare că s-a uitat în fântâna sorților și de acolo a scos, fără de greș, zodie după zodie.

MENELAU LEVENTI: Ce moment neuitat!... Da, la urmă, ce izbucnire bizară!... Pare că o văd: încordată, zbuciumată, zguduitoare... ca o mare tragediană... Te-am mai întrebat și altă dată, Andrei, ce s-a făcut cu țiganca asta?...

ANDREI *(cufundat în fotoliu. De departe, cu greutate și pare că somnoros)*: Nu mai știu nimic, nimic... Au pierit din țigănie și ea și Pantilie lăutarul... acum trei ani, pe la începutul lui septemvrie... Încotro au apucat, unde or fi acum, ce-or mai fi făcând... nu știe nimeni nimic... Da, Rița... avea o deșteptăciune uimitoare... și o voință de fier... Dacă asculta de sfaturile mele și învăța arta dramatică, era să iasă o artistă mare...

(Joița a intrat cu tava cu păhărele și cu un șip de vișinată. Prinde vorbele din urmă a lui Andrei și suflă de oboseală; trece să orânduiască masa din fund și pe urmă iese. Aglae ia șipul, toarnă și împarte.)

ROSMARIN *(plin de gânduri și de icoane):* M-am gândit de multe ori la țiganca asta... Știți că țiganii îmi inspiră o adevărată pasiune profesională... Mă urmărește de câtva timp un subiect de roman cu eroi de sub corturi... Ticăloasă patimă și patima literară!... Ce bine de sufletele simple!... Ce-mi lipsește mie, acum? Tata socru, boier Penovici, cu trecerea lui politică, m-a băgat referent în Ministerul Instrucțiunii... *(Penovici se trezește și ascultă.)* Am casă, masă, o soție ideală... Trăim fericiți!... Dar demonul închipuirii și al mâzgălitului nu-mi dă pace!...

ILIE PENOVICI (*vede păhărelul cu vișinată, în față, îl ia și-l dă peste cap).* Tu să fii harnic unde te-am pus eu... Cerneala și hârtia pe care le strici nu mă supără... O ieși, poate, și de acolo ceva... Muncește, poartă-te bine cu toată lumea și pe urmă vedem noi...

MENELAU (*bate ușor pe umăr pe Ilie Penovici*): Tata socru e mare înțelept!... Așa mă dăscălește și pe mine... Și are dreptate... Mă mulțumesc și eu să fiu slujbaș la Finanțe și nu mai cer nimănui să discute, cu mine, clasicismul meu și teoriile mele estetice... Îmi fac

datoria, ador pe Ecaterina și declar pe tata socru egal în înțelepciune cu Solon...

ECATERINA (*către bărbatu-său cu jumătate glas*): Mare papugiu!...

ROSMARIN (*bine dispus, comunicativ*): Măi fraților, am sfârșit de citit romanul *L'œuvre* a lui Emile Zola... E acolo o figură care mă obsedează: romancierul Pierre Sandoz, un fel de ipostaz al lui Zola... Citiți și voi cartea asta... Tu mai ales, Andrei... Vei găsi acolo un tip de confrate, pictorul Lantier, eroul romanului... Când citesc pe acești titani străini și întorc ochii spre proiectele mele literare, mă cutremur ca un morar care are nevoie, la moara lui, de-o gârliță de apă și care vede deodată că năvălește spre moară un fluviu!... O, voi artiști străini!... treceți în zbor, peste capetele și peste admirația noastră, ca gâștele sălbatice, din poezia lui Maupassant, peste curtea gâștilor domestice.... Gâgâim și noi... batem și noi din aripi... dar rămânem tot jos, lângă slujbele noastre de la minister...

MENELAU: Cumnate, între gâștile astea domestice, nu uita că sunt câțiva albatroși și câțiva goelanzi... Unii s-au prăbușit, alții stau mereu dârji în furtuna condițiilor noastre sociale... Eminescu, Caragiale, Vlahuță, Delavrancea... Nu mai pomenesc de Gheorghe Coșbuc, azi prostește învinuit de plagiat, dar mâine un nume glorios...

ANDREI: Da... da... cred că Menelau are dreptate... Și dacă ne uităm și peste zaplazul literaturii, iată, în pictură, Grigorescu începe să fie înțeles... Iată un nume nou, Ștefan Luchian... Cred că Luchian, într-o zi, va fi iubit ca un semizeu... În muzică, ați auzit de copilul minune: Enescu...

ROSMARIN: Nu vă contrazic... Gândul meu este altul... Când pun, față în față, independența și libertatea artiștilor străini, cu funcționarismul nostru, mă cuprinde jalea...

MENELAU: De, nu prea mult... Maupassant era funcționar de minister... Huysmans e funcționar de minister... totuși independența și libertatea lor sunt infinite...

(Nicola Leventi cască, Ilie Penovici cască și el... Ilaritate generală).

*

LISAVETA CLABUDEANU (*apare cu celelalte două doamne. Tristă*): Iertați-mă, că vă tulbur voia bună...

NICOLA LEVENTI, ILIE PENOVICI: Putem să intrăm și noi la conu Grigorie?

XANTIPA, NEDELEA: Acum doarme... Mai pe urmă...

(Se aud clopotele unei trăsuri... Mișcare generală. Andrei iese pe peron și se uită îndelung. Menelau îl însoțește. Se înapoiază amândoi...)

ANDREI: Sunt niște străini... Și au o caretă de beizadea!... Este un domn și o doamnă... Domnul are ochelari negri, de praf... Doamna are văl pe obraz...

MENELAU: Da au și un dorobanț, pe capră...

ILIE PENOVICI: Atunci să știi că este prefectul ăl nou!

NEDELEA PENOVICI: Da ce caută cu nevasta?

ILIE PENOVICI: Or fi și ei oameni tineri și vor să se plimbe...

*

NĂSĂRÂMBĂ (*intră speriat*): Conașule!... s-a oprit la poartă o carâtă cu niște boieri... tocmai de la București!...

ANDREI: Să tragă careta la scară!...

NĂSĂRÂMBĂ: Poi, ... nu mă înțeleg cu ei, că nu vorbesc rumânește... Sunt nemți, sfrânțuji... altă limbă spurcată!...

ANDREI: Bine, mă!... da cu caii trebuie să te înțelegi! Să tragă la scară!...

NĂSĂRÂMBĂ: Ti! da mi-a dat o țidulă... Mă, ce-am făcut-o?... (*O caută în sân... O găsește sub lulea...*) Am găsit-o!... Uite-o!... (*Aleargă la poartă.*)

ANDREI: Și-au trimis cartea de vizită...

MENELAU (*citește*): *Ralou & Pendely... Exotic Musicians*... Ei, năzdrăvănie ca asta!... (*Fulgerat de o amintire.*) Ralu și Pendely!... Papa, ți-aduci aminte?... Nu-i chema Ralu și Pendely pe artiștii ăia străini despre care au vorbit, astă-iarnă, ziarele din Atena?... Ralu și Pendely!... Da, s-ar putea una ca asta?...

NICOLA LEVENTI: Ma nu se poate!... Ce să caute ei de la Atena la Mălinești!...

(Streinii apar pe peron și intră în verandă. Doamna, elegant îmbrăcată, are văl des pe ochi. Domnul, tot atât de elegant, are ochelari negri... Doamna se apropie de cei trei tineri.)

DOAMNA: *Per favore, chi parla qui italiano?*

ANDREI *(intimidat): Genitlissima Signora... il vostro servitore...*

DOMNUL *(intervine și întrerupe)* Da... con gianel câtea rumanes?... *(Stupefacție...)* Ia s-o dăm dracului de treabă și s-o croim pe rumânește!... *(Își scoate ochelarii și rămâne: Pantilică lăutarul: pieptănat, sprinten, parfumat și european!).*

ANDREI ȘI TOȚI ÎN COR: A, a, a!... Pantilie!... Tu ești Pantilie!...

PANTILIE *(arătându-și toți dinții):* Eu sunt, sărut mâna, boiarilor!...și dumneaiei este Rița Crăița!...

RIȚA *(își scoate vălul... Senzație enormă. Toți se învârtesc în jurul Riței):* Eu sunt, cinstiți boieri, Rița Crăița!... Bine v-am găsit!... Știu că vă este inima grea din pricina boierului mare... Știu multe și de toate, că e o lună de când ne-am întors în țară... Da, cu ajutorul lui Dumnezeu, toate se vor drege... Și o să începem să le dregem chiar de azi.

ANDREI *(într-o stare sufletească toridă):* Rițo!... tu ești!... cu adevărat, tu ești?...

RIȚA *(îl privește în adâncul ochilor, calmă, stăpânitoare):* Boier Andrei, precum vezi, eu sunt...

ROSMARIN *(în numele tuturor):* Cum să-ți spunem acum? Duducă Rițo, „Mistress Ralu"?

RIȚA: Domnule Rosmarin, oricum îmi veți spune, sunt tot eu: Rița Crăița... Dar să nu pierdem nici o clipă, că avem mult de lucru... Arătați-mi mai întâi pe fetițele mele... Veniți încoace la dada Rița... Ia să vedem!... *(Cu mișcări de princiară siguranță face perechi-perechi.)* Domnul Rosmarin și duduca Clarița... domnu Menelau și duduca Ecaterina... Domnu Andrei și duduia Aglaița... Puica mea dragă, vino la dada!...

AGLAE *(foarte mișcată, plină de încredere, se repede la gâtul Riței):* Rițo!... eu sunt numai logodită... Tata socru cu boala lui... Andrei cu treburile moșiei... a trebuit să amânăm cununia...

RIȚA: Mamă dragă, las-o pe Rița, că e meșteră să dreagă toate.

LISAVETA CLABUDEANU *(bănuitoare, jumătate ostilă, trage pe Aglae de lângă Rița):* Bravo, Rițo... te văzuși și tu cocoană!...

RIȚA *(plecându-se adânc):* Sărut mâna, coană mare!... Nu vă fie cu supărare. Sunt tot Rița țiganca!...

MENELAU *(cu brațele încrucișate):* Duducă Ralu, stăm prostiți și cu gura căscată, în fața d-tale și a lui Pantilie... Spuneți-ne, visăm ori nu visăm?... Minunea cu cununiile noastre ni se pare acum nimica toată, pe lângă metamorfoza voastră! De unde veniți?... Cum ați trăit trei ani de zile?... Cine v-a căftănit boieri?... Nu sunteți voi Ralu și Pendely de care vorbeau, astă-iarnă, ziarele din Atena?...

RIȚA: Boierilor, vă rog ședeți și îngăduiți-ne să ședem și noi.

TOȚI ÎN COR: Cum de nu, duducă Ralu... poftiți, poftiți!...

(Rița și Pantilie stau în două fotolii, față în față; ceilalți rămân unii în picioare, alții șed pe canapele).

RIȚA: Da, domnule Menelau, noi suntem... Pe unde am fost, cum am trăit, ce-am învățat: vă vom povesti, pe îndelete, altă dată... Am ascultat de sfaturile boierului Andrei... Am plecat din țară cu ajutorul și cu scrisorile de garanție ale mitropolitului Ghenadie, tata nașu... Am trăit în Roma, am fost la Nisa, la Neapole, la Atena la Constantinopole... Am văzut de multe ori pe Ernesto Rossi și pe Ermete Novelli... Am învățat italienește, ceva englezește, ceva grecește... Am luat lecții cu Novelli... Am trăit cu ce aveam de acasă... Pe urmă cu ce mai câștigam... La Atena și la Constantinopole, am avut mare izbândă... Pantilie avea mare căutare... Cântecile noastre le merg turcilor și grecilor la inimă... Așa, boier Andrei... Cum vezi, n-ai prăpădit orzul pe gâște...

ROSMARIN *(cu exaltare):* Fraților, ce spuneți voi e un roman nemaiscris până acum!... Să știți că vă chem la cabinetul meu de judecător de instrucție literară și vă fac un dosar de șase sute de pagini!...

PENOVICI *(tot nedumerit, tot greu de cap):* Bată-vă să vă bată!... Eu credeam că Pantilie e prefectul cel nou... Da tot nu înțeleg mare lucru... Cine v-a dat careta cu care ați venit? Și de unde veniți?...

PANTILIE: De la București... da, am venit iavaș-iavaș... și am poposit, astă-noapte , pe Vlașca...

PENOVICI: Și a cui este careta?... Și cine v-a dat dorobanțu de pe capră?...

RIȚA: Boier Penovici, ai puțină răbdare... O să înțelegi toată tărășenia.

*

NĂSĂRÂMBĂ ȘI JOIȚA (*Năsărâmbă intră prin peronul al doilea. Joița vine din odaia dependințelor. Aduce o tavă mare cu sticle de vin, cu pahare și cu pișcoturi. Năsărâmbă către Andrei):* Conașule, întreabă pe boierii care a venit: ce facem cu ale două lăzi de pe osia trăsurii?... Le dezlegăm, ori le lăsăm acolo?...

PANTILIE: *(iese înaintea lui Năsărâmbă)*: Lasă-le acolo, mă Năsărâmbă... O să-ți spun eu, mai târziu, ce facem cu ele...

NĂSĂRÂMBĂ (*dă înapoi, spăimântat)*: Ptiu!... Piei drace!... (*își face cruce).*

PANTILIE (*elegiac):* Nu fi prost, mă Năsărâmbă!... Cine mai ține minte bătaia aia pe care mi-ai dat-o!...

JOIȚA (*spăimântată și ea, se dă aproape de d-na Clabudeanu. Destul de tare):* Coniță!... Iar a dat peste noi farmecile țigănești!... D-aia a damblagit boieru!...

LISAVETA CLABUDEANU *(severă):* Lasă tava pe masă și pleacă!...

RIȚA *(întoarce capul spre servitoare)*: Joițo, cu ajutorul Domnului, boieru mare se face sănătos... Da, cu farmecele mele, ții minte că am scăpat pe fi-tău Gheorghe, de la moarte... (*Se adresează lui Andrei:)* Boier Andrei, dă poruncă aspră să nu se ducă nimeni de la curte în țigănie și să spună țiganilor că suntem aici la d-voastră... Mai pe urmă, da, acum: nu! Altfel, năvălește țigănimea peste noi și ne încurcă socotelile...

ANDREI (*trezit ca din vis)*: Joițo! Năsărâmbă!... Să nu vă iasă cuvânt din gură!... Sunt niște boieri străini și atâta!... (*Servitorii ies.)*

*

(Clara, Ecaterina, Aglae toarnă vin în pahare, împart pișcoturile și, cu dinadinsul, vin câtetrele la Rița cu tava în mână.)

NEDELEA PENOVICI (*mută până acum, se face interpreta lor):* Riță, eu nu știu multe... Mi-ai fost cu noroc!... Mi-am măritat fetele! Să vii și la noi la moșie... Ce ți-am făgăduit este sfânt!...

ILIE PENOVICI: Aici, te cinstim cu de-ale altora; când vei veni la noi te cinstim cu de ale noastre...

CLARA *(și cu celelalte două trec cu tablaua, de la Rița la Pantilie... Clara se întoarce către Rița și întreabă):* Da lui Pantilie cum să-i zicem?... Cum să-l cinstim?...

RIȚA: Este soțul meu!...

ANDREI (*ca pe altă lume)*: Este soțul tău!...

PANTILIE (*scoate un* portefeuille *de la piept și din* portefeuille *scoate un document):* Avem «furme», boiarilor!...

ANDREI (*citește cu greutate)*: *Légation Royale de Roumanie en Italie... Bulletin de mariage... Mr. Pendely Telerez M-lle Ralou Cazan...* Ați făcut căsătoria civilă, la Roma...

PANTILIE: Apoi, da... Și când eram la Atena, am fost și la biserică; ne-a cununat d-l ministru al nostru...

(Toată lumea ciocnește... Nu mai e nici o umbră și nici o sfială: Rița și Pantilie sunt căsătoriți...)

MENELAU: Mă frate, pare că tot nu-mi vine să crez... Pare că tot ce-mi spuneți este o poveste din *O mie și una de nopți*, ori un capitol din *Contele de Monte-Cristo*. Duducă Ralu, cât ați stat la Roma?

RIȚA: Aproape doi ani...

MENELAU: Cum ai învățat italiana?...

RIȚA: Vânzând flori în Piazza d'Espagna, vânzând legume prin piațete, plimbându-mă prin Transtevere... da, mai cu seamă, petrecând serile, la galerie, la teatrul „Argentina"...

MENELAU (*își ia inima în dinți):* Nu te supăra!... Dă-ne o dovadă că nu ne păcălești și că într-adevăr ai luat lecții cu Ermete Novelli...

ROSMARIN: Zău așa!... Te rugăm...

ANDREI (*ca un bolnav, care cere un pahar cu apă):* Rițo... spune-ne ceva...

RIȚA (*cu desăvârșită simplitate...):* Ce să vă spun... Să vă spun ceva de Leopardi.

TOȚI: Te rugăm, spune!...

(Firesc, cristalin curge poezia romană... Impresie profundă. Simt toți maiestatea talentului. La urmă:)

MENELAU: Duducă Ralu, ești admirabilă!... Dacă n-am ști că, lângă noi, stă, bolnav, conu Grigorie, ți-am face o manifestație ca la teatru... Da... la teatru trebuie să ne întâlnim!...

ROSMARIN: Riță Crăiță!... Faci încă o minune! îmi torni în cap cel mai frumos roman al meu!...

ANDREI (*ca pentru sine*): Tot ceea ce întrevedeam a ieșit întocmai!

NICOLA LEVENTI: Da eu tot nu credu... Eu sunt Toma Necredinciosu... Ziceți că ați fost la Atena și la Constantinopole... Tu, Pantilica, dacă vreai să mă încredințezi că ai fostu la Atena și ai cântatu acolo, cântă-mi acuma un cântec grecesu... Așa, la ureche... Coana Lisaveta... zău... dă-ne dezlegare... Tot era vorba să facem azi cununia...

PANTILIE: Malista Kyrie!... (*Pantilie cântă cu farmec o cançonetă grecească, acompaniat din culise... Aplauze discrete: „Bravo, Pantilică!"...*)

LEVENTI (*transportat*): Pantilică... pshi-mu... vino să te pupu... M-ai întinerit cu treizeci de ani... Ai odihnit inima și măruntaiele mele!...

*

NĂSĂRÂMBĂ (*intră, tot năuc și zgomotos*): Coniță... Conașule... A venit, acum, de la Turnu, un vătășel!... A omorât calu, până la noi... Are un răvaș... Zice că e zor mare!...

ILIE PENOVICI: Să știi că este tot ceva cu prefectu...

ANDREI: Să vie încoace!

(Năsărâmbă aleargă să-l cheme... Andrei pornește spre intrare... Pantilie și Rița se privesc cu înțelegere.)

VĂTĂȘELU (*jumătate civil, jumătate militar*): Să trăiți, conașule!... M-a trimis domnu prefect!... „Voicule, unde ți-o sta capu, să-ți stea și picioarele!... Până la chindie să fii la Mălinești!..." Am făcut calu spume!...

ANDREI: Adu răvașu încoace... Du-te la cuhnie, și calu dă-l la grajd. Am grijă și de tine și de cal. (*Vătășelul se închină și iese.*) Să

vedem ce este în scrisoarea asta... Hm!... Nu e de la prefectură... E de la mitropolie...

(Senzație... Exclamări: De la mitropolie... Andrei citește în gând...)

RIȚA (*cu socoteală*): Te rugăm să citești tare, ca să auzim și noi!...

ANDREI (*întinde lui Rosmarin scrisoarea*): Te rog, citește tu...

ROSMARIN (*citește cu solemnitate*):

„D-sale Domnului Andrei Clabudeanu, iubitului fiu duhovnicesc al Smereniei mele: pace și sănătate de la Domnul!

Mă aflu în călătorie canonică, în județul Teleorman. Astă-noapte, am mas în Turnu. Diseară, vreau să mă opresc în Mălinești. Drept aceea, te rog pregătește-mi găzduire.

Știu prea bine că aveți osebită mâhnire din pricina boalei prietenului meu Grigorie Clabudeanu. Această boală nu este spre moarte, ci spre mărirea lui Dumnezeu. Mă rog lui Dumnezeu pentru tatăl d-tale.

Mai știu că ești logodit cu fiica prietenilor mei Nicola și Xantipa Leventi și că ai tot amânat ziua cununiei. Te rog, odihnește inima mea! Fiind, cu ajutorul Domnului, astă-seară la Mălinești, doresc să vă dau o dovadă de părintească bunăvoință și să leg pomenirea trecerii mele prin Mălinești de cununia voastră. Vreau să vă cunun eu, la voi acasă, între prieteni, fără nici o pompă astă-seară, înainte de cină. Iar dacă ar fi chiar împrejurarea că, până azi, ați zăbovit a face cele legale, după pravila pământească, te acopăr eu. Le vei face îndată după binecuvântarea Bisericii. Eu, mitropolitul Ghenadie, răspund pentru d-ta! d-l prefect al județului Teleorman mă întovărășește. Așadar, fiți gata.

† GHENADIE,
Mitropolitul Ungro-Vlahiei
Primatul României"

NICOLA LEVENTI (*plin de admirație*): Adevărat scrisoare de mitropolit! Adevărat stăpân duhovnicesc!...

TOȚI ÎN COR: Vine mitropolitul!

ILIE PENOVICI: Vine cu prefectu... (*Către Leventi:*) Cuscre, să ne înțelegem ce spunem prefectului...

LISAVETA CLABUDEANU: Ce ne facem acum?... Cum rostim nunta?... Cum îmbrăcăm pe mireasă?... Ce masă gătim?...

RIȚA (*calmă, cu autoritate, ca una care s-a gândit, din vreme, la toate):* Vă rog, ascultați-mă!... Pe d-ra Aglaița lăsați-o pe socoteala mea!... Am două lăzi cu tot felul de rochii și de haine... Pentru d-ra Aglaița, am o rochie albă, grecească, cum purtau fecioarele din Atena, în vremurile vechi...

NICOLA LEVENTI: Bravo, kera Rița!... Așa s-o gătești pe Aglaița!...

XANTIPA LEVENTI (*cu năduf*): Și rochia de mireasă să stea acasă!...

ROSMARIN: Foarte bună idee!... Noi ceilalți rămânem așa cum ne găsim... (*Se uită la hainele sale semifestive...*) Că doar tot ne pregătisem noi pentru o cununie mai intimă...

LISAVETA CLABUDEANU: Da nașii de unde-i luăm?... Da lumânările unde le găsim?...

SOȚII PENOVICI: Nași suntem noi!

RIȚA: Și lumânările le-am adus noi!... (*Andrei se uită lung la Rița.*)

PENOVICI (*practic, pacificator*): Toată rosteala și toată greutatea este numai pentru cina de după cununie... Da, slavă Domnului... sunteți... trei, patru, cinci gospodine!... Apucați-vă de treabă și n-o să rămâie mitropolitul și prefectu flămânzi... Aveți patru ceasuri de lucru... Eu și cuscru Leventi ieșim în grădină să tăinuim... (*Ies. Ies și doamnele.*)

ANDREI (*tare, cu intenție*): Riță, încep să înțeleg... Mi se pare că tu știai despre vizita mitropolitului... Și tot așa, mi se pare că trăsura cu care ați venit este a Înalt Prea Sfinției sale... Bine!... Dar mai sunt câteva lucruri de lămurit... Un mitropolit vine cu suită, cu greutate, *cu pretenții*... Nu vreau să ne facem de râs... Să stăm și să vorbim între patru ochi...

RIȚA: Da de unde!... Scrisoarea e limpede... Vine ca prieten...

(*Afară începe un vuiet surd care, treptat, sporește... Se aud strigăte și văicăreli... „Ați venit și nouă nu ne-ați spus! ... Arătați-vă să vă vedem și noi!... Mânca-v-ar tetea!... Riță Crăiță!... Pantilie!... Aoleo!... Aoleo!... Aoleo!... V-ați boierit și ne-ați uitat!...*") Ieși la ei Pantilie, și potolește-i! A zburat vorba din casă... Au aflat că suntem la curte... După ce-oi împodobi pe duduia Aglaița, ne ducem la țigănie... Du-te!... (*Pantilie pornește spre perònul întâi.*)

ROSMARIN, MENELAU (*pornesc cu el*): Ia să te vedem, Pantilie, cum te mai înțelegi cu ei...

*

ANDREI (*dogoritor cu vocea scăzută, către Rița care a rămas singură cu el*): Am pătruns toată urzeala ta... Tu ai pus toate la cale... Tu ai hotărât pe mitropolit să se abată la noi... Dar astea nu mă interesează... Toate astea sunt alături de ceea vreau să-ți spun... M-ai legat acum trei ani și m-ai robit... Pe urmă, ai zis că m-ai dezlegat și m-ai liberat... Aici n-ai mai izbutit!... Riță, mi se pare că mă deștept dintr-un somn care a ținut trei ani... Am dormit trei ani!... M-am lăsat dus de căpăstru, ca un mânz... Au făcut cu mine Rosmarin și Menelau ce-au poftit... După ce s-au însurat ei, m-au logodit și pe mine... M-am dus ca în vis și am cerut-o pe Aglae... Am făcut logodna, dormind...

RIȚA: Fă și cununia la fel!... Nu înțelegi, boier Andrei, că și eu, și d-ta și toată lumea mergem după o rânduială poruncită de sus și păzită, cu strășnicie, să nu se smintească?... Am văzut, acum trei ani, ce era să fie cu voi, câte șase... A fost ca noaptea, când mergi prin întuneric și fulgeră pe cer... Vezi atunci tot drumul, ca în palmă... Și, apoi, iar se face întuneric...

ANDREI (*sumbru*): Riță, pentru ce răzvrătirea inimii mele, din ceasul ăsta, clocotește și trece pe deasupra ursitei mele?... De ce nu pot să pun și eu gâtul în jug, cum l-au pus Rosmarin și Menelau? Riță, nu vreau să știu nimic din toate câte le vezi tu, scrise pentru mine... O singură poruncă, o singură îmbrânceală simț în mine: Trebuie să fii a mea!... Mi-ești dragă, cu turbare!... Azi, când te văd acolo unde te visam acum trei ani, mi se pare că toate se răstoarnă, ca să iasă așa cum le aștept eu!... Ai fost în țări străine... Te-ai cioplit, ai învățat atâtea lucruri... Ai lepădat sălbăticia, nevinovăția și superstițiile tale de țigancă... Ești, de azi nainte, la porțile viitoarei tale cariere... Așa te-am visat! Așa te-am dorit! Acum, care e mai tare? Tu-mi spui: așa îți este ursita! Trebuie să iai pe Aglae, ca să se împlinească cercul celor trei cununii. Eu îți răspund: Ursita mea este să-mi leg capul de tine, ca să se împlinească până la urmă ce-am visat!... Unde este minunea? Că au ieșit cele două cununii, sau că tu, țigancă de la șatră, ai ajuns o europeancă?... Stăm față în față: Tu, cu jumătatea împlinită din ce-ai ghicit; eu, cu trei sferturi împlinite din ce-am dorit!... Riță, mi-ești dragă!... Mă văd, încă o dată, sub stejarul de acum trei ani!...

Simț în pieptul meu toată năvala și toată vijelia vieții adevărate... Și ce este soarta de care tot vorbești, dacă nu albia pe care se descătușează viața? Nu mai căuta vorbe și cârpeli!... Trebuie să fii a mea!... Plecăm în lume! Ne pierdem urma!...

RIȚA (*metodică, stăpână pe sine*): Bine, foarte bine!... Nu-ți mai pasă de prietenii d-tale, nu-ți mai pasă de inima Aglaei, nu-ți mai pasă de mama d-tale, nici de bietul conu Grigorie. Și nici mie nu-mi mai pasă!... Nici de Pantilie, bietul rob, care o să se înece în Olt, când o vedea că am fugit cu d-ta, nici de obrazul mitropolitului, nasul și binefăcătoul meu, nici de neamul meu țigănesc... Plecăm în lume!... Ne pierdem urma!... (*Cu vocea gravă, privind în ochi pe Andrei:*) Da, de Dumnezeu, cum ne scăpăm?... Boier Andrei!... Vino-ți în minți!... Uită-te împrejur și liniștește-te!...

ANDREI (*neputând suporta privirea Riței*): Toate sunt de prisos!... Dacă mai vreai și crâmpeiul ăsta de comedie, bine!... Haide!... Înghit și cununia cu Aglae!...

RIȚA (*cu crescândă energie*): Boier Andrei, m-am întors în țară acu o lună... M-am ascuns în București, și am iscodit toate și am aflat toate: și cununiile cele două, și boala boierului mare, și încurcăturile, și întârzierea d-tale. Și am pus la cale cununia de azi, cu multă dragoste, ca o soră a d-tale și ca o soră a Aglaiții... Ai dreptate! Mi-ai fost cu noroc!... Mi-ai deschis mintea... Am luat lumea în piept, am trăit prin străini, am ajuns să mă cioplesc și să învăț, fiindcă ai turnat în mine gândul și focul d-tale!... Boier Andrei, mi-ești drag și mie, ca un frate și ca un binefăcător... Mitropolitul este tata; d-ta ești fratele meu... Am făcut ce n-a făcut până azi nimeni din neamul meu, fiindcă m-ai aruncat ca din praștie, cu dorința d-tale să ajung așa cum mă visai... Ai făcut și d-ta o minune!... De ce vreai, acum, să strici tot, să turburi lumea și să mânii pe Dumnezeu?... Eu plec înapoi, în Italia... Mai am de învățat, mai am de luptat... Asta e zodia mea, asta e patima mea... Teatrul!... Lumea care să clocotească de dragul vorbei mele! D-ta, de aci nainte, mă încurci!... Îmi ceri să fiu pentru d-ta ceea ce nu pot să fiu decât pentru meseria mea!... Am nevoie: nu de un amant, ci de un rob ca Pantilie... care să-mi facă pantofii, să-mi ducă geamantanul și să înghită toate palmele și toate toanele mele!...

ANDREI (*ca ieșit din minți*): Iau eu locul lui Pantilie!...

RIȚA (*definitiv*): Lasă-mă să fiu socotită și înțeleaptă și pentru d-ta! De ce vorbești pe câmpi?... De ce uiți toate câte ți le-am spus, în pădure, acum trei ani?... Lasă-mă să fiu sora d-tale și sora Aglaiței. Știu că biata fată va avea multe dureri în viață, multe suspine, multe ceasuri de nesomn și de lacrimi... Da asta e ursita ei!... Iar d-ta ești tovarășul anilor ei!...

Te cununi astă-seară!... Rămânem buni prieteni. Cu sfințenie, prieteni!... Așteptările mele, pentru viitor, și toate câte singur d-ta crezi că sunt în stare să le îndeplinesc: vor veni, nu de la patima și de la rătăcirea d-tale, ci de la dragostea d-tale frățească!...

ANDREI: Rițo... Cumpăna se frânge spre mine... Tu pui în ea judecăți... Eu pun în ea foc și patimă!... M-ai biruit acum trei ani!... De data asta, biruința este a mea!... (*Se uită cu ochii rătăciți împrejur, vede, ca dintr-o scăpare, ușa iatacului său și se năpustește asupra Riței.*)

RIȚA (*pune canapeaua între ea și Andrei. Categoric, imperativ:*) Boier Andrei, nu se poate!...

(În fața lui Andrei, care se repede spre Rița și în spatele Riței, se deschide ușa iatacului lui Grigorie Clabudeanu. Andrei rămâne împietrit... O fantomă apare, ținându-se cu mâinile de pervazul ușii...)

GRIGORIE CLABUDEANU (*cu aer de dezgropat, cu barba albă, în halat de bolnav... Rar, fatidic*): Andrei... nu se poate!

(În același moment, intră în verandă, unul după altul, d-na Clabudeanu cu Aglae, apoi Joița, apoi Năsărâmbă...)

LISAVETA CLABUDEANU (*ca scoasă din fire*): Grigorie!... Sfântă Fecioară!... (*Aleargă lângă el...*)

JOIȚA: Conașu mare!... Minunea sfântului mitropolit!...

NĂSĂRÂMBĂ (*cu gura căscată, cu un pachet de pânzărie în brațe*): Dacă n-o fi... tot vreo diavolie țigănească!...

GRIGORIE CLABUDEANU (*cheamă cu gestul pe Andrei și pe Aglae...*): Nu știu... dacă mai trăiesc... până mâine... Da, astă-seară, cărați-mă, cu patul... la cununia voastră!...

NOTE ŞI COMENTARII

SCRISORI CĂTRE SIMFOROZA

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

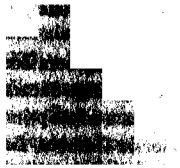

Volumul *Scrisori către Simforoza. În Pământul Făgăduinței* a apărut în 1930, la București, în Editura „Cugetarea". Pentru a înțelege însă semnificația primei sintagme a titlului, *Scrisori către Simforoza*, e necesar să reconstituim o etapă decisivă din biografia lui Gala Galaction, cu repercusiuni fundamentale pentru evoluția destinului său uman și artistic, a spiritualității sale.

În vara anului 1898, la vârsta de 19 ani, Gala Galaction trăiește un eveniment care, după propria-i mărturisire, avea să hotărască irevocabil drumul vieții sale. Mergând la Mânăstirea Agapia, la 13 iulie 1898, împreună cu bunul său prieten și coleg N.D.Cocea, cunoaște aici pe vara acestuia, Zoe Marcoci, care era soră în „ascultare", adică în faza preliminară intrării în monahie. Mai presus de legile și interdicțiile canonice, între necunoscutul vizitator al mânăstirii și aceea care se pregătea să devină călugăriță se înfiripă o suavă idilă. Prin înfățișarea sa fizică, Galaction, pe atunci cu numele său adevărat Grigore Pișculescu, era un tânăr seducător, purtând pe chip și în priviri trăsăturile strămoșilor, nostalgia și volupătatea călătoriilor de la mările irizate ale Orientului până la apele învolburate ale Oltului. O fotografie din acești ani este identică cu portretul pe care prozatorul i-l face lui Doru Filipache, *alter ego*-ul său, în romanul *La răspântie de veacuri*. Nu mai puțin seducătoare era și sora Zoe, deși, ca vârstă, număra cu 12 ani mai mult decât cel ce venise să-i tulbure gândurile și pacea vieții monahale. Născută la 1 mai 1867, din tainica legătură a maicii Elipidia Cocea cu călugărul Marcoci, sora Zoe trăise tot timpul numai între chiliile mânăstirii, având privirile angelice, obrajii diafanizați de paloarea zilelor de post și a nopților de veghere, gesturile sfioase, vorba reținută și cristalină. Mai mult decât prin oricare din grațiile ei naturale, îl subjugă pe Galaction prin puritate sufletească, prin devoțiune și pietate creștină. De aceea, timp de câțiva ani, idila lor se consumă în plan strict spiritual, într-un necontenit și dramatic schimb de confesiuni epistolare, fiecare în parte trecând prin acute confruntări lăuntrice.

Evident, și Galaction și sora Zoe se aflau într-o stare sufletească de grea cumpănă, întreaga lor ființă fiind zguduită de chemarea legilor firești ale vieții pământene. În cele din urmă ajung la un deznodământ care înseamnă și biruință și înfrângere. Sora Zoe renunță la monahie, iar Gala Galaction se decide să pornească pe drumul teologiei, al vieții clericale. Aceea care i-a adresat irezistibila chemare îi va deveni, în ordinea lumească, soție. Se căsătoresc la 17 aprilie 1903. Într-un interviu acordat lui Ioan Masoff și apărut în *Rampa* din 10 octombrie 1932, Gala Galaction mărturisea: „La vârsta de 19 ani am avut norocul să întâlnesc pe ființa excepțională care era să fie soția mea de mai târziu și a cărei pietate și

curățenie sufletească fără pereche erau să înrâurească, definitiv, asupra hotărârilor și asupra pașilor mei în viață. Această întâlnire a fost pricina care m-a colectat sufletește și m-a determinat la douăzeci de ani să părăsesc Facultatea de Filosofie și studiile profane și să apuc calea Teologiei."

Idila și tribulațiile sufletești ale celor doi stranii îndrăgostiți, Galaction și sora Zoe, au fost vegheate, atât la început cât și mult timp după aceea, de doctorița Olga Sacara-Tulbure, al cărei nume revine cu insistență în paginile *Jurnalului*. Aceasta a fost prima femeie din România care a îmbrățișat cariera medicală (cf. Dr. Viorica Gomoiu, *Les femmes dans l'histoire de la médicine en Roumanie*, București, 1932). Îmbolnăvindu-se grav, Olga Sacara-Tulbure s-a izolat, pentru îngrijirea sănătății, la Mânăstirea Agapia. Aici, prin intermediul sorei Zoe, o cunoaște pe atunci tânărul Galaction stabilind între ei o elevată prietenie spirituală, aureolată de principiile religiei creștine. O lungă perioadă de timp, între Olga Sacara-Tulbure și Gala Galaction s-a purtat o intensă corespondență, în lumina acestor principii, reflectată plenar în *Jurnalul* scriitorului. Astfel, la 23 decembrie 1900, tânărul teolog cu aspirații literare îi scria:

„Mult stimată și scumpă doamnă, cred că mai țineți minte că v-am spus cândva că întâia carte pe care voi da-o în vileag va fi o serie de scrisori pedagogice, cu titlul: *Scrisori către Edgar*. Rostul acestor scrisori izvorăște din pana mlădioasă, blândă și cuminte și prea creștină a unui preceptor monah, și curge, cu murmur ademenitor, spre inima încă pură a unui adolescent. Acesta este încredințat, de către familia lui, direcțiunii sufletești a duhovnicului și pedagogului Galaction [...]. După aceste câteva lămuriri, permiteți-mi să vă pun această neașteptată întrebare: mi-ați da voie, mult stimată și scumpă doamnă, să văd în dv. pe Edgar, din când în când, și să încep, cu dv., această corespondență pedagogică și duhovnicească? (Aceasta ar fi mijlocul cel mai nimerit ca să realizez în câțiva ani primul meu volum: *Scrisori către Edgar*)."

Aceste proiecte *Scrisori către Edgar* au devenit ulterior *Scrisori către Simforoza*. Prima „scrisoare" a fost publicată în *Linia dreaptă*, an.I, nr.4, 1 iunie 1904, p.50, când Gala Galaction își pregătea doctoratul în Teologie la Cernăuți. Este expresia evlaviei creștine a scriitorului, a idealității sale religioase. Adresându-se unei imaginare prietene, Galaction face apologia credinței în Iisus Christos, care l-a izbăvit de toate îndoielile și i-a luminat sensul vieții, declarând: „Eu am găsit Certitudinea și Adevărul". Alte *Scrisori către Simforoza* au fost publicate apoi în *Literatură și artă română*, în numerele din 25 februarie, 25 mai și 25 septembrie 1905; iar mai târziu în *Flacăra*, an. III, nr.24, 29 martie 1914 și *Viața românească*, an. XIV, nr.2, februarie 1922; an. XIV, nr.3, martie 1922; an. XIV, nr.5, mai 1922; an. XV, nr.7, iulie 1923. Peste două decenii, Gala Galaction intenționa să reia aceste „scrisori", cu o altă destinație, cum nota în *Jurnal*, la 9 aprilie 1942: „A apărut în *Revista română* cea dintâi dintre *Scrisorile către epigonii Simforozei*".

Scrisorile către Simforoza sunt redactate de Gala Galaction ca un dialog de la depărtare între el și o imaginară prietenă. Simforoza e un spirit pozitivist, raționalist, este o adeptă a filosofiei moderne, rămânând indiferentă la principiile religiei creștine. Preopinentul ei este însă un cleric, care îi trimite lungi predici teologice, sperând să o aducă în rândurile dreptcredincioșilor. Scrisorile au produs o anume senzație la apariția lor în reviste, deoarece autorul lor știa atât de bine să se dedubleze, încât, la un moment dat, s-a crezut că Simforoza e o ființă reală care polemizează cu un slujitor al altarului. Abia mai târziu scriitorul a precizat: „Simforoza, care a pus în mișcare și a intrigat pe mulți dintre

cititorii mei, este o plăsmuire de consolație literară și de confidență..." (cf. L. Leoneanu: *De vorbă cu d. Gala Galaction* în *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr.460, 29 septembrie 1929, p.1.) Semnificația personajului imaginar a fost relevată prin articolul *Simforoza părintelui Gala Galaction*, apărut în *Noua revistă bisericească*, an.XI, nr.13, 1-15 septembrie 1929, p.2; „Cu inspirația poetică prilejuită de mirajul Simforozei, o femeie ideală, care trăiește numai în fantezia poetului, transformat și-n preot, părintele Pișculescu ne descrie comorile creștinismului și ale creștinătății așa cum sunt văzute, simțite și interpretate de viziunea sa poetică religioasă [...]. Prilejul inspirației poetice i-l dă sufletul înalt adânc simțitor, nobil, delicat și devotat al Simforozei, care nu-i altceva decât personificarea sensibilității creștine, întruchiparea sufletului feminin în momentul apropierii sale de Ziditorul. Aceasta-i partea umană din poezia lui Galaction. Preotul și poetul, Hristos și Simforoza, trăiesc într-o singură făptură pământească. Aceasta-i, după noi, înțelesul scrisorilor părintelui Pișculescu către Simforoza poetului Gala Galaction."

Volumul *Scrisori către Simforoza. În Pământul Făgăduinței* conține impresiile și însemnările de călătorie ale lui Gala Galaction la Locurile Sfinte. Periplul a început la 16 aprilie 1926, din Constanța, pe vaporul românesc „Dacia" și a durat până în luna mai a aceluiași an. În *Biserica Ortodoxă Română*, an.44, nr.5, mai 1926, p.302, se anunța că Gala Galaction „s-a întors cu bine din sfânta călătorie de închinare", iar „despre cele văzute și simțite de Sf. sa le vom citi într-o carte pe care Sf.sa o pregătește". Însemnările de călătorie au fost publicate mai întâi în ziarul *Dimineața*, între 28 iulie 1926 și 28 august 1927. Gala Galaction spera ca în 1927 să-și reunească aceste însemnări într-un volum, cum nota în *Jurnal*, la 31 decembrie 1926, într-o privire retrospectivă asupra întregului an: „Ultimele ceasuri ale anului 1926... An binecuvântat, an de mângâiere și de izbândă! Am văzut Țara Sfântă, am intrat în Ierusalim și am îngenuncheat la Mormântul Domnului... Am trecut prin Nazaret, am plutit pe lacul Tiberiadei și am suspinat pe Tabor, cu Sf.Petru; «Bine este nouă să fim aici!» În biserica ortodoxă a Sfântului Mormânt am luat și eu parte în ziua de Florii la Sfânta Liturghie oficiată de patriarhul Damianos, cu opt diaconi și cu optsprezece preoți. Am trecut prin Bosfor, prin Arhipelag, am plutit pe violeta Mediterană.

Am scris și am tipărit ceva din notele mele de călătorie. Zilele trăite în Pământul Făgăduinței le-am istorisit numai în parte și cartea lor - cu subtitlul *Scrisori către Simforoza* - va apărea în anul care vine, 1927." Speranțele sale nu s-au îndeplinit însă, cartea fiind publicată abia în 1930. Din păcate, cu un mare număr de erori tipografice, indicate de autor într-o erată, pe care am folosit-o la stabilirea textului din prezenta ediție. Într-un articol de ciclul de rememorări sub genericul „Povestea cărților mele", apărut în ziarul *Ultima oră*, an.III, nr.401, 20 ianuarie 1946, p.1, Gala Galaction menționa că „acest volum a fost slab supravegheat, când se tipărea, și are cel puțin tot atâtea erori tipografice cât și pagine". Dar, adăuga scriitorul, „ciudățenia cărții s-a răsfrânt asupra soartei ei. Era greu de admis - în lumea noastră cititoare - un pelerin creștin care caută, cu egală emoțiune, în țara *Sfintelor Scripturi*, și sfinții biblici și pe eroii Sionului de azi."

La apariție, volumul *Scrisori către Simforoza. În Pământu! Făgăduinței* s-a bucurat de o primire elogioasă din partea unor prestigioși critici literari. În cronica pe care i-a consacrat-o, Perpessicius releva, la început, dubla semnificație a conținutului său: „Memorial de călătorie la Mormântul Mântuitorului (al călătoriei pe care părintele Gala Galaction a făcut-o în april al anului 1926), jurnal de notațiuni prețioase despre eroismul și renașterea sionistă sau de confruntări, la fața locului, cu geografia și textul biblic, al unui

fervent și pravoslavnic ortodox -*Scrisorile către Simforoza* interesează în aceeași măsură biografia părintelui Gala Galaction ca și literatura românească, în genere" (*Mențiuni critice*, vol.III, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", 1936, p.243). În paginile volumului, Perpessicius avea confirmarea remarcabilului talent descriptiv al prozatorului, a stilului său de un bogat și nuanțat cromatism: „Memorialist, părintele Gala Galaction consemnează în jurnalul său de călătorie toate aspectele palestiniene, toate prilejurile de bucurie pe cari i le oferă din belșug fie natura, fie colonizarea sionistă. «Știi că sunt cap în care totul trăiește și valorează, mai întâi, sub raportul formei și culoarei», scrie Simforozei în întâia-i scrisoare, de acum un sfert de veac, tânărul teolog, travestit în pictor. Dar dacă de un adevărat tablou nu putea fi vorba, scrisul său este unul din cele mai picturale. Și *Scrisorile către Simforoza* oferă nenumărate exemple. Pentru că: fie pe nesigurele cărări ale mărilor, unde invoacă imaginea Mântuitorului potolind furtuna și spaima apostolilor, fie pe culmile Carmelului, pe Muntele Măslinilor sau la apa Iordanului, de tot atâtea ori paleta scriitorului mângâie zările, amurgurile, nopțile. Părintele Gala Galaction e unul din marii noștri descriptivi în ale cărui panouri din natură divinitatea e mai prezentă ca oriunde" (*op.cit.*, p.245). Cu acuitatea intuiției sale estetice și profunzimea modalității analitice, Perpessicius releva desăvârșita armonie dintre lirismul scrisului lui Gala Galaction și vibrația autentică, sufletească și spirituală, a viziunii sale biblice: „Mai presus de stil și mai presus de informație, calități ce dau volumului de față valoarea unui minunat ghid literar, stăpânește, febrilă, iubirea ilimitată a scriitorului și credinciosului pentru ținutul inimii lui, pentru sanctuarul voievodului său. Și nu e doar vorba de simple incursiuni sentimentale, atestate biografic, valoroase desigur, dar de al doilea plan, cât este vorba de duhul acela biblic, de patetismul cărților sfinte, pe care părintele Gala Galaction îl trăiește organic" (*idem*, p.247).

Esența și puterea de emoționare a însemnărilor de călătorie ale lui Gala Galaction, în care viziunea artistică a prozatorului se întrepătrunde osmotic cu sobrietatea destăinuirilor sale în spiritul blândeței și toleranței credinței ortodoxe, au fost remarcate de Al.A.Philippide în cronica publicată în *Viața românească*, an.XXII, nr.4 și 5, aprilie-mai 1930, p.144: „Noul volum al părintelui Gala Galaction cuprinde note de călătorie în Palestina. Este istorisirea unui pios hagialâc, istorisire, însă, în care pietatea nu întunecă spiritul de observație al călătorului și însușirile artistice ale scriitorului Gala Galaction. Părintele Galaction știe să dozeze cu multă cumpănească aluziile biblice cu care își aghezmuiește observațiile și știe să împrăștie cu cumpătat meșteșug miresmele credinței în impresiile sale de călătorie, notate sobru și sigur, cu o desăvârșită îndemânare de mântuitor al frazei scrise. Acest lucru dă, de altfel, cărții sale o savoare specială. Ceea ce ajută la această impresie este faptul că (în acest volum, cel puțin) credința ortodoxă a părintelui Galaction este foarte puțin fanatică. Se desprinde din paginile sale o calmă resemnare, o blândețe infinită (câteodată, parcă, puțin cam voită, cam premeditată) și o mare toleranță. Nimic din agresivitatea pe care o are uneori credința catolică, de multe ori atât de netoleranță, de orgolioasă și de încrezută. Acest caracter de toleranță distinge, de altfel, ortodoxismul. Părintele Galaction își face un *point d'honneur* din aceasta." Al. A.Philippide aprecia că însemnările de călătorie ale lui Gala Galaction se disting prin superioare valențe literare: „Sunt, în cartea părintelui Galaction, pasaje care probează că autorul este un fin scriitor înainte de a fi un pios pelerin. Așa sunt, de exemplu, capitolele în care este descrisă ceremonia curioasă a Paștelui samaritean. Mai sânt și alte pasaje la fel. Ele contribuie să

facă din impresiile de călătorie în Țara Sfântă ale părintelui Galaction o carte de mare valoare literară, interesantă, vie și plină de culoare. Iar înaltul spirit religios care însuflețește această carte face ca lectura ei să fie o odihnă și o adevărată reîmprospătare morală."

În cronica pe care i-a dedicat-o în *Vremea*, an.III, nr. 112, 8 mai 1930, p.4, Pompiliu Constantinescu situa pe Gala Galaction „în zona spiritelor livrești, care confruntă imagini din lectură cu realitățile palpabile", proiectând asupra acestora o sensibilitate modernă, cu vibrații poetice: „Părintele Gala Galaction și-a format o icoană din *Biblie* despre sufletul și peisagiul iudaic. Și-a completat-o apoi cu felurite studii și cercetări de arheologie modernă. Sprijinit pe ele ca pe un docil toiag sufletesc, reconstituie topografia reală după o topografie ideală, se prosternă retoric, în fața locurilor sfinte pe care au pășit profeții și și-a purtat crucea Cristos, pipăie relicvele sacre ale creștinismului cu sufletul său modern, reflectând un cer de basm oriental, ca un balsam poetic, peste oameni și așezări." Valoarea și farmecul artistic specifice însemnărilor de călătorie sunt definite de Pompiliu Constantinescu printr-un sugestiv stil metaforic: „Reținem acele petece de azur în care descrierea poetică e mângâiată în reflexii de odăjdii. O impresie dominantă de safir și argint, de subtil văl monacal și de idilă în armonie de crin străbate acest jurnal de călătorie al poetului Galaction."

În același sens se exprimă și G. Păduraru în *Luminătorul* (revista Bisericii din Basarabia), nr. 12, 15 iunie 1930, p. 749: „Cuprinsul și esența acestei note ni se înfățișează în chipul cel mai frumos: tablou după tablou, unul mai frumos ca altul, într-o combinație de culori și contraste descriptive, mărgăritare ale literaturii pe cari le-a putut reliefa numai pana măiestrită a părintelui Gala Galaction."

Volumul *Scrisori către Simforoza. În Pământul Făgăduinței* a fost tradus în idiș, la Chișinău, în 1936, de A.Rabinovici. Un amplu rezumat al volumului a făcut Gh.Cunescu în câteva articole intitulate *Gala Galaction pe meleagurile biblice* apărute în *Revista cultului mozaic*, an. XIX, nr. 333, 15 noiembrie 1974, p.6; nr. 335, 15 decembrie 1974, p. 6; nr. 336, 1 ianuarie 1975, p. 7.

PE CALEA MĂRII

„Iată, ne suim în Ierusalim"
A apărut în *Dimineața*, an.XXII, nr.7063, 28 iulie 1926, p.1.

Pe vaporul „Dacia"
A apărut în *Dimineața*, an XXII, nr.7065, 30 iulie 1926, p.1.

Bosforul se ascunde în ceață!
A apărut în *Dimineața*, an.XXII, nr.7064, 29 iulie 1926, p.1.

În fața Stambulului
A apărut în *Dimineața*, an.XXII, nr.7066, 31 iulie 1926, p.1.

Seara, pe Marmara
A apărut în *Dimineața*, an.XXII, nr.7067, 1 august 1926, p.1.

Vânt puternic în arhipelag
A apărut în *Dimineața*, an.XXII, nr.7068, 2 august 1926, p.1.

Pe Mediterana
A apărut în *Dimineața*, an.XXII, nr.7070, 4 august 1926, p.1.

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

La picioarele Carmelului
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7407, 18 iulie 1927, p.1.

Orientul palpabil...
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7409, 20 iulie 1927, p.3.

În sus, pe Carmel
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7410, 21 iulie 1927, p.3.

Între două lumi
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7411, 22 iulie 1927, p.6.

De la Haifa la Iafa
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7412, 23 iulie 1927, p.6.

În Tel Aviv
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7413, 24 iulie 1927, p.6.

Imagini de prosperitate
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7414, 25 iulie 1927, p.4.

Șaronul
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr. 7416, 27 iulie 1927, p.7.

La porțile tale, Ierusalime!
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7417, 28 iulie 1927, p.3.

Dincoace de zidurile sfinte
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7418, 29 iulie 1927, p.3.

Între eterodocși
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7419, 30 iulie 1927, p.3.

În sfântul labirint
A apărut în *Dimineața* an.XXIII, nr.7420, 31 iulie 1927, p.3.

Vecernie ierosolimitană
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7421, 1 august 1927, p.3.

Universitatea Ebraică
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7423, 3 august 1927, p.3.

„Cetatea marelui împărat"
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7424, 4 august 1927, p.3.

Azi și odinioară
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7425, 5 august 1927, p.3.

Căminul căutat
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7426, 6 august 1927, p.3.

Un salon diplomatic
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7427, 7 august 1927, p.3.

Zidul Plângerilor
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7428, 8 august 1927, p.3.

Prin Betania lui Lazăr
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7430, 10 august 1927, p.3.

Până la Marea Moartă
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7431, 11 august 1927, p.3.

Iordanul
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7432, 12 august 1927, p.3.

Ierihonul
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7433, 13 august 1927, p.3.

În Biserica Sf.Mormânt
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7434, 14 august 1927, p.3.

Procesiune patriarhală
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7435, 15 august 1927, p.3.

O plimbare pe ziduri
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7437, 17 august 1927, p.3.

Mai-nainte de a pleca în Samaria
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7438, 18 august 1927, p.3.

De la Ierusalim, la Nablus
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7439, 19 august 1927, p.3.

Muntele Garizim și samaritanii
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7440, 20 august 1927, p.3.

Sub feeria lunei
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7441, 21 august 1927, p.3.

Phoenixul ce renaște
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7442, 22 august 1927, p.3.

Intrăm în Emek
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7444, 24 august 1927, p.3.

În colonia Ain Harod
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7445, 25 august 1927, p.3.

Gospodării individualiste
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7446, 26 august 1927, p.4.

Galileea în amurg
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7447, 27 august 1927, p.3.

Sfârșit – De la Haifa iarăși la Haifa
A apărut în *Dimineața*, an.XXIII, nr.7448, 28 august 1927, p.3.

ANEXĂ

Întâia scrisoare către Simforoza
A apărut în *Literatură și artă română*, 25 februarie 1905.

În afară de acestea, Gala Galaction a mai publicat următoarele însemnări de călătorie la Locurile Sfinte, pe care nu le-a inclus în volumul *Scrisori către Simforoza. În Pământul Făgăduinței*. Vor fi incluse în volumul de publicistică: *Ierusalimul*, în *Adevărul literar și artistic*, an.VIII, nr.327, 13 martie 1927, p.1.; *De la Iafa, la Ierusalim*, în *Adevărul literar și artistic*, an.VIII, nr.334, 1 mai 1927, p.1; *Nazaretul*, în *Adevărul literar și artistic*, an.IX, nr.384, 15 aprilie 1928, p.1.; *Icoane din Țara Sfântă, Hebronul*, în *Ideea tolstoiană*, an.I, nr. 1, ianuarie 1928, p.6; *La Sfântul Mormânt, în Universul*, an. XLVII, nr.75, 31 martie1929, p. 5; *Trecând prin Nazaret (I)*, în *Universul*, an. XLVII, nr. 86, 15 aprilie 1929. p.3; *Trecând prin Nazaret (II)*, în *Universul*, an. XLVII, nr.98, 29 aprilie, p.4; *Pe Muntele Taborului*, în *Universul*, an. XLVII, nr.112, 20 mai 1929, p.3.

ÎN GRĂDINILE SF. ANTONIE

Volumul a apărut la București, în 1942, la Editura „Vremea". Prima sa parte conține câteva schițe și nuvele reluate de Gala Galaction din volumele sale anterioare, incluse de noi în primele două două volume ale acestei ediții: *Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul, Andrei Hoțul, Maica Rahila și sora Veronica, Adamova, La Sihla, Maica Frăsina, „Calipso Greaca, fecioara", Trandafirii, „La Neamțu, în Sfânta Mânăstire"* și *Dionis Grecoteiul*. Tot aici a fost introdusă și traducerea povestirii *Paiața Maicii Domnului* de Anatole France, pe care o reproducem în *Addenda* acestui volum.

Partea a doua a volumului cuprinde însemnările de călătorie la Muntele Athos, întreprinsă de Gala Galaction la sfârșitul lunii mai și începutul lui iunie 1933, însemnările fiind publicate mai întâi în ziarul *Dimineața*, între 9 iunie și 2 august 1933. Ca un prolog al acestora, în rubrica sa duminicală *Ziua Domnului*, în ziarul *Curentul*, an.VI, nr. 1917, 5 iunie 1933, p.1, făcea aceste mărturisiri pe care nu le-a mai reluat în volumul *În grădinile Sf. Antonie*: „Am dorit de multă vreme să cercetez sfintele mânăstiri din Muntele Athos și să mă închin și eu acelor altare ridicate, de multe ori, prin dărnicia și prin cucernicia voievozilor, vlădicilor și boierilor români... Împrejurări prielnice fac astăzi pentru mine (și pentru încă vreo 65 de frați) punte peste mare și iată-mă, în această clipă, în fața mării, gata să mă îmbarc și să călătoresc spre miazăzi. Până mai ieri-alaltăieri un pelerinaj la Muntele Athos părea un basm din bătrâni și o întreprindere cu posibilități dulce adormite, ca și strămoșii noștri. Dar acum se schimbă vremurile! Și cu câtă dreptate ar fi să mulțumim lui Dumnezeu pentru părinteștile constrângeri și bătăi trimise nouă, ca să ne dezmeticim din beția păcatelor și să dorim cu râvnă desaga și toiagul pelerinilor!"

La întoarcerea din pelerinaj, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. LI, nr. 5-6, mai-iunie 1933, p.237, se anunța: „După ce a plecat la Sf. Munte, cu peste 50 de creștini și 16 preoți, în totul aproape 70 de persoane, părintele Gala Galaction s-a întors din fericita călătorie. Cam 2 săptămâni a petrecut în cucernicul drum. Cu toții s-au îndestulat sufletește, peste orice așteptare."

MĂRILE DIN MIAZĂZI ȘI SFÂNTUL MUNTE

I. *Un colț de lume interortodox*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9498, 9 iunie 1933, p.3.
II. *De la Constanța la Varna*
A apărut în *Dimineața*, an.XXIX, nr. 9500, 11 iunie 1933, p. 3.
III.*Popas în Istanbul*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr.9501, 12 iunie 1933, p.3.
IV. *La Patriarhia ecumenică*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9503, 14 iunie 1933, p.3.

V. Față în față cu visul împlinit
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9504, 15 iunie 1933, p.3.
VI. *Dafne, Xeropotamu și Careia*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9499, 10 iunie 1933, p.3.
VII. *La Schitul Sf. Andrei*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9511, 22 iunie 1933, p.3.
VIII. *Pe coasta răsăriteană*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9519, 30 iunie 1933, p.3.
IX. Da la M-rea Vatopedu, la M-rea Zografu
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9524, 5 iulie 1933, p.3.
X. Ștefane, Măria ta, la Zografu tot ai sta!
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9526, 7 iulie 1933, p.3.
XI. *Pe coasta apuseană, până la Mânăstirea Rusiconu*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9528, 9 iulie 1933, p.3.
XII. Mânăstirea Sf. Panteleimon
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9531, 12 iulie 1933, p.3.
XIII. De la Dafne, la Salonic
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr.9541, 22 iulie 1933, p.3.
XIV. *Povestea se sfârșește*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9546, 27 iulie 1933, p.3.
XV. *Epilog*
A apărut în *Dimineața*, an. XXIX, nr. 9522, 2 august 1933, p.3.

LA MANGALIA

Volumul *La Mangalia* a apărut în 1947, la București, în Editura Casa Școalelor, cu titlul eronat tipărit, *Mangalia*. Pe un exemplar aflat în posesia noastră, însuși Gala Galaction a restabilit, cu propria sa mână, titlul corect *La Mangalia*, atât pe copertă cât și pe pagina de gardă. De altfel în colontitlul întregului volum se scrie *La Mangalia*. Pe exemplarul nostru, Gala Galaction a făcut și alte corecturi. De pildă, despre informația cuprinsă pe contrapagina de gardă, precum că volumul prezintă „Impresiile și peripețiile avute cu ocazia drumului făcut pe parcursul Constanța – Mangalia", Gala Galaction nota ironic: „(Inteligentă recomandație a Editurii!)". Iar în capitolul 25. *Doi arheologi la Mangalia*, a corectat cu cerneală *coclit* în loc de *clocit* și *coclite* în loc de *clocite*.

Însemnările despre Mangalia au fost publicate mai întâi în ziarul *Dimineața*, între 9 august și 4 septembrie 1922, precum și între 8 august și 21 august 1924. Proiectul reunirii lor într-un volum era anunțat în ciclul *Povestea cărților mele*, prin articolul intitulat exact *La Mangalia*, apărut în *Ultima oră*, an.II, nr.385, 30 decembrie 1945, p.1:

„*La Mangalia* este o carte care va fi vreodată, în viitor... Am scris-o și am trăit-o, fragment cu fragment, de-a lungul zilelor albastre, în pas cu plimbările printre ruinele greco-romane și pe măsura uceniciei mele lângă marea dăscăliță.

Cartea ar cuprinde vreo douăzeci și cinci de capitole și cred că ar păstra și azi, când Mangalia s-a transformat, surpriza și nevinovăția primelor noastre confruntări.

Notele mele asupra Mangaliei au cășunat, în anii următori, un curent de curiozitate și de vilegiatură. Părinți preocupați de sănătatea copiilor, pictori înamorați de geamia din Mangalia și de căsuțele turcești, poeți și scriitori, arheologi și oameni de pătrundere practică... au descins, vară după vară, pe țărmuri, cei de atâtea ori îmbrăcați și dezbrăcați de decorurile dramei omenești... Mangalia s-a pomenit încă o dată cercetată, sporită, reclădită și răsfățată de cântările rapsozilor moderni. Pictorul Tonitza – Dumnezeu să-i odihnească sufletul lui delicat și generos – a făcut din Mangalia un fel de cetate adoptivă. Alți artiști și confrați l-au imitat.

Eu am rămas la Mangalia primelor impresii și a pitorescului turcesc [...].

Această carte – ce va să fie – *La Mangalia*, visează de ani de zile, printre alte vrafuri, cu aceleași aspirații... Deunăzi, mi-a venit o idee năzdrăvană. Am luat paginile adunate și coordonate și m-am dus la un editor. I-am spus ce se cuprinde în ele. Mi-a răspuns:

— Hm... E o carte de sezon... Acum dăm peste iarnă...

— Foarte bine!... Să așteptăm să reînflorească macii din preajma Mangaliei lui Evliia-Celibi!

M-am dus la al doilea editor (aceasta, literat și filosof). M-a poftit să-i las câtva timp teancul de pagini, ca să-l scruteze din punct de vedere al stilului și al ideologiei."

ÎN VARA ANULUI 1922 ȘI MAI TÂRZIU

1. *Spre Mangalia*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5663, 9 august 1922, p.1.
2. *Mangalia, în câteva cuvinte*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5664, 10 august 1922, p.1.
3. *Geamia din Mangalia*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5665, 11 august 1922, p.1.
4. *Moara de vânt*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5666, 12 august 1922, p.1.
5. *La băile de pucioasă*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5667, 13 august 1922, p.1.
6. *Biserica Grecească*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5668, 14 august 1922, p.1.
7. *În satul Două Mai*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5670, 16 august 1922, p.1.
8. *De-a lungul țărmului*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5671, 17 august 1922, p.1.
9. *Urme vechi*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5672, 18 august 1922, p.1.
10. *Pe lângă Ghiol, spre Caracicula*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5673, 19 august 1922, p.1.
11. *Comori îngropate*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5674, 20 august 1922, p.1.

12. *Mangalia, acum trei sute de ani*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5677, 23 august 1922, p.1.
13. *Ruinele de marmură*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5681, 27august 1922, p.1.
14. *Conjecturi și triste arheologice*
A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5688, 4 septembrie1922, p.1.

ÎN VARA ANULUI 1924

15. *București – Constanța*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6371, 8 august 1924, p.1.
16. *Un ceas la Techirghiol (Movilă)*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6372, 9 august 1924, p.1.
17. *Încă o dată, la Mangalia*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6373, 10 august 1924, p.1.
18. *Pierre Loti și tătarii din Mangalia*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6374, 11 august 1924, p.1.
19. *„Thalatta! Thalatta!"*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6375, 12 august 1924, p.1.
20. *Copiii de pe nisip*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6377, 14 august 1924, p.1.
21. *„Aici, ar trebui trandafiri!"*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6378, 15 august 1924, p.1.
22. *Terminați biserica!*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6379, 16 august 1924, p.1.
23. *Presupuneri și imagini*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6380, 17 august 1924, p.1.
24. *Mormântul din fața lacului*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6381, 18 august 1924, p.1.
25. *Doi arheologi la Mangalia*
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6382, 20 august 1924, p.1.

EPILOG ȘI ANEXE

Popas în Constanța
A apărut în *Dimineața*, an. XXI, nr. 6383, 21 august 1924, p.1.
Din recolta verilor apuse
A apărut în *Lumea*, an.II, nr. 43, 29 noiembrie 1925, p.6.
De Anul Nou creștin, lui Tewik, de la Mangalia
A apărut în *Dimineața*, an. XXII, nr. 7053, 18 iulie 1926 p.1.

ADDENDA

PAIAȚA MAICII DOMNULUI

A apărut mai întâi, împreună cu povestirea *Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul*, în broșura cu acest titlul, Iași „Viața românească", 1920. O reproducem din volumul *În grădinile Sf. Antonie*. Este o traducere din Anatole France.

RIȚA CRĂIȚA

Fantezie dramatică în trei acte

A apărut mai întâi în *Revista Fundațiilor Regale*, an. VIII, nr. 11, noiembrie 1941, p.253, și apoi în volum aparte, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

Titlul piesei din Gala Galaction ne duce îndată cu gândul la cunoscuta poezie *Țiganca* a nefericitului Artur Enășescu, devenită romanță pe muzica lui Ionel Fernic:

E Rița, fecioara cu ochii spirnțari,
Cu sâni ca de piatră
Născută-n alaiul a zece cobzari,
Regină pe șatră.

Zglobie ca fulgul, cutreieră văi
Și negre poiene,
Iar ochii ei tineri îi joacă-n văpăi
Pe umede gene.

.....

Ușor se mlădie, rotește pe loc,
Dând chiot sălbatec
Și pare piciorul ei sprinten în joc
Atins de jăratec.

Chipul acestei pătimașe Carmen moldo-valahe „regină pe șatră", este asemănător cu cel al eroinei lui Gala Galaction, numită tot Rița, fiind, la fel, vătășița țiganilor și încercată de aceeași frenetică pasiune a vieții. În fantezia sa dramatică, Gala Galaction a fost preocupat, în esență, de aceeași problemă fundamentală a întregii sale opere, aceea a înfruntării dintre virtute și păcat, mobilul acestei înfruntări văzându-l tot în ispita dragostei neîngăduite.

Provenită de la un prozator înclinat structural spre povestire și reverie, *Rița Crăița* nu este propriu-zis o lucrare dramatică, ci, în fond, o narațiune dialogată. Conflictul ei este extrem de simplu și liniar. *Rița Crăița* nu a fost reprezentată și nici nu poate fi pusă în scenă, deoarece îi lipsește tensiunea dramatică necesară. Drama erotică se consumă mai mult în

afara culiselor. Doar câteva scene au într-adevăr o intensitate mai accentuată. Reține atenția în mod deosebit scena în care Rița, ghicind viitorul Aglaei, simte o puternică convulsie lăuntrică, amestec tulburător de durere, deznădejde, mânie și răzbunare pasională, încheiată cu gestul straniu al sfâșierii pânzei pe care Andrei îi zugrăvește chipul.

Dacă fantezia *Rița Crăița* nu suportă riscul de a fi pusă în scenă, totuși, la lectură încântă. Farmecul ei constă în primul rând în preocuparea scriitorului, înclinat structural spre reverie, de a crea un cadru pitoresc, feeric. Paradoxal este faptul că ceea ce încântă în *Rița Crăița* nu sunt dialogurile, ci mai ales așa-zisele indicații de regie. În acestea reîntâlnim arta prozatorului. Redactate simplu, ele alcătuiesc, în fond, o povestire, conținând numeroase detalii, descrieri și efuziuni lirice, metafore și comparații sugestive, succinte dar revelatorii analize psihologice, caracterizări temperamentale, definiri fizionomice, ca într-o scriere în proză obișnuită.

Faptul că *Rița Crăița* nu a fost pusă în scenă l-a amărât și l-a nemulțumit pe Gala Galaction, provocându-i o violentă și nedreaptă aversiune față de unii membri ai comitetului de lectură de la Teatrul Național. În *Jurnal*, la 28 martie 1942, nota, cu un subiectivism exacerbat: „Piesa mea, fantezia mea dramatică, *Rița Crăița*, a fost respinsă de comitetul de lectură al Teatrului Național. Nici azi nu știu exact cum au motivat scumpii mei confrați osândirea piesei mele. Cred că avem de-a face cu o intrigă, cu o nedreptate, cu ceva ascuns și viclean, care își va primi pedeapsa mai târziu. Îm pare rău că trebuie să transcriu numele celor din comitetul de lectură. Ei se numesc: Liviu Rebreanu, Nicolae Herescu, Ionel Teodoreanu, Dem. Teodorescu, Corneliu Moldoveanu (sau Moldovanu)... Cu Dem. Teodorescu situația este aproape dureroasă. Acest confrate este un om de duh, un strălucit ziarist și o forță intelectuală. De ce nu mi-a trimis, după verdict, nici o explicație, nici un semn de viață? Despre ceilalți, n-am nici o pretenție. Liviu Rebreanu este omul fără nici o altă demnitate și tărie decât talentul său epic. Herescu și Teodoreanu sunt figurine depărtate și ipocrit amabile. Ce sunt eu pentru ei, ce sunt ei pentru mine? În ce privește pe Corneliu Moldovanu, ăsta este o javră arhaică, o lichea franco-filă, care m-a defăimat adeseori prin ziarele cari apăreau în Iașii exilului, prin anii 1917-1918.

A mai fost în comitetul de lectură și artistul Pop-Martian, care a citit (am auzit) piesa mea într-un chip magistral. Acestui om, pe care nu știu dacă îl cunosc, îi trimit, în taină, recunoștința și binecuvântările mele."

CUPRINS

Notă la volumul al III-lea 5

SCRISORI CĂTRE SIMFOROZA.
ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI.

PE CALEA MĂRII
„Iată, ne suim în Ierusalim" 9 (363)
Pe vaporul „Dacia" 12 (363)
Bosforul se ascunde în ceață! 15 (363)
În fața Stambulului 18 (363)
Seara, pe Marmara 21 (363)
Vânt puternic în arhipelag 24 (364)
Pe Mediterana 27 (364)

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI
La picioarele Carmelului 30 (364)
Orientul palpabil... ..... 35 (364)
În sus, pe Carmel 39 (364)
Între două lumi 44 (364)
De la Haifa la Iafa 47 (364)
În Tel Aviv 51 (364)
Imagini de prosperitate 54 (364)
Șaronul 58 (364)
La porțile tale, Ierusalime! 61 (364)
Dincoace de zidurile sfinte 65 (364)
Între eterodocși 69 (364)
În sfântul labirint 73 (364)
Vecernie ierosolimitană 78 (365)
Universitatea Ebraică 82 (365)
„Cetatea marelui împărat" 86 (365)
Azi și odinioară 89 (365)
Căminul căutat 93 (365)
Un salon diplomatic 97 (365)
Zidul Plângerilor 100 (365)
Prin Betania lui Lazăr 103 (365)
Până la Marea Moartă 106 (365)
Iordanul 109 (365)
Ierihonul 113 (365)
În Biserica Sf. Mormânt 116 (365)

Procesiune patriarhală 120 (365)
O plimbare pe ziduri 124 (365)
Mai-nainte de a pleca în Samaria 127 (365)
De la Ierusalim, la Nablus 131 (366)
Muntele Garizim și samaritanii 135 (366)
Sub feeria lunei 138 (366)
Phoenixul ce renaște 141 (366)
Intrăm în Emek 144 (366)
În colonia Ain Harod 147 (366)
Gospodării individualiste 151 (366)
Galileea în amurg 155 (366)
Sfârșit – de la Haifa iarăși la Haifa 159 (366)

ANEXĂ
Întâia scrisoare către Simforoza 161 (366)

ÎN GRĂDINILE SF. ANTONIE

MĂRILE DIN MIAZĂZI ȘI SFÂNTUL MUNTE
I. Un colț de lume interortodox 171 (367)
II. De la Constanța la Varna 174 (367)
III. Popas în Istanbul 177 (367)
IV. La Partiarhia ecumenică 180 (367)
V. Față în față cu visul împlinit 183 (368)
VI. Dafne, Xeropotamu și Careia 186 (368)
VII. La Schitul Sf. Andrei 189 (368)
VIII. Pe coasta răsăriteană 192 (368)
IX. De la M-rea Vatopedu, la M-rea Zografu 195 (368)
X. Ștefane, Măria ta, la Zografu tot ai sta! 198 (368)
XI. Pe coasta apuseană, până la Mânăstirea Rusiconu 201 (368)
XII. Mânăstirea Sf. Panteleimon 204 (368)
XIII. De la Dafne, la Salonic 207 (368)
XIV. Povestea se sfârșește 210 (368)
XV. Epilog 213 (368)

LA MANGALIA

ÎN VARA ANULUI 1922 ȘI MAI TÂRZIU
1. Spre Mangalia 219 (369)
2. Mangalia, în câteva cuvinte 222 (369)
3. Geamia din Mangalia 225 (369)
4. Moara de vânt 228 (369)
5. La băile de pucioasă 231 (369)
6. Biserica Grecească 235 (369)
7. În satul Două Mai 238 (369)
8. De-a lungul țărmului 242 (369)
9. Urme vechi 245 (369)
10. Pe lângă Ghiol, spre Caracicula 248 (369)
11. Comori îngropate 251 (369)
12. Mangalia, acum trei sute de ani 254 (370)
13. Ruinele de marmură 257 (370)
14. Conjecturi și tristeți arheologice 260 (370)

ÎN VARA ANULUI 1924
15. București – Constanța 263 (370)
16. Un ceas la Techirghiol (Movilă) 266 (370)
17. Încă o dată, la Mangalia 269 (370)
18. Pierre Loti și tătarii din Mangalia 272 (370)
19. „Thalatta! Thalatta!" 275 (370)
20. Copiii de pe nisip 278 (370)
21. „Aici, ar trebui trandafiri!" 281 (370)
22. Terminați biserica! 284 (370)
23. Presupuneri și imagini 287 (370)
24. Mormântul din fața lacului 290 (370)
25. Doi arheologi la Mangalia 293 (370)

EPILOG ȘI ANEXE
Popas în Constanța 296 (370)
Din recolta verilor apuse 299 (370)
De Anul Nou creștin, lui Tewik, de la Mangalia 303 (370)

ADDENDA

Paiața Maicii Domnului 309 (371)
Rița Crăița 315 (371)

Note și comentarii 359